

JAGODA TRUHELKA

DUSI DOMAĆEG OGNJIŠTA

IZ ZBIRKE ZLATNI DANCI KNJIGA III

ZAGREB MCMXXX

IZDALA MATICA HRVATSKA

TISAK ZAKLADE TISKARE NARODNIH NOVINA U ZAGREBU

DUSI DOMAĆEGA OGNJIŠTA

I.

Pred vratima vojničkog spremišta sjedjelo je jednog besposlenog popodneva malo društvo. To je Melanka i Anica i njihova najnovija drugarica Ljubica. Ostavile su svoje kuće, da se tu nagriju predjesenskoga sunca, koje je sjalo i grijalo malu poljanicu ispred njihovih domova kao da je u pô ljeta. Djevojčice se lijepo razmjestile po širokim stepenicama i lijepo ih mogahu vidjeti njihove mame, t. j. Anicu i Melanku svaka iz svojeg prozora, pa i teta Julka mogla je da nadzire Ljubicu iz svoga isturenoga okna, kao što je vidjela svakoga, tko je god onuda prolazio, pa se dječaci mnogo čuvali, da umaknu oštrim pogledima, kad ih je po pustolovinama vodio put ispod njenih prozora. Jer teta će Julka i pored pletiva i pored karata-gatalica odmah svakoga uglavu upamtiti i do zgode prokazati materama.

Teta je Julka, kako se vidi, bila vrlo stroga, pa je imala i svoja, dabome stroga načela, što se tiče odgajanja djece uopće a djevojčica napose. Tako je ona primivši Ljubicu, svoju odnedavna hranjenicu, iz ruku njezinih roditelja svečano obrekla, da će je čuvati kao oko u glavi i nikamo je samu ne puštati osim u školu pa Anici i Melanki. Djevojčicama se nikako ne pristoji, da same, bez pratnje starijih svojih, hodaju po gradu. Ali je teta Julka razumjela i to, da djeci treba društva, pa je Ljubici rado dopuštala, da ide svojim prijateljicama, kadgod je imala

kada, i to je više voljela, nego kad bi one dvije dolazile Ljubici. Jer stara je gospođa osim ostaloga još bila i vrlo točna, što se tiče reda i čistoće, pa je strepila od svake dječje stope i šake, da joj se lijepi red u njenoj kući ne pomuti. A tko pozna djecu, taj i zna, da su ona rođeni dušmani svakoga reda i čistoće. Prsti, noge, lakti, sve je to od pamtivijeka opasnost za sve, što je teta Julka tako brižljivo čuvala: za ćilime, što su sastavljeni od stotinu krpica, za stakleno i zemljano suđe na policama i po ormarima, za pletene pokrovčiće po divanima i stolovima. Ona je svaki dan iznova prikričila Ljubici, da pazi i da čuva, da vazda tare noge, prije nego što će ući u sobu, te nekad Ljubica i skrbna i vesela govorila, kako bi teti Julki najviše ugodio onaj, koji bi umio ući u kuću, a da ostavi pred vratima nesamo cipele nego i noge. Pa kako se teta Julka, već otkad ju je ostavio tetak i ona ostala pred dvadeset godina tužnom udovicom, naučila na svoj red i mir, njoj je odlanulo, kadgod Ljubica hoće da ode u pohode Anici ili Melanki.

— Samo se nemoj skitati po gradu! opominjala savjesna tetka Julka — i budi učtiva u tuđoj kući.

— Pa ja i ne idem u tuđu kuću — odgovara Ljubica držeći se rukom za pršnjak, u kojemu se nešto krilo, a izmaklo je tetkinim očima, što nije imala naočale. — Mi ćemo sjediti tu pred vratima spremišta.

To je tetki Julki upravo zgodno, jer ona sa svog prozora može vidjeti sve tri djevojčice, gdje lijepo sjede uvrh stepenica i mirno i mudro se razgovaraju. I zato je teta Julka bila sasvim umirena.

Dakle djevojčice se lijepo namjestile pa udrile u razgovore, u one beskrajne i zavojite razgovore, što vode najnevjerojatnijim putovima i skokovima u sva područja ljudskoga znanja i mišljenja. Prije svega Anica i Melanka mislile su, da će Ljubicu naprosto zabušiti svojim

školskim znanjem i ispitima, što su ih polagale na gimnaziji — prve djevojčice gimnazijalke u gradu a valjda i u zemlji Slavoniji. No brzo bio je red na njima dvjema, da se čude Ljubici, koju su držale, da je neuka seljanka, što je istom došla iz male varošice, i otac je njen poslao ovamo u grad, da se tu izobrazi i nauči, što se god više može, jer u njegovu mjestu nije bilo ni škola ni učitelja za više nauke. Anica i Melanka mislile su, Ljubica će se ubezeknuti od veličine njihova grada, od visokih kuća, prostranih trgova i ravnih ulica i naročito od stupa svete Trojice i kipova naokolo, što stoje nasred njihova trga. Jer toga svega zacijelo nema u njezinu selu. Ali Ljubica se ne da. Štaviše, njezino se rodno mjesto može pohvaliti nečim, zašto bi mu mogao zavidjeti i najveći grad. A to je prekrasna crkva, što je dao sagraditi sam biskup. Već izdaleka viđa se, gdje se diže sred slavonskih polja visoka u zrak sva crvena kao plamen i svojim tornjevima i tornjićima pokazuje put neba.

Raspričala se Ljubica nadaleko i naširoko o stvarima, o kojima su Anica i Melanka pored svih školskih knjiga jedva još bile i čule. Ljubičinu tati dolaze mnoga gospoda, pa se razgovaraju i ona sluša, pa tako zna. Tu su bili umjetnici i slikari i ona je čujavala za svakojaka slavna imena velikih i glasovitih ljudi i njihovih djela i po drugim velikim gradovima, na priliku za Petrovu crkvu u Rimu i tako. I tamo je pun grad samih kipova svetaca i svetica i bezbroja crkvi i drugo šta. Da.

Slušaju Anica i Melanka i ne da im se vjerovati. Doduše sad se i njima štošta činilo poznato u tome pričanju, ali kako je prvi put o tome pred njima progovorila jedna njihova vršnjakinja, postale i njima te stvari nekako bliže, nimalo »školski« svečane, nego bliže i razumljivije.

Pošto se iscrpao ovaj predmet, prešlo se na drugu stvar. A ta je bila ona u pršnjaku Ljubičine keceljice.

— A šta ti je to tako debelo u kecelji? — pita Melanka.

— To? To je roman! — odgovori Ljubica svečano.

— Roman!

— A smiješ li ti čitati romane? — pita Anica.

— Zašto ne? Nitko ne brani. U moje mame ima ih vazdan. I ona veli, neka samo čitam, da naučim njemački.

— No baš je to debela knjižurina, — Melanka će i uzme knjigu u ruku. — Meni bi brzo dosadilo, da čitam tako dugačku pripovijetku.

— Samo da znaš, kako je zanimljiva, ne bi ti dosadilo.

— Pa de da vidimo.

I uzmu čitati. Kad al doista bile su tu vele zanimljive stvari. Sve sami vitezovi, grofice, samotne kule, razbojnici, sablasti, noćne strahote, podzemne tamnice, dusi i aveti...

— Hu, kakova je to strašna pripovijest! — hukne Anica. Ja mislim, moja mama ne bi dala, da to čitam. I Anica pohlepno listala po knjizi i lakomo pabirčila.

— Ja bih ipak htjela da znam, je li to sve istina i vraćaju li se zazbilja dusi sa drugoga svijeta? — pitala zamišljeno i dubokoumno.

— Kako da nije? — uznosi se Ljubica vatreno. — Sve je istina, sveta istina!

— Istina! Baš ste vas dvije budale, — nasmije se Melanka lakoumno. — Moj tata veli, da su to sve izmišljotine, što tako pišu u romanima, a duhova uopće i nema, jer što je mrtvo, mrtvo je i više se ne vraća.

— I moj tata to doduše isto veli i on se jako ljuti, kad se o tom razgovaramo. Ali se ipak ne može znati... Zašto onda ljudi o tome toliko pišu i razgovaraju se?

— No vidiš, — prihvati Ljubica osokoljena ovim polovičnim pristankom Aničinim uz njezinu tvrdnju. I dižući prst u vis nastavi važno: I ova je pripovijest prava

pravcata istina. Eto tu piše i godina, kad se dogodila. Čitaj samo: hiljadu četiri stotine i trideset i šest, pa i dan je naznačen i mjesto i sve — sasvim točno. I duhova ima zazbilja. Kod nas je bio neki gospodin iz Beča i on je kazao, da je sve oko nas puno duhova pokojnika, samo što ih mi ne vidimo. I oni se ne javljaju svakome, i to je istina, već samo nekima odabranima. I onda mu se onaj duh pokazuje u svakojakom liku, kao bijela ili siva sjena, ili po kući puca i kucka u zidu i u gredama. A najviše javlja se u stolu. Da, baš u stolu. Ne vjerujete? No ja vam kažem, ja sam vidjela na svoje oči, kako se stol dizao i sam samcat i čula, kako kuca i govori.

Melanka se ponovo smije i ruga, ta to netko valjda nogom diže i gura, pa se stol onda diže. Ali Anica vjeruje i hoće da više o tome čuje. I Ljubica priča, kako se to radi.

— Eto tako, sjedne ti vam nekoliko ljudi oko okrugla stola — okrugao mora biti! — pa metnu ruke na stol, eto tako, kako se sjedi u školi, i sad mirno čekaju, ne govore ništa. I tako sjede, sjede, nekad malo, nekad i dulje, pogdjekad i po čitav sat...

— A... baš mi je i to zabava! — uspe Melanka. Ali Ljubica se ne da smesti, već nastavi:

— Kad eto ti odjednom makne se stol, kao da ga je tkogod gurnuo odozdola...

— No to je valjda tako i bilo, — opet će nepopravljiva i nevjerovna Melanka.

— I sad se zna, da je duh došao, — produži Ljubica. — Onda ga onaj, tko umije da se razgovara s duhom — zove se »melodijum«! — onaj ga pita, tko je, i duh odgovara i kuca nogom, a mi brojimo a, be, ce i tako, dok sastavimo riječ i sve, što nam hoće da kaže. I sad pitaš, štogod si rada znati, i duh će sve lijepo odgovarati. Pogađa, šta je bilo a nekada i što će biti. Da. I moja je mama tako sjedjela pa se smijala i nije ništa vjerovala. Ali kad

je duh jednom kazao, gdje je njena izgubljena naušnica, odonda tvrdo i ona vjeruje.

— Naušnica? — zapita Melanka življe. — Je l' to ona, što je tvoja mama izgubila na zabavi? Pričala nešto o tome teta Liza.

— Da, to je ta, — odgovori Ljubica. — Mama pretprošle zime izgubila jednu naušnicu, kad se u saonicama vraćala sa sijela. Pretražili fenjerima čitavu cestu do velike gostionice, svu gostionicu i salu ispremetali, svu kuću našu izvrnuli: naušnice nema te nema. A bila je vrlo skupocjena od rubina i dijamanata. Prođe tako i više od pola godine dana i mama se jedno veče sjeti, da tako u društvu pita stol, gdje je njena naušnica. I stol se dugo nije odazivao. Onaj je gospodin rekao, bit će vrlo teško, pa se i duh nešto zamislio, zato tako dugo ne odgovara. Najposlije, kad je mama još dva puta pitala, eto ti odjednom duh, gdje se javi i otkuca, da je minđuša na tavanu u maminoj bundi. Sad svi skoče pa na tavan u izbu, izvade bundu iz sanduka i stanu tražiti. I dugo ne mogu ništa da nađu. Svaku dlaku opipavali. Ništa. Kad ono teta Liza vikne: »Evo nešto tvrdo u kožici ogrlice.« I zbilja. Tu se u jednoj rupi uhvatila minđuša i spuzla među krzno i podstavu! Kad se ono mama vozila sa zabave, zapela minđuša za onu rupu i pala u podstavu. I sad recite još jedamput da nije istina!

Zašutješe djevojčice. Ni Melanka nije znala, šta bi na to kazala. A Anica i onako već odavna sva je bila puna i vjere i strave od duhova i sablasti. Ona je zinula i očima i ušima i upijala u se novu vijest.

Zapalo je sunce, i naokolo se počeo spuštati suton. Na ulici bilo je sve prazno i tiho i nastalo je ono doba između dana i noći, u koje se najbolje roje kojekakve misli i fantazije, što tako ugodno golicaju dušu. Anica se nehotice stane ogledavati. Ne reče li Ljubica, da je zrak naokolo pun duhova? Da se sada koji javi?

Najednoć šušne nešto za vratima u spremištu. Anica vrisne i skoči niza stepenice sve preskakujući dvije po dvije.

— Jeste li čule? Šta je to bilo? Da nijesu dusi? — šapne sva blijeda.

— Ajde, strašivice, — naruga se Melanka, ali i ona se — nešto polaganije — počne spuštati niza stepenice. Samo Ljubica ostala sjedeći.

— To su slijepi miševi ili golubovi, — nastavi Melanka kuražno, — drugo i nema ništa. Zgrada je prazna, nikada u njoj žive duše.

— Pa baš u praznim zgradama najviše se zadržavaju dusi, — rekne Ljubica neuskolebljivim uvjerenjem. — U svakom starom praznom gradu i u crkvama na priliku ima po koji duh.

— No vi ste obadvije prave lude, — ponovi Melanka, ali se uputi spram svoje kuće.

Za njom pristanu i druge dvije. Kad dođu u široku vežu, koja je bila zajednički ulaz i u Melankinu kuću i u školu, sretnu se ovdje sa dvije djevojčice, koje su upravo izišle iz školskoga dvorišta. To je bila Mica, Melankina sestrična, i Lenka bilježnikova. Svršile su vježbanje na Aničinu glasoviru i sad su htjele da pođu kući.

Ustave se djevojčice i udre u razgovor.

— Šta radite? — pita Mica.

— Pričale smo o dusima! — nasmije se Melanka, a Anica zadršće i ponovo se ogleda. Ta je Melanka zbilja nesnosna i neoprezna. Tako glasno govoriti o tim stvarima, kad je naokolo mrak!

— Jeste li se i vi već kadgod razgovarale s dusima? — pitala Melanka.

Nije ni jedna, ali tu je bilo tetaka i strina, kojima su se dusi do zgode i na svakojaki način već javljali. Lenka je čak odnijela pobjedu svojom pričom, koja je nadilazila sve, što se danas već pričalo i slušalo. Da bi se bolje razgovarale, sjedoše na stepenice ispod vrata djevojačke škole, jer nijedna — pa čak ni Melanka — nije mislila, da se već rastane s drugaricama i da uđe u kuću. Tako dakle počne Lenka:

— Tako tetka moje tetke — to je dabome bilo već odavna — pošla jedne večeri u drugu sobu, gdje je bio mrak, kad al tu stoji njen pokojni muž bez glave i rekne šaptom, ali sasvim razgovijetno: »Dobar večer, Hermina, kako si?« A tetka samo vrisne i padne pa se osnesvijesti. Kad je došla k sebi, pričala je, šta je vidjela i čula i svi se dabome prestrašili i čudili. I to je bila istina, jer onu je istu noć izgorjela štala.

Djevojčice od strave širom razvalile oči, samo bezbožna Melanka udri u ponešto neprirodan smijeh govoreći dršćućim glasom:

— Ta kako je, vjere ti, tetak mogao govoriti, a veliš, da je bio bez glave.

— Pa eto, govorio je. Pitaj samo tetku moju Anku. Prava je pravcata istina.

Tako se nizale priče sve jedna stravičnija od druge. Istom jedna prestala, druga već prihvaća. Čak i Anica se sjetila nekih, što je čula od Kristine, a i ta je bila, da se pripovijeda. Sjedi čovjek sam u svojoj kući, kad al odjednom otvori se komin i iz njega ispadne jedna ljudska noga, pa za njom druga, onda ruke jedna po jedna, trup i najposlije glava i sastavi se čovjek, strašan kao avet. I onu noć umre taj čovjek.

Međutim išetao mjesec i prosuo po poljanici svoje mliječno svijetlo, da je iz veže bila gledati kao kajmakom

polivena. Djevojčice ne mogu da se rastanu i raspoloženje postalo je sve stravičnije. Najposlije zaori iz obiju kuća:

— Anice!

— Melanka! Kući hajde!

Tako se rastanu, te svaka na svoju stranu.

Odsada bili su glavni razgovori naših prijateljica o dusima i sablastima. Ista Melanka malo pomalo prestala zadirkivati i rugati se, čak s istom slašću slušala priče kao i njene drugarice, i što su bile stravičnije i groznije, to bolje. A to se zna, da je od svih najviše uživala Anica. Ona najlakomije sluša i nije joj dosta, pa pričalo se od jutra do mraka. Do mraka, da! Ali kad padne noć, onda je to nešto sasvim drugo. U noći sve je crno. A crno je zlo, strava, grozota. Noć nema očiju, ne vidi, al je zato uhata. Pa ipak, kad se naokolo svijet zatvori pa nastaje pomrčina kao u rogu, eh zar se baš onda najprije ne bi mogli javiti dusi, što vazdan okolo po zraku lebde, a ne vide se po danu? I kad se po mraku mora u drugu ili čak u treću sobu po tatine papuče, po mamine škare ili po bakine naočare, zar ne bi mogle iz onih dubokih kutova odjednom poskakati kakove aveti, što tamo čitav dan, čitavu godinu zgureno vrebaju.

A istom u dubokoj noći navale sanje i muče stravama svojim te mama, koja spava kao zec i čuje svako šuštanje svoje djece, ima pune ruke posla da primiruje uzbuđene duhove njihove. I doduše neka su noćne strahote bile kako mu drago stravične, čim se majčina ruka preveze preko čela i lica, odmah nestaje i straha i avetinja: pred majčinom brigom i ljubavlju bježi svako zlo!

II.

Nedugo iza onoga jesenskoga sastanka naših djevojčica pred spremištem i njihovih interesantnih razgovora mala poljanica, inače tako tiha i samotna, nenadano oživi. Vrata spremišta, donle nijema i tvrdo zaključana, širom razjapila svoja krila i iz njih stanu vojnici izgrtati čitave bregove vojničkih odijela, razastru modre hlače i bijele dolame po razapetim užetima i uzmu ih palicama mlatiti i tući. Naokolo sve se napuni prašinom, da su brižne domaćice na vrat na nos pozatvorale prozore. Između povješanih haljina dostojanstveno se šetao brkati stražmeštar, kuckao štapom po odijelima, uzeo i po gdjekoji komad u ruke, da ga spram sunca gleda i tu je odista vidio čudo i imao je rašta da mršti obrve: jer malo je koji bio, da nije izrešetan to sitnijim to krupnijim rupama što od moljaca, a bome i od miševa.

— Loza im njihova, — stane stari vojnik kleti, — kako se samo ta stoka ovoliko nakotila! I gdjegod je masna bila mrlja, izjedoše je, kao da ju je probila puška ili čak i top.

Dok su momci napolju tako tresli i tukli haljine, ni unutra, u spremištu nije se dangubilo. Tu su se vitlale metle, žaronile u svaki kutić, u svaku rupu i nemilice izgrtale prašinu i mišja legla, pa ih momci onda zatrpavali staklom, otrovom i mazom.

Smrtna strava spopade mišji narod. Ovakove ubojite oluje, ovakova progona i smrtne pogibije još nitko nije doživio, otkad je živ. I došlo je sasvim bez priprave, usred najvećega mira naglo kao grom, kao potres.

— Sudnji dan, sudnji dan! — uzjektali se stari miševi. — Spasite se, bježite!

Od luda straha sve se obezumilo pa udri u divlju trku. Lete amo tamo glavom bez obzira, ciče, ječe i izdišu pod ubojitim udarcima strašnog oružja, metle progoniteljice nesmiljene.

Kojemu je poslužila sreća, pa uteče živ, skloni se s ono malo preostale mišje dušice po rupama u zidu bedemskom pa se tu šćućuri i smota, ušuti se kao kamen. I kome ga bilo motriti, vidio bi dvije crne očice, kako pune užasa gledaju preda se, ono se sitno tijelce trese kao u groznici, a siva se dlaka naježila i znojila od smrtne strave pa tako čeka, šta će biti dalje.

No nije bilo ništa dalje. I ta je olujina prošla. I spremište, stara mišja tvrđa, palača, grad mišji, iznova utone u mir i tišinu, kao što je i prije bilo. I kad je nestajalo i pogibli, smrtne strave, počelo se noću sa svim oprezom izlaziti iz skloništa, i pomalo nađoše se ostaci raštrkanoga naroda. Nađu se tako i nekoji članovi velike jedne i ugledne porodice mišje. Pošli svojim tragovima i skupe se u jednoj povećoj rupi. Nije im bilo stalo da pitaju, gdje su ostali drugi ove mnogobrojne svojte, pa da se za njima dadu u jauk. Jedina im je bila briga, kako će sebi očuvati glavu. I stanu kukati za izgubljenim rajem. Pa da baš i nije bio raj, ali tamo nijesi trebao strepiti zbog svagdanjega hljeba i svoga mira. Ako i nije bilo kobasica i slanine, a to ipak nije ponestajalo ručkova ni večera. S tavana dobri i milostivi golubovi svaki dan ispuštali po koje zrnce, ljeti mogao si i u polje izlaziti, pa se tu nađe i po koja pečenka, to hrušt, to crv, to puž, a za zimu skrbjela su čitava brda odora, pa dok si se kroza sve progrizao, mogao si i stotinu godina da poživiš.

Ali šta će sada biti? Već nekoliko dana od straha ne smije nitko ni da proviri nekmoli da izađe iz rupe, pa da vidi, kako je u staroj domaji. No trebalo se i na to odvažiti, te jedne noći uputi se najsrčaniji, da izvidi priliku. Ali kad do zore njega ne bi natrag, svi su znali, da je zaglavio.

Zakukalo zaostalo društvo i poslalo druge noći dvojicu. Od njih vratio se samo jedan i tek što je ispripo-

vjedio, kako su u starim mišjacima doduše našli slatke hrane, pa se i nakusali, ali drug njegov na mjestu ostao i mrtav, a uto i jadni glasonoša ispusti ojadjelu dušu.

— Otrov, morija, smrt! — zaori nato u mišjim redovima. Zakukalo, zapomagalo, zaječalo na sve strane od jada i brige. — Šta će biti od nas, nevoljne mišadi? Tu da ostanemo gotovo pod vedrim nebom, to je nemoguće, jer kad stegne zima, sve se pokrije snijegom, onda možeš samo još da umreš od gladi i leda. Miš mora da ima svoj krov nad glavom i pune hambare, inače mu nema života. A sva je prilika, ova će zima biti izvanredno ljuta. Jeste li vidjeli, kako se već sada neke bube duboko zakopale u zemlju? Dakle ne valja otezati, treba pod svaku cijenu što prije naći sigurno zaklonište i trajno boravište.

O tome su svi bili jedne duše. Ali kako i gdje da se nađe?

Bila je u toj mišjoj porodici i jedna stara, prastara baka, napo već slijepa, krezuba, i njena dva najstarija unuka, isto već matori i oronuli.

— Teško meni! — jaukala baka i tare suze, — teško meni, što sam jadna dočekala! Kad se sjetim, u kakvom sam obilju, u kakovoj divnoj carevini provodila svoju mladost, a sada da skapam od gladi ili da poginem od kakvegod druge strahote. O moji divni dvori visoko nad ljudskim stanovima, divne moje dvorane, gdje se noću za mjesečine provodila vesela kola, gdje li ste mi sada? Pod debelim gredama sigurni su nam bili stanovi, sigurni i mnogobrojni, da nikoji neprijatelj nije mogao da nas stigne i potjera. A što je bilo hrane, to treba da se pripovijeda! Svaku se jesen dvori kao sami sobom napunili svakojakim smokom. Tu su bili čitavi bregovi jabuka i krušaka, oraha i suhih šljiva, tu pšenice i kukuruze, a tko je bio smjeliji pa se odvažio da siđe pod kuću, mogao se do sita najesti i mirisave slanine i druge mesnate robe.

Što su to bili pretili ručkovi i obilne večere — taman bio nam je preko sve godine Božić s kraja na kraj. To je bio bogovski život. A sada, jao meni nevoljnici, što sam dočekala pod stare dane! Kao beskućnica da se potucam od nemila do nedraga ili da poginem od gladi. Jao, jao!

— Šta kukaš, bako, bog te ne vidio! — kazala unučad, koja su zinula od čuda te divne priče. — Samo nam rastu zazubice. Pa odvedi nas onamo u te tvoje dvore, pa da se i mi nauživemo pretilih ručkova i obilnih večera.

— Da, da, vodi nas, vodi nas! — zakmečaše najmanji i najveći, — neka se već oslobodimo ove bijede i nevolje.

Stara uzdahne i makne krezubom gubicom, da su joj brci zatreptjeli kao trepetljika.

— Djeco, djeco, ne znate vi, što hoćete i što želite! Ne znate vi, koji nas je to strašni dušmanin izagnao iz našega raja. Ali kako vam drago. Volja vaša. Da idemo!

Tako se jedne noći uputi čitava družba, da nađe izgubljeni raj bakin. Lijepo se po mjesečini penjali po visoku zidu, našli otvoren prozor i zamalo se stvore u doista visokim dvorima školskoga tavana. Najprije se sklonili u najtješnji prostor, gdje se zid sastaje s krovom i kamo ne može nitko da ih nađe i dokuči. Neko se vrijeme ovdje smirili i ušutjeli a morali su i postiti, jer je trebalo istom, da se izvidi prilika i sigurnost. Za to je vrijeme baka djecu učila i davala im svakojake spasonosne opomene. Naročito pričala im o onoj strahovitoj zvijeri, koja je nekad potamanila gotovo čitav njezin rod i ona jedva živa iznijela glavu iz općega pokolja.

I sada još sjećajući se te krvave prošlosti, sva je baka drhtala od mržnje i ogorčenosti, govoreći uzbuđeno:

— Djeco moja, velim vam, samo se njoj uklanjajte, njoj, našemu dindušmaninu, pa ćete biti već na po spaseni. Poznat ćete je, što je silna, jaka, pa brkata i repata. Ali što je okata, to treba istom da znate. Kad pogleda po

danu, a ono divlje i bijesno plamte dva oka kao dvije pogače, velika, okrugla, zelena, žuta, i samo neka pogledaju siromašnoga miša, već ga i nema više. Ukoči se jadnik, uhvati ga uzma i gotov je. A te oči, da su kao u druge čeljadi, ni pô bijede. Ali te su oči prave zvjerske, živinske, krvožedne. Posred srijede s vrha do dna presjekla ih greda, po danu je i ne vidiš i misliš, ih, šta mi je i to. Ali po noći, da, čujte čuda, ona se greda raširi, rasteže i napravi se crna i sve crnja, načini se jama, ponor, ždrijelo, pa progutne žutu pogaču svu, i onda zvijer vidi noću kao i po danu!

Tu baka stane sva zadihana od pričanja i svih strahota.

— Bako, a je l, ti si kaz'la da tu ima čitavih bregova svakojakog mrsa? — zasiči jedno sitno unuče.

— I ti si rekla, da tu ima jabuka i oraha i suhih šljiva i da je tu svaki dan Božić, javi se drugo. Pa de, pokaži nam, odvedi nas, da se nakusamo. Gladni smo!

— Ih, lakomče proždrljivi! — razljuti se baka. — A zašto ja vama pričam? Da slušate i da naučite, kako ćete se čuvati, ako nesrećom sretnete gdjegod tu našu rođenu dušmanku. I zato još ne smijete iz ove rupe, dok vam sve ne kažem.

— Dakle, ta vam je zvijer mačka. Mačka se zove najljući krvnik našega roda. Štogod maca okoti, sve to miše lovi. To pamtite. I ne izlazite iz ovoga sigurnoga zamka, dok se tvrdo ne uvjerite, da je nema ni blizu ni daleko. I doduše ovi dvori prilično su još i sigurni. Jer ako koji put mačka ovamo gore i zabasa, obično ne misli na lov, nego se njih puno sastaje pa se po mjesečini po krovu šetaju i pjevaju. Onda nam ne će ništa. Ali jao, ako se vas koje drzne, pa hoće da silazi, gdje prebivaju ljudi, tu će nemilice nagraisati.

— Eh, bako, šta će nam i to, kad smo gladni?

— Gladni, gladni! — zaori naokolo u jedan glas.

— Pa nam pokaži već jednom one bregove jabuka i oraha, eto izrasle nam već zazubice, ne mogu više ni da stanu u ustima, kako su goleme. Hoću da jedem, da glođem, da se gostim!

— I ja, i ja! zakmečalo naokolo jadljivo pa i bijesno.

— Vi proždrljivci nijedni, — karala baka pa s ono malo staračke snage, što joj je još preostalo u kostima, opali prednjom šapom najbližega pra-pra-praunučića, da je ovaj s mjesta obliznuo jezičcem gubičicu.

— Još vam nijesam ni kazala ono najgore i najstrašnije, čime nam je mačji rod tako strahovito opasan, gotovo mu ne možeš da odoliš, — nastavi mišja praprababa, a potomci njeni časom ušute pred grobnim glasom, kojim je to izrekla. A baš i nijesu ušutjeli toliko od rešpekta koliko, jer su mislili, da će još štogod saznati pobliže o obećanim i očekivanim slastima.

— Dakle, ta vam je zvijer osim svega još i strašno lukava i što je podmukla, to više ne rodi. Kako se samo umije pritajiti, to se još nije čulo. Kad hoda, ne čuje se ama upravo ništa. Tako ti vam se ona šulja, i odjednom eto ti je, kad joj se najmanje nadaš. A znate li, zašto se ne čuje, kad hoda? To vam je otuda, što vješto uvlači nokte pa onda ide kao po jastucima. Pravi lopov! I što se samo zna ljudima ulagivati, to poštenome mišu nikada ne bi izišlo za rukom. Ne znam, šta im se samo toliko na njoj sviđa! Valjda ne njezin dugački rep. Ta i druga čeljad ima repove. Na priliku ni naši repovi mišji nijesu samo štogod! Još kako su fini i tanki, upravo otmjeni. A onaj mačkin — pih! Kosmat i debeo baš kao i čitavo kabasto tijelo i debela glava. Ili im se možda sviđaju njezini brkovi? A zar su naši brčići manje lijepi? Pitam ja vas, djeco!

— Lijepi su, lijepi — odazove se zbor miševa. Ali čuju se i neki glasovi:

— Pusti repove i brkove, već ti nama daj, da jedemo. Gladni smo.

— Gladni smo, gladni! — zapišti opet iz svih rupa unaokolo.

Baka se ne da smesti. Ona je jednom zašla u pričanje i ne će prestati, dok nije sve skinula sa srca. Te tako opet nastavi:

— Ali šta ćete! Ljudi su ipak stvorovi najčudnije ćudi. I eto šta sve ne rade s tom nakazom. Šta mislite, oni ti vam tu napast ne trpe samo oko kuće i u kući i na svom ognjištu, nego ti vam puštaju, da hoda i šeće, gdjegod hoće, da sjeda i leže, kudgod hoće, te tako ti se ona valjuška i po mekanim stolicama i krevetima, šta više — čujte i snebivajte se! — uzimaju tu golemu ružnu zvijer i na krilo! Pa kad ugledaju gdjegod samo kakvo mače, odmah se zacene: »Gle mice mace«, pa udri miluj i tepaj i gladi ono prokleto runo, ne bilo ga! A od nas, neka samo najmanje mišje djetence jednom pretrči put golemome čovi, odmah se svi zgranu, žene zasukuju suknje pa poskaču na klupe i stolice te udri u dreku: — Eto prokletoga miša! gonite, bijte, ubijte ga! Te sad uzimaju metle, lopate, pa po jadnome mišu, napravi se hajka, kao da će na lava ili medvjeda! A ipak za koliko su naša dječica zgodnija i ljupkija nesamo od čupave mačadi, nego i od svih živina na četiri noge. Samo da ste vidjeli, djeco moje unučadi i praunučadi, da ste vidjeli, kad ste bili sitna čeda. Mali majušni mišići, ne možeš da zamisliš kako maleni, a rumeni kao ružica. Kožica fina i tanka kao svila, a šta je prozirna, kao staklo, pa se kroz nju vide sve one sitne bijele koštice. Prava radost materina. Našla se ja jednom tako s punim gnijezdom svoje dječice, vaših djedova i baka i otaca i majki u povoju, našla se u

sijenu na tavanu. Kad al dođe ti vam netko, pa sijeno strpa u vreću i vreća prenoći pod glavom nečijom u krevetu. Dakako da su šuškali noću, to se zna. Šta bi mala djeca drugo i radila? A ja opet sve traži i traži izlaz, da se oslobodimo, jer je položaj bio vrlo opasan. Šta mislite, pod glavom čovjeka, svoga jakoga dindušmanina! A treba i tražiti hranu, za se i za dječicu. Kad ujutro podigla se galama, istresli vreću na dvoru, a ja dabome odmah utekla, jer valjda ne ću ostati, da me ubiju, tko će onda hraniti moju djecu? Tako ja utekla da tražim pomoći. Kad al ugledaše moju jadnu dječicu rasutu po zemlji, šestero sjajnih, rumenih, zlatnih mišića. Hi, da ste to sad vidjeli! Ko pravi krvoloci navale na njih sa svih strana vičući:

— Satri prokleto sjeme! I sve ih poubiše. Samo jedna se duša našla, mala djevojčica, koja ih je požalila i govorila:

— Joj, što su zlatni mišići! Ne udarajte, ostavite!

— Dabome, tko je još vidio živo čeljade, pa će da ostavi na životu miša. Da, ona je bila prava i pravedna. Uopće, s djecom je većinom lakše. Ne gadimo im se toliko. Milostivija su.

— Ja znam, ja znam! — podigne na to svoj glas jedan od mišje djece i progura se naprvo da kaže, što zna. — Jednom sam gledao iz rupe, kako je jedan dječak uhvatio jednog našeg brata i držao ga u ruci i milovao ga po leđima i ništa mu nije nažao učinio. I pitali ga drugi dječaci, šta će s mišem, neka ga ubije. A onaj dječko rekne, da će ga ponijeti kući i držat će ga u kutiji i hranit će ga. Da, tako je rekao.

— No, p' onda, šta je bilo dalje? — pitali ostali miševi radoznalo.

— Pa ništa nije bilo, utekao miš dječku za rukav pa odovud za vrat i onda skoči pa pobjegne!

— Ha, tako treba, tako treba. Baš je bio junak! — hvalili naokolo miševi u jedan glas.

— Zar još ne ćemo ručati? — zapiskuta najmanje unuče i stane se nemirno vrzati po rupi i njuškom zvjerati po zraku.

— Aha, bi l slanine? — ošine ga najbliže momče. — Evo tebi, ti lakomče. A zar mi ne bismo ručali? Ovamo te, baku slušaj kako nas lijepo uči i nemoj vazdan misliti na žderanje, ti izjelico!

A baka osokoljena ovim nenadanim priznanjem svoga unuka, nastavi življe:

— I znate li, kako ta mačka naplaćuje tolika dobročinstva ljudi? Pukom, crnom, najcrnjom nezahvalnošću. Pa nesamo da im djecu grebe noktima, nego ona još i krade, krade, do čegagod dođe, a poslije se učini tako nevješta i nevina, licemjerka nijedna, pa se drži kao kakva svetica. A vi znate, kolika je opačina krađa.

— Kad se samo sjetim onoga riđana dolje, taj je još od svih najgori. Da ga samo vidite, kako se oholo drži, kao da je kralj glavom. Naduva se, da samo izide što golemiji i silniji. Rep ispružio uvis, strši kao koplje. Uši zaoštrio, čisto vidiš, kako rastu, rastu, samo da što bolje čuje. Brci mu igraju i trzaju od same želje za mišjim mesom. Runo mu se sja, misliš na vršku svake dlake riđi je plamen. Strahota! Tako hoda polako, tobože nehajno, ni za što ne mari. One dvije paklenske oči izbečio, ravno preda se zapiljio, kao da se ne zna, da ovako vidi i sprijeda i sa strane pa bome i sastrag. Ne čuješ ništa, ni stope ni papka. Kad al odjednom neka se gdjegod pomoli samo vršak mišje gubičice, dlačica mišja, strugne podmuklica kao strijela i već te ima u šapi. A onda barem da odmah svrši pa da bude kraj muci. A jok! Hoće mu se sad još da se malo poigra jadnom svojom žrtvom. Malo ga drži pod šapom, pa onda ga za dlaku

digne, sasvim malo, pa kad vidi, miš se ne miče, skine s njega šapu, i sad bi mislio, hvala Bogu, jadnik se oslobodio, pobjeći će. No u to se nemojte pouzdavati. Nema tu više ni bježanja ni slobode. Što jednom mački u pandže dođe, tome više nema spasa. Ali jadnik, misli ipak u svom srcu, da pokuša, pa se pruži da bježi, ali oni plameni krjesovi mačji drže ga kao pandžama, hvata ga zima, od straha se ukoči kao kamen. A onda ga mačka kao milujući hvata šapom, igra se njime kao loptom, ispušta, hvata, načini se jedna nesmiljena, bolna, okrutna igra, kojoj je svršetak mučenička smrt jadnoga miša.

Tu stara mišica proli dvije suzice bola i ganuća i popije ih gubicom. Od pričanja joj se osušilo grlo, pa joj dobro dođoše ove dvije kapi slane vodice.

Uto stara osjeti, da je sama, sama samcata. Njezina se družina razišla, jedno po jedno ostavilo sigurno zaklonište, jer glad ne zna ni za zakon ni za strah, a od priča i propovijedi ni sit ni pijan. Raziđu se na sve strane trbuhom za kruhom.

Te sad baka, šta će, osjeti i ona neku prazninu u sebi pa se onako oronula, poluslijepa počne šuljati oko svoga legla, njuškom poigrava i traži s ostatkom mirisa, gdje bi naišla na zalogaj. Nađe iza dugoga traženja dva snjetljiva zrnca pšenice pa uze s ostacima svojih zubi — a bile su samo još dvije podrtine u čitavoj gubici — uze glodati, kako je bolje mogla i znala.

Kad al osvane jutro i družba se vrati sa svoga noćnoga izleta, i navali grajom velikom na svoju starješinku.

— Ao, bako, što si ti nama svašta bajala o kakvom raju zemaljskom, o bregovima svakojakoga smoka, jabuka, suhih šljiva, oraha, o platnima slanine i bog te pita o čemu sve? — zagrajaše miševi i navale na staru.

Stara samo šuti, ne zna, što bi kazala.

— Zašto nijesmo ostali, gdje smo i dosad bili, — vrištala mišja deriščad, — jedva smo naišli na kakav šuplji orah.

Drugi viču, da je sve prazno, prazno, i da im se desila jedino nekolika zrna kukuruze, što su ih s teškom mukom izgrtali iz tijesne pukotine, pa se oko njih svi potukli i jedva je koji ugrabio trun žute ljuske.

— Da smo ostali, gdje smo bili, — zacvile miševi, — tamo je bilo svega dosta i ako baš i nije bilo pečenih pilića i suhe slanine. Samo kad se sjetim divnih hrušteva i puževa, pa onih pretilih crva i glista, što su nam se kao sami od sebe samo tako nuđali i izmiljali iz zemlje! Trebali smo samo da posegnemo i bi svega u obilju. I tamo nije trebalo bojati se kojekakovih zvijeri na dvije i na četiri noge, slobodno smo se utrkivali s poljskim našim rođacima po zelenoj travi, a ono kamenje u zidu bilo nam je čvrsta tvrđava i štitila nas od svakoga neprijatelja. A bilo je i toplo i mogli smo da se naigramo i skrivača, koliko smo samo htjeli. Ja bih, da se opet vratimo, otkud smo i došli, — završi mišji mladić svoju tužbu.

— A zar sam ja rekla, da idemo? — branila se baka. — A tko je silio, da se selimo? He?

— Da, pa dobro, odbije jedan od starijih; ali zar ti nijesi rekla, da su ti dvori kao jedno carstvo, u kojemu teče med i mlijeko i da je tu čitave godine Božić?

— To je bilo, dok sam ja još tu živjela, što je bilo iza moga odlaska, to ja nijesam mogla znati.

Nasta potiho mrmljanje. Svak je vidio, da to baka nije mogla znati. Podigli se opet glasovi, da se vrate u prijašnje prebivalište.

— A kamo ćete sada? — opet baka prihvati riječ. — Još malo i sve će tamo pokriti debeli snijeg. I onda tu nema više ni ručkova ni večera, a od zime i vode, što će nema više ni ručkova ni večera, a od zime i vode, što će zamalo napuniti prijašnji naš stan, poginuli bismo, utopili se bez pomoći. A zar ovo nijesu krasni dvori, suhi, visoki, zračni? Lijepi moj stari zavičaj! — uzdahnu stara.

— Star može biti, al baš da je lijep? Gladan ti je taj zavičaj, bako, jadan je, kad u njemu nemaš ni šta glodati, ni šta zobati. Meni se želudac već sasvim usukao.

— No, no, tako opet nije ni strašno, — mirila baka. — Treba samo da se strpimo, dok ljudi dovezu svoju ziminu pa je sklone ovamo. Možda im je nešto i okasnila.

Čuo te riječi i jedan odvažan junačina, koji se usprkos bakinih opomena odšuljao niza stepenice dolje i tu se stisnuo u kut, da čeka, što će vidjeti i čuti. Treba da se razvide sve prilike, kad se dođe u nov kraj. I stane pričati:

— A bako, nijesi istinu rekla, nema tamo one riđe zvijeri, od koje nas toliko odvraćaš. Nego ima tamo drugo zvijere na dvije noge, golemo kao brdo, u ruci joj nekakva strašna sprava, pa njom vitla po svim kutovima, jedva sam se spasao od nje...

— Znam, to je stara sluškinja, — rekne baka. — I ona vam je onom svojom metlom pomela tavan, samo da za nas ne ostane ni zrnca hrane. O poznam je ja dobro!

— No eto ti, — nastavi miš svoj izvještaj. — I tu sam ja slušao, kako je drugo zvijere dvonožno reklo onome prvome zvjeretu s metlom, da je baka prodala svoja polja i vinograd na selu, i da sad više ne će biti ni jabuka ni oraha onoliko kao nekada, jer će trebati novcima kupovati, a ne će se više dovoziti kolima, pa da se natrese pun tavan. Eto sad ste čuli: I mi ćemo ostati praznih ruku...

— I prazna želuca! — zakukalo naokolo.

— I sad nema se kud, ili natrag, odakle smo došli, da se tamo utopimo i izginemo, ili dolje pod kuću, pa se čuvaj od riđeg mačka, koliko tko može, — svjetovao jedan od matorih miševa.

— Što ću jadna, da vam kažem? — jadala se baka. — Idite u ime božje, pa se hranite kako znate.

— Šuljat ćemo se, što bolje mognemo. Pa kad štogod nađemo, donijet ćemo i tebi, bako, — veselo obećavala poduzetna unučad. Bili su veseli, što će se provesti po svijetu i najesti dobrih stvari.

— Tamo dolje i može se naći — rekne baka. Ako samo nekad ona djevojčica vitla metlom po kući, ona će i ostaviti po zakucima štošta, koji očinak jabuke, košticu od pileta ili drugo što. Djeca su milostivijeg srca. Stara ona sluškinja doduše kara, da mala nije uredna i točna, kad mete kuću. Ali mi to bolje znamo.

Tako se mišad počela seliti s tavana u donji kat i odavle odmah u podrume.

III.

— Mama, mama, samo da vidiš, kako je ovaj naš Macan pametan! — vikne Anica uletjevši u sobu majci s mačkom u naramku. — Pomisli samo, sjedim ti ja tako za glasovirom pa sviram, kad eto ti Macana, sjedne kraj mene na stolicu, sav se ukočio, rep smotao oko nogu pa tako napeto sluša i sve gleda čas u me, čas u moje ruke, pa onda opet u glasovir, kao da pita: »A šta je to? Kakva je to svirka!« Kažem ja tebi, mamice, on je sigurno muzikalan. Šta misliš!

Anica pogladi mačka po sjajno riđoj dlaki i sve ga miluje i tepa mu, kako je lijep i pametan i sve. Ali u tome milovanju dotakne se vrha repa mačjeg, — i sad vi Macana milujte ili štipajte gdjegod hoćete, gladite ga i dragajte uzduž i poprijeko, sve će on strpljivo podnijeti, ali dotaknite ga se samo i najmanje vrha njegova repa, uzet će nam to, za što samo gore može. Uvrijedili ste ga smrtno, jer on nikako ne trpi, da mu se dira u njegov rep. Te on sad zabode svoje oštre pandže u Aničinu ruku. Anica vrisne, udari ga u debela leđa, a mačak skoči pa se

popne na ormar i tu se podmuklo smota i stane zlobno žmiriti dolje.

— O ti nezahvalno zvijere, — grdila Anica i prijetila šakom, — to je zar hvala, što ja tebi svako jutro odlijem polovicu svojega mlijeka? Vidi, mama, kako me je ogrebao!

— Pravo ti je, šta se s njime sigraš! — odgovori mama udijevajući konac u iglu.

Macan ni najmanje nije mario za Aničine prijetnje. Stane ti se — baš kao da se htio Anici narugati — stane se lizati i lickati, a onda opet legne i tu će sad proležati, dok se njemu svidi, jer je tu najsigurniji od preveć žestokoga dječjeg milovanja i jer se odavle najbolje može promotriti situacija i različite promjene u kućnome životu. Tako će on tu na priliku dočekati, dok se po velikom stolu ne zabijeli stonjak, dok ne zvekne suđe i pošto se svi poređaju oko ručka, sići će milostivo, dostojanstveno uzdignuta repa obilazit će oko stola, obredat će sve stolice i sva krila, dok se ne namjeri na najudobnije i tu će primati sve najbolje zalogaje. Ne drži on više ni za vrijedno da moli, kad mu se daje i bez molbe. Uzalud mama i tata karaju:

— Ne dajte mačku za stolom da jede, u kuhinji mu je mjesto.

Djeca mu potajice ipak ispod stola dobacuju na po oglodano krilce pileće ili kus slatke pite. A doduše sladokusac je on veliki. Voli naročita jela, na priliku sve vrste pečenke, kobasice i šunke. Za šunku i dušu bi đavlu zapisao. Voli i sir i kolače, ako su slatki i dobro zamašćeni. Ali zato s varivom, grahom, kupusom ili s kruhom nemojte mu doći, jer to on s najvećim prezirom odbija.

A i vidi mu se, da se hrani finom i odabranom hranom. Debeo je, golem je, silan. Glava mu velika i okrugla i to

tako okrugla, da je skoro već i četverouglasta. S obje se strane izvalili obrazi kao dvije mješinice. Lice kao mjesečina, a čelo se isturilo, ono pravo, tvrdo, samosilno mačje čelo, pa se već po njemu vidi, da za njime caruje pamet, sila i sve vrline mačjega duha. A znao je on, da je lijep i pametan. To mu se već vidi po svemu držanju. Svoju riđu bundu nosi kao kraljevski plašt. Sav plamti od gospodstva. Ohol je i naduven. Kad hoda, isprsuje se kao kakav general. Nos daleko isturio preda se, a oči — one oči kao dva žuta dukata — nekad su mu širom otvorene, a opet izgleda, kao da ništa i ne vide od same otmjenosti, a nekad su kao zatvorene, a to je onda, kad se ona greda na polovici do kraja širi pa zja kao crna rupa. I opet misliš ne vidi, a kad tamo, onda istom vidi — i po mraku kao i po danu.

A što je čist, taj naš Macan, i to se još nije čulo. Vazdan se liže i oblizuje i čisti i licka. Pravi kicoš! Pa da ga onda ne voliš ovakova, kakav jest! Doduše vazdan ga za štogod grde. Jednom je uvalio jamu u nečiji krevet, na drugome poremetio pokrivač, ili je iz ormara — a valjda nije iz zatvorena? pa uostalom, čemu su ključi na svijetu? — odnio najbolji komad pečenke, ili čak na divanu ostavio dlake. Tata psuje, tko je to vidio, da živina čitav dan proleškara po krevetima i divanima. Neka ide na dvorište i u podrum, pa neka lovi miševe. I onako je nekidan nastao čitav ustanak zbog miša, što se odjednom pojavio u školi. Mama opet grdi Anicu, što Macana odviše mazi. Razuzdat će se sasvim. I Kristina se ljuti, jer čim ona izjutra o čanku brusi nož, da isiječe govedinu ili pile, eto ti na tu zveku mačka, pa bio on u tome hipu baš i na drugom kraju grada ili svijeta. Dojuri, kao da ga zovu na važno državno vijeće, pa se koči, kao da se ne može nikako bez njega svršiti. Preskakuje plotove, ruši cvijetnjake, provlači se kroz najuže pukotine i probija

tarabe — i eto ti ga bez daha u kuhinji, da pomaže kod važnoga posla. Rep digao strmo uvis kao mač, mota se slatko i umiljato oko Kristininih sukanja i gleda je zelenim očima tako prijazno i iskreno, rekao bi sušta je nevinost i dobrota. A Kristina se izdere:

— Iš, brez traga, a tko je tebe zvao? Baš je tebe još trebalo.

Ali Macan to ne prima za zlo. Ni najmanje nije uvrijeđen. Štaviše, čuje on i iz tih riječi, da njega i Kristina, baš kao i svi drugi — zapravo ipak voli i da ne misli nikako zazbilja, što ga ovo kara. Kara doduše, ali ispod noža ispast će to jedan to drugi komadićak masne kože, žilica, kost ili čak čitav drob pileći, a što naš Macan voli friško i još krvavo meso, to jedva umije i sam da kaže. Za jedan ovaki friški batačić mogle bi mu se ukrasti sve ostale pečenke u pečenjari. To je barem jelo za mačkov fini želudac, a ne ona ispržena, iscijeđena mesetina. Tako isto Macan zna, da ni karanje tatino i mamino ne ide od srca, i da ga ne mrze onoliko, koliko kažu. Štaviše, zna ugursuz, da im se može čak i umiliti, samo ako hoće. A on dabome da hoće, kako da ne će! Odmah ćemo vidjeti, kojim je to vrlinama umio steći ugled i simpatije i u glave porodice. To su bile naročite Macanove neke sjajne umne sposobnosti.

Bio je prije svega izvrstan mišolovac. Ali što rekoh, ta to su manje više svi mačkovi, dakle u tome nema ništa osobito. Osobitost bi bila jedina u tome, što je on taj svoj prirođeni zanat vršio na naročit način. Tako on dugo vremena ne mari za miševe, ama upravo ništa. Mogu oni oko njega čak i kolo voditi, on im samo okrene leđa. Ne mari. To je doba, kad njega spopane neobjašnjiva lijenost. Ne će pa ne će. Isključite ga po čitave noći iz kuće, on će vas izjutra dršćući, izgladnio dočekati pred vratima i ponizno primiti, što mu se da.

Ali onda — kad ga uhvati huja! — on odjednom noć na noć pohvata i po petero i više miševa, gdjekada još i kojega parcova i — a to je sada ta njegova odlična osobina — i sve ih lijepo naniže pred kuhinjskim vratima, poreda ih taman jednoga pored drugoga sve postepeno po veličini, a parcova pored najvećega miša. I tako leže miševi počevši od najsitnijeg do najvećeg, a kraj njih sjedi Macan podvita repa i čeka, dok se otvore vrata, pa da se pohvali svojim noćnim lovom.

A sad slušajte, sada dolazi istom njegova najveća majstorija. To je vrlina mačja, za koju se još nije čulo. Naš Macan umio je i govoriti. Da, govorio je, i to ne onim običnim mačjim jezikom: Mao, mao, cic, mic! Nipošto. Nego vam je govorio taman ljudskim jezikom, i to umio je čak i u dva jezika zboriti.

Kad onako izjutra, pošto je noć probavio napolju, Bog te pita gdje i kako, da li u poštenu lovu ili u tumaranju po krovovima i tuđim dvorištima, te ozebao, gladan i umoran stane na vrata, on ne će kao druge mice mace: mile lale, miju, ciju, nego onako pokorno, ugursuski i skrušeno:

— Jao, zao, jao imao zao!

Pa bi to tako tugaljivo zvučalo, da se Kristinino meko srce odmah stane topiti te ona širom otvara vrata i govori:

— Jao, zao, malo si zar zao bio, Macane, je l'? Šta si to opet skrivio? Kuda se svu noć skitao? Pa i nijesi ništa kriv! Aula, šta je to? I sve si ti to zar sam pohvatao? No pa ti si onda valjan i ne valja, da se sam grdiš! Al sad će tebi Kristina zato dati dobar, dobar zajutarak.

A Macan se zadovoljno predući mota oko Kristininih sukanja, rep ustrmio kao koplje i čas i po huče:

— Zao, zao, mao!

— Ta da, nekad si dabome i zao, i lijepo, da to priznaješ.

— Mao, mao! maokao Macan i lakomo se zagleda u priprave za svoj zajutarak.

— Malo, malo samo, no naravno. Ali zato ću ja tebi puno naliti mlijeka.

I Kristina ga pogladi po sjajnome runu i sad Macan skoči na stol, da odanle pripazi, kako Kristina njemu ulijeva bijelo mlijeko u zeleni njegov čanak.

I pošto se naručao i kako treba polizao od glave do repa, svaku šapu napose, i na šapi svaki prstić lijepo očistio i umio, pa neka je još rano ujutru i gospoda smiju još malo da prodrijemaju, dok bude vrijeme ustanku, onda se Macan uputi ravno pred vrata sobe i stane se moliti, neka ga puste unutra.

I progovori opet jezikom ljudskim i to ovaj put baš njemačkim. On zna, da gospoda u njihovu gradu vole govoriti njemački, jer drže, da je to jezik gospodski. A Macan je obrazovana živina. Kako da ne će, kad je odrastao u školi: I on zna, šta se pristoji. Te sad počni:

— Frau, mah auf! Frau mah auf! što će reći hrvatski: gospođo, otvori!

A iznutra mu se odmah odazove nekoliko glasova, jedni cikom, jedni vikom, treći hukom.

— Evo našega Macana! Mica maca, hodi! — zovu djeca, a tata huče tobože kao ljut:

— Iš, ne treba ga!

A mama će milostivo:

— Pusti, siroma noćio je napolju, a noć je mrazna. A možda je bio i na lovu.

— Samo pazi, da ti opet ne donese miša u krevet, — opominje tata, — kao ono nekidan.

— Pa, tata, vikne Anica, to se Macan htio samo umiljavati darom zato, što mu je tako dobro i lijepo u nas. I po tom se vidi, kako je zahvalan i pametan.

— N... da, — promrmlja tata, — radite kako vam je drago.

Macan ovako dočekan ušeta dostojanstveno. U polumračku bliješte mu se oči kao dva krijesa, a riđa dlaka od crvenila plamti kao vatra pod pepelom. Tu stoje dva kreveta duž zida, i u njima se skupila čitava porodica. Čim je svanulo, iz druge se sobe došuljala djeca, jedno po jedno, pa koje k tati pod pokrivač, koje k mami pod perinu, da se malo maze i proleškaju, dok bude vrijeme da se ustane. Izviruju dječje glave ispod perina i jorgana pa mite i dozivaju, što slađe umiju:

— Cicane, Macane, k meni dođi, lijepi moj crveni vraže, da vidiš, kako je tu toplo i mekano.

Iz drugoga kreveta čuje se još slađe dozivanje. Macan stoji po srijedi i ne zna, za koju da se stranu odluči, taman kao drevni Pariz s jabukom. Najposlije skoči na najbliži krevet, ta svejedno je, s koje se strane počinje dnevno djelo. A lijepo će mu biti i tu i tamo. Te sad počne da se pozdravlja s porodicom. Prošeta preko perine, voljko predući i noge visoko dižući probija se između onoliko dječjih ruku, što se za njim pružahu, tare se o sve i svakoga, pa razmišlja, gdje da se skrasi. Ne boji se ni tatine brade, nego se upravo kraj nje smota, između brade i pazuha, da tu nadoknadi probdjevenu noć.

— Iš brez traga! — makne tata ramenom, kao bajagi ljuti se. A to Macan zna i ne prima za zlo nego čak i za poziv. I dok drugi glasovi vabe i mite, a ruke se za njim istežu. Macan bez stida i straha turi glavu pod tatino pazuho i smota se u kolač, kao da misli ovdje provesti čitav svoj život.

— Sad jeste l' vidjeli to bezobrazno zvijere! — kara se tata i otresuje mačka. A Macan sve to uzima za šalu i samo se čvršće i udobnije namjesti u osvojenom položaju, voljko prede i lukavo žmiri iz poluotvorenih očiju.

— Ali tata, kad on tebe voli, pusti ga, — sa saučešćem pijuču djeca i gledaju bez zavisti, kako se njihov Macan šepiri kod tate. — Vidiš, kod nas ni kod kojega ne će, nego upravo samo kod tebe. Ne smeta mu ni tvoja brada, a ona bome i bode.

Tata samo nešto zarogobori ispod brkova pa se i on spremi, da još hip dva prodrijema.

Eto tako je Macan umio svima ući u volju i svi su ga preko reda pazili i mazili. On smije svuda po kući hoditi i šetati iz sobe u sobu, ležati, spavati, gdjegod hoće, ulaziti i izlaziti kadgod hoće i, kako smo vidjeli, umije upravo učtivo moliti kad mu štogod ustreba. Ne cendra se kao obične mačke, nego upravo kako dolikuje dobro odgojenome Macanu. Kad dođe posjeta, on ušeta u sobu za primanje, pozdravi:

— Mao, zao, mrr, zrr, i čim posjetilac sjedne, popne mu se na krilo i nuđa mu svoja sjajna leđa uzdignuta repa, da ga pogladi i miluje, jer on drugo i ne misli nego da je svakome lijep i drag.

IV.

Jednom opet tako sjedi porodica za ručkom ništa zla ne sluteći, kad al iz druge sobe zazvecne na glasoviru. Svi se trgnu:

— Šta je to? Ta svi smo za stolom. Tko to dira u tipke? Anica problijedi, pritisne ruke na srce i šapne:

— Duh!

— Ajde, budalo, — nasmije se Ćiro. — Ta Anica vjeruje u duhove, jeste l' čuli?

I Dragoš izbuljio oči spram sobnih vrata držeći u ruci na vilici naboden valjušak kao da je dušmanska glava na koplju.

Dva tri puta glasovir se oglasi.

— Ta ajdete vidjeti, šta je, — zapovjedi tata.

Ćiro se prvi digne, za njim se na prstima šuljala Anica i izviruje preko ramena mu. Polako otvore vrata.

Šta je bilo?

Anica digne obje ruke, neka se nitko ne makne i neka šute. Sjedi tu na stolcu pred glasovirom Macan glavom, jednu šapu ispružio i dira u tipke. Kadgod se tipka odazove, brzo potegne šapu k sebi pa se široko razvaljenim očima zagleda u tu čudnu živinu pred sobom. Onda pokuša drugom nogom, al je na glas žice kao opečen opet trgne k sebi. I sad stane malo njuškati po tipkama. Vidi, da ga ne grizu, te sad polako i oprezno popne se jednom po jednom nogom, dok nije sa sve četiri stajao na tipkalu i uzme uzdignuta repa šetati polako spuštajući nogu za nogom na dirke, i čim se oglase, digne šapu pa je stresuje, kao da je stao u vodu. Onda stane i prisluškuje i njuška na sve strane, odakle dolaze ti glasi, pa digne glavu spram nota i sad će se popeti gore, zaviruje pod zaklopac i tu dabome vidi svakojaka čuda i čuje nekaku potmolu huku, pa se prestrašeno trgne natrag i opet na dirke. A kako je naglo skočio, zahvati sa sve četiri noge u tipke i zazvekne silno, neskladno, slavno.

Sad al Anica ne može više od dragosti, nego zaklikće:

— O Macane, cicane, ovo je doduše bio vrlo neharmoničan peterozvuk, ali ti si ipak pametna glava. Ovamo te, da te milujem, slatki moj riđo!

Ali Macan uzima za zlo, što ga uhodiše na njegovim umjetničkim stramputicama, te brzo preskoči Anicu preko ramena pa se sakrije pod krevet. Ne voli on, da ga gledaju kad on kuša svoje vještine.

— Sad recite, da naš Macan nije muzikalan, — zanosno zapljesne Anica u ruke. Tata, jesi l' čuo? To je sigurno bila mačja septima, i još temperirana...

— Marinirana, — prodere se Ćiro i vrati se ručku.

— Baš ću ja kušati, da ga naučim svirati po notama, — prkosila Anica Ćiri, dok je Dragoš morao šutjeti, jer su mu usta bila zatrpana velikim valjuškom.

Anica je zbilja pokušala. Ali odmah prva lekcija svršila se s potpunim porazom učiteljičinim. Dok se Anica trudila, da svome četveronožnom učeniku utuvi kamo treba šapom pritisnuti, repati se đak branio iz petnih žila njezinu umjetničkom nastojanju i najposlije ju ljudski ogrebe. Anica njega zbog toga isto tako ljudski po njuški, i sad se stanu učiteljica i đak pravdati i tući. Anica grdi, Macan jauče, ali ni hrvatski ni njemački, nego čisto bistro mačinski. Galama.

— Ta pusti tu živinu na miru, — kara mama iz druge sobe. — Što te je napopalo, da ga toliko mučiš?

Ali ako Macan nije pokazivao volje za glazbu, s tim više iznenadio je jednoga dana čitavu kuću svojim pjevanjem.

Došla uoči Božića frajla Hana, da uvježba pjesmu, jer je trebala pjevati za ofertorijem novu pjesmu na velikoj misi. Tata prati na fisharmoniju, a frajle Hane glas rastegao se s punom snagom po svoj kući. Čisto te hvata jeza od tolike sile i svak se pita, kako samo može da ovoliki glas stane u onoliko sitnoj frajli Hani. Tata veli: piano, pianissimo, ali glas se ne da odmah tako lako ustaviti. Najposlije se sporazumiju tata i frajle Hane glas. Kad odjednom čuje se još jedan glas, čuju se dva glasa. Svi se uplašeno obazru, šta je to opet, frajla Hana prestane pjevati, ali onaj drugi glas još dalje ječi, ječi bolno, otegnuto pišti.

To je bio Macan. Stao nasred sobe pa pjeva piano, pianissimo. No kad vidi, da je prestala frajla Hana, osjeti se opet izložen — a vidjeli smo, da on to nikako ne voli — te odmah na vrata i tu zacvili slatko, umiljato:

— Jao, zao, fraumauauf, jao zao.

To je bio smijeh! Frajla se Hana nimalo nije našla uvrijeđena, što je Macan begenisao njeno pjevanje pa uz nju pristajao. Štaviše, od svih se ona najviše smijala; a zar je i trebalo puno, da se vesela frajla Hana smije?

Kraj ovolikih uspjeha, što ih je Macan polučio, i priznanja, što ga je stekao u porodici, nije čudo, da mu se malo zavrtio mozak. Ima čeljadi, koja nikako ne mogu da podnose uzvisivanje, čast i slavu. Odmah se uzohole i izopače. Tako se na žalost i Macan jednoga dana prozločio. Šta ćete, svi su u njemu još gledali ono jadno, gladno i ozeblo mače, čupavo i jedva šaku veliko, kako ga je Anica pred godinu i po našla na ulici pred svojom vežom. I nitko u današnjoj sjajnoj i uglednoj prilici ne bi tražio onu nakazu naježurenu, što ju je onoga dana Anica donijela kući. Svi se bili onda zgranuli na prokislo zvijere, da je ružno, blatno, nečisto.

— Izgleda kao kuhan parcov, — vikne mama, — nosi ga otale. Zar ne vidiš, da je jedva živo.

— I šugavo je! — šapne Kristina, a Ćiro i Dragoš ponove. Ali ipak im se ražali na živinicu.

Samo Anici bila je lijepa.

— Ako je šugavo, a mi ćemo ga izliječiti, ako je blatno, očistit ćemo ga. Ali prije svega da ga nahranimo. I onda rekne još i tata, da se sad još ne može ni znati, što će od njega biti, lijepa ili ružna mačka ili mačak. I Šarac Kraljevića Marka bio je ždrebetom šugav i ružan, pa kakov je to poslije bio konj, i stopedeset je godina živio u svoga gospodara.

— A joj, — zaprepasti se Kristina, — ako i ovo mače poživi sto i pedeset godina!

Kako je to tata rekao, odjednom svima postalo mače preko mjere zanimljivo. Svi su ga žalili, hranili, milovali, i gle čuda, za nekoliko dana od prokislog, čupavog mačeta razvila se sve to ljepša i sjajnija i okruglija mačkica. I što je bila samo vesela i dosjetljiva! Čitavu bi kuću to mače nasmijalo svojim skokovima i šalama. Šta je samo bilo smiješno, kad mu se za rep priveže komad papira i ono se upelo i uzvrtjelo kao vreteno, ne bi li ga uhvatilo, a papir samo bježi i ne da se.

I bude svaki dan ljepše i svakome milije, jer se svakome znalo umiljavati. Pogleda samo onim svojim žutim vlažnim očicama, što se sjahu kao dva sjajno ulaštena puca, pa zamijuče, zamauče kao da se vježba, da nauči ljudski jezik, pa da kaže slatko predući:

— Uzmi me, nosaj me, miluj, siroče sam ostalo bez majke . . .

Eto tako ga razmazili i Macan postao silan i samovoljan goso u kući. I kao što se čovjek, kome je predobro, lako izopači, tako se dogodi i Macanu. Počelo mu dosađivati, što svega ima, čim samo poželi. I dođe mu želja za pustolovinama, zamami ga grijeh i zlo i on počeo — krasti. I to nesamo u kući, gdje mu se naskoro omeo rđavi zanat, što se jelo i smok bolje pozatvarao i ormari tvrdo pozaključavali, nego ti vam se dao Macan na krađu i izvan kuće u susjedstvu. Tu je odmah kraj kuće bila mesnica. Ona sila svakojakih butina, rebara, golemih komada krtine i govеđe i praseće i teleće, sve lijepo i redom povješano po zidovima i niz banak: to je bogatstvo Macana neodoljivo mamilo i zaslijepilo svaki osjećaj poštenja i pravde. To je njemu meso mirisalo slađe od bosiljka i od ružice, a zveka velike sjekire, što se već iz rana jutra orila po čitavoj ulici, ta zveka bila mu skladnija muzika

i od proljetnih mačjih koncerata na krovu pa i od samoga pjevanja frajle Hane.

Tako Macan počeo zalaziti u mesarnicu, obilaziti oko nje, naslađivati se mirisom mesa i krvi i kupiti po zemlji, što bi sa tezge otpalo.

Ali to njemu naskoro nije bilo dosta. I lav, istom što malo samo pomiriše krv, sve jače za njom gine. Tako i Macan sve češće se šulja oko mesnice i jedno veče uluči čas, kad baš nikoga nije bilo unutra: mesar časom nekuda otišao u kuću, banak otvoren i sam, pun puncat od vrha do tala najizvrsnijega mesa.

Tu se sad Macan nije puno predomišljavao. Kao strijela skoči na visoku tezgu, pograbi, što je baš bilo najbliže — prekrasnu džigericu, rumenu kao ružica, pa opet kao strijela nestade ga, nijesi ga vidio.

To je bilo prvi put. Mesar traži, grdi, psuje, sluškinje dolaze i kupuju, ali nitko ništa niti je vidio, niti se išta našlo. Drugi put opet nestalo komada teleće plećke. Opet nitko nije ništa vidio. Mesar kune, grozi se sa stotinu smrti lupežu i tatu.

Kod kuće svi se čude, što sad Macan izostaje nesamo po čitave noći nego i po čitave dane, a kad dođe, svaki dan deblji i veći, a ne jede skoro ništa i s prezirom se odvraća i od najdelikatnijih koštica pilećih. Jedva posrče mlijeko izjutra.

Kristina ne sluti na dobro, te jednom njega preda se pa ga ispituje:

— Macane, Macane, da ti ne ideš po tuđem kvaru? Da ti možda ne kradeš? Nije li te stid, i ne znaš li, da je to grijeh? Možeš i nagraisati, pa onda eto ti!

Macan ništa ne govori, nego izbijeli oči nedužno kao novorođenče, umiljava se, izvrne se ugursuski na leđa, ispruži sve četiri noge i prede od same milote i dobrote.

Ali najposlije lija dolijala. Koja tikva prečesto na vodu ide, razbit će se. Tako se dogodilo i našemu kradljivcu. U jednom opet času, kad je Macan mislio da ga nitko ne vidi, te opet tražio kruha preko pogače pa se polakomio za volujskim jezikom, odjednom iskrsne odnekale debela batina te Macana po leđima, da je odmah pao kao presječen. Jedva se dovuče kući sve poklecavajući i stane na vratima ječeći i moleći, da ga puste, a molio je jadan — ni hrvatski ni njemački nego čisto i bistro mačkinski.

— A joj, Macane, što je to s tobom? — zajauče Anica, koja se tu upravo desila, jer je pomagala Kristini trti suđe. — Šta se ti tako vučeš? Da nijesi, da te nijesu bili? Da ti nijesi bio po zlu? O ti zlotvori, što učiniše s tobom?

Anica Macana pretražuje, a Macan samo tiho i bolno ječi, srce ti se para od smilovanja, pa gleda žutim očima punim prošnje za pomoć.

Ali Macanu nije bilo više pomoći. Bila su mu prelomljena krsta. Hranili ga i dvorili i liječili i žalili, makar su tata i mama i Kristina rekli, da ga je stigla zaslužena kazna. I on je siromah platio glavom. Nekoliko se dana napatio muka a s njim i svi ukućani, jer nema ništa strašnije nego gledati, kako živ stvor pati a ne možeš mu pomoći. Onda jednoga dana Macana nestalo. Odnijela ga Kristina, otkud se više nije vratio.

U kući velika žalost. Macana nema, svima je falio, čak i tata izjutra poželio Macanova jutarnjega pozdrava, a mama veli: siromah Macan uči i djecu, da se čuvaju zla i rđavštine svake, jer eto nikada ne vodi dobru, a vrlo često propasti.

V.

Na jednom od narednih sijela naših prijateljica Anica osvanula krcata novostima i sva naduvena ponosom, što su te novosti prava pravcata istina, doživljena i gledana rođenim očima i ušima. Najprije ispriča pred začuđenim društvom pripovijest o Macanovu slavnom životu i žalosnoj smrti. No to baš nije bilo tako ni neobično. U Ljubice ima kod kuće vazdan živine svakojake, pa bi se o svakoj moglo štogod pričati. Isto bi i Melanka znala da pripovijeda o slijepoj kujici, ali nije mogla početi, jer je Anici gorio jezik, da se oslobodi svoje druge, doživljene i proživljene zgode i one neka samo slušaju i čude se, jer u Aničinoj sobi obilaze dusi i aveti, i ona ih je vidjela i čula, Bog i b....!

Melanka se nasmije, ali Ljubica diže prst: Anica neka priča. Jer što Ljubica vazda govori i tvrdi?

Dakle u sobi, gdje Anica spava, obilazili dusi, točno noću o ponoći. Ona ih čuje kako hodaju, skaču, čak zvižde i pjevaju, pa pucaju i praskaju svuda naokolo, stružu i lupkaju amo tamo, nekad dođu sasvim blizu njezina kreveta i onda dabome Anici nesamo da se koža ježi od glave do pete, nego joj se od strave ustavlja dah i ona onda misli na sve prikaze duhova i avetinja, o kojima je ikada čula. I onda se Anica od groze znoji pod jorganom i samo stenje, pa dođe mama i pita, šta je, ali Anica ne smije kazati, da su dusi, nego se samo potuži, da sve netko hoda po sobi i neka mama zapali žižak, jer se kraj žiška prijatnije spava nego u mraku, što čovjeka poklopi kao klobuk.

Mama ne vjeruje i veli, to je Anica sanjala, jer tko bi po sobi hodao?

Ali sada gori žižak u dupku peći iza otvorene knjige, pa je sada mnogo prijatnije, ali svejedno, dusi se kanda

ne boje ni svijetla, jer još svake noći struže i puca po sobi.

— Ih, to su ti, draga moja, miševi, — rekne Melanka.

— Kakvi miševi, — zgrane se Anica, — otkad ih je pokojni Macan sve potamanio, nema ama baš ni mišjega traga u čitavoj kući.

No, pa onda pucaju daske na ormarima i podu, jer se u sobi loži, — dočeka nepopravljiva Melanka.

— Eh, pa baš u tome pucanju dasaka javljaju se dusi, — uspe Ljubica polagano i razumno.

— No eto, i Ljubica kaže, da su dusi, — slavodobitno će Anica.

U daljem razgovoru spomene Mica, da je umr'o brico tamo sprijeda, na trgu, i da ga je jutros išla gledati.

Anica se zapanji. Zar je nije bilo strah gledati mrtvaca?

A šta bi je bilo strah? Ih, koliko je Mica već vidjela mrtvih ljudi! Njihova stara služavka ide svakoga gledati, tkogod u njihovu selu umre, pa i u drugom i trećem selu čak. A Mica svuda s njom. I jednom, da jednom pokazao joj se mrtvac čak i u noći. Jest, prava pravcata istina. To je bila pokojna baka Micina. Išla ju je gledati, a zaboravila je izmoliti očenaš, samo ju je oškropila svetom vodom. I onu noć eto ti bake s kapom i u crnoj svili, taman kako je ležala na odru, pa došla i hoće da povuče Micu sa sobom u zemlju. A to je bilo zato, jer nije se molila Bogu za njenu dušu. I čim se Mica počela moliti, nestalo bake.

— Istina, bogme!

To je Anici bilo dosta, pa bi i ona htjela da ode vidjeti pokojnoga bricu. Kristina će ga sigurno pohoditi.

Kristina ga je pohodila a s njom i Anica. Anica se dabome u srcu tresla kao trepetljika od užasa i straha, ali je junački izdržala, čak je mogla i podulje motriti

mrtvaca, ma da od njega osim pokrovca i vrha nosa ništa drugo nije vidjela poradi visokoga odra, na kojemu je ležao. Nije zaboravila ni škropljenje ni očenaš, što je oboje savjesno i puna vjere izvršila.

Ali usprkos toga druge noći iza bricina sprovoda Anica usni sanju tako strahovitu, kako je grozniju nije mogla zamisliti u najfantastičnijoj priči. Našao se tu stari brico s britvom u ruci, i ništa manje nego hoće da zakolje Anicu. Anica se očajno otima, ali on je grabi sad za ruku, sad za nogu i vitla britvom i strašno se ceri. Od strave Anica ne može dati glasa od sebe, i napreže se, da zove mamu u pomoć. I kad je već bila sasvim blizu da izdahne od straha, probudi se sva u znoju.

Otvori oči, ali jao! Tu sasvim do nogu kreveta stoji nitko drugi nego brico u dugom kaputu, sa šeširom na glavi, a pod šeširom izviruje lice, blijedo lice mrtvačko, u nju grozno bulji, a u ruci se sja — britva.

Anici zamre srce. Brzo zatvori oči, i sad leži teška i tvrda kao klada. Ne diše. Ne pušta glasa od sebe. Šuti i strepi, šta će sad biti. Noge joj ledene od zime, vire gole do koljena ispod jorgana. Ne daj, Bože, uvlačiti ih; odmah bi ih sablast pograbila svojim mrtvačkim rukama. I čuj, nešto tiho obilazi po sobi, tapka, struže, puca taman oko kreveta, i sada — smiluj se, Bože! — po podnožju kreveta pipa, mili po drvetu amo tamo.

Anica je već sva mrtva i misli, sada će se rastati s dušom. Od straha ni mamu ne smije zvati.

Ali sad dulje ne može trpjeti. Puklo kud puklo, mora da žmirne i da vidi, šta je. Ali brzo opet stisne oči. Prikaza još stoji i prijeti. Stoji u onomu polumračku prema bijelim vratima, što jasno odudaraju od slaboga svijetla žiška iz druge sobe.

Najposlije se Anici ipak otkine pridušen vrisak:

— Mama!

A mama ko mama probudila se već na prvo stenjanje Aničino, i sad Anica s neizrecivim ushitom začuje lagane koračaje mamine. Oslobođena od straha otvori oči. U taj čas mama upravo iz druge sobe zaobilazila otvorena vrata pa da će Anici, a to se pored mamine bijele noćne pojave sasvim jasno pokaže na vratima tatina kabanica, više nje tatin šešir, pod šeširom bijeli ovratnik a kraj rukava svijetlilo se puce, i eto ti pokojnoga brice!

— Ah mama, mama, — uzdahne Anica, kao da se s nje odvalila čitava planina. — Mama, ja se strašno bojim. Molim te, ostani kod mene. U sobi neko hoda i puže.

— Šta treba da se bojiš? Prekrsti se pa se pomoli Bogu! — rekne mama, ali mora da legne uz Anicu, jer Anica ne pušta mame od sebe. Sad Anica uvuče ozeble noge pod perinu, tijesno se pribije uz majku i iz njene duše izleti posljednji tračak straha. I istom osjeti toplinu mamanih ruku, smjesta zaspi kao da ništa ni bilo nije.

Mati još malo slušala, kad zaista nešto zatopće, sitno i lagano.

— Ih, ta to su miševi! Kako su se opet raskuražili otkad Macana nema. Odmah ću sjutra postaviti mišolovku, prije nego nam se opet nakote.

Nato sve opet potone u naručju sna, a žižak spokojno čuva stražu nad usnulim srcima junačkim i strašivim malih i velikih ljudi.

VI.

Kad je ono Macan svršio tako tragički svoj mladi i nadobudni život, gore na tavanu zacarovala pusta radost i veselje. Sve je zahvatila prava vrtoglavica, i staro i mlado, od sreće, da je nestalo dindušmanina mišjega roda. Divnu zgodu proslaviše još istu noć velikim plesom, na koji pozvaše i sve došljake, što su pošli tragom prve porodice iseljenika, a nijesu u početku bili ni dobro gle-

dani ni dobro dočekani u onim oskudnim i gladnim prilikama novoga doma. Poslije plesa učine vijeće, kako će zapremiti pozicije neprijateljske, t. j. kako će se naseliti u donjim prostorijama i pod zemljom.

Tako počne polaka i oprezna seoba jednoga dijela mišjega naroda s tavana u podrum i odavle putem marljivo proglodanih rovova i tunela čak i u kuću i u sobe.

I tako počeše obilaziti kućom dusi, što ih je noću čujavala Anica i toliko ih se plašila, a mama odmah znala, tko su ti dusi, pa sjutradan lijepo namjestila od žice spletenu mišolovku i u nju vrgla velik komad pečene slanine. Slatki se miris odmah rasprostre po svim rupama i javi kao preko brzojavne žice veselu vijest, da je miševima negdje spremljen fin ručak. A jer pametni i obzirni miševi moraju imati uvijek poviše ulaza i izlaza — naopako, ako je samo jedan, gotova propast, — to je taj divni miris naskoro prodro kroz sve mišje trijemove i došao u sve dvorane, i nasta silno veselje i opća uzbuđenost.

Ali prije nego što će krenuti na gozbu u novoj zemlji, gdje — sva je prilika — teče med i mlijeko, sastane se skupština oko humčića, pod kojim je u pijesku bila zakopana mrkva i peršin. U sredini stao miš, ni prestar ni premlad, ali iskusan i mnogo svijestan svojih zasluga i zato se sam postavio na čelo mišjega puka, da ga svjetuje i vodi. Najprije stane se silno hvaliti svojim junačkim djelima, koliko je puta sretno umakao zamkama, što mu ih prirediše lukavi ljudi, koliko je puta oplijenio svakojake mišolovke i na sramotu tih istih tako pametnih ljudi ostavio ih prazne, koliko se inače nagrabio svakojakoga plijena po smočnicama, kačarama i podrumima i već kuda ljudi sve spremaju svoju krmu i smok, da ih ne nađu miševi. Ih, pameti ljudske! Brzo ti je on ispipao sve načine i prilike, kojima hoće čovjek da dođe glave nesretnome narodu mišjemu. I zato će on sada — kad je put slobodan — prvi na opasnu ekspediciju. Jer makar je nestalo onoga riđeg dušmanina, još sa svih strana vrebaju neočekivane opasnosti, pa zato treba iskusna junačine, da pripravi staze za pothvat čitavoga puka. Tu se sada više ne radi o pustolovinama pojedinca, koji bi onako na dobru sreću pošao, da ugrabi zrnce kruha po trijemovima ili ispod stola razasuto. Sada je drugo. Kadgod zamiriše ovako ljuto slatko i slano, da te sve huja hvata od žudnje pa te zagolica u nosu kao munja, to ti vam je onda postavljena nebeska mana u kući spletenoj od žice, ljudi je zovu mišolovkom — da Bog ubije nju i njih! —, i to jedino samo zato, da primami, zaludi i upropasti neiskusno i ludo, koje još ne zna dokle ide ljudska opakost, te tako lakomo srlja u propast. Ali on, stari, iskusan delija, on zna, šta tu treba, da se izbavi opasnosti. I tako, kad on sretno prođe, onda istom neka idu ostali sve jedan po jedan.

Tako je govorio matori junak, družba ga zadivljeno slušala, osobito mladež, koju su naročito zadivili dugački i vrlo trepetljivi brci.

Dakle naš se delija uputi stazom slave pa se naskoro nađe pred okruglom, vrlo zračnom i skroz i skroz prozirnom kućom, iz koje je strujio neodoljivi miris, a od prevelikog komada divne i hrskave pečene slanine. Miš njuškom omiriše kuću okolo naokolo i sve mu više rasle zazubice, čisto obnevidio od lakomosti. Tako blizu mu je bio onaj komad slanine, jedva šapu daleko od njuške, a on ne može do nje! Strašno se ljutio! Samo čeljadetu zadavaju posla bez potrebe.

— Ih, misle ljudi, da su bog te pita kako pametni. Hoće da prevare jadne miševe. Koješta. Ima i u nas pameti. Valjda ja ne znam, da to oni misle, kad uđe ludi miš kroz onaj rov od žice na krovu, da više ne može na-

polje! Hi, hi, hi. Cvi, cvi! Ko da ja nijesam već bio u takovoj buturnici i opet se sretno iz nje izvukao. Doduše odro sam ljudski bundu o nekakva prokleta koplja. Ali drugi put treba bolje pripaziti. A onda bio sam još i mlad, neiskusan, djećko, dijete. Pa da bi me sada uhvatili! Smiješno. Pokazat ću ja i ljudima i onoj mojoj družini, tko ima soli u glavi.

I miš se popne na krov žičane kuće i zaroni njuškom oprezno u rov pa se opet nasmije i od mirisa, što je ozdol neprekidno strujao, i zbog ljudi, koje će on sada divno prevariti. Sve mu se brci od smijeha vijorili. Onda polako i oprezno počne silaziti u ljevkastu šupljinu. Nije baš bilo ni lako. Prilično je otustio od sala života. Al to njega ne smeta. Stisnut će se, pa šta za ono tren dva. Samo neka se nađe unutra.

I našao se, i počela divna gozba. Tako se najeo, da mu trbuh dvojinom narastao. Kad je napokon bio gotov i polizao posljednju mrvicu masti i oblizao i sebe, dokle je stigao, hoće da se vrati putem, kojim je sišao, ali jao, ne može ni da se krene, kamoli da se protisne kroz ljevkasti rov, jer ga odmah sa svih strana stanu bosti oštre bodljike.

Šta sada? Uhvati ga strava, dlaka mu se nakostruši. Tome se ipak nije nadao. Zar da ostane na sramoti, a možda i da zaglavi, nejunački, kukavno i nečasno?

Stane kao mahnit trčati po neobičnoj kući okolo naokolo, tura glavu kroz žice, ali žica gusta, glava ne može proći. Te opet okolo naokolo, okolo, naokolo, dok se umoran ne ustavi na sredini, uspravi se i po stoti put kuša, da se provuče kroz tijesni rov. Ali izboden iglama mora opet da odustane, te opet nastavi očajnu trku uokolo. Najposlije od bola i smrtna straha zacikće i zaječi, kamen bi se smilovao.

To ciktanje i ječanje čula je i Anica kroza san, čula i trku i skakanje. Ali ona se više ne boji, jer zna, to se sada ulovio miš i sjutra će ga svi vidjeti. Pa opet zaspi.

Čitavu noć čekala družba svoga junaka. A kad je svanulo, i njega nema natrag, znali su, da je zaglavio. Počeli ljudi velikim nogama gaziti po zemlji, uznemiruju okolicu svu i sad se ne može ni virnuti kroz mišjak, nego treba opet sačekati večer, da se pođe tragom prvoga izaslanika i da se nađu obećane slasti ili junačka smrt.

U kući međutim veliko veselje, što se uhvatio miš.

— I koliki je golem, — čude se svi a Ćiro odmah pokuša, kako se to otvoraju vratanca. Kad al u nevolji nađe se ponajčešće pamet, te uhvaćenik čisto namirisa nešto veći otvor na prokletoj tamnici, i kao strijela izleti pa bjež glavom bez obzira. Podigla se hajka na jadnoga bjegunca, nasta vika i graja, te tko papučom, tko metlom, tko tatinom dugačkom lulom pa vitlaj na sve strane, udri amo tamo, ali koliko puta je sirotan miš bio blizu, da ga pomlati jedno od ovog strahovitog oružja, svaki put promaši, i gonjena zvjerka u posljednjem trenu nađe ipak još spasa, nađe rupu, pa polumrtva strugne unutra, ostavivši samo komad svoga repa pred rupom, gdje joj ga odsiječe oštra tatina lula.

— No sad možemo postavljati stupica, koliko nam god drago, — mrndala Kristina, — nijedan se miš ne će više prevariti. Tako je, kad se djeca miješaju u poslove, što se njih ne tiču.

Bila je dabome ljuta, što je Ćiro otvorio vrata na mišolovki.

A bila je istina, šta je rekla. Postavljali redom svaku noć mišolovku s najslađom mekom, ali svako jutro nađe se slanina netaknuta a nađu se i tragovi, da se oko nje šetali miševi. No unutra se nijedan nije dao.

— A ipak ja svaku noć čujem, kako miševi plešu i pjevaju i kolo vode po sobi, — tužila se Anica. — Već mi je dodijalo.

— I meni, pristane Dragoš. — I ja sve slušam, kako kolo vode i hoću da ih hvatam, a oni se ne daju.

— Ih, šta samo buncaš, — ruga se Ćiro. — Svu noć spavaš kao zaklan.

— Sanja mu se, — mama će puna brige, — jer miševi zli su gosti, a kako je snijeg navalio, bit će ih sve više.

Potuži se kumi, a kuma odmah hoće da pomogne. Šta mišolovka od žice, to je za mačka. Ona zna jednu nefaljenu stupicu i mnogo je jednostavnija. Uzmi prazan petnjak ili lonac, podupri ga na jednoj strani raskoljenim orahom, jezgrom naunutra, pa da vidite, samo neka miš primiriše orah, smjesta se uhvati. I za malo svi će se tako pohvatati.

I postave nekoliko petnjaka cvjetnih po svim kutovima i pođu mirno spavati. Zbog velikoga snijega kuma će noćiti u svojih kumova i dabome pred spavanje djeci će poispričati sve i stare i nove priče.

Međutim u podzemalju nastala silna strava, kad se vratio prvi izvidnik i izaslanik. Vratio se, ili bolje, pao je u mišjak kao mrtav i nekoliko vremena nije došao k sebi. Svi su već mislili, gotov je. Al kad se opet malo ponačinio, imali su šta da slušaju. Ovakove strahote još se nijesu rodile. Svi se natisli oko spasena svoga druga, načinila se gužva, jer svako hoće da vidi odsječeni rep, taj nepobitni dokaz nečuvenih junačkih djela, što ih izvršio njihov prvak, general, car! Svi su se zgražali čuvši za strahovitu tvrđu od gvožđa, koju je naš delija bio osvojio sam samcat usprkos noževa i kopalja, kojima je bila oružana i utvrđena. S najvećim udivljenjem pratili su pričanje, kako je slavno uljezao u tvrđu kroza sam krov i kako se onda divno gostio, kako nitko ne može

ni zamisliti. Ali kad je htio da izađe i da dozove i druge, neka se i oni omaste na bogatoj gozbi i da s njim podijele slavu, kad al eto ti oko njega čitava vojska ljudi. Ljudi golemi, svi na dvije noge, jaki su, strašni, ali pametni? Jok, bratac moj dragi!

I tu se miš baš od srca nasmije pun ruga i sprdnje.

— Bio ti vam je tu jedan mali dječak — a ma i on je spram nas kao kakva planina što hoda, dakle taj mali čovječić budala, te budula. Doduše za mene je to bila sreća i pamet, sjajno! Otvori ti vam on dakle vrata moje tvrđave i ja — a da šta ću? — mislite samo: skoč pa bjež!

— Ha ha ha! — zahihotaše miševi u sav glas, — to je pravo! Živio! Slava ti!

— Eh, al sad je istom počelo, — nastavi pripovjedač oholo isprsivši se što je bolje mogao. — Uzeše zlotvori svakojako strahovito oružje, lopate, metle, toljage, topove i bog te pita šta još sve, pa svi na mene jedinoga, njih vojska nebrojena! Da je bio drugi na mome mjestu, onaj bi čas od straha umr'o. Ta gdje će jedan da samo i pokuša da se brani od tolike sile? Ali ja se ne dam! Stanem trčati, a oni za mnom, vijali me, gonili me, ja skačem, bježim, letim, a oni sve za mnom udaraju, mlate, šibaju, pucaju, strijeljaju. Sto puta sam mislio, gotov sam, umlatit će me. Kad al odjednom stanu se ono dvojica najmanjih otimati oko sablje, topa, toljage, šta li, uto ja pred sobom spazim rupu i tako utečem.

Završi miš duboko odahnuvši od zadovoljstva i popipa se po kusastom repu, jer ga je počeo jako boljeti.

Svi ciknuše od saučešća i čuda s tolika junaštva... Stanu slaviti junaka i dogovarati se, na koji bi ga način što dostojnije odlikovali. Ujedno zaključe, da će prvom prilikom navaliti na neprijatelja, da osvete osječeni rep svoga slavnoga druga.

Za jedne tihe noći stanu provaljivati u neprijateljski tabor, pa nađu i onu gvozdenu tvrđavu. Ali kolikogod su im rasle zazubice za mirisavom slaninom i oni se očajno vrtjeli oko te kuće varave sreće, nijedan se ne prevari, jer se pored vonja od slanine sasvim jasno čuo i zadah mišji, što znači, da je tu malone zaglavio jedan njihov drug. Zadovolje se teška srca mrvicama, što se našle tu i tamo, kako se već nađe u svakoj kući, gdje ima djece. A kako je to bila vrlo kukavna večera, načeli i stare papuče i za inat ljudima poveli tu svoje kolo.

Kad al druge jedne noći našlo se nešto novo. Bili nekakvi lonci, klobuci poduprti orasima. Bit će to opet kakav lopovluk ljudski, pa se miševi samo s velikim oprezom približavali i stali radoznalo razmatrati. Najodvažniji zavuku se pod klobuk, i gle, on stoji, ne miče se. Onda — onjušiti se valjda može i orah, ne će odmah ugristi! Istom se njuška dotakne jezgre, kad al klop i s užasnom treskom klobuk se sruši i zaklopi miša. I redom klopne jedan po jedan lonac i zakopa pod sobom po jednoga junaka. Što je ostalo, razbježalo se na sve strane.

Sjutradan veliko veselje u kući. Šest se miševa ulovilo. Ali ne dadoše djeci ni blizu. Oprezno podizala Krista daščice, na kojima je bila postavljena lončana stupica, pa sve redom u vodenu bačvu i tu se svi zarobljenici jadno podave.

Nakon te strašne pogibije mišje, neko se vrijeme u kući nijesu više javili miševi. Vidjeli su, da im tu i bez mačka nije opstanka, pa krenuše za kuću dalje, i divno se namjeriše — na samu mesnicu, i tu im je bilo doista kao u raju.

Samo jedan sitan, mlad mišić zaostao. Ne zna se, što ga je potaklo, da nije pošao s drugima. Bio se negdje zabavio sam, pa kad se vratio društvu, društva više nije bilo. Ne čuje više trčkaranja, ne čuje glodanja, ni vri-

skanja. Osjeti, da je ostao sam. Tišina kao u grobu. Šta je to moglo biti i šta se tu dogodilo?

Stane obilaziti sve stanove svoga roda i naroda, prođe kroz sve tunele i rovove, prošeta se svim stazama i putovima — ali narodu ni traga ni glasa. Jesu l poginuli il su se odselili?

Naiđe tako mišić na dugačak hodnik, u kojemu još nije bio. Ta on se, otkad se rodio, još nikada ni micao nije iz mračnoga podruma. To mu je prvo dulje putovanje. Kad eto ti odjednom na kraju trijema svjetlost. Miš se ustavi, gleda, pa onda oprezno naprijed. Tu ti se on sada nađe odjednom pred golemim prostorom, a u prostoru negdje u kutu sja sitna luč, no za miša bila je silno velika i sjajna. Brcima igra amo tamo, da vidi, je li sve mirno.

Sve je mirno, samo neko pravilno se hukanje čulo, al mu se nije učinilo opasno. Te sad hajde malo dalje. Al tu ti se našla nekakova stvar kao kula, šuplja i poduprta orahom.

Vidi, zgoda, baš kao za nj namještena. Upravo osjetio, da je vrlo gladan. Nasrne na orah. Kad al treska i grom, ždrijelo se zaklopi i uštine miša za rep.

Ah što se prepao! Sreća, što se istrgao repom toj nemani. Doista, stari imaju pravo, kad govore: to se nije rodilo, kakve će ljudi izmisliti grozne zamke, da hvataju miševe. A on im se oteo, prevario ih. Jer orah ostade napolju i miš fino izjede jezgru, oblizuje brke i vrati se svojoj rupi. Tako malen miš i koliko pameti u njemu! Tako ti miš nekoliko noći šetao i vazda sretno umakao zamkama, sve da ih i nije svaki put opljačkao, jer orasi nijesu bili vazda tako susretljivi, pa da bi pali izvan zamke.

Tako se miš bez brige šetao po prostranom svijetu, pošteno se hranio otpacima ispod ormara i kojegdje i šetao se nesamo po noći nego i po danu. Doduše po danu

stravila ga buka i galama od tolikih velikih nogu, što su hodale amo tamo, ali za maloga miša nađe se lako kakovo zaklonište, dok prođe opasnost, a inače lijepo je razgledavao sve, što je tu bilo, obišao sve ormare i druge stvari, dok se najposlije ne skrasi u kakovom udobnom kutiću da prespava dan.

Jednoga se dana namjeri na osobito prijatno noćište, meko i toplo, i prije nego što zaspi, još se sjeti svoje stare družine, kako joj je i je li im samo izdaleka tako dobro kao njemu.

Onaj dan Anica se dala na veliko spremanje svojeg lučjeg gospodarstva. To nije učinila već poodavna, jer je bila zabavljena drugim poslom. Osim toga mama je grdila, da već jednom treba pomesti taj kut pod stolom. To će Anica sada učiniti. Razmetne svu lučju kuću, digne s Jeličina kreveta jastučiće i perinice, kad al tu usred kreveta na mekanom ležaju čuči nešto maleno, sivo, kao klupko, i gleda Anicu iz dva crna sjajna oka, gleda nepomično i gotovo uzeto od straha.

Šta će sada biti? Miš još nikada nije bio u takovoj situaciji. Tko je ovo stvorenje, što ima tako dugačke krake pa njima vitla amo tamo?

Anica samo što opazi klupko, odmah vrisne i skoči pa se udari o stol glavom.

— Šta je, naopako? — pita mama, pita Kristina, obje s metlom u ruci.

— Miš u Jeličinu krevetu!

— No pa zato valjda ne treba tolika vika!

Te sad obje metle u potjeru za mišem pa pod stol. Miš skoči i prestravljen i zaluđen od vike uzme trčati po sobi uzduž i poprijeko, a metle za njim. Sto puta je mislio — odzvonilo mu, ali svaki put iznese živu glavu, kolikogod je puta metla za njim posegla. Najposlije strugne pod jednu crnu pećinu, obezumljen od straha nađe se u vrlo

tijesnom klancu, popne se iznutra sve naviše i osta stisnut u rovu, koji nije bio širi od samoga miša.

Osjetio je, da ovamo ljudi ne mogu za njim. Srce mu je strašno lupalo, ali on je znao, da je još živ i da će možda još poživjeti.

Međutim se izvana čula ovamo unutra galama, vika, lupa i najposlije neko rekne:

— Evo utekao je u onu rupu za peć. Valja rupu zatrpati staklom i zamazati mazom, da se miš ne može više vratiti.

Nasmije se miš, jer koliko je bio još mlad, toliko je već znao, da je doista jadan onaj, koji bi imao samo jednu rupu, a takovih miševa sigurno i nema.

Mišić odahne. Iza duljega vremena, kad je napolju sve utihlo, usudio se i micati. Tijesno je, ali sva je prilika, bit će tu sigurno. Trebat će da se ovdje i udomi, dok bude prilike, da se vrati u svoj stari bogati dom. Eh što se i polakomio za boljim, kad je tamo imao čime da se hrani. Zar nije i mrkva i peršin izvrsno jelo, kad nema ništa drugo? A sada doista nema drugo. Tu su doduše nekakve stare prašljive kože i nekakve dlakave stvari, ali kad nemaš drugo, glodat ćeš osim starih papuča i starih haljina bome sve, što se upravo nađe. Glad je najbolji kuhar. —

Jednoga dana tata sio za fisharmonium, da kuša novu pjesmu, što ju je napisao za ofertorium, kad al one dvije najkrupnije pištaljke ne odazivaju se. Tata pritište tipke, što bolje može, gazi nogama mijeh — ništa.

— Koji ti je đavo? — srdi se tata. — Da nije vas koje diralo, sviralo pa pokvarilo?

— Ja nijesam, tata, — brani se Anica, — što će mi stari fisharmonium kraj glasovira! Bit će pištaljka ostarjela pa onijemila.

Poslije nekoga vremena onijemjele još dvije pištaljke.

— No tu ipak nijesu čisti posli, — promrmlja tata i stane otvarati i rastavljati glazbalo. Najprije skine poklopac, pa onda digne stražnju stijenu i otkrije pištaljke. Kad al tu je nekakvo zelenkastožuto klupko nad samim ždrijelom pištaljki. Čim ga se tata prstima dotakne, skoči nešto maleno, živo tati preko ruke pa nasred sobe i odavle za ormar.

— Miš! — vrisne Anica i na vrisak ulete svi u sobu.

— Zar opet miš?

— I baš u fisharmoniki! Da to nije onaj od onomadne, što je bio u lučjoj sobi.

— Ta gonite ga, tucite ga, — viče mama, — da se već jednom oslobodimo te gamadi.

— A joj, šta je to? — vikne Anica i nogom rasturi onu loptu od iščihane čohe na zemlji. Klupko se raspalo, a među krpicama provrvjelo nešto živo, sitno, rumeno, miče se, ne zna, kako mu je.

— Joj, mama, vidi, šta je to?

— Pa to su mladi miševi, — rekne Ćiro i sagne se, da prstom raščeprka gnijezdo.

— I baš moj fisharmonij odabrao miš za kolijevku svoje djece, — srdio se tata. — Kako je samo vješto savio gnijezdo. Šuplja lopta od krpa i kože. Lijepo li mi izjede obloške, trebat će popravaka. Još malo i sav bi harmonij iznutra izio miš.

— I ostao bi šupalj! — vikne Dragoš. — Bog zna, kako bi onda svirao?

— Nikako.

Dragoš mišiće uzima u ruke. Anici se grste, ali ipak ih gleda, jer su tako lijepi, sitni i rumeni kao ružica, a prozirni kao staklo, svaka im se koštica vidi.

— Nemoj, zdrobit ćeš ih, — brani Anica bratu.

— Pa šta ćemo s njima?

— Na lopatu pa u vatru, — mama će.

Kristina donese lopatu i metlu pa jednim potezom pomete mišju dječicu i njihovu kolijevku.

Anica vrisne, ne će da dopusti, da se spale. Žao joj je lijepih živinica.

— Da ih odgojimo kao kokoši, pa da nam nesu jaja? — ruga se Ćiro.

Svi za Kristinom u kuhinju. Otvori rupu na ognjištu, zine žarko ždrijelo i grabi svoj plijen, malena rumena tjelešca. Mladi mišji životi zasikću, planu, zacvrlje, žeravica zadovoljno zaprašti i gotovo je.

U kući je zaostala samo još mlada mišja mati, i ona će još nekoliko noći plašiti Anicu, tražeći svoje mlade, dok se jednom u svojoj tugi ne prevari i uhvati u stupicu i tako jadno skonča svoj život.

ANICA I NJENA UČITELJICA

— Jedan, dva, tri... sedam... dvanaest!... Brojila Anica svoje koračaje od jednoga kestena do drugoga. Brojila je i stabla, ali se brojevi poremetili i sad ne zna više od broja stopa, koje li je to drvo, petnaesto ili šesnaesto, otkad je zašla u drvored. Tako ti ona svaki put. Počne brojiti drveće i korake, ne bi li jednom točno znala reći gospođici, koliki joj je put od kuće do škole, ali se svaki put zabuni pa i prestane brojiti. Jer dolaze uvijek druge misli pa se upleću u brojke i načine među njima zbrku. I tako Anica, makar je toliko stotina puta prevaljivala isti taj put, još ni danas ne zna, koliko je koračaja dug i koliko ima kestenova u drvoredu između grada i gornje varoši.

I doduše sad ona više i ne ide tako često gospođici. Otkad je bila bolesna, ide samo po dva puta na sedmicu, ali onda ostaje odmah po dva dana. To jest, odlazi popodne, ostaje preko noći u gospođice a sjutra se dan u podne opet vrati kući.

Anica voli ovaj dugački put, makar se kadgod i umorila. A to je bivalo za zimske studeni, kad zebu noge i nos se smrzava, pa se usprkos bijele krasote okolo uokolo na oči natiskuju suze i ona plačući osvane u gospođice, te gospođica onda zapjeva pjesmu rugalicu o »smrzloj košulji«. A nekad ni ljeti nije bolje, kad priježe sunce pa pali, mozak hoće da izgori, a vrući zrak stoji kao kakav visoki zid i ne možeš kroza nj, pa se znojiš i hučeš od vrućine. I kako zimi divno godi gospođičina topla soba, tako ljeti razblažuje hladovina dugačkog trijema u velikoj zgradi pa visoke odaje gospođične, pune svježosti i mirisa, čistoće i reda. Ali to su rijetki dani, i brzo se zaborave. Većinom nije ni prevruće ni prestudeno, i to su onda šetnje, kad možeš uživati u svakoj stvarci i stvari, što je sretneš.

I makar svijet govori, da je njihova varoš dosadna i nema ništa u njoj vrijedno da se gleda, Anica je ipak voli, jer joj je tu sve poznato i pouzdano. Zato joj put nikada i ne dosadi. Voli gledati debele bedeme gradske i duboke šančeve i voli prelaziti preko mostića i ispod gradskih vrata. A osobito sve to voli s proljeća, kad se iza dugačke zime počne zelenjeti trava po utvrdama, kad stane pupati grmlje, a osobito kestenovi u drvoredima njeni su naročiti prijatelji, i pored njih se Anici ne čini put odviše dug. Istom što počne sunce jače grijati a snijeg se sve više povlači u hladovinu i tu se krije i kao od stida i ljutitosti pocrni i najposlije ga i nestane. Onda Božja sjajna zvijezda brže bolje popije onu vodu po baricama i pojede ono blato po cestama i stari se put kao preko noći ponovi, pomladi, uljepša. Čisto počne sjati. Ona četiri niza granatih kestenova, što ga prate kao vjerna straža sve do gornjega grada, okite se sitnim, sjajnosmeđim pupovima kao gizdava djevojka zlatnim đerdanima a viteški momci bisernom ćelenkom. I pupovi rastu, rastu, svaki su dan veći, deblji i sjajniji, dok najposlije ne nabubre kao mali diplići. I čisto kao da su nemirni od sjaja i debljine. Zna Anica, da u njima spavaju mnogobrojna dječica kestenova. Vidi im se, jedva čekaju, da se probude. Te jednoga dana nemaju više mjesta u tijesnoj kolijevci, kolijevka pukne, i iz nje skoči gizdavo zeleno momče i odmah za njim prekrasna princesa u prekrasnoj bjelkastorumenoj haljinici, pot-

kićenoj zlatožutim vjenčićima i kitama. I onda još malo i čitavo drvo, čitava četiri niza drveća planut će srebrnobijelim duplirima i sva će cesta izići svečana kao za veliku slavu u doček kralja svijeta, mladoga proljeća.

I onda odjednom ožive i počnu pjevati. Pjevaju stari kestenovi od radosti što su živi i što su se opet pomladili. Oko debelih cvjetnih bakalja bruje tisuće i tisuće pčela, zuje, pjevaju, zbore, milota slušati i gledati. Izlazi staro drvo, kao da ga je obavila zlaćana koprenica, živa, talasasta koprenica, koprenica sjajna i raspjevana. Nasmije se Anica tome čudnome svijetu i šapne:

Sunce sije, svijet se smije,
Pčela zuji, lišće bruji,
Bit će meda, Bože daj ga.

Ali jednoga dana nestat će sjaja i krasote. Veselo se lice kestenova uozbilji, smiri. Svijeće se po njima pogasile i sada se u njima pomalo sprema nešto novo. Stari se put još za mali čas ospe bijelim cvjetovima, kao da hoće da se drži posljednjih ostataka mladosti. No njoj je odzvonilo, treba da se dalje ide. Dolazi ljeto. A Aničin je put još daleko.

Anica se hvata zidova kućnih, uklanja se žarkome suncu i traži hlada, pa neka ga je samo kao dlan. Idući tako i klopkajući peticama po pločniku Anicu prati čitava povorka njenih misli. Sve se ispremiješale: i one iz škole i iz svakojakih knjiga pa i one, što nijesu ni iz škole ni iz knjige, nego puste nikle u Aničinoj glavi. I što se put dulji, povorka je sve mnogobrojnija. Princeze i kneginje, što ih proganjaju ili drže pod svojom silom različiti hajduci i zmajevi, čarobnjaci i vilenjaci, a treba ih osloboditi. Ali tu su već druga čeljad, pastiri i pastirice, istisnu princeze, one ostaju neoslobođene, ali zato veselo skakuću po livadi stada janjaca. I još Anica

ne zna, šta će s njima, kad eto ti ulaze opet nova lica, novi događaji...

Odjednom zalomoću kola, zahihoće kočijaš. Umalo da Anicu ne pregaziše, tako se bila zamislila. Jednim hipom nesta čarobnoga carstva kao dima na vjetru. Vile i prinčevi razbjegnu se na sve strane. Osta Anica, sama sa svojom torbom i knjigom u njoj i lekcijom, koju će trebati da odgovara. A tamo izdaleka pozdravlja je već toranj svetoga Roka. Sad brže bolje da se u pameti ponovi zadaća. Ali istom počne i već izmakne nit iz pameti. Tu sad smeta i vrućina i prašina i dosadna duga ulica. I onda zazvrndaju odnekale besposleni stihovi:

Sunce sije, prašina se vije,
Od vrućine čovjek jedva diše.
Daj nam, Bože, s neba rosne kiše,
Da nam polje ne ostane pusto,
A grožđe i voće da rodi gusto.

— Aulà, kakova je to velepjesan? — pita gospođica pošto je Anica skidajući šešir u po glasa izbacila tu svoju najnoviju tvorevinu.

— Napolju je tako vruće! — odgovori Anica.

— A ti zar od same dešperacije kovala stihove! — nasmije se gospođica. Ali sad najprije popiti kavu.

I doista, čitava soba već je mirisala od krepkoga mirisa, što se izvijao iz malenog samovara. Doći gospođici poslije ručka i ne popiti čašu kave, bila bi uvreda. A kava mora biti vruća, jaka i slatka, inače ne valja. Gospođica nalije u fildžane, sebi mnogo kave i malo mlijeka, a Anici mnogo mlijeka i malo kave.

— Za djecu ne valja mnogo kave, — reče, — a osobito moje. Ja u kavu ne mećem nikakove cikorije i zato je vrlo jaka.

Pošto popiju i suđe umiju, zapali gospođica cigaru. Popuši samo nekoliko dimova, onda utrne cigaru i spremi je opet, govoreći Anici:

— Znaš, sinko, možeš od mene štošta naučiti, samo nemoj jaku kavu i pušenje. Ne valja ženi ni jedno ni drugo. Vrlo je rđava navika. Zato se okani i jednoga i drugoga.

Anica i ne misli, da bi ikada zapušila. Ona ne razumije, kakva je slast u duhanu. Ona zacijelo ne će se nikada propušiti. A doduše u ono doba bila je vrlo velika rijetkost, da je koja žena pušila. Čisto je bila i sramota.

Onda počeše učiti. Sad, koliko je sve u Aničinoj školi i okolo škole bilo veselo i prijatno, samo učenje bilo je vrlo, vrlo ozbiljno. Tu je moralo sve u glavu, štogod je gospođica htjela, pa baš htjela Anica ili ne htjela. Ali između odgovaranja i novog zadavanja sve su pauze bile ispunjene onim dobrim stvarima, što je Anici sladilo nauku. To su bile priče i pričice, istinite i izmišljene, što ih je gospođica ili sama doživjela ili čula i od drugud saznala. I taman bilo sve tako udešeno, da su priče pristajale kao skrojene. Osobito oko prirodopisa zaigralo veselo kolo svakojakih basana. Priče zaigraše o marljivome mravu i lakoumnome cvrčku, o lukavoj liji i proždrljivom vuku, o velikodušnome lavu i zahvalnome mišu. A onda kad se opet učila povijest, što se god dalo, začinilo se slikama gradova i krajeva i znamenitih ljudi. Tako je Anica učila i hrvatsku povjesnicu na sedam slika, što su zapremile čitav jedan zid u velikoj sobi. Tu su bili stari Hrvati od njihova dolaska u današnju postojbinu pa sve do smrti kralja Zvonimira. A onda, kad nije bilo slika, bilo je pjesama i pjesmica i tako ni učiteljici ni učenici škola nije bila dosadna.

Poslije stanu obje snatriti, kako bi divno bilo vidjeti sve one krasne zemlje i gradove, gdje gospođica

još nije bila. Na primjer Švicarska i Alpe. Nema ništa ljepše od ovih zemalja. Ali za to treba novaca i to mnogo, a u nje nema. — To je za bogate ljude, a mi smo siromaci, — dovršila bi učiteljica. — Ali svejedno, dobro nam je i tako. Je l da?

Anici je dobro. Ona još ne pozna velikih želja i jakih čežnja. Za nju je i sadašnjost još puna čara. Samo da nije onolikoga pisanja, pomisli, pošto ju je gospođica posadila pred pisanku i zadala da prepisuje iz francuske bilježnice. To je bilo nekakvo pismo neke grofice svojoj kćeri. Ah tako su je slabo privlačile nauke i opomene grofičine. Ali trebalo je svakako da se prepiše, jer gospođicu valja slušati bez pogovora. I lijepo treba pisati, ne samo kakogod drljati. Oho, to gospođica ne bi nipošto trpjela. Samo još neka velika slova ne mogu da budu kao gospođičina. U ono se doba mnogo gledalo na rukopis. Po rukopisu se najprije sudilo, je li tko pametan i školovan ili nije.

Anica tako piše, kiti slova, pero struže po papiru, a gore, više glave topoću mali potkovani tabani djece, koja se vratila iz škole i sad ih gospođica mora dočekati i nadzirati, ispitivati, kako su se u školi vladali, što su dobili za sjutra da nauče novo, djevojčicama određuje ručne radove, i sve tako.

A dolje tišina oko Anice. Kroz otvorene prozore ulazi zujanje muha i pčela. Eto sad jedne čak ovamo Anici oko glave, hoće da je plaši: Zametnuo se boj, a ne zna se, tko se koga više boji, Anica pčelice, ili pčelica Anice. Najposlije izleti pčela, ali jeste l' vidjeli, zamalo eto je natrag s drugom. Šta, zar su uistinu naumile, da se s njom pobiju? Jedva jedvice nekako ih se riješi. A sada eto svršila i zadaću.

Gospođice još nema. Anica može malo da razgledava po sobi. Ova je soba gospođičina Anici kao kakova knjiga

puna prezanimljivih stvari i za gledanje i za pripovijedanje. Zapravo to su i dvije odaje u jednoj. Ona četiri visoka prozora, što od njih dva gledaju spram juga, a dva spram zapada, propuštaju toliku množinu svijetla, da je zacijelo dosta za čitavu jednu kuću. Tako je tu dakle u toj sobi lijeva polovica »škola«, a desna je »salon«. »Školu« prije svega krasi hrvatska povjesnica na zidu, to jest onih već poznatih sedam slika. I Anica je tužna, kad gleda sliku smrti posljednjega hrvatskog kralja, jer učila je gospođica, da je veliki pokor za narod, kojim ne vlada kralj njegova plemena i imena nego tuđin. I još ju je učila, da je najveće zlo za narod, ako je nesložan i da bez sloge nema ni sreće ni napretka. Pa jer su stari Hrvati bili nesložni, zato su se morali pokoriti tuđemu vladaru i mnogo trpjeti od svakojakih neprijatelja. I zbog tih se neprijatelja Anica često zabrinula i u sebi žalostila i jadila. Ali gospođica ju je znala i utješiti govoreći, da će i pred naša vrata jednom sinuti sunce slobode, samo treba učiti i raditi, puno učiti i raditi. To Anica hoće. Učit će i radit će, i to joj je bilo potpuno jasno, ali nikako nije mogla jasno zamisliti, kako će izgledati ta toliko željena sloboda.

No međutim tu još ima onaj veliki crni stol, i taj je zapravo prava škola. Za njim sjede učenica i učiteljica. I kad se tu sjedi, onda je sve pa i gospođica sasvim drugojačija. Onda nema šale ni besposlice. A to pokazuje već i sam taj stol i njegov besprijekorni sjaj. Na njemu nema ni mrljice, ni grebotine i naopako, da bi se na njemu našla i najmanja! Taj se stol tako neodoljivo sja, kao da je na njemu stotinu očiju, koje te gledaju i do dna duše ispituju. I doduše Anica mu nikada drugojačije i ne pristupa nego s najvećim poštovanjem. A to on doista i zavređuje, jer je, kako gospođica veli, već vrlo star i ona ga naslijedila od svoje tetke i pomajke, mnogo

je doživio, vidio i slušao. I zato ga tako pomno i čuva i pazi.

To je dakle bila »škola«. Zdesna je »salon«. Tu je onaj veliki i krasni divan, koji je, što se tiče sjaja, dičan premac školskome stolu, štaviše, još ga i premašuje. Crna i glatka mu se koža sja kao ogledalo i da poradi prašine i sunca nije vazdan pokriven onim šarenim indijskim šalom, zacijelo bi svojim bliještanjem prepunio nesamo »salon«, nego bi uznemirio i »školu«, a dabome na štetu potrebite pažnje kod učenja. A bila je u toga kanapea još ta čudna osebina, čim bi tko slučajno na nj sio, odmah bi se opet i digao. Nikako ti on ne trpi, da se na njemu mirno prosjedi. Neprestance se amo tamo po njemu kližeš i kotrljaš kao orah na rešetu. Veli kuma, da taj divan i nije za sjeđenje, nego samo za gledanje, pa zato je još tako nov. A tata veli, da je još i mlad i da ne će nikada ni ostariti, jer je tako jogunast i tvrd. Mama opet kaže, da je on u njih, brzo bi ga djeca umekšala. Ali Anica misli, da ga baš ni djeca ne bi mogla tako skoro umekšati. Jer kad je ona jednom noćila u gospođice i spavala na tome divanu, a to u pola noći digao Anicu i bacio na zemlju tako žestoko, da su za njom poletjeli i jastuci i perina i jorgan.

Gospođičin divan nikako ne trpi ni da se na njemu sjedi ni da se na njemu spava, i čim tko na njega, on se odmah buni i nadima, — zaključi Anica svoje razmatranje o toj interesantnoj kućnoj spravi.

I tako se prekrasni ovaj komad namještaja samosilnički kočio od prevelike gizde i oholije. A bila je na njemu još jedna stvar, koja je još povećavala njegovu ljepotu, vrijednost i oholiju. To je bio prekrasan jastuk od crna sukna s prekrasnom kitom cvijeća. U toj je kiti bilo cvjetova toliko, koliko ni u jednoj bašči. U samoj sredini tri divne ružice, bijela, rumena i žuta, a oko

njih sve vrvjelo od karamfilja, ljubica, maćuhica, katanaca, sumbula i bogtepita kakvog još sve drugoga cvijeća. I svi su cvjetovi tako pravi i tako fino izvezeni, da bi rekao, živi su. I nijesi mogla drugojačije, nego da im se diviš. Ali međutim i taj je jastuk bio pod čitavom sedmicom pomno pokrit maramom i samo nedjeljom zajedno sa sjajnim svojim kanapeom smio se pokazivati u svoj svojoj divoti.

A dakako bile su i ostale stvari oko ova dva izabrana predmeta prema njima. Više kanapea po zidu slike samih znamenitih ljudi, što živih, što več pokojnih. U sredini ban Mažuranić ozbiljno i strogo pogleduje svakoga, tko spram njega podigne oči. Okolo bana eto ti Ljudevita Gaja, bana Jelačića, Ivana Gundulića, sve hrvatski velikani. Onda bilo još nekoliko Čeha, a jedan od njih imao je silnu bradu do pojasa a na glavi malu kapicu. O svima gospođica pričala je Anici, pa su joj zato bili kao dobri stari znanci. Znala bi Anica sve to i prepričati, ali sada nema nikoga, da je sluša. Zato odmah dalje da gleda. Ima tu još i jedna velika, sjajno-crna stelaža, ljepotom ravna i stolu i divanu, a osim toga još je i krcata knjiga svakojakih u svakakvim krasnim uvezima i sa zlatnim slovima na hrptu. Anica bi smjela i da ih vadi i gleda i čita, ali one su za nju još odveć teške. A ima ih najviše čeških, a Anica toga jezika ne umije. Sad su tu još i druge knjige i časopisi, sve porazmješteni, gdjegod je stiglo: po ormarima, na prozornim daskama, po podu — svuda. I to je bio jedini nered u gospođičinu stanu, rekla bi mama. Od samih knjiga više puta ne znaš, kamo da sjedneš. Ali gospođica kaže, da knjige i časopisi nijesu nikakov nered. I sad Anica ne zna, tko ima pravo: mama ili gospođica?

No gospođice još uvijek nema, te tako Anica nastavi šetnju po sobi. Tu ovaj manji stol između prozora, to je

pisaći stol. Ovdje piše gospođica. Ima na njemu knjiga i pisanaka i jedno crno gvozdeno raspelo, i jedan mali gvozdeni dječak leži i spava, a jer je težak, čuva papire, da se na vjetru ne razlete. Toga se dječaka Anica mnogo namlatila, dok je još bila sasvim mala, govoreći, da je velik pospanac, jer spava od jutra do noći i još nikada nije ustao.

Aha, sad se sjetila, da tu ima još štošta iz onoga doba, kad je ona bila mala. Tamo na priliku u onome albumu pred divanom. Kod kuće album je zatvoren u ormar, da ga djeca ne raznesu. A tako je zanimljivo listati po albumima. I sada je tu slika gospođice. Ima na sebi široku, široku suknju, u pasu tanku, a kosa visi niz pleći. Onda dođu kojekakove druge gospođe i gospoda, kojih Anica ne pozna. Ali sada ova. To je mama i tata i Anica dok je još bila mala malicka kao lutkica. A dabome i nije mogla biti veća, jer joj još nije bila ni godina dana. Ali da je već onda bila vragolanka, vidi se odmah otuda, šta je ustanca namjestila tako, kao da će isplaziti jezičac. Na toj slici tata je u surki s gajtanima, a mama u širokoj haljini s dugačkim uvojcima iza ušiju. Kad je bilo sve gotovo, odjednom Anica isplazi taj svoj mali jezičac onome gospodinu, što je pravio sliku. I nitko ne zna, zašto je Anica bila tako neučtiva. Ali bio je tu još i jedan mali majmun pa možda je taj pozdrav išao i njega? To se dakle ne zna.

Godinu dvije iza toga pošlo se po drugi put istome gospodinu. Ovaj put bio je i Ćiro već s njima. Slika će biti tati uz imendan. Mama se u omnibusu odvezla u gornji grad s djecom i tu ih dočekala teta učiteljica. Anica odmah ostavi maminu ruku pa potrči spram gospođice vičući veselo:

— Teta »Juhu«, teta »Juhu«, idemo »hotografu«!

Anica naime nije gospođičino ime umjela drugojačije izgovarati. A jer je teti bilo krivo ovo odveć veselo ime, mnogo si je davala truda, da Anicu nauči pravi izgovor. No nije bilo puno uspjeha. I tako je zadugo ostala teta Juhu.

Onda se popnu po mnogo mnogo stepenica u visoku kuću i u veliku odaju s jednim golemim prozorom, čitavim zidom prozora. Tu je bio jedan gospodin s dugom bradom, i to je bio gospodin »hotograf«. Mama morala sjesti na stolicu s Ćirom na krilu. Anicu posade uz mamino koljeno, da stoji. I sad se gospodin uzvrtio oko nekakvog visokog tronoška i crne kutije na njemu, pa časom utone pod crnom maramom, čas opet izroni ispod nje. To se dalo Anici na smijeh, ona spuzne na zemlju i jednom rukom pokazujući u gospodina, drugom pokrivši oči rekne vragoljasto:

— Kukuc, kukuc!

Mislila je, da se to gospodin s njom hoće da igra skrivača. Tako se malo poigraše i nasmijaše, a onda gospodin Anicu opet digne na nožice i rekne joj, neka sad mirno stoji i neka pogleda u crno zjalo. Ali Anica ispruži ruku i zapita:

— Hoće pucati top?

Smijeh. Onda gospodin reče, da ne će pucati, nego će naslikati Anicu i mamu i Ćiru.

— Nalikati? — obveseli se Anica, ali odmah ispravi: Napisati Anicu? I sve, i ruke i noge i haljinicu i mamu i Ćiru?

— I ruke i noge i haljinicu — ponovi gospodin iza tronoška i digne ruku:

— Sad molim mir!

Taman gospodin hoće da skine poklopac sa zjala. U taj čas Anica ponovno spuzne mami do nogu, ispruži nožice preda se i rukama digne suknjicu do koljena, pa će kao iz puške:

— I nove pipele nalikati!

Tako je postala ova slika, na kojoj Anica sjedeći na zemlji pokazuje svoje nove cipele. I poslije toga nikada ne bi propustila, da upozori na nove cipelice, što su tako lijepo naslikane.

Pomisli Anica, kako je to moralo biti smiješno, kad je bila još tako mala i luda. A gle sada, kako je i velika i pametna. Ih, to nikako pred gospođicom ne bi smjela reći, da se drži pametnom.

Uto se vratila učiteljica i sad će najprije pogledati, što je Anica napisala. Anica je strepila, hoće li je gospođica pohvaliti ili će prigovarati. Ali jer joj se činilo, da je danas osobito lijepo izvela pismo, tako, da gotovo i nema razlike između njezina i gospođičina, to nije mogla da dočeka presudu, nego rekne malo drhtavim usnama:

— Je l te, da sam danas lijepo pisala?

Gospođica samo digne obrvice i otegne suhoparno i značajno:

— Qui se loue, s'emboue. A to će reći: Tko se hvali, sam se kvari.

A to je Anica odmah mogla znati, da će gospođica tako kazati. Gospođica je imala za svaku zgodu po štokakve rečenice i poslovice, i hrvatske, i francuske, i to od onih nebrojenih, što ih je Anica morala učiti napamet. A mogla je znati i to, da je gospođici od svih Aničinih pogrješaka najmrža samohvala. Pa zato se Anica silno postidi i čvrsto odluči, da se nikada više ne će sama hvaliti, koliko se već unaprijed može kazati: nikada.

Sad još pročitaju nekolike pjesme i to ovaj put šaljive, jer je gospođica vidjela, da se Anica rastužila, pa hoće da je udobrovolji. To joj je pošlo i za rukom, jer

se Anica opet od srca nasmijala kapi od Budjejovica, što na kocu sred slavonskog polja plaši vrapce, vražje ptice.

I pošto se za taj dan svršila nauka, još se malo vježbaju gimnastikom. Učiteljica i učenica uzmu svaka u ruku motku, proture je odostraga među isturene laktove pa se nagiblju naprijed i natrag, i na stranu, hodaju, stupaju i pri tome pjevaju: »Igra kolo, igra kolo u dvadeset i dva« ili drugu kakvu pjesmicu, rastežu ruke na sve strane i najposlije, kad se umore, legnu na pod pa spruže noge i ruke, što se moglo dalje od sebe i to je gospođica nazvala raspećem tvrdeći, da je najbolji način, da se leđa nauče uspravnome držanju i da se spriječi, kako se kičma od sjeđenja ne bi iskrivila.

Nekad, a to u pokladno doba, gospođica bi i Anica malo i protancale i proigrale, neka bude i zabave, a bude li snijega, čak se i grudale i to je onda bilo vazdan smijeha i šale, jer sad učiteljica nije ko ni bila učiteljica, pa dopuštala, da je Anica bije grudama, koliko je volja, a kako je bila hitra i spretna, nije se gospođica mogla potužiti, da je bilo premalo.

Ali sada je još ljeto, dani dugački, pa još nije bilo vrijeme da se ide spavati. Štaviše sunce sa zapada prosulo još uvijek žarke svoje zrake kroz prozor male sobice, napunivši je plamenim rumenilom kao grimiznim ružama. Iz blagovaonice čula se glasna molitva djece. Večera se svršavala i djeca će još malo na dvor i u bašču, da se prije spavanja protrče i proigraju. I Anica s gospođicom poblaguju, što je već bilo za večeru, a onda počnu najljepši časovi za obadvije, za učenicu i učiteljicu.

Upute se dolje k Dravi, pa stanu šetati pred solanom amo tamo po obali. Tamo gore, otkuda Drava dolazi, polako se niz nebo valja žarka lopta sunčana. Ne možeš da pogledaš od ognja i plamena. Sad preko nje prošeta bijel oblačić. Čudan mu je lik. Vidi se kao dugačka lađa sre-

brna s jarbolima i jedrima pozlaćenim, a jedna kao golema krila tjeraju lađu naprijed. A krila se rastezuju, lađa se raspala i sve se pretvori u čipke i bijele ruže sa zlatnim obrubom.

Tu je bila tik nad vodom klupa. Sjedoše, da bolje gledaju, kako sunce iza koprene od čipaka polako tone u vodu. Velika žarka ploča časom stoji nad vodom, kao da hoće još da se u njoj ogledava, prije nego što će se rastati s crnom sestrom svojom, Zemljom.

Po bijelim zidovima kućica, što su se nanizale na povisokom pješčanom brijegu, igraju posljednji plamenovi, prije nego što će ugasnuti sunčevo žarko oko. Blago i brižno još jednom osvijetli domove ljudi i zavije ih u svoj zlatni plašt, da ih ogrije i naknadi im one duge noći i beskrajne mjesece, kad ovamo i ne zaviri, nego ih bije ljuti sjever ispreko Drave i koče ledene magle.

Onda odjednom nestane sunca. Još se jedamput zapalilo nebo, zažarilo, zaplamtjelo, čisto vrištalo od krvavih i grimiznih boja. Prozori kućica hvataju posljednje zrake i drže ih: kao da ne će da ih puštaju, pa blliješte.

Anica se prikučila svojoj učiteljici i šapne:

— Kako je to lijepo. Mene je čisto strah!

— Zašto te je strah? A lijepo jest. To je kao pjesma, kao molitva, ispisana plamenim slovima. To su velika ognjena vrata, koja vode u vječne dvore vječnom ocu na nebesima. Gle one ribice, što je u ovaj hip vrcnula iz vode? Nije li, kao da i ona hoće da se nagleda čuda i svjetlosti?

— Mogu li životinje misliti? — pita Anica.

— Da li mogu? Zašto ne bi? Zar ne žive, ne dišu, hrane se, brane se, baš kao i ljudi, raduju se i boje se, nadaju se i tuguju? Ja bih rekla, da imaju i dušu. Možda je ta duša i nesavršena, slijepa, sapeta, kako bi rekli učenjaci, a možda ta duša osjeća i misli kao i čovječja. A

zar bi sveti Franjo propovijedao ribama a sveti Ante pticama, da nijesu bili uvjereni, da u njih ima duša? I ne nazivlje li svetac svako živo stvorenje bratom ili sestrom?

— Čitala sam o jednome monahu, — nastavi gospođica — koji se razumio u govor prirodnih bića. Kad bi se šetao s braćom po polju, šaptao bi braći, neka šute i slušaju, da čuju. Ali braća nijesu ništa drugo čula nego vjetar, što šušti u granju i mušice, što zuje u travi. A svetac metne prst na usta i opet prošapta: »Kako da ne čujete? Ta sve okolo nas viče; zar vam ne ječe uši?« — »Ne čujemo, tko viče?« — govorahu braća. — »Ta sve viče: i šareno cvijeće i zelena trava i granato drveće i lakokrili leptiri i sitne bubice i cvrčci i ova gruda, po kojoj hodamo i oblaci, što plove po vedrom nebu. Sve viče i govori.« — »A što viče?« — »Viču — govoraše svetac zanosno, — viču: Bože, oče, stvoritelju, tebe hvalimo, tebi se molimo, u tebe se uzdamo.«

Nato će Anica uzdahnuvši duboko:

— Jest, i kuma kaže, da njezino cvijeće živi i zna, kad ga ona gleda i odmah ljepše cvate i bolje miriše. A kad jednom zaboravi na koji cvijet, da se onda žalosti i odmah obori glavu.

— No vidiš, kuma je filozof — rekne gospođica.

— Da, i ja mislim, nastavi Anica, kad na priliku ružica ili karamfilj mirišu, to onda kao da govore: Evo me, to sam ja ružica, gledaj me, i raduj mi se. I kad vjetar šušti u lišću, to kao da se razgovara i nešto pita. Kao da im priča o dalekim krajevima i gdje je sve bio. A jer je nestašan, lišće njega kara i tjera ga dalje, i on strugne drugome drvetu i tako ih sve obreda. Ali ja nekada ne volim vjetra a nekad ga opet i volim.

Gospođica se nasmije.

— To je tako, ljeti ga voliš, da te hladi, a zimi ga ne voliš jer brije. I ti si mi nekakav mali filozof. No kako

bi bilo, da o ovome, što smo se danas razgovarale, napišeš zadaću?

Anica se zgrane.

— Pa ja ne znam. To je vrlo teško.

— Kušat ćeš, — potakne gospođica.

A Anica će kušati.

U tom se sasvim i smrklo. Na tamnozelenkastom se nebu pojave prve zvijezde. Naokolo se spusti tišina, i u njoj se jače čulo podmuklo pljuskanje Drave, što se valjala kao kakova grdosija zmija između svoja dva pješčana brijega.

— Ova mi se Drava čini kao kakova tajanstvena neman, što je poradi nekoga grijeha prokleta, da mora neprestance putovati i teći i nikada ne stići cilju.

— Pa ona i stvara dosta zla, kad se s proljeća i jeseni razlije i potopi usjeve i ljudske domove davi i guta, — potvrdi gospođica.

Uto se počeše javljati i noćni pjevači.

— Uh, komaraca! — zamahne Anica rukom oko sebe.

Obje se dignu, da uteknu ujedljivoj zvjerki.

Anica se uhvati gospođici pod lakat. Svijetlo je dana potpuno iščezlo; nebo je ličilo tamno modrome baršunu, po kojemu se sjalo izvezeno cvijeće — srebrne zvijezde. Sitne luči spokojno su titrale i žmirkale s neba na zemlju.

— Eno ona je večernjica, — pokaže Anica spram zapada na onu sjajnu, titravu zvijezdu. — Sjutra ujutro bit će nad donjim gradom.

— I zvat će se Danica, — završi gospođica.

Međutim izlazilo sve više zvijezda — čitava jata zvijezda. Kao bašča čarobna puna zlatnih i srebrnih cvjetova.

— Osulo se nebo zvijezdama kao ravno polje ovcama — drobila Anica. A gospođica prihvati:

— Znaš li? »Nebesa su knjige od vijeka, Gdje svojim prstom višnji piše, Neka vidi, tko ga nijeka, Čijim duhom stvor saj diše. Vjekovitijem na njih slovi, Kijeh ne izbrisa ikoje vrime, Ki sagradi vas svijet ovi, Štije se višnjeg stvorca ime«. No, otkuda su ovi stihovi?

Anica zna i veselo dočeka, da su bana Ivana Mažuranića iz Osmana.

— No pa hajde, da i mi malo kušamo da štijemo po toj knjizi od vijeka, — pozove gospođica Anicu i zadube se s učenicom u gledanje noćnog zvjezdanog neba. Najprije nađu zvijezdu Sjevernjaču, što stoji nepomična, zabita u nebeski svod kao čvrsti klin i oko nje se kao oko stožera okreće čitav zvjezdani svijet. Anica brzo sastavi velikog i malog medjeda, — narod ih zove plug i volovi, — pa onda nađe više svoje glave ono gnijezdo sitnih zvjezdica — Vlašiće, pa Oriona, one četiri zvijezde, što stoje kao štapci u pređi jedna prema drugoj.

— »Hvalila se lijepa djevojka: Jarko sunce ljepša sam od tebe, I od tebe i od brata tvoga, Brata tvoga mjeseca sjajnoga, I sestrice zvijezde preodnice, Što preodi preko vedra neba, kao pastir pred bijelim ovcama...« Tiho pjevucale učiteljica i učenica, dok im iza leđa polako iz Drave iznicalo drugo čudo, srebrna i tajanstvena mjesečina.

— Sjaj, mjeseče, junački putniče, — zaintačile ponovno i pošto svrše i ovu pjesmu produži gospođica:

— Ljepota djevojka, Suncem glavu povezala, mjesecom se opasala, Zvijezdama zapućila. Nije li to najljepša toaleta, što se da zamisliti?

I onda stanu pričati sve, što su znale o tom noćnom putniku nebeskom. Onda se Anica nasmije i rekne:

— A ima ljudi, koji vele, da ono u mjesecu sjedi nekakav čovjek. A Kristina kaže, da su ono dva anđela da drže krunu.

— To su priče, — tumačila učiteljica. — Kad svijet nešto pravo ne zna i ne razumije, onda izmišlja i tumači maštom.

— A je li istina, da je u zvijezdama zapisana sudbina ljudi?

— Nekad se i u to vjerovalo; znat ćeš iz povjesnice. To su bili astrolozi. Ljudi su odvajkada bili željni, da saznadu budućnost, hoće l im donijeti sreću i moć, vlast i silu. Pa zato su rado i gatali u svašta. Ali ja mislim, da je po nas bolje, ako ne znamo unaprijed, što će nam se dogoditi. Mnogome bi zagorčilo život takovo saznanje. Bolje je biti spreman na sve i čiste savjesti dočekati, što Bog da. Valja biti junačkog duha i srce dizati gore k nebesima. Onda ćeš rasti u mudrosti i jakosti duše.

Dođe vrijeme i vrate se u kuću na počinak. Tu su dva kreveta, jedan spram drugoga, bijeli su čisti i mirisavi od svježine. Onaj drugi, u kojem će Anica spavati, pun je perina i jastuka, tako, da se Anica samo preko stolice može popeti na nj. Anica se čudi tolikome blagu. Gospođica veli, da je to sve od pokojne njene majke i tetke pomajke, pa ne može da se rastaje ni od jednoga komada.

— Sve su to one skupile svojim rukama, perce po perce, pa zar da prodajom možda dođe u tuđe nemile šake? — pričala gospođica.

Čuva ona tako svaku stvarcu s najvećim poštovanjem, štogod joj ostaviše ove dvije majke njene.

Još gospođica po sobama amo tamo šuška, kad je Anica već ležala među svježim bijelim jastucima, izmolila svoju molitvicu. Onda i gospođica legne. Na stolicu gori svijeća i gospođica će još malo čitati novine ili knjigu. Anica brzo zaspi. Ali bude li štogod i za nju, onda učiteljica čita na glas, a učenica sluša. Tako su jedne zime pročitale sve narodne pripovijetke i svu silu narodnih pjesama.

Anica sluša i gleda uvis, kako se na stropu ocrtava svijetlo kolo od lampe. Onda će gospođica iznenada:

— Slušaš li ti?

— Slušam, — odgovori Anica.

Ali već na drugo pitanje nema odgovora. Anica zaspala, a gospođica čitala u vjetar.

Nekad opet našali se gospođica i zapita:

— Spavaš li, Jakobe?

— Ne spavam.

— Pozajmi mi forintu.

— Spavam, spavam! — mrnda Anica.

— A tako je to!

Tako prođe noć. No ima tu još i zimskih večeri i osim ovih ljetnih, a Anici su isto tako drage. Oko velike kuće urliče vjetrušina, fijuci sviraju kroz tolike dimnjake i druge svakojake cijevi i prolaze, kojima je kuća isprobušena, ali u sobi je toplo, kako to ne piše samo u knjigama, nego zazbilja. U obadvije peći gori vatra i prijatno se žari kroz rešetkasta vratašca. Još se ne pali svijeća. Kroz prozore viri zimski suton, od snijega bjelkast kao prozirna ponjava. Anica sjedi kraj peći na klupici, gospođica se šeće kroz obadvije sobe amo tamo i plete. O lijevi joj lakat visi košarica, a u njoj se vrti klupko pamuka, među prstima zvekeću igle.

Anica se nimalo ne boji, ni urlikanja vjetrova, ni sutona, ni onih sjena, što se kriju po kutovima, iza ormara, pa polako izlaze i rastu spram prozora, iza kojih stoje noćni mraci i hoće da uđu u kuću. Ali ne da mu bijeli snijeg, on brani pomrčini, da ne plaši odviše malene djevojčice.

Anica strašno voli te časove. Jer sad će biti razgovora i pričanja, koliko ti srce ište. Gospođica onda voli pričati o sebi, o svojoj mladosti i djetinjstvu. Nekad su

te priče i tužne, nekad i vesele. I najviše ih ima oko Božića, prije i poslije. Kad se Anica iza Božića opet nađe u gospođice, pa sva puna još božićnjeg veselja zbog božićnica i slatko proslavljenoga Badnjaka, sipa samo kao iz rukava svoje doživljaje. Gospođica rado sluša i onda dovrgne nekako blago i milo:

— Vidiš, to je velika sreća, koju nikad za života ne ćeš zaboraviti. I u najvećoj tuzi bit će ti te uspomene kao svijetle luči, koje će obasjavati i grijati stazu života tvoga. Uspomena na oca, majku, braću sveta je i ničim se ne da nadomjestiti. Te su uspomene kao one svjećice na božićnom drvcu, koje nikada ne gasnu. Blago onome, kome svijetle! I najcrnju će noć pretvoriti u bijeli dan.

I sad malo prošuti gospođica. Koraci joj tutnje po podu, igle zveckaju. Iz peći pružio se mlaz crvenozlatna svijetla preko polovice sobe do prozora, do zida, zaiskri pozlata i staklo na slikama onih velikih ljudi, što nijemi ali budnih očiju dijele samoću ovoga doma.

Onda gospođica opet prihvati pričanje. I nikada tako od srca ne priča kao u ovakove večeri. Anica se žalila, što gospođica nije htjela da božićuje kod njih. Ne bi bila tako sama. Bilo je tako veselo kod kuće. I mama je kazala, da na taj dan neka nitko nije sam, pa ni gospođica.

— Pa ipak, ostala sam sama, — govoraše gospođica. — Djeci podijelismo božićnice, zapalismo im veliki bor, a onda siđem u svoju sobu. Šta da kažem? Da s vremenom čovjeku i svoja samoća postaje draga. I od godine do godine draža, makar od godine do godine tužnija. Pa i tuga nam naša omili. To ti još ne možeš znati, i dat će Bog, da nikada ne saznaš. I baš na Badnjak sve oživi, i samoća i tuga pa i veselje nekadašnje, ako ga je bilo. U drugo vrijeme ne damo im blizu, zatvoramo pred njima vrata. Od posla i briga nemamo kad da mislimo na ono, što je bilo. Treba da se ide naprijed. Ali na Božić ne daju se više

goniti. Čitav dan stoje pred vratima napolju, pa čekaju, kako će se prokrasti u kuću...

Sluša Anica i neka je jeza hvata, ugodna i mila. Tko su oni, što stoje pred vratima i čekaju da uđu? A gospođica nastavlja:

— Kad padne noć, ne branim im više. Sjedim za stolom i prebiram po starim listovima. I iz njih izleti čitava družba pa u susret onima ispred vrata. Najprvo ide stara sijeda gospođa Uspomena. Za njom eto ti njena pratnja: Mladi danci, zlatni sanci, ono malo veselja i smijeha, mnogo tuge i plača, propale nade, propali ideali. Svako nosi knjižicu punu bilježaka. Listovi šušte, sjene progovaraju. Napuni se soba stvarima, koje su jednom bile, dušićima prijateljstva i ljubavi, šetaju amo tamo, švrljaju, šapću, smiju se, plaču. Sva prošlost oživi u to jedno Badnje veče. I sad sam ja maleno djetešce. Moja me majka drži na rukama i diže k božićnom drvu. Ne pamtim joj lica, ali pamtim ruke, tople i meke. Onda sam ostala bez majke. Opet me netko diže i ja je ugledam bijelu i nepomičnu između visokih svijeća. Tražila sam je posvuda i nijesam je mogla naći. Našli me prozeblu na cesti među konjskim kopitima. Onda me odvedoše u veliki grad mojoj tetki. Tetka nije majka, neka je inače kao sam anđeo. Nitko na svijetu ne može nadomjestiti majku i majčinu ljubav. To je jedino svijetlo, koje grije čovječju dušu i onda još, kad sva ostala svijetla ugasnu...

Sluša Anica bez daha, srce udara, a niz obraze toče se nijeme suze. Prvi se put rascvjetalo saučešće, žalost s tuđe žalosti. Ali Anica šuti i guta slanu vodu, da ne smeta učiteljicu u pričanju.

— Moja je tetka bila dobra, nastavi gospođica, dobra, koliko je mogla da bude dobra. Učinila je za me više nego što bi mogla učiniti moja majka. Jer moja je majka bila siromašna, a tetka imućna. I kuća je bila

imućna, čista, sjajna i — hladna. Tetka je bila stroga ali pravedna. Ni u čem nijesam oskudicu trpjela. Imala sam svega, što mi je trebalo. I hvala joj na svemu. I na strogosti joj hvala. Jer kako bih ja bez te strogosti mogla poslije da se probijem kroz teškoće i tvrdosti života, da se nijesam naučila snašati krutost riječi, da se nijesam zarana vježbala u samozataji i pregaranju? Na svemu tome hvala njoj, koja me othranila. Naučila me, da sam i najmanju radost dočekala zahvalna srca kao velik dar božji. Valja svako dobro da se vrati. I svako zlo treba da se vrati — ali samo dobrim. Tko tebe kamenom, ti njega kruhom. Samo to će spasti čovječanstvo i donijeti rodu ljudskome pravi mir i pravu sreću!...

Žeravica u peći počela se raspadati. Svijetla sve manje. Odjednom kroz pomrčinu iskraj peći čuo se prigušen glas. Anica ne može više da suspregne plač. Zar nije i njoj Bog zapovjedio, da bude zahvalna za svako dobro? I ne ukazuje li joj danomice to dobro baš njena učiteljica, koja je toliko voli i tako je svemu dobru uči i upućuje? O, zahvalnost je velika stvar, eno sasvim je pritisla Aničinu dušu, da joj se malo srce nadulo kao rascvao cvijet.

Gospođica poleti k Anici .

— Anice, dušo, što ti je zaboga? Zašto plačeš?

I uzme dijete u naručje pa je stane ljuljati amo tamo.

— Da te nijesam rastužila svojom pričom? O mene nespretnice. Zaboravila ja stara, da si ti još dijete i da je moja priča još preteška za tvoje malo srce. No, no, nemoj više misliti na to. Budi vesela. Eto, sad ću zapaliti svijeću i odmah će biti bolje. O, o, zanijele me uspomene, pa zaboravih na tebe. Oprosti, sinko. Ali znaš, da ja nemam nikoga na svijetu, pred kojim bih mogla da otvorim knjigu svoga života...

— O pa ja, pa ja — pentala Anica još pod trzajima posljednjih jecaja. — Meni je samo tako žao, što nijeste imali mamu...

Kad je gorjela svjetiljka, i svi se dušići razbježali a soba se napuni prijatnošću i svijetlom, onda se Anica strašno postidjela svojih suza i jedva je smjela pogledati u učiteljicu. A gospođica se učini, kao da ništa nije ni bilo pa počela pričati jednu šaljivu priču, da se Anica i preko volje morala nasmijati. Onda sjedoše za veliki stol pa uzmu gledati slike u češkom časopisu. I gospođica pričala i tumačila slike i govorila o bogatoj i starodrevnoj zemlji Češkoj, gdje se rodila i ona pa i Aničin tata i gdje su proveli prvu svoju mladost. I nju i tatu njena odvela je sudbina iz otadžbine u novu domovinu, na topli jug u divnu sunčanu zemlju Hrvatsku. I tu je ona našla i novu domovinu i zavoljela je kao svoju rođenu. Divna je zemlja, ima slavnu prošlost, ali još nije dokučila, šta treba da dokuči pa da mogne stati u red s ostalim obrazovanim narodima. I zato svaki Hrvat i svaka Hrvatica, osobito mladost naša, treba da radi za narod i zemlju.

U takom razgovoru i usnu: Anica prospava noć među mirisnim čistim jastucima, što se svako jutro obilato zračili na otvorenim prozorima i upijali sunce i svijetlo.

I tek što bi svanulo, gospođica ustane i tiho uzme po sobi poslovati. Zimi dakako pri svijetlu i još prije svanuća, i to je bila njena tuga, taj dugi zimski mrak. Ali zato čisto bi oživjela, kad bi dani počeli rasti. Govorila bi, da ljeti dvostruko živi, zato tako rano i rani. I dok se Anica počela rastajati sa snom, — a pustila je učiteljica da spava jer dijete treba još dosta sna — a to se po sobi stalo kroz otvorene prozore širiti svijetlo i mirisavi jutarnji zračak pa se miješao s mirisom kave i

Anica to sve osjeća kroza san kao kroz tanku koprenicu. I kao kroz koprenicu čuje toptanje malih nogu više svoje glave, čuje mrmorenje pitomaca, što mole svoju molitvicu jutrenju. Ali još Anica ne daje znaka, da je budna. Istom kad gospođica, svršivši prvi jutarnji posao, s pletivom u ruci počne šetati po sobi amo tamo pa u po glasa pjevucati jednu od onih pjesama, što ih je za naročite zgode izmišljala, i riječi i napjev:

> Ustalo sunce, svanuo dan,
> Pred žarkim svijetlom pobjego san,
> Samo još Anica lijenčina spi,
> Al sad će ustat, jedan, dva, tri!

onda Anici nema više duljeg ležanja. Pjesma razbije i posljednje konce na mreži sna i ona se sasvim probudi. Tare oči, žmiri, malo se stidi, a onda se hitro izvlači iz perja i pozdravivši se s učiteljicom stane se rediti.

— No, no, još nije tako kasno, istom je prošlo šest. Ne trebaš toliko da se žuriš, — tješila gospođica užurbanu svoju učenicu, koja od same hitnje ne može da pogodi nogom u čarapu. I dok se Anica umivala i gospođica je poslije češljala, pričala je, kako je to divno rano ustajati i da ljudi, koji dugo spavaju, nesamo prespavaju pola života, nego još i najljepši dio života, jutro, kad svijet izide iz noćne pomrčine, rosom okupan, suncem s istoka obasjan, sav mlad i kao novorođen.

Sad je gospođica opet morala da ode nadgledati djecu, prije nego što će u školu, a Anica je međutim imala napisati zadaću s naslovom: Naša sinoćnja šetnja.

To je Anici drago. Ona se nimalo ne boji zadaća. Ona čak voli pisati zadaće nego odgovarati. Odmah pero veselo i hitro pošeta po bijelom papiru. Još se gospođica nije povratila, a zadaća je u glavnom bila gotova. U njoj

sve se lijepo našlo na okupu: i sunce i zvijezde i mjesec i komarci; žabe su kreketale u barama kraj Drave i priče su tu bile i sve. Najposlije završi vrlo mudrom refleksijom:

— I ja volim, kad krekeću žabe, jer i one govore svojim jezikom i slave Boga, stvoritelja svoga!

Kad je gospođica čitala zadaću, Anica sa strepnjom čekaše, što će kazati učiteljica. Kad bi se gospođičina usta naškubila, nekad samo jedva primjetno skupila i u jednom kutu usnica zatitrao sitan, sitan smiješak, onda je Anica znala, da je napisala nešto smiješno ili budalasto, i mada se gospođica i nije rugala riječima, Anica se ipak strašno stidjela i najvoljela bi da propadne u zemlju zajedno sa svojom zlosretnom zadaćom.

Ali učiteljica se nije smiješila ni najmanje. Čitajući ispravljala je pogrješke, a kad je svršila, rekne čudno smućenim glasom:

— Sad lijepo u čisto prepiši.

I preveze rukom po Aničinoj glavi.

Sad je Anica znala, da je bilo dobro i nije se trebala više bojati, što je u zadaći pisala i o svojoj učiteljici. I sada se samo veselila, jer zna, da ničim tako ne može obradovati gospođicu, kao dobrom zadaćom. Gospođica voli, da Anica mnogo piše i uvijek bi govorila, da je bolje mnogo pisati nego mnogo govoriti. Jer mnogim se pisanjem, pa i prepisivanjem dobrih stvari nesamo izvježba vještina pismenoga govora, nego i usmeni se gladi i postaje biraniji i ljepši. Pa onda gospođica nastavi govoriti o ljudima umnim i požrtvovnim, što ulažu sve svoje sile, da podignu svoj narod bilo knjigom, bilo umjetnošću, i to su učenjaci, pjesnici i umjetnici. I oni su pravi učitelji naroda. I što koji narod ima više i valjanijih umnika, prije će i u prosvjeti napredovati.

— Do vas mladih stoji, da se ispune naše nade. Učite, radite, ljubite sve, što je naše. Imamo svoga Gundulića, koji je još pred toliko godina iskitio našu knjigu, pa imamo Mažuranića i Preradovića. A imamo ih još. Zavolimo ih, prigrlimo ih, da sve jače uzljubimo svoj narod i zemlju svoju...

Anica je pobožno slušala svoju učiteljicu. O, ona će za sigurno ljubiti sve, što je hrvatsko ali po onoj pjesnikovoj: Tuđe poštuj, a svojim se diči. Zar ona ne sluša svaki dan kod kuće, kako tata govori o domovinskoj ljubavi i kako treba da čuvamo svoje.

U deset sati imala je doći Melanka pa da zajedno s Anicom ima francuski. Ali deset je davno već odbilo, a Melanke nema. Gospođica se ljutila, jer pod živu glavu nije trpjela netočnosti. Točnost, rekla bi, prva je dužnost čovjeka spram čovjeka.

— Melanka voli da radi, šta hoće, ona ni svojih roditelja ne sluša — izmakne se Anici.

— Jedinica je, pa su je razmazili. Ali tko se zamlada ne nauči redu, njega će naučiti život, a ta je nauka mnogo skuplja i okrutnija.

— To kaže i Melankina baka, — rekne Anica. — Ona uvijek kara, kad se Melanka oholi i kaže joj, neka pazi, da joj se jednom ne dogodi kao njenoj staroj tetki Katinki. Poznate li vi tu tetku Katinku? — okrene Anica. Ona je već umrla. Ja sam jednom bila s Melankom kod nje u donjem gradu. Bit će tome dvije godine. Ja sam se jako bojala. Bila je tako stroga u licu.

— Da, bila je stroga, — ponovi gospođica. — Počela sa strogošću spram drugih, a svršila njom na sebi.

— Kako je to bilo? — zapita Anica.

— No, budne li prilike, pričat ću ti o toj tetki Katinki, — obeća gospođica. — Njen je život vrlo poučan i trebalo bi da se napiše, da ga čita svaka mlada djevojka.

Još je trebalo preturiti taj francuski sat. Anica se doduše nadala, da će je minuti, jer nije došla Melanka. Ona baš nije voljela taj jezik, ali jer ga je voljela gospođica, ona se trudila, što je bolje mogla, da svaki put nauči lekciju i da što bolje napiše zadaću. Ali da bude veselije — kad već nema lijenčine Melanke — rekne gospođica, — pozvat će malu Tugomilu, da bude na satu.

Na vratima skromno zakuca. U sobu stupi djevojčica, mala plavuša, sitna i nježna, zaplašenih modrih očiju i neizrecivo krotka lica. Imala je na sebi zavodsku haljinicu od modra platna s bijelim točkama i modru pregaču. Donijela je gospođici mlijeko u lončiću kao svako jutro.

— Ostani tu, — rekne gospođica, — učit ćeš s Anicom francuski.

Tugomilino se lišce razvedri, kao da je na njemu svanulo sunce. Kadgod je smjela doći gospođici, za nju je bila najveća radost. A smjela je doći svaki dan, otkad je svršila četvrti razred. I doći će unapredak svaki dan, da u gospođice uči. Za ove dvije godine, što će još ostati u sirotištu, Tugomila će se s drugim pitomicama svoje dobi uputiti u kućanske poslove, prije nego što će u svijet, da sebi tamo nađe krušac i opstanak. No jer je bila bistre glave i dobre pameti, gospođica ju je u slobodno vrijeme uzimala k sebi, da nastavi nauke započete u školi, znajući, da joj ne može podati bolje popudbine za život od knjige i znanja. A mala je Tugomila pokazivala silnu volju k nauci, pored toga bila je vanredno dobra i skromna djevojčica, uslužna i poslušna, marljiva i radina i nikada nije davala razloga, da itko bude s njom nezadovoljan. Spram druge djece bila je nesebična i dobra srca, a spram starijih pokorna i zahvalna. Gospođicu je upravo obožavala. Majku je izgubila, kad je bila još nejako djetešce i nikada nije znala, što je majčino

milovanje. Gospođica je bila prva, koja je siročetu priklanjala pažnje i nježnosti. Zato ju je zavoljela sa svom svojom malom žarkom dušicom. Gledala je u učiteljicu kao u sveticu. U njoj je vidjela svoju majku, od nje joj dolazilo svako dobro, na nju je imala sav svoj nad i svoju sreću. I zbog lijepih vrlina duše i uma, kojima ju je obdario dragi Bog, voljela je gospođica malu Tugomilu i pazila je želeći, da joj jednom pripravi bolji život, nego što obično dočekaju otpuštene pitomice u hladnom i nemilosrdnom svijetu. I učiteljica je mnogo željela, da bi se Anica sprijateljila s Tugomilom. Zato je obje djevojčice sastavljala na zajedničku nauku, kadgod bi se desila prilika.

No bila je tu još jedna djevojčica, najživlja opreka skromnoj i čednoj Tugomili. Zvala se Polda i bila je starija od Anice, i mala ljepotica. Ali u tom prelijepom tijelu duša nije bila lijepa. Doduše vrlo je bila dobre pameti, u školi izvrsno učila, svašta znala i lako shvaćala, ali vladanje bilo joj nada sve slabo a ćud prkosna i pakosna. I nitko je nije mogao ukrotiti, samo pred gospođicom pokazivala bi još nešto kao strah. Ako je što skrivila i ona dabome tvrdo tajila pred svakim, jedino gospođica znala bi od nje izmamiti priznanje.

I začudo, od svih pitomica, s kojima je gospođica dopuštala Anici da se kadgod poigra na dvorištu, Anica upravo odabrala ovu Poldiku i s njom se najradije razgovarala. Učiteljici je bilo nemilo iznenađenje, kad je jednom primijetila, kako se Anica s Poldikom šeće i smije i živo udarila u razgovore, a Tugomila stajala sama po strani i tužno se zagledala za onim dvjema. Pita je gospođica jednom, zašto se ne druži s Tugom, ona je valjana djevojčica. Anica odgovori:

— Ne znam, što da se s njom razgovaram. Ona je tako šutljiva.

— A s Poldom zar znaš? Ona nije šutljiva?

— O, Polda je tako vesela, — prione Anica živo. Ona se zna toliko razgovarati.

— No, a šta ona to toliko zna? ispituje učiteljica.

— O svašta. Ona veli, da jedva čeka, da ode odavle. Onda će ona imati puno novaca i kupit će fine svilene haljine i zlatnoga nakita i vozit će se u kočiji i ne će morati da pere suđe niti da mete kuću i dvorište.

— Tako? A otkuda njoj onoliki novci za sve to?

Anica ne zna.

— Novci ne padaju s neba, — ozbiljno proslijedi gospođica. Novci se teku poštenim radom, često teškim i dugotrajnim. Ako Polda ne misli raditi, može doći do novaca samo na nepošten način. I tebi se zar mile ovakove rđave misli i nakane?

Anica se postidi. Ona na to nije ni mislila. Nju je Polda očarala svojom ljepotom, svojom drskošću, svojom neustrašivošću, tako da ju je ona držala nekom začaranom princezom, koja pod krpama sluškinje u teškom radu čeka, da je izbavi kakav kraljević i posadi u svoj zlatni dvor. Anica još nije bila vješta, da spozna pravu dobrotu i čestitost i da je razlikuje od zla i opačine, što se krije pod svakojakim blistavilom.

— Gledala sam ja nekidan, — nastavi učiteljica — kako si se razgovarala i smijala s Poldom a podalje od vas stajala Tugomila sama pod drvetom pa tužno i željno spram tebe pogleduje. Ona tebe voli i uvijek govori, kako si pametna i umiješ lijepo svirati glasovir i žao joj je, što ne ćeš da se s njom razgovaraš. I ja sam onda pomislila, kad sam vidjela Tugomiline suze, da je grijeh, velik grijeh, kad ravnodušno prolazimo mimo sirote, krotke i skromne i ne gledamo na njih, da li možda trebaju našu pomoć, našu ruku ili možda samo i dobru riječcu.

Anici su sve teže padale na srce ozbiljne riječi učiteljice. Najposlije počelo je nešto daviti u grlu. Ona se stidjela i bilo joj je, kao da je svojom krivnjom razbila neku dragocjenu stvar. Ćutjela se strašno krivom i dabome polije se odmah suzama.

Gospođica prestane govoriti. Uzme Anicu u naručje i stane je miriti.

— Vidiš — rekne — ove suze oprat će sve s tvoje duše, što se kao prašina po njoj nasložilo, i ostat će čista i lijepa, i ti ćeš onda raditi, kako je pravo i Bogu drago a po tebe dobro.

I Anica pomisli u sebi, kako je život mnogo zapleten i kako je teško pogoditi, što je pravo i što je krivo. I čudno joj je bilo, da se ono, što ne valja, može pokazati u lijepom liku, a što je dobro i korisno, u neuglednom a često i neprijatnom vidu. Ali u srcu odluči, da će poslušati učiteljicu pa je jedva čekala, da može ispraviti svoju pogrješku pred Tugomilom. Pa kad je mala sirotica pristupila stolu, Anica joj odmah uslužno primakne stolicu, podmetne joj knjigu i pokaže, što je bilo zadato i lijepo s njom pročita štivo. A iza svršena nauka, kad je Tugomila odlazila, Anica joj prijazno pruži ruku.

Gospođica radosno sve to gledala i onda opet pogladi Anicu po kosi, a to je značilo, da je s njom zadovoljna.

Međutim taman kad je Anica trebala da se uputi kući, spusti se žestok pljusak i gospođica joj nije dala otići. Zadrži je na objedu a odmah iza ručka otpratit će je kući, da roditelje Aničine umiri zbog izostatka kćerina.

Kiša je tako i prestala i učiteljica s učenicom krene put grada. Sad Anica pomisli, kako je dugačka šetnja najzgodnija za pripovijedanje. Pošto je svoju želju najprije svakojako prevrtala po glavi, svlada plahost i za-

moli gospođicu, da joj ispripovjedi priču o lijepoj Katinki, kako je obećala.

— No znala sam ja, da ti meni tu priču ne ćeš oprostiti, — nasmije se učiteljica. — Anici samo treba pokazati krajičak kakove priče, odmah će ona posegnuti objeručke za njom. No pa neka ti je. Danas si i zaslužila malu nagradu.

I dok su stigli pred Aničinu kuću, gospođica svrši pripovijedanje ovim riječima:

— Sirota Katinka! Zgriješila je ohološću, ali je i okajala, jer je mnogo trpjela. I zato će joj sigurno biti i oprošteno. Treba da je žalimo, a ne da je osuđujemo; jer svi smo grješnici na ovome svijetu...

Kako je ljeto napredovalo, približi se i gospođičin imendan. Za tu zgodu Anica bi svaki put na finom papiru, iskićenu lijepim cvijećem, na prvoj stranici napisala čestitku, koju je dabome morala da zna i na pamet. Nekad je tata, ako je bio dobre volje, napisao nekoliko stihova, ali većinom Anica sama sastavila a tata ispravio. I onda se lijepo u čisto prepisalo na tom lijepom listu, list se omotao i svezao svilenom vrpcom, pa je Anica čestitajući svojoj učiteljici predala taj svoj čedni darak. Jer drugoga gospođica nije primala.

Trebalo je dakle razmišljati, što će se ovaj put napisati. Pomisli Anica, da bi moralo biti nešto vrijedno i valjano, što će gospođicu odista obradovati. Učine joj se dosadašnje čestitke na onom cvjetnom papiru već ponešto djetinjaste. I kako je stala misliti, mozgati, odjednom dođe Anici sjajna misao. Ona će napisati pripovijest o lijepoj Katinki i darovati je gospođici uz imendan. To će joj sigurno biti drago i draže nego kakva god druga čestitka.

Odmah se Anica dade na posao. Nekoliko dana Anica sve svoje slobodno vrijeme provodi za stolom pišući nešto vrlo marljivo. Misli mama, zadaća je, pa i ne pita. Ali kad Anica sve to vrijeme zanemaruje svoje lutke, s braćom se ne pravda, po kući obilazi nekako zamišljena, mama se začudi i zapita jednom:

— A šta ti to vazdan pišeš?

— Zadaću — odgovori Anica — zadaću za gospođičin imendan. Ali ne smiješ kazati gospođici, neka bude iznenađenja.

Mama dakako ništa ne će kazati. I jednoga dana eto ti Anice mami, da joj poda šesticu za fin papir, na koji će prepisati zadaću. Mama poda, a Anica ode u dućan i nabavi pet araka onog najfinijeg papira, što se zove ministarski. Anica doduše nije znala, zašto se tako zove, a nije imala ni kada da pita. Sašije arke u sveščić rumenom svilom, i sad stane s puno pomnje i s mnogo truda prepisivati, što je ljepše i bolje znala. A kad je iskitila posljednju riječ i metnula točku, veselo se protegne i pomisli u sebi: Baš sam to lijepo napravila. Ali sad joj se ona prva stranica činila odviše praznom i tako strašno bijelom, te pomisli, da bi možda bilo ipak lijepo, da je tu nešto cifrasto napisano ili nacrtano. Te ne budi lijena i ona načini veliku kitu cvijeća nasred srijede i u toj kiti je bilo cvjetova od svake vrste po jedan, taman kao što je u Noemovoj lađi bilo životinja od svakog roda po jedna. A bila je ta kita mnogo nalik na onu gospođičinu u njenome »salonu«. Samo dabome onoliko, koliko može da nalikuje šegrt na majstora. Oko kite odozgora ispiše velikim pismenima naslov. A bila su i pismena vješto i mnogo iscifrana, da je bila milina pogledati. A glasilo je ovako: »U sreći se ne ponesi. Pripovijest o lijepoj Katinki. Svojoj miloj učiteljici uz imendan.« A ispod kite čedno je pisalo: »Napisala Anica, učenica.«

Kad je osvanuo taj važni dan, mama se i Anica obuku u stajaće haljine, pa se s velikom kitom ružica i s pomno povezanim zamotuljkom u rukama upute u gornji grad. Mama je nosila cvijeće, a Anica svoju zadaću. I makar je zamotuljak bio lak kao perce, što su dalje pošle, Anici se činio sve teži, a isto oteščalo joj i srce u njedrima i strašno zakucavalo, kadgod se Anica sjeti, da će morati gospođici čestitati. Jer se Anici ništa nije teže činilo nego ovako odraslome čovjeku pristupiti, na pr. učiteljici ili drugome kome prva progovoriti, čisto ne možeš da nađeš početak. A tek kad treba da se čestita! To je pogotovu posao mučan i neprilićan. Dok je bila malena, pa još i preklani, naučila bi nekoliko stihova ili redaka napamet i makar pentajući, ipak se preturilo ono najteže, početak, a onda je već i ono drugo išlo, ko jedna riječ za drugom, kao otprilike ovo: Mala jesam curica, mnogo jošte ne znam ja, al mi srce veli i svašta dobra želi, zdravlja i veselja i... i... I ovi i-ovi, ih lako za njih: malo se nasmiješ, malo i rasplačeš, gospođica pomaže i sve ostalo kazuju poljupci i radosni usklici:

— Živjela! Živjela!

No to sada Anici više ne bi dolikovalo, da govori nešto napamet naučeno i nabubano. Rekla joj mama otprilike, kako se to čestita, ali što se bliže dolazilo gospođičinu domu, Anica se sve manje sjećala tih riječi. Ah samo kad ne bi bilo onoga ludoga straha i još luđega stida — i i početka! Doista, pravo veli gospođica, da je svaki početak težak.

Ali šta ćemo, bilo je suđeno, da će Anica stati pred svoju učiteljicu, da će htjeti da počne, ali se zaplete u prve riječi kao pile u kučine i nikako si nije drugojačije mogla pomoći nego udri u plač. No gospođica je ipak sve odmah razumjela i znala, što je Anica htjela kazati. Uzme svoju budalastu učenicu u naručje i rekne:

— No, no, znam ja, da ti meni svašta dobra želiš, kao i ja tebi, sinko, i tvojoj dobroj majci. I samo budi uvijek valjana, da nam budeš na diku i veselje.

I sad je Anici odmah odlanulo i ona se oslobodila i čestitke i straha. Odmah razmota zamotuljak i s velikim zadovoljstvom preda gospođici govoreći i sa stidom i sa šalom:

— I ovo sam napisala za vaš imendan.

Ja da ste vidjeli gospođice! Najprije širom raširi oči od čuda, šta bi to moglo da bude? A kad ugleda onu sjajnu kitu cvijeća i pročita, što je sve okolo nje pisalo, žestoko se uzradova, te zagrli najprije Anicu, pa onda mamu i rekne:

— Vidiš li ti, što je to tvoja kći načinila?

— Ta valjda je zadaća, dosta je dugo na njoj kitila. Samo neka je valjana, — odgovori mama mirno. Mama nikada svoju djecu nije hvalila ni pred njima ni pred drugima.

— Ali ja tebi kažem, da valja, — klikne gospođica, pošto je malo prelistala sveščić. — Kažem ja tebi, doživjet ćemo nas dvije stare kvočke još veselja s tom našom kćerkom. A znaš li ti, što je to?

Mama ne zna. Gospođica joj rekne:

— Svakako treba da i mama pročita.

Ali Anica se stisne uz mamu i propenta:

— Ne, mama, nemoj čitati.

— Tako, zar mama da ne čita, što si ti napisala? — uvrijedi se mama.

Anica sakrije lice u maminu krilu i prošapće stidno:

— Ne mamice, možeš, ali da ja ne znam...

Učiteljica i mama pogledale jedna drugu, i u očima objiju nešto neobično zasja. I kad je poslije otišla kući

mama s Anicom, sjedne učiteljica da pročita tu imendansku zadaću naoružavši se debelom modrom olovkom. A to je bilo i vrlo potrebno pored sve pomnje i truda Aničina. I olovka je imala pune ruke posla, dok je poiščupala sve pogrješke, a zadaća najposlije procvala kao njiva puna šarena cvijeća. Anica je sad morala još jednom prepisati na čisto, a onda je oboje gospođica zadržala i spremila među svojim spisima u najdonjem pretincu svoga ormara. Prije toga još držeći prijepis u rukama, namigne Anici i rekne u po šale:

— Šta misliš, kad bi se to sada štampalo u kakovoj knjizi ili časopisu?

Anica se nasmije. Takova šta ne bi joj došlo ni u san, kamoli da o tome zbilja samo i pomisli. To joj se zacijelo nikada ne će dogoditi.

— Ništa se ne može znati, uzdahne gospođica. Može to doći, da se i ne sanja i kad se najmanje misli. Ima u drugih naroda ženskih spisateljica.

— Ali ja bih najvoljela da postanem pjevačica, — povjeri se Anica svojoj učiteljici. Tata veli, da imam dobar glas, a kao pjevačica mogu da prođem kroz mnoge zemlje i gradove.

— Ah ne, to nije ništa. Valja ostati u svojoj domovini. To je mnogo bolje. I za nju raditi perom u ruci. Vidiš, ništa više ne želim od Boga, nego da te jednom doživim spisateljicom hrvatskom, pa makar i skromnom. Kad već meni nije bilo suđeno, neka se barem na tebi i s tobom ispune moje puste nade, — dovrgne gospođica tiho i onda pokaže Anici u ormaru hrpu ispisanih papira govoreći: Ovo su moja nesuđena književna djela, koja ne će nikada ugledati bijela dana. Ali ja se čvrsto nadam, da će tvoje pero jednom okititi hrvatsku knjigu, pa bilo još kako skromnim poljskim cvijetkom. Jer čovjek treba

da se zadovolji onim, što mu je Bog dao, kao što je i dužan, da svoje darove iskoristi, što bolje zna i umije, za napredak svoga naroda i otadžbine.

Sva sreća, Anica je još uvijek bila dijete i ove riječi nimalo nijesu pokrenule tašte misli u njezinoj glavi. Gdje su još lutke carovale, tamo nema mjesta za velike težnje i visoke želje. Ali da se ispuni želja preblage učiteljice, slijedi sada Aničina pripovijest.

U SREĆI SE NE PONESI

Aničina pripovijest o lijepoj Katinki.

U staro doba živio je jedamput vodeničar i njegova žena. Zvao se Ilija a žena njegova Ana. Imali su troje djece, kćer Katu i dva sina, Josu i Ivu. I bili su u početku veliki siromasi. I živjeli su blizu Drave i djeca su se sigrala na vodi i na pijesku i pecala su ribe. Onda je Ilija jedamput obogatio i preselio se u grad i kupe veliku kuću i stanu dobro živjeti. Kata je nosila fine haljine i kitila se zlatom i dragim kamenjem i bila je prva ljepotica među gradskim djevojkama. I mnogi su je mladići prosili za ženu, ali ona je bila ohola, i nije htjela ići za vodeničara ni za trgovca, nego je htjela da se uda za velikoga gospodina, kakova majora ili grofa ili tako. I redom je odbijala sve prosioce i gazdinske sinove. A bila je vrlo ohola i prezirala sve siromašnije od sebe i stidjela se svojih roditelja, što su bili priprosti i nijesu se znali fino kretati. I zato će je dragi Bog i pokarati. Jer je najveći grijeh prezirati svoje roditelje i jer je Bog zapovjedio, da treba oca i mater ljubiti i poštovati.

Sinovi Joso i Ivo počeli su učiti škole, ali nijesu doučili, jer Ivo nije imao glavu za nauku, pa ga je otac uzeo u trgovinu, a Joso je imao glavu, ali je bio lijen i vjetrogonja, volio se kockati i kartati i po terevenkama očeve novce rasipavati. Ali on je bio vrlo lijep i skladan mladić i jer je bio veseo i sa svakim prijazan, pozivali su ga u svoje društvo mladi oficiri i gospoda. I on je

imao svoga konja i išao je u lov na zecove i jelene i svaki se dan zabavljao. I s njim je išla Kata na sijela i gospodske balove i nije se više zvala Kata nego Katinka, jer je to bilo onda finije tako se zvati i nijesu više govorili hrvatski, jer im je to bio prost i paurski jezik, nego njemački. A to nije lijepo zapuštati svoj materinji jezik i njega se stidjeti, jer naš pjesnik Petar Preradović pjeva: »Ljubi, rode, jezik preko svega, U njem živi, umiri za njega«.

I bila je prva djevojka u gradu i laskali joj mnogi mladići i hvalili je poradi njezina lijepa lica i finih haljina i poradi bogatstva njezina oca. Ali ona nije bila dobra, nego ohola i tvrda srca. Siromahe i prosjake gonila je psima iz kuće i mati se njezina jako uplašila i kazala: »Kato, tebe će jednom Bog strašno pokarati«. I plakala je stara mati, a otac se ljutio. A Kata je samo rekla: »Nemojte me, majko, zvati Katom, već Katinkom«. I opet se otac vrlo ljutio a majka žalostila. Ali bilo im je ipak drago, što su imali lijepu djecu i svijet ih pozivao i hvalio i gospoda se s njima družila, i nijesu marili, što su sami sjedjeli kod kuće, a djeca su išla na sijela i balove i tako. I Katinka ništa u kući nije radila, samo je čuvala bijele ruke i škropila se mirisnim vodama i lickala se. A mati je sve sama radila po kući.

I sad je tu bila još jedna djevojka imenom Marta. I bila je dobra i vrijedna i mnogo se brinula i radila za svoje sedmero braće i sestara. Jer je majka bila teško bolesna i nije mogla puno raditi po kući, a otac je morao učiti djecu, i bio je učitelj. I učitelji nijesu bogati i moraju se puno mučiti i dobri su i valjani.

I Marta je čitav dan radila, kuhala je i prala i sobe redila i djecu umivala i sve. I nije joj bilo mrsko, nego je vazdan bila vesela i pjevala po kući i sa svakim je bila dobra, i kad zaplače dijete, ona ga miluje, a kad je otac

skrban bio, ona mu je rukom gladila čelo i dodavala mu lulu, neka puši i neka se odmara. I majci je govorila: »Neka, majko, nemoj raditi, sve ću ja sama narediti.« I tako je u kući bilo sve sirotinjski, ali čisto i svi su bili dobri i veseli i bilo je smijeha i tako. A najljepše je bilo navečer, kad je bio sav posao gotov, i onda sjedne otac za čudni stari glasovir na četiri noge i svirao je, a Marta je po notama pjevala, a poslije je Marta sjela za glasovir i svirala a otac je gudio u gusle. I svi su slušali i mama i djeca. I kad je bilo koje dijete zločesto, onda je Marta samo rekla, da ne će pjevati, i odmah je opet bilo dobro i mirno. I onda su bili svi veseli, i mati i otac su kazali: »Blago nama, što nam je Bog dao dobru djecu.« I braća su jako voljela Martu. I ona je još bila dobra srca i nikada siromaha nije gonila od kuće, nego je svakome štogod udijelila i dobru im riječ kazala. I oni su je blagosiljali i govorili: »Blago roditeljima s takovom kćeri.« I to je jako lijepo i svaka bi se djevojka trebala ugledati u Martu, jer njoj će dragi Bog za sve udijeliti sreću.

A Marta i Katinka bile su vršnjakinje. Išle su zajedno u školu, učile čitati i pisati u Martina oca, a u majke Martine učile su čarape plesti i šivati košulje. I kuće su im bile jedna do druge, ali učiteljeva dabome mala i prosta, a Katinkina velika i gospodska.

Onda su djevojčice jedamput odrasle i sada se Katinka pogospodila i nije se s Martom više razgovarala, jer je bila bogata i nosila fine haljine. A Marta je bila skromna i siromaški je bila obučena i morala puno raditi po kući i još je vezla fine vezove za gospođe u gradu, tako maramice i ogrlice i za te novce kupovala haljine za sebe i svoje sestrice.

I onda je u tome gradu još bila i kapetanica i jednom je ona uzela Martu k sebi u kuću, jer joj je bila kuma na krstu i rekla je, da Marta sada treba da vidi svijeta i

da se bolje nauči svirati i pjevati, jer ima dobar glas i dobre ruke. I Marta najprije nije htjela da ostavi svoju kuću, jer tko će raditi i gospodariti i za djecu se brinuti, kad nje nema? Ali mati i otac ni čuti, nego rekoše, samo neka ide za svojom srećom i neka se ne brine za kuću i tako. Eno druga joj sestra Mara dohvatila petnaestu, pa se već pomalo razumije i u kućne poslove i ona će namjesto Marte voditi gospodarstvo. A druga će djeca pomagati; i mati je opet malo ojačala, pa može i ona raditi.

I sad se Marta oprostila od svoje kuće i nikako nije mogla da se otkine od majke i oca i sestara i braće. I kola su pred kućom čekala, a kuma kapetanica zvala, a Marta nikako ne mogla preko praga. Jer nikoje dijete ne voli ostaviti svoje roditelje i braću i teško mu je jako. Ali kapetanica je kazala, neka već jednom uđe u kola. I onda su svi mahali rupcima, doklegod su se vidjela kola.

Sad je Marta putovala s kumom kapetanicom i vidjela mnoge gradove i sela i mnoge zemlje i planine i čak i more i svašta lijepa naučila i bila je zahvalna svojim dobrotvorima, što su je hranili i odgajali i dali joj, da nauči lijepo svirati i pjevati. I to je bilo u jednom velikom gradu i čudnom, i zvao se Mleci. I to je vrlo neobičan grad. Tu su ulice sve vodene i ne hoda se pješice, nego čamcima. I još su tu prekrasne crkve i palače. I sve je to vidjela Marta i još je naučila i druge jezike, talijanski i francuski. I Marta je poslije bila baka Melankina i u kući vise mnoge slike o Mlecima i jedna je vrlo dugačka i uska i na njoj sve kuće i crkve i mostovi i vodene ulice i tako. I baka Melankina zna mnogo pričati o zemlji Italiji, pa o hrvatskoj Dalmaciji, o gradu Zadru i Dubrovniku, i vozila se po moru i tako.

Ali najedamput dobije Marta pismo od tate, i pisao je, da je mama na smrt bolesna i neka odmah dođe, jer mama hoće još jednom da je vidi i da je blagoslovi, prije

nego što umre. I to je bilo upravo pô godine, da Marta svrši nauke za pjevačicu. I kum i kuma najprije nijesu htjeli pustiti Martu i rekli su, šteta je da prekine nauku. Ali Marta nije htjela nego je rekla, da što će sada i nauka. Preča je mama i ona mora da ide kući i da vidi mamu. I mnogo je plakala. I putovala je mnoge dane kolima, jer onda još nije bilo željeznice i sve se putovalo deležansom i kolima. I putem je Marta naplela šest pari čarapa, za svako svoje braće i za tatu nazuvke i za mamu narukvice. Ali sirota mama nije se nanosila narukvica, jer je brzo umrla, a djeca su čarape iznosila i brzo izderala.

I kad se Marta kući vratila, svi su je željno dočekali i mati ju je blagoslovila i umrla. I Marta je vrlo plakala, jer mati je prva i jedina na svijetu i bez majke dijete je žalosno i ne može majke zaboraviti, makar i sto godina živjelo.

I opet je Marta ostala kod kuće i nije više otišla kumovima, makar su je oni uvijek zvali. I ona im je pisala dugačko pismo i pisala je: »Ja vas puno pozdravljam, draga kumo i dragi kume, i ja znam, koliko sam vam dužna zahvalnosti za sve dobro, što ste mi učinili. I nemojte misliti, da mi nije žao. Ali ja nikako ne mogu doći. Mene trebaju moja braća i sestrice, jer sad više nema naše mile majke, da se za njih brine i da ih odgaja. I tata je vrlo slab i ne može se brinuti, a sestra Mara udat će se i onda nema tko paziti i rediti kuću. I ja znam, da ste vi dobro mislili i htjeli ste, da izučim pjevanje i da se mnome dičite, kad bih pjevala u operi i tako. I meni je žao, što vam ne mogu ispuniti želju, jer vi ste moji pravi dobrotvori i iza oca i majke prvi, koje moram poštovati i ljubiti i ja sam vam zahvalna za sve, što ste za mene učinili i ostat ću do svoje smrti i groba. Ali ja ne smijem sada misliti na sebe i na slavu, nego samo na dužnost. I moja je dužnost kod kuće. I nemojte misliti, da su izgu-

bljene vaše žrtve, što ste za me žrtvovali. Ja ih ne ću nikada zaboraviti i tata je kazao, ako i ne ću steći slavu svjetsku, sigurno ću moći da se naučenim poslužim i sebi i drugima na korist.«

Tako je pisala Marta i kumovima je bilo žao, ali šta su mogli, vidjeli su, da Marta ima pravo i bili su dobri i duševni i kazali su: »Marta je valjana kći i djevojka.«

I ocu i braći je bilo drago, što je Marta ostala kod kuće, jer su je svi voljeli. I opet je bilo veselo u kući. I Marta je učila tuđu djecu svirati na glasoviru i pjevati i zarađivala prilične novce. I onda je opet svirala uveče s ocem zajedno i pjevala i djeca su slušala i bila su dobra. I to je istina, jer se kaže: »Tko pjeva, zlo ne misli.« I njena mlađa sestrica Nina imala je lijep glas i tako je bilo svako veče sijelo i sviralo se i pjevalo. I svi su bili zadovoljni i tužno su govorili: »Da je s nama još naša mila mama!« Ali ona je bila kod dragoga Boga na nebu i odozgora gledala svoju dječicu i bilo joj je drago, što su tako dobra.

Onda poslije nekoga vremena došli su njezini kumovi kapetanovi. Ali kum nije više bio kapetan nego major i sad je bio u penziji i hotio je da živi u domovini. I rekao je, makar da je u velikome svijetu ljepše i bolje, a u Hrvatskoj nije tako, ali on voli svoju zemlju. I to je istina, jer i Petar Preradović kaže: »Domovina, kakva bila, rođenom je sinku mila«. I to je istina, treba ljubiti svoju domovinu i uvijek u njoj živjeti, i najposlije kaže pjesnik još: »U tvom polju daj mi groba, Tvojim cvijećem grob mi kiti«. I ja ljubim svoju domovinu i kad budem velika, mnogo ću putovati i vidjeti lijepe zemlje i gradove, ali uvijek ću se vratiti kući i tu ću najradije biti.

I kapetanovi jako su voljeli Martu, kao da im je rođena i sada su je počeli voditi na sijela i u društva i po

plesovima i svuda. Jer rekoše, da i njoj treba malo veselja i razonode, jer je mlada i treba da uživa svoju mladost. I mladost brzo prolazi i skoro dođe starost i onda je kasno. I Martu su svi voljeli, jer je bila dobra i prijazna i jer je umjela tako krasno pjevati i svi su je rado slušali. I ona je umjela udarati i u gitaru, jer u ona vremena nije bilo toliko glasovira kao danas, i u njihovu gradu bila su samo dva: jedan u Martina oca, a bio je star, i jedan nov novcat na tri noge u obrstara. I bio je sjajan i imao je dug rep i iznutra je bila lijepa slika.

I jedamput na poklade sazvao obrstar i njegova žena u gradu veliko sijelo i tu se plesalo i igralo i bilo je veselo. I bilo je mnogo gosti i gospode i gospođa i oficira i drugo. A bila je tu i Katinka, jer ona je bila prva djevojka u gradu i svakamo su je pozivali, jer je uvijek imala tako fine haljine, čak iz Pariza. I bila je najljepša od svih djevojaka. Imala je haljinu od modre svile jako široku i nakićenu bijelim čipkama i vijencima od ružica, a oko vrata tri niza bisera i u kosi cvijeća i dragoga kamenja. Sve je na njoj blistalo kao same zvijezde. I kad ju je ugledala Marta, otišla je k njoj, da je pozdravi, jer su nekada išle zajedno u školu. Ali Katinka ju je samo omjerila od glave do pete, onda se okrenula i nije se htjela s njom ni razgovarati. I to je Katinka bila vrlo neotesana, jer kad nas tkogod pozdravi, treba da se i odzdravi. I jer je bila tako neučtiva, to se Marti dalo jako nažao i ona umalo da nije zaplakala. I nije se ni ljutila, samo joj je bilo žao nekadanje drugarice, što je tako naduta i ohola, jer je znala, da oholost i glupost rastu na jednom stablu. I doduše, Marta je znala, da je imala samo sasvim skromnu haljinu bijelu, ali kao snijeg čistu, koju je nosila tako često i svaki put se samo oprala i bila je opet lijepa i lijepo pristajala uz tanki struk Martin i uz bijelo lice i rumene obraze.

I nije joj bilo žao, što je u početku samo malo plesala. Sjedjela je skromno po strani i mnogo se zabavljala, gledajući, kako se sve veselo vrti i struže. A i Katu je rado gledala, jer je bila lijepa kao kraljica, visoka i jaka, i mnogo je plesala i uvijek je oko nje bilo mnogo mladića, pa su joj laskali i hvalili je.

Onda je bio odmor i sad eto ti odjedamput obrstara sa svojom gospođom, stanu pred Martom i zamole je, neka im štogod na glasoviru svira i pjeva. A Marta se najprije vrlo prepala, ali kuma je njezina gurne laktom u rebra i rekne joj tiho: »Ne cifraj se, imaš ti čime da se opoštениš, što je vrednije i od svilenih haljina i biserne ogrlice. Ajde samo.« Kuma je bila ljuta na Katinku, jer je vidjela, kako je bila neljubazna spram Marte i bilo joj je drago, što je sam obrstar Martu ispod ruke odveo u drugu odaju, gdje je bio glasovir.

I zbilja Marta je svirala i pjevala i tako je bilo lijepo, da se soba pomalo napunila gosti i došli su i mladi oficiri i gospoda, da čuju i vide, i istezali vratove, jer takova šta još nijesu ni čuli ni vidjeli.

A Marta se nije više ništa bojala. Njezini su prsti letjeli po tipkama amo tamo, kao da su okrilatili i glasovi se runili kao biserje i opet tutnjili kao gromovi. U velikoj sali ostalo je samo malo ljudi, što nije više našlo mjesta u sobi, i tu je sjedila sama samcata Katinka u plavoj svilenoj haljini i učini se kao da i ne čuje, kako se iz sobe ori divno pjevanje njezine nekadanje drugarice.

A bila je mnogo ljuta u svome srcu i samo što nije pukla od jeda i zavisti. I zavist je smrtan grijeh kod Boga i valja je se čuvati kao vatre žive, jer je još i vrlo ružna.

I najedamput zagrmî čitava kuća od pljeskanja i pohvale i Marta se postidjela i skromno zahvaljivala. Ali kuma joj je u uho šaptala: »Dobro je bilo, ali da mi se

zato nijesi uzoholila.« To Marta zacijelo ne će. Ali bila je vesela, što je kuma njome zadovoljna. I sada su svi vidjeli, kako je Marta prijatna i u razgovoru pametna a u vladanju skromna i fina i sve su gospođe stale oko nje, i gospoda, a mladići su htjeli s njom plesati. I malone zaboravili na Katinku. I odonda Katinka još više zamrzi na Martu, što joj je preotela prvenstvo u društvu. Ali Marti i nije bilo stalo do toga i ona je ostala skromna i čedna kao i donle.

Poslije toga Katinka je još više željela da pokaže i Marti i ostalome svijetu, da je ona ipak viša i bolja i htjela da se popne do visoke časti.

I tu je sada bio jedan mlad oficir i bio je grof i ona je htjela da se uda za nj. I on joj se puno ulagivao i s njom se u društvu razgovarao i govorio, kako je ona lijepa i tako. I svi su počeli govoriti, da će se njom oženiti i Katinka još više digla glavu i nos. Ali jedamput je grof čuo, što se to govori i rekao je, da on i ne misli o tom; Katinka je doduše lijepa, ali je lutka bez duše i srca i on takove žene ne treba. I nato je otišao iz onoga grada i nije se više vratio.

I Katinka je ostala na sramoti. I od samoga jeda i prkosa udala se za bogata trgovca. On ju je već i prije prosio, ali ona ga je odbila, jer joj nije bio dosta fin i jer je uvijek čekala bolju priliku. I svadba je bila sjajna, kakova se u čitavoj županiji nije pamtila. I trajala je osam dana i bilo je stotinu zvanica i dvanaest djeveruša i sve je bilo bogato i mnogobrojno i kočije i gozba i svirka i sve. Poslije svadbe odvezla se Katinka sa svojim vjerenikom u svoju kuću i rekla je, sada će ona istom pokazati, kako se to živi gospodski, kad ona uredi svoju kuću. I još je rekla svome bratu Josipu, da se može oženiti svakom djevojkom samo ne Martom. Ako nju uzme za ženu, onda ona više ne će za nj da zna.

To je Josipu bilo vrlo teško, jer on je volio svoju sestru, makar je on bio bolji u srcu nego ona. I on je volio raskošan život, samo nije bio nimalo ohol. Štaviše, bio je sa svakim prijazan pa i s najsiromašnijim. Zato su i njega svi voljeli. Ali njegov stariji brat Ivo bio je kao i Kata, ohol i nadut, i još je bio štedljiv i škrt, a Joso rastrošan, pa se braća nijesu nikako slagala. I Josip je bio vrlo lakouman, nije se bavio nikakvim ozbiljnim poslom, samo je išao u lov, jahao na konju i držao fine pse. Učio je svašta, ali ništa nije svršio.

I tu je on sada prvi put vidio Martu i odmah mu se ona svidjela i htio je, da mu bude ženom. A mislio je, lako će je predobiti, jer je bogat, a ona siromašna. Ali se ljuto prevario. Kad je pošao njezinu ocu, da je u njega isprosi, otac je rekao, od njega mu prosto bilo, samo ako Marta privoli. I neka pita nju. Ali Marta je rekla, da se ona ne će udati za čovjeka, koji ne radi nikakav stalni posao.

Sad se Josip vrlo začudio i rekao, šta treba njemu raditi posao kod bogata oca? Imat će čime živjeti. Ali Marta je rekla, da ona ne će te ne će muža besposlena, i nema bunara tako duboka, da se jednom ne bi iscrpao, ako se neprestance samo iz njega grabi a ništa u njega ne lijeva. A on se samo kocka i hoda po terevenkama. A ona je čestita djevojka i hoće samo čestita muža.

Josip se na to jako razljutio i rekao je, neka ide do đavola, i ima li još tako budalasta svijeta, koji će tražiti od bogataša da radi posao?

Ali kad prođe nekoliko vremena, Josipu počelo dosađivati i kockanje i piće i sve i uvijek je morao misliti na Martu i ljutio se na nju, ali je nije mogao zaboraviti. I počeo je svakakve poslove, ali ništa nije dugo radio.

I opet je jednom došao Marti i rekao:

— Eto, ostavio sam se i kartanja i terevenki i prijatelja i lova i svega. I pokušavao sam, da budem trgovac

i htio sam biti sudac ili fiškal. Ali za trgovinu nemam srca, za suca i fiškala nemam dosta nauke, za oficira mi ne da bolesna noga, otkad sam jednom pao s konja. Svjetujte me, mudra djevojko, što da radim pa da stečem Vašu ruku?

I on se tu nasmijao i slatko i gorko. Ali Marta mu ozbiljno rekne, neka pođe s njom. I odvede ga u očevu školu i tu su prosjedili neko vrijeme. I bilo je u školi prijatno i veselo i djeca su čitala i učitelj je učio đake. Kad su izišli, onda joj se Josip posprdno nasmije i nakloni pa reče:

— Vi valjda ne mislite, da ja budnem meštar tuđoj djeci? Valjda nijesam još na to spao.

A onda je ona njemu kazala:

— Molite se Bogu, da ipak najposlije ne padnete na to.

I okrene mu leđa. Ona je mislila, da je učitelj biti plemenito zanimanje, jer je i njen tata bio učitelj. I to je nju uvrijedilo, što je Josip prezirao učitelje.

Onda je opet prošlo nekoliko vremena i dogodila se najedamput velika nesreća. Nastala je velika vatra i u jednoj noći izgorio čitav imutak Josipova oca. Izgorjele su kuće i hambari i žito i gorjelo je osam dana. I stari Ilija pomagao je gasiti, ali ga ubila greda, a kad je to čula njegova žena, od žalosti puklo joj srce. I sada je Josip ostao bez igdje išta i još bez oca i matere. Ivo se srećom još prije oženio bogatom djevojkom i dobro živio. I Josip se jako stidio, što je postao siromah i razbolio se teško.

Sada Marta šta će, bilo joj ga žao i ona ga je dvorila u bolesti. A kad je ozdravio, ostao je hrom u jednu nogu. I sada je Marta rekla, da će mu biti žena, jer nitko ne će kazati, da je pošla za nj zbog blaga. I Josip je ostao posramljen i nije htio da pristane. Ali jer nije mogao ni

bez nje, pristane, pošto je nekoliko dana razmišljao. I rekao je:

— Ne mogu više bez tebe da živim. Ti si žena od prave krvi kršćanske. Ti si dobra i jaka. Imat ćeš strpljenja sa mnom, dok i ja ne ojačam.

I tako se zaruče i Josip stane kao pomoćnik u školu Martina oca. I pomalo mu se svikne biti učitelj. Volio je djecu, a tast njegov bio je dobar i duševan čovjek i pitom učo i nije odviše tukao djecu, nego ih je lijepo učio i putio riječima i tako.

A sad šta je na to sve kazala Katinka?

Kad je izgorjelo sve imanje oca njezina, rekla je:

— Baš je prava sreća, da sam se još prije udala i izvadila svoj miraz i svoj dio očevine.

I to je bilo ružno, jer je Katinka samo na se mislila i nije ni žalila za ocem i majkom i bratom.

Ali kad je čula, da se brat Joso ženi Martom, poručila mu je, da mu je našla dobru priliku, bogatu djevojku i ako je uzme, onda je dobro, ali ako se oženi Martom, onda ona više ne će za nj da zna.

Ali Josip joj je odgovorio, da ne mari ni za kakve bogate djevojke, i on je zadovoljan i sretan i s Martom.

I tako su se Marta i Josip vjenčali i kuma majorica pribavila mu je dobro mjesto učitelja u bogatoj varošici u Slavoniji. I tu su oni sada počeli lijepo živjeti. Marta je u vlastelinskom dvoru učila djecu svirati i pjevati, seljaci su svome uči donosili svakakvoga smoka i crna i bijela i živa i neživa i kuća je bila puna svega. I narodila im se dječica i Josip nikada nije požalio, što se oženio svojom vrijednom i veselom Martom. I svi su ih voljeli i poštovali, staro i mlado, veliko i malo. Ali najviše Martu, jer je bila valjana i pametna žena.

Samo je Marti uvijek u srcu kopalo, što se Kata na njih još uvijek ljutila. Marta je htjela da u miru živi s či-

tavim svijetom i jako joj je bilo žao, što je ona kriva omrazi između brata i sestre.

I sad je ona pisala Katinki i molila, neka se ne srdi na Josu, neka mu opet bude dobra. I ona to ne piše zato, jer je Katinka bogata i ugledna, nego zato, jer voli svoga muža i jer je rada, da se brat sa sestrom izmiri, pa makar Kata i ne gledala nju i djecu.

Ali Kata nije na to pismo ni odgovorila. Bila se još više uzoholila, otkad se udala. Muž joj je bio jako dobar i miran i sve je činio, što je ona htjela. I sagradio je veliku kuću i bilo je u kući deset soba i sve sjajno i bogato uređeno. Bilo je tu ogledala od poda do stropa i velika vrata i na vratima šarke i brave od žute mjedi pa se sjale kao zlato i podovi su bili glatki i sjajni kao ogledala. I sve je bilo lijepo i bogato uređeno. I bila je kuća puna slugu i sluškinja. I sve je bilo gospodski i Katinka je nosila sve same fine haljine i kitila se draguljima i vozila se u sjajnim karucama. A družila se samo s prvim gospođama u varoši. I visoko je dizala glavu, ali pred velikašima bila je jako ljubezna, samo niže od sebe jedva bi i gledala, jer je bila vrlo ohola. Brata Josipa nije nikada spominjala, jer je bio siromah, samo je uvijek govorila o drugom bratu Ivi, a on je bio bogat i ugledan i kazala, da je on veletrgovac, makar je trgovao i na malo i na veliko.

I na svoju je djecu bila jako ohola. Držala ih je kao da su rođeni prinčevi. Svako je dijete imalo svoju dadilju i guvernantu. I odmah su djeca morala učiti francuski govoriti i njemački, a hrvatski nijesu, jer je Katinka rekla, da je to prost paurski jezik. I to nije lijepo, jer svoj jezik treba da najprije učimo i da ga volimo. I još je rekla, da njezina djeca ne trebaju nikoga da slušaju samo nju. To je osobito upamtio najstariji sin Milan. Ali Katinka ga je zvala Emil, jer je tako bilo finije. Samo otac ga je zvao Milan, kad je bio sam. I Emil nije nikoga

slušao, bio je žestok i naprasit dječak. I kad je išao u gimnaziju, nije htio da sluša učitelje. Mlađi je bio mirniji ali tvrdoglav i zvao se Viktor. I dječaci nijesu puno marili za oca i bili su neposlušni. I kad ih je otac karao, onda je Katinka vikala, šta se on to pača u djecu.

Ali najbolja je bila kći Olga. Ona je voljela svoga tatu. I bilo joj je žao, kad je mati na nj vikala. I ona bi htjela, da bude mir i da se mama i tata ne karaju. I ona je vidjela, da tata voli djecu i da mami nije pravo, da i djeca njega vole. A bilo joj je jako žao i ona je onda odlazila dolje u tatinu sobu iza dućana i grlila ga i milovala i rekla mu, da ga voli i neka ne bude tužan. I sad je on plakao ali od radosti, što ima tako dobru kćerkicu, i rekao je, da je ona njegova utjeha i jedina radost i nada i tako. I više puta, kad je majka na oca vikala, stala je Olgica među tatom i mamom i zaplašeno gledala od jednog do drugoga i sklapala ručice i govorila i plakala: Nemoj, nemoj, majko, tata se žalosti. I jako se rasplakala. A majka njena uzela Olgicu u naručje i rekla: — »Ostavi moje dijete; vidiš, kako si je sada rastužio. Još će se razboljeti i ti ćeš biti kriv.« A to nije bila istina, jer nije otac bio kriv niti je on rastužio kćer. I Olga je to znala i još je jače plakala i nije znala, šta će. Jer ona je voljela i svoju majku, makar je bila nepravedna.

I ljudi su rekli, da će Katinku dragi Bog već pokarati, što je tako tvrda srca. Ali ona nije marila nego je i dalje bila ohola i zla. A rekli su i to, da je velik grijeh, što ne će da se pomiri s bratom Josipom.

A Josip je dobro živio s Martom i bili su sretni, makar su bili siromašni i Marta morala puno raditi, da mogu živjeti. I imali su petoro djece: tri sina i dvije kćeri. I jedna je kći poslije bila Melankina mama. I bila su djeca dobra i poslušna i bogobojazna. I u kući je uvijek bilo sve veselo i zadovoljno, makar su došle i velike brige. Jer Josip,

Martin muž, počeo je pobolijevati; i ona ga je vodila u Toplice i od jednoga doktora do drugoga i ništa mu nije pomoglo, jer je imao suhu bolest. Ali Marta ga je dobro njegovala i nije dala, da se rastuži, odmah je sjela za glasovir pa je svirala i pjevala i onda je rekao, da mu je sada bolje i rekao je, šta bi on radio, da nema tako dobru ženu. I svi su se voljeli i jedno se za drugo brinulo i tako.

Ali sve to nije ništa koristilo, jer jedamput je Josip umr'o. Ali još prije napisao je pismo svome svaku, s njime je bio dobar, da će skoro umrijeti i molio ga, neka bude skrbnik njegovoj djeci i neka im pomogne. To je njegov šura za dobro primio, ali nije smio pred ženom ništa da kaže, jer bi se razljutila. I kad je Josip umr'o, onda je Marta napisala pismo svojoj zaovi Kati i javila joj, da je njen muž umr'o i da će ona sada početi kakav posao ili će u službu, da prehrani svoju djecu. I njen je šura kazao Katinki, da on hoće da se pobrine za djecu i da će najbolje biti, ako uzmu dvoje ili troje k sebi u kuću, dječake u trgovinu, a djevojke u kućanstvo. I sada je Katinka prvi put napisala Marti pismo i pisala je njemački:

— »Draga gospođo snaho! Razumjela sam i vrlo sam žalosna, da je umr'o moj ljubljeni brat Josip. I ne razumijem, kako se razbolio, a bio je uvijek tako jak i zdrav, dok se još nije oženio. To je sigurno od bijede, jer nije imao dobar život, a mogao je dobro živjeti, da je mene poslušao i oženio se bogatom djevojkom, kako sam ja njemu jedamput pisala. Ali sada je sve prošlo i ne vrijedi spominjati. I dobro je, da ćete uzeti službu, samo gledajte daleko od ovud, jer ja ne ću da se zna, da udovica moga brata služi u tuđih ljudi. I za vašu djecu skrbit ćemo ja i moj muž. Dva sina uzet će moj muž u trgovinu, da nešto valjano nauče, jer za sirote nijesu gospodske nauke i visoke škole, nego će biti najprije šegrti, a s vremenom mogu postati i svoji gospodari. I vaše dvije kćeri, Lizu i Linu

hoću da primim u svoju kuću, neka se valjano nauče kućnim poslovima i ženskome radu. Ali dabome tu ne će biti ni glasovira ni francuski niti će se u rukavicama spremati i mesti sobe ni nositi frizirmantli, nego će valjati čvrsto da se pograbi metla i kuhača i igla golim rukama i prati rublje i kuću rediti i sve. A kad budu poslušne i dobre, naći će se za njih i koja odložena haljina i cipele od moje kćeri Olge, i bit će još sve dosta dobro za vašu djecu. I brinut ću se, da ne prave sramote, nego da budu valjane i pristojne.«

Kad je Marta pročitala to pismo, ujelo ju je za srce i ona je odmah sjela da otpiše svojoj zaovi. I vrlo je uljudno pisala:

— »Vrlo poljubljena gospo zaovo. Mnoga vam i velika hvala na velikoj milosti, što ste hjeli da primite moju djecu u svoju kuću i da se za nju brinete. Ali ja ću svoje sinove i svoje kćeri već sama hraniti i odgojiti i sama ću se pobrinuti, da ne prave nikome sramotu.«

I zbilja Marta je svoju djecu sama othranila i dobro ju je zbrinula. Najstarija dva dječaka pomogli joj kumovi da spremi u franjevački samostan u Požegi i poslije izučio jedan za doktora, a drugi za suca. I kćeri je lijepo odgojila. Naučila ih sve kućne poslove i još glasovir i malo francuski. A Marta je poučavala djevojčice u glasoviru i finim vezovima i tako je hranila sebe i djecu. I to je bilo strašno krivo Katinki i nije Martu hjela da vidi i zatajila ju je pred svojim gospodskim znanicama. Ali to Martu nije smetalo, i drugi su je ljudi poštovali i govorili, da je čestita žena i valjana majka i nije se u nesreći poništila, nego se junački borila s bijedom i radila kao crv i samo je uvijek mislila na svoju djecu a za sebe ništa. I to Katinki nije bilo pravo, ona je o Marti mislila samo zlo i o njoj zlo govorila i nije joj bilo pravo, kad je tkogod pred njom spominjao Martu ili je hvalio.

A djeca su Martina bila dobra i dobro se učila i Bog ih je blagoslovio i svi su našli sreću svoju. Kćeri su se udale, i to je sada jedna Melankina majka a druga je tetka Liza. I najmlađi sin Martin učio je za župnika i sada je Marta kod njega i on je jako pazi i poštuje i ona je sretna i uvijek vesela, makar je mnogo muči kostobolja.

Ali onda su još bili mladi i neudati i neženjeni. I ljudi su mnogo pozivali u društvo kćeri, jer su umjele dobro svirati i pjevati. I tako se Marta jedamput sastala s Katinkinom kćerkom. Ali Olga nije se odvraćala od svoje ujne i nije nimalo bila ohola, nego je prišla k njoj, poljubila je u ruku a Marta nju u čelo.

Katinka se ljutila, ali nije ništa rekla, jer je Olgu voljela i puštala da radi sve, kako hoće. A Olga je sve radila dobro, jer je bila dobra srca i svi su se čudili, kako je dobra pored majke ohole i nemile. A to je bilo zato, jer je Olgicu učio otac, da bude dobra i on je bio dobar i Marti i njezinoj djeci i pomagao, da se njezini sinovi školaju ali tako, da Katinka nije ništa znala, jer bi se ljutila.

Ali najedamput se Katin muž teško razbolio i umr'o. I najstariji sin preuzeo je trgovinu i sve. I počelo se živjeti još gospodskije. Kad je prošla godina tuge, počele se davati gozbe i Katinka je pozivala gospodu i gospođe iz prvih kuća i bilo je oficira i uvijek puna kuća gosti, jer je htjela da kćer uda za kakova velikog i bogatog gospodina.

I zbilja tu je bio jedan mlad barun i on zaručio Olgu. I sada je bilo veliko veselje i Kata je svoj nos još više dizala, što će joj kći poći za baruna. I od same oholosti razobijesti se i stane novce nemilice trošiti i ona i najstariji sin. I spremala opremu sjajnu i gospodsku za svoju kćer.

Ali tu je sada došla ona velika nesreća. Sin joj u jednoj noći prokartao čitav imutak — i svoj dio i miraz sestrin i bratov dio i materin i sve. I jer nije imao čime isplatiti, pobjegao je drugo jutro u Ameriku i nije se ni s kim oprostio. Kad je mlađi brat čuo, da su postali prosjaci i da nema čime da kupi apoteku, za koju je učio, poludio je siromah i odvezli ga u ludnicu. A zaručnik Olgin, barun, kad je vidio, da je nestalo bogata miraza, rekao je, da se ne može ženiti, jer ima mnogo dugova, pa ode i on iz varoši i ne vrati se više. I sirota Olga od žalosti se razboli i umre.

Sad je ostala Katinka sama i spala s velike visine bogatstva i sjaja u najdublju bijedu i crnu žalost. I sad se u nesreći pokazalo, tko je pravi prijatelj. Ona silna gospoda, što su se gostili u njenoj kući, razbježala se kao pljeva na vjetru, a oni, koje je ona najviše mrzila i prezirala, došli su, da joj pomognu u bijedi i da je tješe. Nije ih bilo mnogo, jer većina rekli su, pravo joj je, Bog ju je pokarao, bila je ohola i sada eto ti joj, što je zaslužila.

A došla je i Marta i njezina djeca. Najprije ih nije htjela ni da vidi. Mislila je, da su došli da joj se rugaju u nesreći i bijedi. Ali kad je vidjela, da joj Marta dolazi iz čiste ljubavi kršćanske, onda se Katinka jedamput strašno rasplakala i rekla, da je velika grješnica i Bog ju je strašno pokarao. I rekla, da ju je stid i da je najbolje kad bi je nestalo. Ali Marta ju je zagrlila i tješila i kazala, da smo svi grješnici i da nemamo pravo da sudimo drugima.

I sada su se Katinka i Marta prvi put pomirile, a sin Martin, što je bio sudac, vodio je poslove tetkine i kad su isplatili sve dugove, ostalo je još nekoliko hiljada forinti. I onda su pisali u Ameriku i tražili sina Milana,

ali on se dugo vremena nije javio. Istom poslije pet godina pisao je majci, neka ga ne zove, on ne može kod kuće više živjeti i od sramote pa i zato ne, jer šta je ono par hiljada za njega, što je ostalo? Toliko je on trošio na godinu samo za svoje konje i zabave. Neka ti novci ostanu majci i bratu, a on će se vratiti ili kao milijunaš ili neka mu se više i ne nadaju. Nije u Americi život nimalo lak i tamo ne leži zlato na ulici, kako mnogi misle pa se i on ne nada, da će ga ikada naći. I još je pisao majci skrušeno i milo i molio je za oproštenje i neka se za nj Bogu moli.

Od onda nije se više ni slovcem javio. A Katinka je plakala i mnogo se žalostila za djecom a novce je uložila u štedionicu i rekla, da od njih ne će trošiti ni krajcare nego će plesti čarape za druge i tako će sebe prehraniti, a novci neka ostanu i rastu pa da se nađu djeci, kad se vrate — jedan iz Amerike a drugi iz ludnice.

I sad se Katinka odselila sasvim na drugi kraj grada i imala je sobicu i kuhinjicu i nikada više nije zalazila u onu ulicu, gdje je bila njezina velika kuća i gdje je imala deset soba i svih deset sjajno namještenih. I nije više vidjela svoju kuću, što je god još bila na životu. I tako je čitav dan sjedjela za prozorom i plela čarape i nikada nije pogledala na ulicu. Plela je za tuđe ljude od jutra do mraka, dan za danom i živjela je skoro samo o kruhu i vodi i uvijek je bila obučena u istu crnu haljinu i na glavi je imala crnu kapicu, a kosa je njena bila bijela kao ovčje runo. I lice je njeno bilo bijelo kao papir i veliko i kao kamen i oči plave i strašno stroge, i djeca se na ulici od njih prepadala, kad su je vidjela na prozoru. Ali ona nije ni gledala i nije ni za što marila i nije izlazila iz kuće osim svake nedjelje rano u pet sati k prvoj misi, a inače je samo sjedjela i plela i čekala svoju djecu, da se vrate.

Ali oni se nijesu vratili. Stariji, Milan, nije više pisao i nije se znalo ni gdje je, ni je li još živ il mrtav. A mlađi Viktor bio je neizlječiv. I Katinka se svake godine jedamput odvezla u Peštu, da ga vidi, ali on je nije ni poznao, nego je kazao, da je njegova majka carica i kad ona dođe da ga pohodi, pratit će je sjajni dvorjanici, a ona će imati na glavi zlatnu krunu i svi će se pred njom klanjati.

Kad je to Katinka vidjela, strašno ju je zaboljelo srce i umalo da nije i puklo. I mnogo je plakala i žalostila se i opet se kući vratila i dalje čekala svoju djecu. I čekala je pet godina i deset godina i još je čekala petnaest godina i onda je umr'o Viktor u bolnici. I sada je čekala samo Milana ili Emila, kako ga je ona zvala. Ali ni on se nije vratio. I nikoga nije trpjela da joj dođe i da je pohodi i tješi i rekla je, da je smetaju tuđe stope na trijemu pa ne bi mogla čuti, kad joj dođe sin. Samo je Martu i njezinu djecu trpjela, i ona je dolazila i donijela joj jela i sašila joj haljinu i djeca su tetki slala uz veće blagdane darove, na primjer šećera i kave i šunke i jaja i voća i lijepih haljina. I sad su oni bili jedini, koji su Katinku tješili i za nju se brinuli, da lakše živi, a ipak ih je ona nekada prezirala i mrzila. Ali Marta je radi toga nikada nije prekoravala i kad bi Katinka počela o tom, Marta ju je poljubila i rekla: »Pustimo, to je prošlo i zaboravljeno.« I tako se uvijek u nevolji poznaju pravi prijatelji.

I jedamput je došla druga njena nevjesta, što je bila žena njezina brata Iva. On je već bio umr'o. I sada je došla žena i rekla je, hoće da vidi svoju zaovu. I kad je sjedila u sobi i vidjela dva velika ormara, pitala je odmah, šta je u ormarima. I Katinka se prevarila i otvorila i ona je vidjela, da su bili puni do vrha bijela ruha i haljina i bilo je srebrnih žlica i noževa i vilica. I sad je rekla njena snaha, da napiše testamenat, jer je već stara i mogla bi

umrijeti i neka sve ostavi njoj i njezinoj djeci, jer ona je voljela Ivu i nju, a mrzila je na Martu i Marta ne treba ništa da dobije.

Kad je to čula Katinka, strašno se razljutila i skoro je otjerala svoju nevjestu i rekla je:

— Sad si došla zbog moje sirotinje i novaca, je l'. A jesi li ikada pitala, kako živim i imam li oda šta i ne treba li mi pomoći od vas? A Marta sa mnom živi u istom mjestu i nikada nije pitala, šta ja imam, nego mi je samo uvijek donosila ponuda i u bolesti me dvorila.

— Pa mislila se tako ulagivati tebi, odgovorila je nevjesta.

— Ne, nije se ona meni ulagivala, nego je ona od prave krvi kršćanske i ne pita, što će dobiti za svoju pomoć. I sad odlazi, da više od vas ništa ne vidim i ne čujem.

I tako se Katinka jako razljutila, da se odmah razboljela i napravila testamenat, ali da nitko nije znao, samo župnik. I sad je već bilo prošlo skoro dvadeset godina, što je otišao njezin sin u Ameriku i ona njega tako dugo čekala, ali nije ga dočekala, nego je jednoga dana umrla. Sada su pročitali testamenat i tu je pisalo, da se stvari i ruho i srebro i sve, što ima, ostavlja Marti i njenoj djeci a s novcem njezin sin, koji je bio sudac, neka radi, kako najbolje zna, ako se Milan za deset godina ne vrati.

I tako je i bilo. Najprije načine lijep sprovod i sahrane Katinku u obiteljsku grobnicu i lijepo je iskite cvijećem i vijencima. Onda ostave novce u banki i raspišu pisma na sve strane u Ameriku i drugud, neka se javi Milan, da mu je umrla mati i ostavila novaca i neka dođe. A ostale stvari Marta je podijelila sa svojom jetrvom, makar u testamentu nije ništa pisalo i rekla je, neka nitko ne kune pokojnu Katinku u grobu. I kad je prošlo deset

godina a Milan se nije vratio niti javio, znali su, da više nije na životu pa su novce odredili za sirotinju i bolesnike u gradu. Jer Martinoj djeci nijesu trebala, svi su imali dosta, da mogu dobro živjeti. I tako su oni dalje živjeli srećni i zadovoljni.

I to je sada bila pripovijest o lijepoj Katinki.

Napisala Anica zahvalna učenica uz imendan svojoj gospođici.

SLIJEPA BAKA

Ispod isturenih kapaka strujao je ljetni dašak u hladovinu kuće i mazio se oko lica majke i kćeri, koje su bile zabavljene ručnim radom. Pred kućom galamili dječaci podavajući se neograničenom slobodnom prazničkome veselju. Popodnevnu tišinu u sobi prekidalo pokadšto zujanje zalutale pčele i šuštanje platna pod maminim rukama.

Mama kroji. Ona kroji i broji, mjeri i mozga, kako bi pokrojila što više košulja, pa da još ostane platna i za drugo potrebito ruho. Kad zareže u pređu, zveckaju škare, kad zadere, fijuče kao strijela iz luka. Onda opet časom zatihne, čuje se samo vika djece na ulici. Napolju nesmiljeno sja sunce. Ali i u sobi pomalo grije.

— Ah! — zazuji iznenada kroz sobu.

— No šta je? — pita mama prenuvši se iz svojih računa i mjera i izronivši iz gomile bijela platna, što se oko nje nadulo kao pjena.

— Ah mama, tako je vruće! — zabaci Anica kosu sa oznojena čela.

— Eh, šta ćeš, zato je i ljeto! — rekne mama.

— Prsti mi se tako znoje.

— A ti ih otari.

— Ali mi igla ne će da bode. Platno je tako tvrdo i glatko. Sve se igla po njemu skliže. I prste sam već sve izbola.

— Pazi, pa ih ne ćeš izbosti, — svjetovala mama rastreseno, jer je upravo imala da riješi teško jedno pitanje.

Anica nanovo potegne, bode, bocka u oporu pređu, bocka i uzdiše. Zamalo eto je opet:

— Mama, vidi, ne valja mi igla. Ne će nikako da šije.

— Ah, šta ne će. Samo ti šij! — sokolila majka kćer, koja je pod njezinim nadzorom šivala svoju prvu košulju, pravu pravcatu košulju, koja će se i oblačiti i nositi. — Pazi samo, da ti šav bude ravan i zabodljaji lijepo jednaki.

— Ah, Bogo moj! još i ravno i jednako da bude? — cviljela Anica. — Ta to je upravo nemoguće na toj vrućini. Ni samo platno ne da da ga bockam. Sve mi se pod prstima izmiče i i i...

— I šta još? — pita mama nedirnuta kćerinim mukama. Mama ima punu glavu briga i krojeva, kako će što bolje i svestranije iskoristiti skupocjenu pređu.

I zapravo se zbog Anice i poduzeo čitav ovaj posao. Sjedi ti vam Anica tako neki dan s lutkom u naramku tamo pred vratima spremišta ništa zla ne sluteći i gleda, kako se dječaci oko bedema viju po onoj ledinici i igraju se hajduka. I što se borba žešće razvijala, u Anice više raslo srce i dođe joj pusta želja, da i ona zađe u vatru, da se tuče s dušmaninom i da juriša na kule i gradove. Ali znajući, da je vrlo opasno po trećega, ako se umiješa, gdje se dvoje bije, zadovoljila se samo time, da je glasnim uzvikivanjem, poticala i bodrila sad jednu stranku sad drugu na sve žešće napadaje. Kad al uto zaori s prozora mamin glas:

— Anice, amo te malo u kuću!

Poslušno se Anica skinula sa stepenica i poletjela u kuću misleći, kakovo joj to veselje spremila mama, kad joj je glas bio tako neobično živ i jasan. Kad ona u sobu, a to mama sjedjela za šivaljkom, onom novom čudnovatom spravom, na kojoj se tako silno brzo šivalo, da je čisto kao kakova čarolija, na krilu joj top platna, pa će — ne znam, što joj je odjednom došlo, — Anici svečano:

— Anice, dijete moje, ne pristoji se tebi više da se igraš s dječacima...

— Pa ja sam samo gledala, kako se oni sigraju, — uleti Anica majci u riječ.

— I to više ne treba, jer je to dangubljenje, — priniže mama. — Ti si eto već malone odrasla i vrijeme je...

— O, da ću skoro nositi dugačke haljine, je li mamice? — ponovo se zaleti Anica i neučtivo prekine majci govor. Ah Bogo, pomisli na svu prešu, zar ona ne misli već počesto na dugačke suknje, taj znak ženske odraslosti? I kad nitko ne vidi, ona nateže suknju, kako bi bila dulja, pa se obazire unatrag i mjeri, dokle već dosiže i ne kuckaju li skuti već po petama.

— Doći će i tome vrijeme, — rekne mama. — Ali najprije treba još da se naučiš mnogim stvarima i da se ozbiljno prihvatiš rada. Ja sam eto kupila top platna, da ga pokrojimo na košulje tebi i braći tvojoj. I ti ćeš se na tome platnu učiti šivati.

Anica na tu novost zinula. Ali nije joj bilo krivo.

— Pa ja već znam šivati. Šta tu treba istom da se uči mnogo.

Rekoh, nije joj bilo ni krivo — u početku. Ona je voljela šiti za svoje lutke, a voljela je i gledati, kako mama razastire platno. A onda oni otpaci pod stolom vrlo dobro služe za košulje i suknje njezinim lutkama. I baš bi im opet trebalo koji nov komad sašiti. Familija raste, i opet se našle dvije nove bebe, što ih je Anica kupila za one dvije srebrne dvadesetice, koje je dobila od tate, jer je o Duhovima u crkvi tako lijepo pjevala Ave Mariju, da su se svi za njom ogledali i tati je hvalili. I jer djeca silno troše ruho i odijelo, kako to zna svaka majka obitelji, to i Anica dakle vodi veliku brigu o tim stvarima. I mama ima sasvim pravo. Anica će šiti. i to prave pravcate i velike košulje.

Poslušno sjede na stolicu. Mama joj tutne u ruku dva povelika komada platna, pokaže joj, kako se nižu zabodljaji i rekne svečano:

— Dakle, u ime Božje, počni!

Anica se udobno namjestila, čvrsto pograbila šuštavo platno i stane udijevati konac u iglicu.

— Ih, Bogo moj, šivanja! I to mi je baš nešto! — rekne lakomisleno. — Šta sam ja već sašila košulja i ruha za svoje lutke. Petnaestero ih ima i svake veličine. Dosta je tu posla, dok se to sve zaodjene i obuče.

I onda nastavi umovati:

— Šivanje je mnogo veselije i zabavnije nego pletenje čarapa. Je li, mamice.

Mama samo šuteći kimne glavom.

— Mamice, ti upravo tako krojiš, kao da si učila geometriju, — primijeti Anica iznenada. — I ja moram kod gospođice vazdan crtati, kako se od četverokuta prave trokuti i od trokutova četvorokuti, a da bude sve iz jednako velikoga komada.

Jedno vrijeme vladala tišina. Čulo se samo zveckanje škara, šuštanje platna i bockanje Aničine iglice.

— Nego ovo je ipak nekako drugojačije, — pomisli Anica odjednom na glas i ispruži ruku sa švelom, da bolje vidi, šta je već i koliko je sašila.

— Vidi, mama, koliko sam napravila?

— Ne valjaju ti zabodljaji, — opomene mama. — Ovi nekoliki nejednaki su. Otpori ih pa nanovo šij.

Anica poslušno para. Ha, to baš nije zabavno. Prekine se konac. Valja iznova zadijevati u iglu. Šije se iznova. Što dulje šije, to je manje veselje. Svaki čas gleda, koliko još ima do kraja. Bogo moj, ta upravo kao da se još nije ni počelo.

Anica bocka dalje. Hu, što je danas vruće. Već se na čelu i sljepočicama pribiru kapljice znoja.

— Sad bi već moglo biti »Amen«, — cviljela Aničina duša, kako ono reče Dragoš, dok je još bio malen i molio uveče Očenaš.

Pa i platno kao da se počelo ozbiljno buniti. Ni njemu se kanda više ne da, da ga bockaju. Ni igla ne će više da probija platno. A prst već vas izranjen ne može da tura iglu. Kuša da odupire o stol. I kvrc, igla se, dakako, prelomi.

Mama opomene Anicu, što nije pazila na iglu. Igle su skupe, i kad se lome, kriva je samo nepažnja šivačice. Podade Anici drugu, novu novcatu. Anica joj se poveselila, što je tako sjajna i uška joj pozlaćena, pa neko vrijeme šuteći nizala zabodljaj na zabodljaj. Dok opet jednom zacvili:

— Ah, šta je vruće, sva sam već kao okupana u znoju. I ovaj šav nikada ne će da dođe kraju. A što me leđa bole ovako vazdan sjedeći na jednome mjestu...

Mama šuti, ništa ne odgovara.

— Mama gle, jesam li već puno napravila.

Mama pogleda. Trese glavom gledajući čudnovato posijane zabodljaje kćerine.

— Začudo mi je, kako ti glatko i brzo ide od ruke, kad šiješ za lutke, a kad treba da se šije ozbiljna i korisna stvar, onda se prsti znoje, igla se sklize i puca, a zabodljaji, da Bog sačuva, kao vojska na bojnome polju nakon izgubljene bitke.

— Eh, znaš, mamice, Anica će, povjerljivo prikučivši se stolicom k majci, to ti je tako. Za lutke šivati, to je prvo igra i šala, jer je sve sitno i malo, i onda drugo, tu odmah vidiš, šta će biti. Ne traje dugo i gotova košulja ili suknjica ili haljinica. A na ovom ozbiljnom i korisnom šivanju od same veličine ništa se ne vidi, šta će to biti, već samo milju dugački šav i po njemu sitni zabodljaji kao zrnca prašine i čisto ih ne vidiš, pa nije čudo, što se

tako sporo nižu i šav ostaje bez kraja i konca. To zbilja nije nimalo veseo posao. Šta misliš, koliko puta još moram zabosti, dok prevalim ove dvije milje. I Bog zna, hoću li ikada i doživjeti kraj?

Mama se blago nasmije. Kroz prozor ulaze široki i oštri talasi dječje vike. Junaci se uhvatili u šake, biju se, oko njih se zamagli od prašine, vitlaju se perjanice, ruke, sablje, smota se klupko tjelesa i opet se razmota pa se bojovnici razbjegnu na sve strane.

— Ah, mamice, — uzdahne Anica iz dna duše ne znam već po koliki put. — Zar tebi, mamice, nije žao tvoje jedinice, što se toliko pati šivanjem na tom vrućem danu pa još i o praznicima, koji su zato, da se praznuju, a dotle dječaci slobodno smiju da se sigraju ili da se skiću bog te pita kuda sve po gradu. I nikome ne pada na um, da i njima ponude, neka i oni sašiju košulju ili tako. To je ipak nepravda! Zašto je to tako?

Ova nova misao tako uzbudi Anicu, da je žestoko zabola iglom. Igla cikne od muke, platno zacvili kao da je na samrti. Onda odgovori mama:

— Zato, što su oni dječaci, a ti si djevojčica.

— Ali ja u tome ne vidim nikakove pravde, meni je to vrlo krivo, — nastavi Anica. Zato što sam ja žensko, ja nesamo da učim škole i knjige baš kao i oni i još gdjekad i bolje, nego osim toga još radi po kući, pomaži ovo i ono, i sad još i šij, i bog zna, u što ćete me još zapreći.

— Eh, šta ćeš, — majka će s uzdahom, — taka je naša sudbina. U svako doba djevojka je morala prije svega da se razumije u sve vrste kućnoga posla, a k tome spada i šivanje i krojenje. Kakva bi to i bila kućanica, koja ne zna sašiti košulju i drugo rublje?

— Ali zar nije dosta, da učim knjigu kao Ćiro? — uporno će Anica.

— Nije. Knjiga i škola došle su k svemu ostalome, jer to traži novo doba.

— Ah, teško ti nama djevojkama, kad se u ovo novo doba sve zlo na nas obara.

— Da Bog da, ne snašlo te nikada gore zlo, — odgovori mama namještajući se, da šije na šivaljci.

— Zar ima još i gorega? — rekne Anica i zavitla joj ruka dugom žicom konca po zraku. Čim se potroši jedna žica, odlane Anici i onda udije nov konac, polako i natenane, zavitla po zraku i zavrće uzao. Tako je ipak malo i razonode i vrijeme prođe.

— Samo nemoj, da ti bude uzao velik kao topovsko tane, — opomene mama, u koje je bio čudan običaj, da je vidjela na dvije strane: i svoj posao i kćerin.

— Ne ću, mamice. Načinit ću da bude malen majušan kao makovo zrnce. Vidi kolišan je, i ne vidi se.

— Neka, neka, — mama će uposleno i baci pogled na kćerino šivanje. — No gle, ovi su ti zabodljaji već ljepši i jednakiji, i ni šav ne krivuda više tako kao u početku.

To je Anici drago čuti. Čisto joj od materine hvale okrilatili prsti. Zašutjela, hoće da bude još ljepše i onda će možda i kraj prije dohvatiti.

Opet jedno vrijeme šute i šiju.

Napolju iznova dječaci zagalamili. Galama se približavala kući, štaviše, ulazi i u dvorište. Najednoć bane na vrata Ćiro i sav zadihan uleti u sobu.

— No, šta je bilo? — zapita mama, — kako to ulaziš u kuću kao divljak?

— Igramo se, — odgovori Ćiro i stane po sobi obilaziti i fićukati.

— Nemoj fićukati, — opomene ga sestra oštro. — Ne znaš li, da pred gospođama muškarci ne smiju fućkati?

— Aulä, da ti sebi čak ne utvaraš, da si i ti kakova gospoja! — zahihoće Ćiro. — Mama, jesi l takova šta čula, Anica hoće da je gospoja! Da se nasmijem.

— Ako i nijesam ja, ali je mama, da znaš, — stane se u Anice pomalo dizati sestrinski bijes. Oči joj se zakrijese, lice porumeni, gotova je, da se baci u borbu. — I ti ne trebaš da mi se rugaš, razumiješ li?

— Iš, gospoja, gospoja! — sprdao se Ćiro tarući prste Anici pred licem.

— Mama, Ćiro mi se ruga, — zavrisne Anica sad već u očitoj razdraženosti.

— Aha i još moraš šiti, a mi se lijepo sigramo. Neka, neka.

— Mama! — zakriješti Anica bijesno i pograbi škarice, pa da će ih baciti na brata.

— Anice! — vikne mama i uhvati prestrašeno Anicu za ruku. — Jesi li pri pameti?

Ćiro sretno umakne na vrata, a Anica u isti čas zaciči:

— Jao, ubola sam se.

— Eto, to ti je kazna, što si digla ruku na brata, — prikori je mama.

— Samo vidi, kako krv curi, — jauče Anica.

— Amo prst, da ga zavijem, pa ne će curiti.

Mama vješto zavije prst u bijelo platno.

— Ali ja sada ne mogu više šivati, — upozori Anica mamu.

— Zašto ne bi mogla? Ovaj ti prst ne treba za šivanje. Eto vidiš, ja šijem, makar sam se posjekla na palcu, i to još na desnoj ruci. Ne valja se zbog svake malenkosti odmah prenemagati.

— Ali kad boli!

— Ah, šta, proći će, dok se udaš.

— Pa ja i ne ću da se udam, — prpošno će Anica. — Ti uvijek samo kažeš, kad me štogod zaboli, proći će, kad se udam. A ti si se eto udala, a opet svašta te još boli.

Mama se samo nasmjehne i stane gaziti šivaljku. Anica počne opet iznova. Jedno vrijeme prostrla se šutnja po sobi. Kroz tišinu šušti platno, zvrnda stroj, igla cvili, konac pjeva, kad ga provlačiš kroz tkaninu.

Anica uluči priliku, da opet malo počine, pa zapita:

— Mama, ljutiš li se?

— Ne ljutim se, zašto bih?

— Tako, jer si se smrkla, kao da će ti kiša iz čela — nasmije se Anica. — Ne znam, zašto stari ljudi vazda prave strogo i ljutito lice, kad štogod rade ili se zamisle?

Ne zna ni mama, jer ne odgovara. Opet iza male stanke i nekoliko mučnih zabodljaja zapita Anica otežući konac:

— A mamice, sad ja zbilja ne razumijem, zašto se ljudi još muče šijući rukom, kad mašinom ide lakše i brže i ljepše. Koliko ja na primjer trebam vremena, koliko se prolije znoja, dok nanižem samo i pô rifića zabodljaja i pored sve muke nikad ne teku ravno, kako treba, nego vazda ponekad bude šav malo krivudast. A ti časom otklepećeš na mašini čitavu milju, kao ništa. Samo podmetneš pod iglu platno i ni pet ni šest ono istrči ispod nje i čisto curi kao vodeni slap, a zabodljaji ravni i jednaki i sitni taman kao niz sitna bisera. A gle moje, da Bog sačuva, isprekrivili se kao ona stara taraba na Momićevoj bašči. Zašto meni ne daš, da odmah sjednem za mašinu, časom bih ja ovo prosvirala.

— Ne dam ti zato, jer najprije treba naučiti rukom valjano šivati. Ne možeš mašinu svuda sa sobom nositi, kad treba štogod sašiti.

Anica uzdahne, jer vidi, da mama ima pravo.

— Ali to je istina, dovrgne, da se sigurno još nitko toliko nije izmučio iglom kao ja.

— Kad je meni bilo jedanaest godina, sašila sam već čitavo tuce košulja, i to muških.

— To je zar dvanaest košulja? — zine Anica i osta joj ruka s iglom u zraku od pusta čuda. — Dvanaest košulja! I baš velikih i za velike ljude?

— Za velike ljude, — potvrdi mama, — za djeda moga.

Aničine se oči raskolače kao dva mlinska točka. Takva šta još se nije čulo.

— Sama?

— Sasvim sama, jednu po jednu, i s kraja na kraj! Anica zalomi rukama.

— Dvanaest košulja! Ta od pustih riječi puna su već usta. A istom da se šiju.

— Rukom? — pozapita još jednom i s nepovjerenjem.

— Dašto, rukom. A zar se onda znalo za drugo šivanje nego rukom? Da je tkogod samo i sanjao, da bi se moglo šivati ovako na kakovoj mašini, rekli bi mu, poludio je ili je čarolija kakova. I to još nije dosta. Jer nije se tu šivalo samo ljeti i po danu, nego, sinko moj, i po zimi i kod sitne uljenice, onakova žiška, kako ga palimo subotom pred slikom Majke Božje. Nije tu još bilo ni finih svijeća ni petrova ulja ni lampi.

Ovo o rasvjeti Anicu je manje interesovalo. Njoj ostade u glavi samo dvanaest košulja.

— A je li, mama, tko je za Boga bio tako nesmiljen pa je tebi naturio takov strahoviti posao?

— Slijepa moja baka i teta Jetika, — odgovori mama.

— Kako: slijepa baka? — Čitava se Anica pretvori u golemo pitanje.

— Jest, slijepa baka, — ponovi mama. — I bile su one, baka i teta, malo strože učiteljice, nego što sam ja

tebi. Ni teta Jetika ni baka nijesu znale za šalu. Ako je samo jedan zabodljaj izišao iz reda ili nije bio jednak kao drugi, odmah sam morala parati čitav šav. I često se dogodilo, da sam parala po dva i tri puta već sasvim gotov šav. Ja na njemu ne vidim nikakve mane, čini mi se i ravan i jednak, da ne može biti ljepši. Ali u tete Jetike oči kao u risa i ona je vidjela, što nitko nije na prvi pogled ni primijetio. Koliko puta sam dobila po prstima!

— Zar ove zlatne prste su bile one tvoje mučiteljice? Sirota moja mamica. Baš su bile zločeste ta teta Jetika i baka.

— Ne dao Bog, da tako misliš, dijete moje, — ozbiljno odbije mama. Da nijesu bile tako stroge, kuda bih ja danas s vama troma? Da ne znam šivati, kako treba, tko bi vama svima posašio haljine, rublje i ostalo potrebno ruho? Tatina plaća ne bi dosegla da se naplati još i švelja. A da ja ne umijem, išli bismo svi poderani. Valjalo mi ljubiti svaku stopu i svaki prst na rukama moje stroge, ali dobre tetke i bake.

Anica malo postiđeno pozašuti. Pošto je jedno vrijeme s najvećim pregaranjem nizala zabodljaje trudeći se, da izađu što jednakiji i ljepši, počne opet.

— A je l' mama, a kako je samo ona tvoja slijepa baka mogla da te uči šivati? Kako je mogla da zna, valja li ili ne valja, što si sašila, kad je bila slijepa i nije vidjela?

— Oho, i te kako je ona vidjela! Nije vidjela očima, ali zato je ona viđala ušima i prstima bolje, nego mi drugi na dva oka. Prstima pipala i napipala sve što je htjela da zna i da vidi, ušima je slušala i čula, i ništa se od nje nije moglo kriti. Sve je znala, štogod se u kući događalo s jednog kraja do drugoga.

— Oha, mamice, o tome mi moraš pričati, — primakne se Anica stolicom bliže i s razbudjelim zanimanjem pogleda mamicu u lice.

— Mogu, ali valja da se marljivo šije, — pristane mama, — marljivo i lijepo.

— I marljivo i lijepo, — obeća Anica i uzvrpolji se kao vjetar oko svoga švela. — Da vidiš, kako će to sada ići, kao naslikano. Ali moraš pričati iz početka, iz prvog najprvijeg početka, pa s kraja na kraj. Čula sam ja već štošta o tvojoj baki, ali sve onako napreskokce. A ja volim pripovijest, kad teče redom.

Mama se namjesti, da obamiče zapućak, te tako je stroj mirovao i sobom se opet prostrla tišina. Napolju se nastavljala igra. Anica je časom slušala prazničko veselje braće svoje i njihovih drugova, ali bez želje, da sudjeluje. Jer se tu njoj sada sprema nešto mnogo bolje. Mama će pričati, i ona sada samo čeka, dok mama počne.

— Ajde, mamice, počni već jednom. Pričaj, kako je bilo, kad si ti bila mala. Znaš, ja nikako ne mogu zamisliti, da si i ti bila kao ja mala. I uopće, kako je sve bilo, kad mene još nije bilo na svijetu.

Majka se prene iz kratka razmišljanja. Možda se upravo bila zavezla u te prošle dane, kad je bila dijete i bez brige provodila zlatne danke djetinjstva. Jer neka je i rada i posla i briga sada, ono davno djetinjstvo ipak zlatno je doba ljudskoga života i svaki ga se čovjek najradije sjeća i sa zadovoljstvom i s ganućem.

— Kako je bilo? — odgovori mama. — Pa bilo je isto kao i sada, samo malo drugačije.

Tu se mama opet malo zamisli. Ali kćerka ne popušta.

— A, mamice, kako je bilo još? — zaintači.

— Šta još! — nasmije se mama.

— No ta pričaj već jednom! — mazila se Anica.

— Gdje da počnem?

— Tamo, kako te je tvoja kuma ukrala i odvezla k tvome djedu i baki — podsjeti Anica.

— Dakle dobro, — prihvati mama. — To sam ti se ja onaj dan našla na drugoj strani široke ceste, kuda se išlo k vodi. Ukrala sam se od kuće, kad nitko nije pazio na me, pa otumarala dolje k rijeci, gdje su na velikoj zelenoj livadi pasle guske. Pošla ja tobože po naše jato. Uto guske već krenule kući. Guščarica s dugačkim prutom goni ih pred sobom. Napuni se široka cesta bijelim jatima, gakanjem i silnom prašinom. Kad iznenada nasrne stado volova pa među guske. Razleti se živad na sve strane, a ja ostala nasred ceste i ne znam, šta ću. Stanem i gledam, šta će sad biti. I ne bojim se nimalo. Uto se jedan vo ispred drugih zatrči spram mene, zaigra nogama, zavitla repom, sagne glavu s onim golemim rogovima i strašno ričući nasrne na me, digne me na rogove, uzbaci glavom u vis i prebaci me preko sebe pa otrči dalje...

— Jao, mamice! — vrisne Anica zaprepašćena i pograbi mamu za lakat.

— Jest, bilo je onda i jauka i vrištanja, kad se odjednom opet nađoh usred prašne ceste, a oko mene lomatali volujski papci, prašina se pušila, a volovi rikali.

— I nijesu te pregazili? — pita Anica puna tjeskobe.

— Jesu pregazili, no nijesu pogazili. Ništa mi se nije dogodilo, osim što sam bila sva zaprašena, čak i usta su bila puna prašine. Izgleda, da djeca ponekad imaju i po dva anđela čuvara. Jer je pravo čudo, da sam ostala zdrava i čitava. Ama ni dotakli me se nijesu volovi.

— A tvoja mama, šta je ona rekla? Je li se prepala?

— No ona me doduše digla sa ceste, i htjela me je za kaznu istući, ali nije dala kuma, koja nam je onaj dan došla u pohode. I tu se još sjećam, kako su me strpali u kočiju pod pokrovac i zabranili mi, da se nikako ne javim, govoreći, da ću se s kumom odvesti k djedu i baki i tetkama.

— Ja jedva dočekala. Ta nikad ljepše nego voziti se. Te ja se stisnem kumi do nogu i utajim se, što sam bolje mogla. Čujem, kako se kuma oprašta s majkom i ocem, a onda odjedared zovne tata:

— Marice, gdje si? Amo te, da se oprostiš s kumom.

Ja hoću da se odazovem i zaviknem:

— Evo me! — i hoću da promolim glavu ispod kože. Ali me kuma rukom čvrsto stisne među koljena. I dok se ona namještala, načini se mali režak na pokrovcu i ja jedan hip ugledam oca na pragu gdje stoji, glavu okrenuo u kuću i govori:

— Gdje je samo to dijete?

— Ta pusti je, — odgovori mu mati.

A ja se još bolje sakrila i tiho se nasmijala, jer sam tvrdo mislila, da je pusta šala i da se to tata sa mnom igra skrivača.

Onda se otac okrenuo opet spram kočije i tako ga još i danas gledam pred sobom, kadgod ga se sjetim. Bio je visok i imao je malu plavu bradu i sjajne modre oči. Lice mu je bilo nasmijano, ali meni se ipak činilo, kao da je bilo malo zabrinuto i tužno. I to je bilo posljednji put, što sam vidjela svoga oca. Malo zatim umr'o je. Poslije sam istom razumjela, da ono nije bila šala, nego ozbiljna otmica.

— Ali zašto su te oteli? Sigurno je bilo žao djedu za tobom, svojim djetetom, kad je bio zabrinut i tužan.

— Moja je majka imala veliko gospodarstvo, — pričala mama, — pa nije mogla da nas djecu nadzire, kako je ona htjela i mislila, da bi valjalo. Osim toga u selu nije bilo škole, svijet neuglađen, pa se bojala, da ne podivljamo. I zato je odlučila, da se rastane s nama, čim malo odrastemo. Najprije otpravi moju sestru, tvoju tetku Lujzu, a sad sam ja došla na red. Ali jer sam bila ljubi-

mica tate, nije on mene nikako htio da da. I često je znao govoriti mojoj majci:

— Ali da znaš, Marice ne dam od sebe.

I zato me je tajno otpravila s kumom.

— A je l ti bilo žao ostaviti tatu i mamu? — pita Anica sućutno.

— Šta razumije dijete od pet godina. Djeca brzo zaboravljaju. A na djedovini bila je puna kuća mladeži svake dobi. Tetke i ujaci svi još mladi — sedmero na broju dočekali me i tetošili, pa i nijesam osjetila, da nijesam kod majke. Onda su poslije nekoliko godina došle još dvije djevojčice vršnjakinje moje, što ih je moj djed uzeo u kuću, kad su iza nagle smrti oca i matere ostale bez igdje ikoga svoga.

— Aha, to su bile Ida i Berta, što si im jednom nešto kazala. Šta je to samo bilo? — uleti Anica materi u riječ. — Ded pričaj, kako ste se ono porječkale!

— Kako? Onako po dječinski, ludo i nepromišljeno, — odvrati mama. — Onako, kako ne valja, i zbog čega se čovjek kaje, kad dođe k pameti.

— Je l da, one su se pred tobom nešto hvalile, — poticala Anica mamu na pričanje, — da su one tobože kapetanske kćeri...

— Pa i bile su, — potvrdi mama. — Otac im je bio komandant satnije, što je ležala u našem selu. Stanovali smo kuća uz kuću, pa smo se zajedno igrale, i one su dvije vazdan bile kod nas.

I tako se jednom prepirasmo — kao luda djeca — o gospodstvu naših roditelja, i jedna od njih rekla, da su one otmjenije od nas, jer im je otac časnik, a mi smo samo kćeri bilježnika. Onda ja, ljuta i brzopleta, odbrusim joj: »Ih, da te zemlja ne vuče k sebi, poletjela bi. Ako smo samo i bilježničke kćeri a vas dvije kapetanske, moglo bi se i pored vaše kapetanije desiti, da spadnete

na milost naše kuće.« To dakako nije bilo ni pametno ni lijepo. I sada je to bila silna uvreda. Riječ po riječ, i mi se živo popravdale. One nas tuže svojoj majci, saznala i naša baka, pa odmah mene preda se i stane me karati, kako je to ružno bilo od mene, i da ne valja vrijeđati nikoga. Onda ja dabome zaplačem, zašto su one tako gizdave i ohole kao paunice. I opet će baka: šta me se tiče, kakav je tko, neka gledam na se i neka metem pred svojim vratima. Ja iznova hoću da se opravdam i zaintačim, da su one nas uvrijedile i osramotile. I baka mene čvrsto za ruku: dok se čovjek sam ne osramoti, nitko ga ne osramoti! I ako se tu tko osramotio, a to sam ja ovom neljubaznom besjedom. Morala sam ih moliti za oproštenje. Ali one nijesu sa mnom htjele više ni da govore niti su oprostile. Malo potom se odselile s roditeljima. Uto bukne buna i otac im pao u boju, a materi od tuge nekoliko dana iza toga puklo srce.

— Joj, mamice, — uzvikne Anica, — sirota djeca! Pa šta je bilo dalje?

— To se dogodilo daleko od našega sela, — nastavi mati. — Dobije moj djed pismo od sina, moga ujaka, koji je isto bio u vojsci, neka odmah dođe po Idu i Bertu, jer su sirotice ostale same samcate. To djed i učini. Odveze se u Arad kolima i dovede djevojčice i primili smo ih kao svoje rođene. Baka ih je tješila, govoreći, da Bog počesto zatvara jedna vrata i otvori stotinu. I njima će se jednom nasmijati sreća. I doista, kad su poodrasle, lijepo su se udale i udomile u lijepim kućama.

— O, i jesi l im kadgod rekla, kako se ono ispunilo, što si im ti kazala? — zanagli Anica.

— Kuda ti pamet? A zar se takova šta kaže, pa još nesretnicima? No to bi baš ružno bilo. Nasuprot, bilo me je sada zazbilja stid, kadgod sam se sjećala onih ne-

promišljenih riječi, i sve sam nastojala, da im učinim što više ljubavi, samo da ih se one ne sjete.

— No sada vas je bila kuća puna, — dovrgne Anica, — dvanaestoro djece, Bogo moj, čitava četa.

— Hvala Bogu, i sve zdravo i živo, potvrdi mama. Malo po tom našlo se i trinaesto pred kućnim pragom. Ostavili nekakovi putnici komedijaši novorođenče i ni pred čijom kućom, nego opet pred našom. Primili i ovo nahoče pa ga hranili s ostalima. Svijet je na nas graknuo, jer kapetanove nijesu voljeli, bili su nekud odviše oholi, a za nahoče su govorili, da će u selo donijeti nesreću, jer je tobože vražje. Ne mare djed i baka, šta svijet naklapa, nego primili za Boga siroče, kako treba. Tako je moja djedovina izišla na glas kao utočište nesretnika i sirota. Tko je god što trebao, došao k nama, i davalo se i dijelilo i nikada desnica nije pitala, šta daje ljevica.

— A kaka je tvoja baka bila? — upita Anica, pošto je mama neko vrijeme šutjela. — Pričaj o njoj, kako te je učila šiti. Jesu l ono zazbilja bile velike košulje, i baš dvanaest?

— To tebi ne će nikako u glavu, je li? — nasmije se mama. — Nije ni čudo. U moje se doba djevojke drugojačije odgajale nego danas. Onda se nije puno iz knjiga učilo, ali se više radilo po kući i gospodarstvu. Čim sam mogla prihvatiti iglu među prste, upregoše me u posao. Teta Jetika skrojila košulje od najfinijeg platna, tutne mi u ruke švelo, pokaže, kako se izvlači žica, kako se nižu zabodljaji, pa onda pođe za poslom, a mene prepusti mome šivanju i sudbini. Izvlačim ja žice, sve mi prsti trnu, pa onda bockaj zabodljaje, znoj me oblijeva od muke...

— Baš kao i mene! Vidiš, mama, vidiš sada, koliko se ja mučim? — vikne Anica.

— Vidim, sinko. Ali slušaj dalje, pa onda sudi. Poslije jednoga sata vrati se teta, da vidi, koliko sam naredila. Kad tamo, zabodljaji se svakojako nakrivili, šav krivudao, od znoja platno uprljano. Teta onda nemilice bije po prstima i ja moram parati i iznova šiti, Bog te pita koliko puta iznova. I dakako švelo izlazilo sve ružnije, uprljano, izgužvano, teta sve jače grdi i puca po prstima, a ja plačem, jer igla nikada ne zabode tamo, gdje bi trebala, nego se skliže sad na jednu stranu, sad na drugu.

— Mama, sirota moja mama! — sažali se Anici i uvuče se mami glavom u krilo pa stane ljubiti mamine ruke. — Ipak je bolja jedna mama nego deset tetaka. Baš je bila okrutna teta Jetika.

— Šuti i slušaj. Jednom baka imala razgovor s tetom Jetikom i poslije toga morala sam da sjedim s poslom kod bakina prozora i kad sašijem komadićak, moram ga baki pokazati, i ona onda »gleda«, t. j. pipa prstima zabodljaje i šavove i rubove i odmah zna, ako gdjegod i najmanje nešto ne valja. Čak ona osjeti, ako je koji zabodljaj veći od drugoga. I lijepo kaže, kako ću ispraviti. I kad sam napravila prvi šav bez pogrješke, baka me pohvali, i ja onda veselo šila, što sam ljepše znala, i naskoro budu mi šavovi ravni i jednaki.

— Tako ću i ja, mamice, čim me prvi put pohvališ! — našali se Anica. — Ali pričaj, šta je bilo dalje.

— No evo, šta je. Sjedimo nas dvije ovako kao ja i ti, ja šivajući, baka pletući čarape za čitavu kuću.

— Aula! Pa kako je mogla da »vidi« čarapu? Tu treba da se koješta dobro zna, na primjer koliko se očica oduzima. Pa onda peta! Petu plesti, to je ipak nešto vrlo teško, i pogoditi, da bude kako treba. Ne možda kao vreća ili torba, nego onako upravo pristala kapa za petu.

— Sve ti to baka pipa prstima, broji očice, i sve pamti, te sjutra sasvim tačno zna, gdje je prestala i plete dalje kao ništa.

— Ali kad spadne koje okašce pa uteče duboko?

— I njega će ona uhvatiti. Nema ti tu uteći samo onako. Nekad joj ispane iz ruke igla pa se otkotrlja na zemlju. Ja dabome jedva dočekala, da se malo maknem sa stolice, pa uzmem tražiti. Pužem po podu, rastežem ukočene noge i ruke i podulje ne nađem igle. Baka nestrpljivo pita, šta tako dugo tražim, ta igla valjda nije utekla u drugo selo. Te ona sad nogom zastruže po podu i napipa iglu, prije nego što je ja kraj živih očiju ugledam. Čak i šivaću iglu našla bi, gdje je nitko ne nađe. Mi se čudimo, a baka nas uči i govori: »Vi mladi ne mislite, kad štogod tražite, zaboravite kud što metnete, zato i zametnete stvari i ne možete naći. Smetaju vas oči, rastresuju vas i zato ne vidite.

— Baš je to čudno, — uzvikne Anica. — I meni se više puta čini, da ja bolje vidim neku stvar, kad zatvorim oči, nego kad ih imam otvorene.

— No vidiš. Tako je i moja baka gledala prstima i pameću, — nastavi mama.

Ona je sve nosila u pameti, štogod je jednom čula i saznala. I kad je tkogod htio nešto da zna, samo ode pitati baku. Baka je vodila brigu o svoj kući. Znala je za svaku stvarcu, gdje se nahodi, i sama bi je našla, kad nitko nije mogao. Odmah bi osjetila tuđu ruku u ormarima, gdje se čuvalo rublje i kućno ruho. Naređivala sve poslove u gospodarstvu, od najmanjeg do najtežeg u polju i vinogradu. Vodila je tačne račune o izdacima i prihodima, koliko se na pr. zobi izdavalo kočijašu, koliko će trebati za nadničare nadnice, čak znala je, gdje je i koliko je koja koka snesla jaja.

— O Bogo dragi, kako je samo sve to mogla da popamti, — čudi se Anica.

— Eto, tako. Svi smo mi njoj morali svaki dan prilaziti i kazivati, što je tko uradio, — nastavi mama, — ili nas je i sama zazvala i zapitkivala o ovome, o onome, sjetila nas, opominjala, poticala.

— To ti je tvoja baka bila baš kao matica među pčelama! — dosjeti se Anica veselo i pljesne rukama. — Znaš, mamice, gospođica mi je učiteljica pričala o pčelama i kako njihova kraljica drži čitavu državu pčela na uzdi, makar ona nikada nije izlazila iz pčelca.

— Bit će tako nekako, — pristane mama i dalje se zaveze u pričanje. — I ništa se našoj baki nije moglo zatajiti, ama čak ni ono, što je tko mislio. I Bože sačuvaj lagati. Toga naprosto nema. A kad koga pokara, to je upravo bilo, kao da sam dragi Bog kara. I njena sljepoća nimalo je nije smetala u slobodnu kretanju. Sa svojim štapom obilazila je po svoj kući, po dvorištu, po stajama, bašči, svuda. Hranila živad, hvatala kokoši, koje su joj bez straha prilazile, sjedale joj na krilo, penjale se na ramena. I poznavala ih je i po glasu i po perju. Obično sam je ja morala pratiti, ali ne da je podupirem u hodanju, nego sam joj morala pričati o svakoj kokoši, patki ili drugoj živini, kakve je boje, dodavala joj, da je opipa i onda ih je ona zapamtila i drugi put poznala po glasu. Pričala sam joj o nosiljama, koliko je koja na dan snijela jaja, i gdje joj je leglo i morala sam jaja kupiti i njoj donositi. Ona ih je prebrojala i onda su se spremila. I sjećam se dobro, kako me je jednom zbog jaja ispršila, ama baš ljudski, — nasmije se mama iznenada.

— Mama, mamice, a tko je tebe smio tući? — bunila se Anica, ali joj je ipak nekako godilo znati, da je i njena mama bila nekad mala i zločesta i trebala »šibe«, taj jedini lijek od te djetinje bolesti »zločestoće«.

— Što ćeš, desilo se i meni koji put, da sam morala okusiti slanu tetu, šibu brezovu, — prihvati mama ponovo. To valjda tako mora biti, od toga kao da djeca bolje rastu i ljepše napreduju. Kad me je ono kuma moja dovela u djedovu kuću, odmah se sprijateljim s Bertom kapetanovom. Ta ja onako još na po divlja, kako sam radila kod kuće, vazdan hoću da vrludam napolju, penjem se po stablima, na tavan i sjenik i po krovovima. A Berta svuda sa mnom. I u to doba učinim u jednom danu dva strašna nedjela. Nađemo nas dvije na sjeniku gnijezdo puno jaja, pa njima zamijesile od prašine kolač. Nanjuši teta Jetika, pa udri u grdnju i hoće da me bije. A mene se donle još nitko nije šibom dotakao. Istrgnem se teti iz ruke pa bjež. Popnem se na vrh najvišega jablana u našem dvorištu, što je stajao s još dva druga kraj tarabe vrtne i tu se sad zanjišem i zakukuričem, da se sva kuća strčala i od straha lamala rukama. A ja gore vrištim i pjevam od puste radosti, što sam tako visoko nad ovima i nad kućom i nad čitavim selom čak i nad samim tornjem crkvenim, i oni dolje ništa mi ne mogu, jer nitko ne smije k meni gore. Teta Jetika grdi i prijeti, teta Betika plače i zaklinje, da siđem, svi se uzvikali, zovu, mite. A ja ništa, ne dam se ni osoliti. Najposlije odu po baku. Dođe baka, podštapljena, uspravna kao kraljica, stroga u licu, slijepe oči podigla put mene i zavikne, da mi se činilo kao da je zasvirala trublja sudnjega dana.

— Marice, s mjesta da si sišla!

I učini mi se, kao da raste, raste, Bogo moj, i sve je veća i sad će dokučiti vrh jablana. A onda teško meni. Te ja bez glasa s grane na granu niz jablan, ostavim polovicu haljine na drvetu i dolje me dočekaju ne znam koliko ruku pa odnesu baki. Baka mene šuteći za lakat odvede u kuću i zatvori se sa mnom u svojoj sobi. Sve se to događalo tako svečano, da su mi neprestance prolazili

trnci od glave do pete. Bila sam čvrsto uvjerena, da ona onoga dana i nije bila slijepa i da je sve vidjela, jer me je tako oštro gledala svojim ugaslim očima, kako gledaju samo ljudi zdravih očiju.

— Pa šta je onda bilo? — zapita Anica sva zadihana od radoznalosti i saučešća.

— No to možeš i sama zamisliti, — nasmjehne se mama. — Bilo je svega, to se zna. Ali ja sam bila tako začuđena i čisto bih rekla ukočena od svečanog držanja bakina, da nijesam ni pisnula. Istom kad je sve bilo gotovo, baka me uzela na krilo pa me počela učiti, kako je to bilo ružno, šta sam učinila i da moram biti dobra i valjana inače me nitko ne će voljeti, onda sam se istom rasplakala i zajaukala. I sada me baka stala milovati, ljubiti i govorila mi, kako i dragi Bog onoga kara, koga miluje, i da će sve proći, kao da ništa nije ni bilo. I odonda ja bih sebi prije odsjekla ruku, nego da bih štogod učinila preko volje bakine. Uvijek sam bila uz nju, dvorila je i pratila na njenim šetnjama po kući i izvan kuće. I baka mi je bila i mati i učiteljica i hraniteljica i braniteljica, naročito braniteljica i od prestroge tete Jetike i od predobre tete Betike, koja bi me svojim prekomjernim popuštanjem i mazenjem sigurno bila pokvarila. Baka me učila i čitati i pisati i svoje školske zadaće morala sam svršavati pod njezinim nadzorom. Je li, to ti se čudno čini? No bilo je zazbilja tako. Kad sam pisala zadaću, morala sam na glas čitati svako slovo i riječ, što sam napisala, i odmah bi me ispravila, ako što nije valjalo. I znala je, kad treba da se piše veliko početno slovo, kada zarez ili točka i drugo. Isto me je ispitivala i katekizam. Najprije pročitam na glas pitanje i odgovor, onda ona uzme knjigu, pokrije rukom list i sad ona riječ po riječ kaže pitanje, a ja moram da odgovaram. Ako ne znam, baka ispravi taman kao što stoji u knjizi. Poslije, kad sam već bila

malo veća i bolje znala, morala sam joj čitati iz njezina molitvenika, iz svetoga pisma i iz drugih knjiga, kojih je u nje bilo podosta. Inače su joj čitale tete, obično uvečer zimi, osobito teta Jetika, a knjige su joj slali sinovi, moji ujaci, koji su bili na naukama u Beču i Pešti. Dogodilo se, da čitačica nije razumjela, što je čitala. Onda baka uzme tumačiti. I znala je sve, razumjela se u svakakve nauke i znanosti. Znala je dobro nekolike jezike. Govorila je savršeno njemački i madžarski, ponešto francuski i hrvatski, a razumjela je latinski i rumunjski. S gospodom se mogla razgovarati o svemu, pa su ova često rekla, da je baka filozof i da je dokučila mudrost života bolje nego mnoga učena glava. U mladosti i poslije, dok je imala još zdrave oči, čitala je strastveno, pa joj je bila najveća muka u njenome sljepilu, što je bila upućena na ono nekoliko časova, što su joj dospjeli drugi čitati. Kadšto i ona koju knjigu ili stranicu nije razumjela. Onda bi govorila:

— Pusti, Boga ti, to nije vrijedno ni znati, što čovjek ne razumije. Okreni, čitaj dalje...

Ovako pričajući o starim vremenima mama obamitala zapućak za zapućkom, a sada malo stala, da otpočine. Učini se Anici dugačka stanka, te ona iznova potakne mamu.

— Mama, pričaj dalje, znaš o tom, kako je tvoja baka oslijepila.

— No hajde još to neka ti pričam, pa će biti za danas dosta i pričanja i šivanja. Ja svoju priču a ti svoj rubić da svršimo, pa onda kraj. Baš da vidimo, koja će prije.

— Eh, mamice, to nije tako baš prav račun. Pričati je lakše i ide brže nego šivati. Kad pričaš, možeš svršiti, kadgod hoćeš, ali ja svoj šav ne mogu inače nego taman do kraja.

Nasmije se mama pa će onda:

— No šuti samo, ako ja prije svršim, onda ću ja svršiti tvoj šav.

To je Anici bilo pravo i mama nastavi pričanje.

— U moje doba nije bilo na selima zabava ni sijela za »bolje« ljude, baš kao ni danas, pa su zimi sa svojim kćerima odlazili na nekoliko sedmica u gradove i veća mjesta, da ih izvedu među svijet i tu da se na plesovima i drugim zabavama pomalo provesele. Tako se i moja baka jednih poklada odvezla s tetom Jetikom i Betikom u Pečuh. Kad je bilo veselje u punom jeku, odjednom pozli mojoj baki, i pošto je dovedoše u stan rodici, gdje su bili na konaku, drugo jutro osvane baka slijepa na obadva oka. Sad to ti je bila velika nesreća i žalost, to se zna. Vodili baku od liječnika do liječnika u Beč i u Peštu, ali nijedan nije joj znao pomoći. Baka osta potištena, da se ne da reći. Kukala dan i noć, proklinjala svoj udes, zatvorala se u svoju sobu i ni s kim nije htjela govoriti, nikoga nije preda se puštala. Sama sjedila i prepuštala se crnome očajanju zazivajući dan i noć smrt. U kući sve onijemjelo i oglušilo, kao da je mrtvac na odru.

— U to doba dođu jednoga dana dvije duvne, ne znam već odakle, čini mi se iz Palestine. Proputovale su pola Evrope kupeći milodare za nekakovo sirotište u Jerusalemu ili Betlehemu, ne znam više pravo. Kod nas su ostale tri dana. Sve to vrijeme bile su s bakom i s njom se puno na samu razgovarale, a kad su otišle, osta baka sasvim izmijenjena. To jest, postala je opet onakova, kakova je bila prije nego što je zadesila nesreća. Najprije joj moradoše dati kolovrat i počela je presti. Onda za izmjenu prihvati se plesti čarape.

— I dobro je bilo. Počela se opet kretati po kući kao i prije. Sa štapom u ruci pogodila je svakamo, kamo je god smjerala, pa smo jedva i osjetili, da je u kući slijepac. I samo vrlo rijetko dala se voditi. I ulicom išla je, pa je

nijesmo smjele voditi, samo što smo je naizmjence pratile nedjeljom u crkvu. To je obično bila moja služba i ja sam je vršila s velikim zadovoljstvom. Čitave sam se sedmice radovala tome času, kad sam smjela s bakom k misi, i nije bilo gizdavijega čeljadeta u našem selu od mene, kad sam s bakom išla uporedo niz ulicu. Na njoj šušti teška svila, preko haljine prebacila u tri roglja složenu maramu od bijele svile, dugačke rese dosižu do ruba. Na glavi šešir širokih krila zarubio veliko bijelo lice i srebrne kose, sa svake strane u gužvicu savijene. Jasno modre oči kao dvije škude gledale slobodno oko sebe, baš kao da sve vide. Tako stupa uspravna, visoka, ponosna kao kraljica. Ljudi se ustavljaju i pozdravljaju s velikim poštovanjem, a ona svakome prijazno odzdravi i nazivlje imenom, jer je svakoga poznavala po glasu. — I jako je voljela društvo pa skoro nikada i nije bila sama. Svaki dan, osobito u suton, dolazili znanci iz sela pa prosjedjeli kod bake u razgovoru. A bilo je i vazdan šale i smijeha oko bake. Ona kao da je u svojoj sljepoći izmišljala dosjetke, da nasmije svoju okolinu. Svaki novi došljak u selo načinio bi posjetu kod bake, najprije u dvorcu kod vlastelina, onda kod nas. I svi su je voljeli i poštovali. Tkogod došao u kuću, najprije pita za staru gospođu, prilazi joj s poštovanjem, ljubi joj finu bijelu ruku i pred njom stoji skromnije nego i pred groficom, suprugom direktora carskih dobara. I to sam ti već rekla, da je umjela više jezika i nikako nije trpjela, da se s prezirom govori o ma kojem narodu ili vjeri. Osobito je voljela Slavene, bili to naši »šokci« ili »bunjevci« iz Baranje ili Slovaci iz daleke Slovačke. Kad bi svake godine po nekolilo puta dolazili loncokrpi ili staklari...

— Aha, znam, to su drotari, što viču ulicama »krpati lonce, obluke praviti«, Dragoševi dobri prijatelji, — uleti Anica u riječ majci.

— Da, ona sirotinja iz dalekih krajeva, što nema čime da se prehrani u svojoj siromašnoj zemlji, pa obilazi po svijetu, trpi svakakve nevolje i nezgode i pošteno teče svoj tvrdi krušac. Njih smo morali naročito lijepo dočekivati. U velikom se gospodarstvu vazdan nađu kojekakovi kvarovi, pa se znalo nakupiti posla i za nekoliko dana: razbijenih prozora, prepuklih lonaca, tava i prosulja. Tu ti onda krpo sjedi pod trijemom, plete mrežu gvozdenu oko lonaca a kraj njega baka u svojoj stolici opet plete čarapu pa se s njim razgovara slovački, madžarski i njemački i hrvatski ispremiješano.

Tako ti je naša slijepa baka bila cijeloj kući duša, a selu razgovor. I pored svoje tužne sljepoće nije izgubila vezu sa svijetom oko sebe niti joj je duša tamnjela od njene nesreće. Štaviše, govorila bi često, otkad je oslijepila, istom pravo sve »gleda« i »vidi« i u najljepšem liku, jer misli samo na lijepo i prijatno, a ne vidi ružno i nezgrapno, što život dnevni počesto sa sobom donosi. Ljudi su rekli, da je to pravo čudo, ali gospodin župnik kazao bi, da je to milost gospodina Boga, koji joj je njenu sljepoću ukrasio bistrim umom i podao joj čvrstu volju, i jak duh, koji se nije dao satrti sljepoćom ni sapeti okovima tjelesnih nedostataka. I ta snaga duševna bila je tako obilna, da je njom mogla i druge nadijeliti, i što je više dijelila, više se i množila i rasla.

Je li tkogod imao na srcu kakvu tegobu, eto ti ga baki, da istrese pred nju brigu svoju. Izgledala mi je kao kakav starozavjetni sudija, kad bi rješavala raspre, svjetovala, tješila, nekad i pokudila i opet pohvalila, a vazda pomagala i pomogla. Koliko li je samo svađa stišala i zavađene izmirila i u porodici i u selu.

Ali najviše je nas djecu zapanjilo, što baka nije samo znala, što jest nego čak i ono, što se imalo dogoditi. Unaprijed je pogađala, kad će se na priliku kojemu od njene

djece štogod desiti, osobito sinovima i kćerima u daleku svijetu.

Pitamo mi baku, otkuda ona sve zna, a ona veli, da joj daje Bog u snu, da zna. Tako joj sinovi, moji ujaci, nijesu ništa mogli pred njom zatajiti. Sanje su joj kazivale, kad je koji zanemario nauke ili propao na ispitu ili čak, Bože pomozi, načinio dugove. Ničega se toliko nije žacala koliko dugova. Govorila bi, da voli živjeti o samom kruhu i vodi i oblačiti se u kostret, nego da se zaduži, pa bilo samo i za forintu. Vazda joj je bila na jeziku poslovica: Tko se ne oduži, taj se ne otuži! ili: Dug zao drug, Dug neplaćen, grijeh neoprošten. Kad bi koji od sinova pišući kući u listu štogod vješto krio, baka bi već, dok je djed na glas čitao pismo, između riječi pogađala, da tu nešto nije u redu, i djedu nije dala mira, dok nije izvidio stvar. I doista, nikada se nije prevarila. Često bi moji ujaci govorili u po šale u po ziblje, da je njihova majka proročica i da vidi i kroz drvo i kroz kam i preko devet brda i dolina. Štaviše, vidjela je ona i svakome čak u dušu skroz i skroz. Samo je trebala da s kime probesjedi četvrt sata, i već je znala, kakve je ćudi, je li pametan ili glup, dobar ili zao. Rekla bi, da čuje po glasu, kakav je koji čovjek, jer u glasu zvoni čovječje srce.

Jednom ona mene zapita, šta je maloj Ruži, kravarici. Ne znam ja ništa, nitko ne zna, zdrava je i živa i eno je na dvorištu i radi svoj posao. Nema baka mira. Digne se i sa štapom odbata u stražnje dvorište, gdje Ruža muze krave. Baka s njom u razgovor i ne prođe nekoliko minuta, iznenada zapita:

— A šta ti plačeš, djevojko, koja ti je nevolja?

— Pa ja ne plačem, — u čudu će Ruža, al onaj hip udri u suze.

Baka je pusti da se isplače, a onda je prinudi, da kaže, šta joj je na srcu. I doista, krila je jednu tugu, za

koju nitko nije znao. Otac njen ne će da se ona uda za momka, koga je voljela, jer je siromah, nego hoće da je prisili, da pođe za stara udovca, bogataša, koji će nju sirotu i bez miraza uzeti. A Ruža voli i umrijeti, nego da pođe za nedraga. Eto, to je baka osjetila i nanjušila i sada će ona i pomoći.

Tė odmah sjutradan moram je ja otpratiti u grad grofici. Slušam ja, kako baka vodi Ružinu stvar. Ispriča sve o Ruži, hvali je, da je čestita i valjana, ama sirota. I riječ po riječ naniže, da će ona Ruži pokloniti za opremu toliko košulja, toliko plahta i t. d., pa onda zapita groficu, koliko ona misli da da momku, koji je bio kmet na njezinu dobru. Sad i grofica ne može drugojačije, nego priloži kravu i prase i šta ti ja već znam, i za nekoliko nedjelja slavio se u našoj kući veseli pir. Ruža se sretno okućila i vjenčala. I nitko veseliji i sretniji od naše bake. Ona je vazdan samo o tome snovala, da sve bude zadovoljno oko nje.

— Pa ipak je bila s tobom tako stroga, — naprči Anica usnice.

— I hvala joj na tom do groba, — odvrati mama svečano. — S djecom treba strogosti, jer samo tako pripravlja se čovjek za tegobe života.

Uto Anica sretno svršila svoj šav, ali učini, kao da još radi, jer je rada, da mama još priča. Sunce je upravo zašlo za bedemom i žarko se rumenilo ognjena neba prosulo po sobi. Mama počela spremati švelo ali Anica bocka dalje.

— No, no, bit će za danas dosta, — rekne mama i uzme Aničin posao u ruke. — Vidi, prilično je dobro, skoro i vrlo dobro. — Anica je vesela od pohvale.

— Lako je šivati, kad se priča. Ali de, mamice, još ćemo malo. Sad se istom lijepo sluša, kad se spusti suton, — tentala Anica i zavuče glavu majci na krilo.

Mami je bilo pravo. Ona stane prstima šuškati po kćerinoj glavi i dok se polako počele spuštati večernje sjene, nastavi da niže stare uspomene.

— Eto, tako je i baka voljela u suton sjedjeti i pričati. Ako i nije znala za razliku između svijetla i mraka, ali ona ju je osjećala. Znala je, kad je vedro, kada naoblačeno, a mnogo je voljela sunce i prirodu. Čim osvanu bolji dani iza teške zime, ona je po čitav dan proboravila napolju. Imala je svoja naročita mjesta, gdje bi presjedjela neki dio dana. Za kiše pod trijemom slušala je, kako romoni voda sa strehe i bubnja po krovu. Za ljetne omare sjedjela je pod velikim orahom, koji je bio tako granat, da je prekrilio gotovo čitavo prednje dvorište. Pod njim je bila tako gusta hladovina, da ni najmanja zraka sunčana nije mogla probiti krov od mirisava lišća. Tu je ona svršavala različite poslove. Trijebila grah i grašak, ljuštila jabuke i orahe za savijaču. Tu je plela vječite čarape, »nadzirala« svu kuću i primala posjete. Izvan orahova hlada naokolo osvojila sunčana žega i u njoj je veselo cvalo svakojako cvijeće. Sjećam je se vazda i vidim baku najprije u bašči i sebe s njom. To su mi bili najdraži časovi. Jer neka je baka bila i stroga i od svakoga zahtijevala, da svoj posao radi kako valja, opet je znala i kad treba da se počine. Do šest sati ljeti morala sam da šijem i da bockam, a onda sam je smjela pratiti u onu veliku bašču za kućom. I tu je ona sigurno i slobodno hodala od lijehe do lijehe, i točno je znala, gdje je što posijano. Bašča doduše nije bila uređena kao po gradovima. Bila je prava seljačka bašča, u kojoj je sve raslo upoprijeko. To jest bio je neki red i u njoj, ali neki osobiti red. Povrće i cvijeće bilo izmiješano i raslo zajedno u slozi i ljubavi, i nije se lučilo po gospodstvu i ljepoti.

— Sjećam se osobito jednoga dana u kasnoj jeseni. Bila sam onda već poodrasla. A moglo je biti, da sam onda

s bakom i bila posljednji put u bašči za njena života, pa mi je zato i ostao taj dan u pameti. Čitave nedjelje davila nas gusta magla, iako baš nije bilo kiše, ali je sumaglica sve pokrila.

Malo se prošetale amo tamo po srednjoj stazi, a onda sjela pod jabuku. Odavle se mogao pregledati čitav vrt i naš i susjedni i dalje polja i njive, jer je naše mjesto bilo ponešto uzvisito. Morala sam sada baki kazati, kako izgleda bašča. Te ja njoj pričam, kako je sva izišla raščupana, operušana i gola kao prosjak, koji je nekad bio bogat, a sada u dronjcima pocrnio od siromaštine i tuge. Zelenilo utrnulo, učmalo lišće, gdje je zaostalo, visjelo kao krpe niz izlomljele stabljike. Požutjelo, po'rđalo lišće graha grčilo se i savijalo na prvome mrazu i mrtvo se oborilo niz trklje, koje su se pružile nakrivljene kao kosturovi spram siva jesenskoga neba. Ruže obezlistale, grančice trnovite tresle se na studeni i vapile za suncem, što se pri zapadu časom promolilo kroz pukotinu u oblacima, da kao na rastanku još jednom obasjava tužne ostatke odbjegla ljeta. Iz pustoši obranih i opljačkanih greda kupusa, repe i luka crvenjela se još tu i tamo po koja zaostala i zaboravljena đurđija kao krvave mrlje, a bijele lijepe kate kao samrtničke svijeće drhtale na jesenskom zraku. Najčudniji bili su mi suncokreti, koji su svoja pocrnjela lica tužno sunovratili k zemlji pod bremenom bijede i propadanja i činili mi se kao ljudi, koji su nekamo zalutali, pa sad stoje i ne znaju, na koju će stranu.

— Nato meni baka stane pričati, kako ima ljudi, koji vjeruju, da su neki cvjetovi i biljke zaklete ljudske duše, koje poradi svojih grijeha moraju prebivati u drugim bićima, dok se ne očiste. Zato baka nije nikada dopustila, da se bez potrebe trati bilje, još manje je trpjela, da se muče životinje, sve da i nije vjerovala u one bajke, nego

je više od šale govorila, da i u biljci i živini valja poštovati stvorove božje.

— Čuješ li, — pitala bi odjednom baka, — čuješ li, kako svira vjetar kroz ogoljelo granje voćaka, kako šušti po uvelom lišću kukuruze i uzdiše kroz travu i biljke? I to je glasnik božji, što nosi vijest od vlatka do vlatka i šapće u uši učmalome rašću i zakašnjelim cvjetovima, da je blizu kraj.

I doista šušne sad blizu, sad dalje, tamo nešto prsne, ondje zapraska, sitno zvrkne u travi, u suhim bokorima, a kukuruzova batva ljuljaju se amo tamo, suncokreti glavinjanju zamotani u svoje lišće kao žene narikače u samrtničkom plaštu.

Ja sve tako slušam, i onda ona kaže upirući se podbratkom o svoj štap:

— Tako je to, sinko moj. Sve to živi i izvija svoj vijek i radi kao i mi ljudi. A kad dođe vrijeme i presahne vrelo života, skloni se umorno k zemlji i vrati se majci svega života, zemljici crnoj.

Te jeseni odvezla sam se teti Jetiki, a kad sam se na ljeto vratila, nije više bilo naše dobre bake na životu. I ona se sklonila u krilo majci, zemljici crnoj.

STARI SAT

Bio je sasvim prost i običan sat, kakovih je dandanas jedva još naći po kućama starijeg vijeka. Ništa na njemu nije ni osobito ni lijepo, štaviše, lice mu je bilo požutjelo i nagrđeno nekakvim sitnim i krupnim mrljama, u kojima ničije oko ne bi više prepoznalo kićene ružice i cvijeće, što mu je nekad krunilo čelo povrh onih dvanaest rimskih u okrug namještenih brojki, za onih dana, kad se i on dičio mladošću i novošću. Kada je to bilo, sjećala se jedino baka, a i to iz svoje najprve mladosti. A i onda već je bio podobrano prevalio visinu i sjaj svoga života. Jer je i onda već kroz dugačak niz godinica otkucavao sate — sitne i krupne — ne zna se kolikim već naraštajima prije bake.

No on, koliko mu je god život brojio godine i dane, još je uvijek vršio svoje zvanje, kojemu je bio posvećen od svog postanka. To je činio još i onda, kada je poput mnogih stvari, živih i mrtvih, morao iskusiti istinu poslovice, stare a vječno mlade, da »hvala ljudska voda je vrh pijeska«, i po kojoj se svaka stvar — pošto je izvršila svoju dužnost, smatra ostarjelom i nepotrebnom, pa se mora ukloniti sa svijeta. Potiskuju je na sve niže položaje, dok je ne sklone u kakovu ropotariju, u kojoj može, ako ima čim i kako, još dalje da živi, a može i da umre zaboravljena, zabačena.

Naš stari sat doduše još nije bio sasvim zrio za to posljednje utočište svih prolaznosti. On je, kako je gore rečeno, još mogao da radi i da vrši svoju prirodnu dužnost.

Samo je i on tokom svojih dana morao postepeno da silazi niza stepenicu ljudske cijene. Tako je morao na priliku da ustupi svoje mjesto novome satu, sjajnoj i gizdavoj šetaljci u onoj, recimo, najodličnijoj odaji, gdje se kućna čeljad sastaje samo u naročite dane u godini na slave i svečanosti, a inače bila ostalo vrijeme zaključana i prepuštena pustoj i otmjenoj samoći. Odavle bude premješten redom iz sobe u sobu za prebivanje, pa onda u sobu za spavanje. No i tu se prilično dugo održao i vjerno otkucavao čas, kad treba lijegati i ustajati i uopće otpravljati poslove kućne i životne. Dok ga tako jednoga dana i odavle makoše. Ne znam pravo, zašto. Moglo je biti zbog toga, što je Anica počela noću da čujava svakakove glasove, tako na priliku, hodaju po sobi i mraku nekakve ćurke, jato ćuraka, pućkaju i čuje im se cupkanje nogu. I onda se Anica strašno boji, jer se i po danu boji purana — pa kako ne će noću? Mama veli, to je od sata, što na glas kuca. I zato je stari sat napokon stigao u kuhinju, pretposljednju stanicu na putu života. Tu ga namjeste u dubak između ormara i sobnih vrata. Ovdje je najmanje smetao a i njega je najmanje smetalo.

Tome se premještaju najviše veselila Kristina. Najprije ga je oprezno i pomno očistila, onu pločicu na šetaljci osvjetlala, da se zbilja sjala kao malo sunce, a što nije mogla isto da učini i sa ona dva uteza, pa oni uza sve trljanje i struganje ostali zeleni kao krastavci, nije bila kriva ona, nego upravo ti krastavci sami, jer su valjda već odiskona takove boje i fele. I pošto ga je onda objesila o čvrstu kuku, digla vijkom krastavce, pa se sitnim zveckanjem spustili isto tako sjajno osvjetlani lanci, pogleda Kristina zadovoljno u novoga druga, koji će odsada s njom dijeliti njezine časove i satove kuhinjske.

Odonda stari sat vrši i dalje, čisto pomlađen i ponovljen, svoju životnu dužnost, točno i savjesno. Štaviše,

svi su rekli, da sada ide i bolje i točnije pokazuje časove, nego dok je bio u dječjoj sobi. I čisto je skočio u cijeni svih ukućana, kao da je promjenom svoga položaja izišao i zanimljiviji i vredniji općenite pažnje. One dvije iskrivljene ali sada pomno ovsjetlane kazaljke neopazice ali ustrajno kretale se dan i noć okolo naokolo i nefaljeno skrenule upravo na onu od dvanaest brojka u kolu vremena, koja je bila na redu, a da se nikada nijesu prevarile, a šetaljka se ljuljala neumorno tamo amo, tamo amo, naznačujući koračaje vremena vjerno i čvrsto prateći ih jednoličnom pjesmom: tak, tak, kvrc, — tak, tak, kvrc. Ovo je kvrcanje vazda dodavao stari sat na svršetku svakoga stiha svoje pjesme kao pripjevak ili kao kad se na kraju rečenice udari točka. I kadgod je bat udarao o zvonce da iskucava sat, zaorilo tako odlučno i razgovijetno po čitavoj kući, tako uvjerljivo i zapovjedno, da je odmah svak znao i osjetio, da je navlas toliko sati, koliko je iskucao. I može se mirno reći i bez pretjerivanja, da se čitava kuća upravljala i ravnala po njegovu kucanju i kazivanju. Po njemu se ustajalo, išlo u školu, u crkvu, vraćalo se kući, po njemu se pristavljala govedina, pekao kruh i kolači, po njemu se ručavalo i večeravalo, i kako je on izjutra dizao kućnu čeljad iz kreveta, tako ju je u veče i lijegao na počinak. Taman zakuca devet, i sve živo u krevet.

No makar je svak u kući bio tvrdo uvjeren o nepogrešivosti staroga dobnika, da se ništa nije ni počinjalo u učiteljevoj kući, a da se nije pitao starkelja na zidu tamo za kuhinjskim ormarom, što on misli, ipak najviše je u nj vjerovala stara Kristina. Njoj nije mogla toliko da imponira ni nova šetalica u gostinjskoj sobi u onom sjajnom drvenom ormaru, što je pokazivala časove i hodala na svojoj sjajnoj i velikoj šetaljci i to samo u one dane, kad su se očekivali gosti, a i onda drugo pokazivala

kazaljkom a drugo javljala kucanjem. Kristina nije imala mnogo poštovanja ni za tatin džepni sat srebrni, koji je imao čudnu naviku, da se po danu u džepu prsluka istrčavao i vrijeme pokazivao prije nego je trebalo, a noću ležeći na ormaru, tako zaostajao, da onda nije bilo staroga sata i njegove tačnosti, moglo je biti svašta. Na priliku prekasno bi se ustajalo i čak i u školu zakasnilo. A to ne daj Bože! Jer onda Bože pomozi svima u kući od tatine ljutosti! Tako je stari sat svako jutro spasavao situaciju. I eto zato je on za Kristinu bio upravo nepogrešiv. Da nije tako bogobojazna, ona bi u nj vjerovala čak kao u Sveto Pismo. No zato je neograničeno izdovoljila svoje pouzdanje time, da je mislila, — kako su govorili u kući — e se i samo crkveno zvono ravna po starom kuhinjskom satu, jer istom što bi on iskucao podne, ili sate Zdrave Marije ujutru i naveče, odmah zazvoni i crkva. Štaviše, da nije sablažnjivo, moglo se još reći, da isto sunce po njemu izlazi i zalazi.

I makar je stari sat živio najposlije u onom zabačenom kutu kuhinje, bilo ga je čuti po svoj kući s kraja na kraj: na trijemu, na ulici, u školi. Naročito u školi. Nigdje mu kucanje nije bilo tako željno dočekivano kao u školi. Jer kad izbije sat, znači, svršetak kakve školske mučice ili dosadice. A kad ne izbije, to jest, kad bi stari sat zbog kakvegod zgode ili nezgode — a to ne dao Bog! — jednom zaboravio tući, onda odmah i u školi eto ti nezgoda. Gospodin učitelj u svojoj revnosti ne bi onda znao, kada da prestane učiti ili ispitivati — a to je naravno najgore od svega! — nego bi išao sve dalje, učio i mučio i znojio se, da je bila strahota. Jer on je sve čekao, da odbije sat, zaboravljajući da je i na njemu kakav takav luk, pa da ga izvuče i pogleda...

Eto tako stari sat radi savjesno svoj zanat po danu, a dabome tako isto i po noći. Tu je on istom oživio i razvijao sve sposobnosti svoje ličnosti. Kad se sve stišalo i naokolo sve pozaspalo, sva kuća u mraku, trijem u mraku, dvorište puno pomrčine i debelih mrakova: u to gluho doba noći prijatno je stražu čuvalo kuckanje sata i smireno se slušalo marljivo i neumorno hodanje: tak, tak, kvrc, tak, tak, kvrc, pa se čak ni Anica nije više bojala ćuraka i purana, jer su zvuci sata u sobu dopirali mnogo ublaženi onom udaljenosti od nekoliko koračaja i čitavom debljinom zida. Slušalo se kao kakva jednolična i neopasna muzika ono tak-tak-kvrc, tak-tak-kvrc. I sve noćne strave ustručavale bi se izlaziti iz svojih legala pred budnim stražarom, što čuva sanje i broji časove govoreći, kako sve prolazi, i noćna möra i danja briga, i da ne treba odviše starati se o svom živovanju, jer nad svima drži svoju ruku zaštitnicu On, koji je gore!

I kako smo već vidjeli, od svih u kući stari je sat najviše prirastao srcu staroj Kristini. I zato je za nju i njegovo kuckanje imalo i naročitije značenje. Dok je on bio drugima najposlije ipak samo sprava, što označuje odsječke vremena od šezdeset do šezdeset minuta u satu, nekad ugodnih, nekad neugodnih, dotle je Kristini vrijedio čisto kao neko živo biće, bio joj drug, s kojim se razgovarala, posavjetovala i po danu, a još više po noći.

Naročito noću. Tu se onda stari sat pokazivao kao pravi prijatelj. Kristina jedva može da dočeka devet, kad se u učiteljevih svaki dan moralo u krevet. Naravno, u prvome redu djeca, onda sam gospodin. Najdulje smjele su da bdiju mama i Kristina, makar se čitav bogovetni dan kretale ruke i noge pa se umorile i poželjele odmora i sanka. A bdjele su naravski ne baš od volje nego uvijek od neke nevolje. Kristina mora još da očisti vojsku cipela, a da ne bi zaspala u tom potrebitom poslu — osobito pogledom na Dragoševe čizmice, koje se — naopako! — moraju sjutradan sjati kao sunce, a to nije bila laka rabota

kad se misli, kuda ih je i kojim sve putovima i stazama pronio — da dakle ne bi zaspala a i inače od unutrašnje potrebe svoje duše, molila je očenaše, nizala ih u nepregledne nizove, koji su se često ispremrsivali sa zdravomarijama, a stari sat im davao vjernu pratnju svojim jednomjernim i spokojnim tak-tak-kvrc, tak-tak-kvrc! No a mama je još popravljala u sobi kojekakav kvar po turovima i koljenima hlača, po petama čarapa i vrlo je čudnovato, da se ona mjesta na dječjoj odjeći nikada ne mogu naučiti, da se ne deru. Nema dana da gdjegod ne zijevaju provalije i bezdani.

A šta se tu i može, Bogo moj? Mama uzdiše i puna rezignacije udara krpu na zakrpu. Igla hoda amo tamo, lampa dobroćudno žmirucka i dijeli materinu brigu svijetleći kako već zna i umije. Nekad puna sućuti, zapraska stijenj, kao da bi htio da zametne razgovor s brižnom roditeljkom, da joj skrati vrijeme i olakša breme.

Tako prođu časovi noćni u miru i tišini, dok nije red, da se jedan dan spusti u more vječnosti. Onda stari prijačko iza ormara kuhinjskog pušta glas, da se mama sva stresla od iznenađenja:

— Šta, naopako? Zar je već tako kasno?

U kuhinji zvrči sat, huče, ropće i bije, kao da se kotrljaju gvozdene kugle po kaldrmi. Deset, jedanaest — o Bogo moj — ta to je već i ponoć. Te brže bolje u krevet. Sjutra treba rano ustati, posla i brige, dužnosti nanovo čekaju... U ime oca...

Kuća utone u mrak i tišinu. I kad je sve živo osvojio san, počne izlaziti iz zakutaka polako i tajanstveno čudna družba, laka i paučinasta, pa stane sukati čarobnu pređu. Oplete njom spavače, pa šara i čara slike i zgode vesele, tužne, lijepe i ružne, a spavači misle zbiljska je zbilja, istina prava. Te amo te tamo, muče se i naprežu, raduju se i srde, boje se i nadaju se, sve kao po danu. Dragoš

tako ulovio za rep zeca pa ga vuče k sebi i veseo je, vesela mu majka. Ali zec se ne da. Ne da ni Dragoš. Čvrsto drži rep i vuče. Ali zec je jači, potegne, pa Dragoša sa sobom. Brdom i dolom ide divlja trka, preko drvlja i kamenja, po trnju i vodi. Jedva se više može, noge ne će da nose. Dragoš viče, ustavlja, grozi se:

— Drž' zeca, stani...

I probudi se. Nesta zeca kao dima na vjetru. Zamrmori junački lovac pa se okrene na drugu stranu i ponovo zaspi.

I Ćiri dusići sna udrobili sanak. Putuje po moru, otkriva nove zemlje. Diže se oluja, hoće more da progutne lađu. Voda se penje i sada će ih sve potopiti. Strah, užas, zapomaganje. Mama, mama! zagrgolji i probudi se. Hvala Bogu, ništa. Noć. Mir. Samo sat bdije i čuva spavače.

Tak-tak-kvrc, tak-tak-kvrc.

Sluša mama sve te noćne glasove, pa ustaje, da vidi, što to njenu djecu muči u snu. Obiđe ih, namješta, pokriva, umiruje. Te opet natrag u svoj krevet da spava kao zec, u svaki hip gotova, da se na najmanji šuštanj probudi i bdije nad svima, što oko nje dišu. I slatko se spava pod okriljem majčine budnosti, slatko i sigurno. Jer kad je mama tu, onda niti zecovi prijete, niti more topi, sve zlo samo bježi. A mama bdi i spavajući. Ona čak i ne zna, što je to prospavati noć s kraja na kraj i na dušak. Ah da, pomisli i prekriži se, kada će i ona jednom proboraviti noć bez brige?

Tak-tak-kvrc, tak-tak-kvrc, veli stari sat kao da hoće da kaže:

— Ta spavaj ti samo i odmaraj se, majčice, mučenice, evo ja bdim za sve vas i nad svima vama.

— Hvala Bogu, istom su dva sata, možeš se do jutra još naspavati — pomisli mama a u kuhinji se Kristina

prevrne na drugi bok i pomisli isto. Kristini noćni sanak ne bi ni pô tako sladak bio, da se barem jedamput po noći ne probudi. A onda joj je drago, da zna koliko je sati. Voli, ako je još daleko do zore. Ali ako prevari san, pa sat uzme da otkucava krupniju uru, onda se uzdiše, zar je već toliko? To je osobito u ljetno doba, kad već u sitne sate počne svitati.

I tu se lijepo vidi, kako stari sat ne upravlja samo s čeljađu u kući, nego čak i živina na dvoru po njemu se ravna. Tako kada stanu padati udarci na zvono pa kazuju vrijeme, i makar će ga i Kristina jednom predrijemati, ne će ga pijevac u kokošinjcu. Odmah isturi glavu i tresne krilima. Uistinu, tri su sata, valja zapjevati. Kristina će se zaufano probuditi na tu tresku, sve da je i prečula udaranje staroga sata iza ormara.

— Sad će naš Zlatko, — pomisli ona.

I taman: »Kukuriku!« Za njim se odmah javi onaj Riđan u doktorovu dvorištu, s kojim Zlatko često dijeli megdane. I još Riđan nije svršio, prihvati desni mu susjed, onaj, što mu je grlo promuklo kao prepukli lonac, pa se samo čuje prvi i posljednji glas njegove pjesme. Još je tu blizu Momićev, to će reći podvornika realke Bijelko, što pjeva kao da jauče, tako su mu tužni i neveseli glasi. A sad tako redom pristaju ostali pjevači, kukuriču na sve strane i nose im se glasi preko svega grada i ma da je svaki imao svoj posebni, to sitan, to krupan, to jasan ili promukao, ali svi zajedno sastavili skladnu i pristalu muziku. Kristina ih je sve poznavala po glasu, a nabrojila ih je taman devet. Ovaj deveti čak je tamo u sadžije blizu donjovaroških vrata, iza barutane. To je malen, gaćast pjevčić, malen ali grlat i bahat, pravi goso na svome dvoru, među svojim kokama.

Kad se svršila pjevanka i svirka jutrenja, Kristina se prekriži i okrene na lijevo uho. Može se još koji čas

prespavati. Stari će sat već podsjetiti, kad bude vrijeme ustati.

Tako on dalje bdi i čuva uspavale trudbenike ljude sve do jutra. I kako po danu, čim svane, počnu za ljude nove brige i novi trudovi, tako i za naš stari dobnik prava njegova zadaća. Ništa ljudi ne rade, da tu ne bi i on imao svoga udjela u općem poslovanju, bilo kakove mu drago vrste. Kad se svrši bučno jutro i jurnjava pretpodneva i pošto se poručalo i suđe umilo, kuhinja pospremila, a za onih blagoslovenih popodneva, kad su svi krupni kućni poslovi posvršavani, djeca u školi ili na drugom kraju grada, Bog te pita po kakvim svojim poslima, gospodin isto ili u školi ili na šetnji, mama u sobi klopoće na šivaćem stroju: onda ti vam Kristini osvanu časovi čista i nepomućena zadovoljstva. Unaokolo mir i tišina, nitko ne smeta, ne zove, ne buni, možeš da se sa svom dušom podaš višemu životu, koji u času nema sveze ni s čađavim loncima, ni s metlom, ni s kakvim niskim stvarima. Tu blaženu tišinu prekida, ili bolje rečeno, ispunjava jedino ono prijatno tak-tak-kvrc, tik-tak-kvrc, kojim stari sat javlja, da vrijeme ipak prolazi i da ne stoji usprkos mira i tišine. I u toj zvučnoj tišini i uz te jednomjerne glasove divno se može i da misli, misli. Kristinu nijesu mučile teške misli, niti je razbijala pamet kakvim velikim problemima. Ona je zapravo imala vrlo malo stvari, o kojima je redovito razmišljala. Ali o njima je mislila tako temeljito i svestrano, kako je samo bolje mogla. A bilo ih je troje vrste: Dragi Bog, skrb za svoje gospodare i briga o svome poslu i zvanju. To trojstvo ispunjavalo je čitav njen misaoni život.

I tako vam ona sjedi za stolom i to su časovi, kada smije da se pozabavi sama sobom, smije, može i mora i za sebe da radi. Pred sobom razastrla pregače, suknje, rekle, sve potrebne popravka, naoruža se iglom, škarama i

koncem pa u ime Božje udari krpu na zakrpu, a da nikada ne zaboravi prekrižiti se prije nego što će zabosti iglom u platno.

— Slava Ocu i Sinu i Duhu svetome! . . . .

Stari sat odgovara veselo odobravajući:

— Tako-tako-kvrc, tako-tako-kvrc!

I onda tišina, mir, blaženstvo . . .

— Sveti Josipe, moli se za nas . . . Navijeke amen! . . . Ne smijem zaboraviti, da još večeras otrijebim grah za sjutrašnji ručak . . . I kakve će to, Bog zna, cipele opet donijeti Dragoš? Sigurno će biti blatne. Jer Dragoš naići će na blato i usred najveće ljetne suše. Gdje ga samo nađe? . . . .

I u tom svetom raspoloženju nastala jednoga dana mala pobuna. Ispod širom otvorenih vrata kuhinjskih iznenada počelo nešto puzati. Puza oprezno, strašivo nešto malo crno, sjajno i strašno. Puza, stoji, puza, pa opet stane, kao da hoće da vidi, je li sve mirno. Onda se opet sakrije pod vratima, pa opet izmili, oprezno, oklijevajući, na otvoreno polje od crvenih cigala pa spram sredine kuhinje. I sad ne zna, na koju bi stranu, da li ravno pa dublje onamo, otkuda mami miris ognjišta i svega onoga, što se po ognjištu i oko njega radi, — ili će nalijevo k vratima sobnim.

Tu se sada naglo prekinule i Kristinine misli. Usred očenaša. Tamo se nešto miče. Doista miče. Kristina očima strijelja preko naočara. I . . .

— Ih, miši te izjeli! Zar vas još uvijek ima, gadovi nijedni? — vikne i što je brže mogla, papuču s noge pa na crnoga vraga. Ali ni on ne čeka. Još nije ni spazio ubojito oružje, već nagne bježati glavom bez obzira. Papuča za njim, ne pogodi, papuča drugom, pa trećom pljus amo, pljus tamo i to uvijek upravo onamo, gdje nije zlotvor. Pa se zametne očajna hajka dvonošca sa šestonošcem, boj

nejednak, jer svak vidi, da se sa šest nogu brže trči nego s dvije, i to još već i ostarjele.

Kristina se sva zapurila od žestoke borbe, mlati papučom na sve strane, ali najposlije i pobijedi. Taman htio da se švabo zavuče u rupu pod ognjištem, kad ga stigne huda sudbina.

— Šta je, Kristina, s kime se vi to bijete? — pita mama iz sobe .

— Ništa, ništa, milostiva. Bio je samo žohar. Došao iz dvorišta — kažem ja, da oni dolaze izvana. U kući ih više nema. Ali pokazat ću ja njima već put natrag.

Tak-tak-kvrc, tak-tak-kvrc, potvrdi stari sat.

Naravno, u kući nije moglo biti više ni jednoga. Nije li ih Kristina lani pa i proljetos sve potamanila, da nijedan nije ostao živ? I neka sada kažu i gospođe i sluškinje, da se ne daju istrijebiti trajno, i neka i sam gospodin govori i neka se smije, koliko ga volja, da ih je toliko, te je njima podrovana čitava Slavonija, zemlja plemenita — Kristina je dokazala, da se ipak može kuća od njih očistiti, ako im se nađe pravi lijek.

I ona ga je doista i našla. I to se desilo, kako rekoh, proljetos. Čitava se porodica na tri dana odvezla u svatove na selo. Tri dana, tri čitava dana ostat će Kristina gospodarom kuće. Zasnuje velebnu misao. Iznenadit će gospođu, obavit će veliko ljetno čišćenje sasvim sama. Nitko ne će smetati: ni djeca ni gospodin ni gospođa. Moći će da radi po svojoj glavi i sve očistiti.

Vrijeme kao naručeno. Toplo, puno sunca i vjetra, upravo toliko, da iz kuće istjera sve zle duhove zimske, prašinu i vlagu i drugu nečistoću. Pošto svu kuću okrene s vrha do tala, sve opere, omete, otare, osvjetla, najposlije i kuhinju ponovi. Najprije stane tajanstveno i oprezno sipati nekakav zelen prašak u sve pukotine i rupice, nigdje

ne ostavi prazno ni kolika je glava zabadače. I pri tome mrsila je nekakve nerazumljive riječi, biva kakovu kletvu, čaroliju — Bože prosti! — ili šta je već bilo. Svakako nešto, što je moralo da pojača snagu praška i da nefaljeno potamani gamad.

Kad ujutru imala je šta i vidjeti! Sva kuhinja jedno bojno polje iza sretne bitke. Sve puno junačkih leševa, crn do crna. Bilo ih sigurno na stotine. A što su pucali, kad ih je bacila u vatru. Svaki švabo — top!

Poslije ove sjajne pobjede bila je prava šala okrečiti kuhinju i svu osvjetlati, da je sva pjevala od čistoće i blijeska.

Mama je naravno bila ugodno iznenađena došavši na gotov posao. U znak zadovoljstva poklonila Kristini novu maramu za glavu. To je onda vrijedilo taman toliko koliko danas nov šešir, što se tiče troška, a što se tiče nadarenice, to je Kristina darak primila s toliko veselja i zahvalnosti, kao da je od pustoga zlata. Ni djeca ne htjedoše da zaostanu za mamom, i svako »donijelo« po štogod iz gosti, mada je njih manje zanijela gotova kuća i da bi voljeli, da se ta komedija sa švabama odigravala u njihovoj nazočnosti. No kad nije bilo, neka i za ovaj put. Dadoše sa mnogo samopouzdanja svoje darove Kristini, jedno komad slatke pite s mnogo grožđica i badema, drugo tri neobično velike i rumene jabuke, a Dragoš se nad svima iskazao, jer se za volju svoje drage Kristine, — koja mu svaki dan tako divno osvjetlava čizmice, da se sjaju kao sunce! — dakle za volju Kristine rastao se s prekrasnom crvenom šklocom, što ju je dobio od staroga svata. On ima svoju finu britvicu sa dva noža pa mu škloca zasada još ne treba. Kristini često treba ovako malen nožić, kad hoće štogod da para ili drugo. Neka joj ga dakle, a njemu, ustreba li jednom...

— Je l te, Kristina, kad vama više ne treba, ili kad ja izgubim svoj nožić, dat ćete mi vašu šklocu?

Dakle, kako rekoh, bilo je to na mamino veliko zadovoljstvo, što je našla kuću u najljepšem redu. No bilo je tom zgodom još jedno iznenađenje, kojega se Kristina nije rado sjećala, a kamoli da joj ga drugi spominje. Pošto porodica Kristinu svako na svoj način pohvali i nagradi za njenu marljivost, kad al podigne se iznenada graja. Sve slike po zidovima bile — naopako obješene. Što treba da bude gore, izvrnulo se dolje. Jedino tatina i mamina pravo su stajale i kao nekako u čudu gledale u ostale, što su im stršile noge uvis, glavom dolje okrenute, a na jednoj čak bilo nebo ozdol a more ozgor. U riječ, čitava konfuzicija, kako je Dragoš rekao. Sada dabome velik smijeh i izrugivanje Kristine. Sirota jedva se mogla objasniti od silne navale. Ta ona je sve slike razmetnula, oprala stakla, slike i okvire oprašila, sve u brizi, da ne bi na kojoj gdjegod zaostao kakav švabo. A kad ih je opet sastavljala, no ona je upravo i naročito gledala, da stoje pravo i kako treba. Doduše bila je već noć i nije se više dobro ni vidjelo. A ona slika, što kažu, da je ozgor nebo, a ozdol more, tu se uistinu nikako pravo i ne vidi, što je gore, a što dolje. I tako za sav trud i muku stekla smijeh i porugu! No to joj nimalo nije zagorčilo uzvišeno zadovoljstvo, da je vršila lijepo djelo, očistivši kuću za cigla tri dana od crne i dosadne gamadi. Svaki dan s novim je zadovoljstvom dizala s police lonce i poklopce i tave i zdjele i nije trebala da se uplaši, smotrivši crnu bubu, kako se strašna i velika izbečila i najprije se učinila ko mrtva, a onda, kad ju je htjela da umlati, brzo utekla, te onda traži i ganjaj po čitavoj kuhinji, da je najposlije ipak ne nađeš. Nije ih bilo više ni za lijek. I mogla je s ponosom da uvjeri i druge sluškinje pa i gospođe, da se švabe mogu utamaniti i to sasvim i iz temelja.

Tak-tak-kvrc, tak-tak-kvrc, potvrdi stari sat. Onda zvekne, kao da hoće da se nakašlje pa šklocne.

— Ah Bože moj, to će zar sada odmah izbiti opet sat, — mrmorila Kristina. Jer ovo šklocanje značilo je ništa manje, nego kao da je sat htio da rekne:

— Pazite, ljudi, još pet časaka i opet je jedna ura vašega života otišla u nepovrat. Upotrijebite ovaj pedalj vremena da brže bolje svršite, šta treba da se svrši u ovome času.

— Bože mili, što brzo prolazi vrijeme! — uzdahne Kristina te na vrat na nos poreni, poždeni, posvršavaj još to pa ono. Ali ruke tvrde, prsti kvrgasti i nenavikli finome poslu iglom, mjesto da u žurbi okrilate, još se više smetu i otrombolje, čim ih više goniš. Žure se ruke, ali još više stari sat.

— Tak-tak-kvrc, tak-tak-kvrc.

— Eto, sad će četiri sata. Još malo, doći će djeca i gospodin će se vratiti, hoće da užinaju. Samo da mi je još zakrpiti ovu rupicu. Te uzmi bockaj, igla škripi, sat kvrca... Al davno još nije gotova, kad stari prijačko zagalami. No i to nije bilo baš tako jednostavno. Tu je bilo svakakvih priprava, dok se riješio, da kaže ljudima, e je opet nanizao šezdeset minuta na čislu vječnosti. Najprije zastenje, zahropće, zahuče strahovito kao u smrtnim mukama ili kao da iz silnih dubina prti preteško breme. I pošto ga je sretno digao, ispusti ga polagano i oprezno i ono se obori na zvonce. Zvekne, zaječi, zajaukne i rastalegne se na sve strane. Tako jednom, tako dva puta pa i četvrti put. Četiri sata.

— U ovoga našega sata baš čudan ti je glas, — govorila djeca. — Više puta je upravo, kao da je u njemu kakav živ stvor, nekaka čudnovata životinja, što jauče i uzdiše i tako.

No u njega je bilo još i drugih štokakvih mušica i hirova. Tako on između pojedinih udaraca pravi kadgod odulje stanke, pa ih ispuni čudnim zujanjem i hukanjem, da misliš, posljednji su mu izdisaji i da uopće ne će više ni kucati, nego će se smiriti zavazda. Al onda ti opet zagrebe i kucne dalje sve tromije i polaganije. Nekad opet bez ikakvog vidljivog razloga i povoda kao od puste šale i besposlice stane iskucavati tako brzo i naglo, da su udarci padali kao tuča i čisto se jedan drugom popeo na leđa. To je bilo, kad su došli krupni satovi, devet i dalje, a kad budu sitni, opet otromi i otrombolji.

Ali i pored tih mušica i čudljivosti ostaje uvijek isti tačan i pouzdan u kazivanju, koliko je sati.

Tak-tak-kvrc, tak-tak-kvrc.

Ali kako ništa pod suncem nije savršeno, tako se i u našega sata s vremenom našla jedna pogrješka, jedna čudna navika, hir, mušica, što li, za kućnu čeljad vrlo neprilična, za školu preko mjere neugodna, šta rekoh, čak i za našega Zlatka vrlo nemila upadica.

Dođe ti vam našemu satu pokadšto — pošto je mjesece i godine hodao besprijekorno, i ure kazivao točno na minutu, — dođe ti mu odjednom te stane, stane nasred puta, kad se lanac još nije spustio ni za polovicu, ni za trećinu, ni... stane dakle i ni makac dalje. Stane usred bijela dana, usred mrkle noći, kadgod bilo, pa stoji i ni s mjesta. Stane, bez ikakva uzroka i stoji bez razloga. Ako se dogodi noću, Kristina onaj čas probudit će se od one potpune tišine, koja bi iza toga ostala. Probudit će se naglije i brže, nego da je kraj nje zagruvao top. Odmah osjeti onu tupu, mrtvu tišinu kao neku opasnost i pomisli: šta je to sada za Boga?

Stao je sat — ustanovi uznemirena. Prisluškuje, nije li se prevarila. Ništa. Sve šuti.

Zabrinula se Kristina. Da nije tkogod umr'o. Jer kada sat stane, a inače je navijen i sve u redu, to uvijek na zlo sluti. Prekrsti se i izmoli očenaš dva za pokojnu dušu. Onda se stane brinuti, kako će se ujutru na vrijeme probuditi, kad je sat ne će sjetiti. Najbolje da više i ne spava, jer lako može i prespavati. A to znači kuću izvrnutu cijelo jutro. Provest će vrijeme do ustajanja u molitvi i dobrim mislima.

Sjutradan sva se čeljad skupi oko sata. Šta mu je opet? Pitaju, potiču, prigovaraju, pomiču šetaljku. Ništa. Hoda malo amo tamo, amo tamo sve laganije, sve na kraće koračaje, najposlije se strese kao u groznici, klone i stane kao da je ukopan.

Svak okuša na njemu svoju sreću, guraju šetaljku, dižu utege, naravnavaju kazaljke. Ništa. Ne će pa ne će.

— Pokvaren je, trebalo bi ga odnijeti starom Turičiću, — svjetuje tata, govori Kristina.

Ali do Turičića treba da se odnese sat, a to je dalek put donle. Nije doduše dalek po prostoru. U našem gradu ništa nije daleko. Naš je grad kao kutija igračaka, drvenih lučjih kućica, kao one od kojih djeca sastavljaju grad ili selo. No druga je tu stvar po srijedi. Štogod odnijeti, donijeti, popraviti, namjestiti a recimo nije naročito ni za život, ni za hranu, ni za obranu ili ni za kakovu prijeku potrebu, makar i te kako spadalo u kućni red i poredak: za takove poslove začudo ima tako malo vremena, odlažu se, odgađaju, dok na njih više i ne misliš i zaboraviš kao i na samu smrt što se zaboravlja i ne misli... I pravo da se kaže, može se biti i bez staroga sat, kad su tu još dva druga, da pokazuju kućnoj čeljadi, kako im bude volja, pa će se znati, koliko je sati i u kući i u školi. A dogodi li se to za vrijeme praznika, onda se i onako ne pita puno za satove, niti za to, hodaju li ili ne hodaju. Praznici su upravo zato i tako divni i bogovski dani, što

ne treba da se zna, koliko je sati. Čisto ti onda i godi, kad stari opominjač iza kuhinjskih vrata i sam spokojno drijema i šuti i ne zvecka dosadnim udarcima zanovijetajući, da treba ustati, baš kad ti se najslađe spava. Jer onda sve i dolazi samo sobom. Kad se jutro dobro razdani, ustaješ, kad ogladniš, ručaš, kad se uveče zanoći, legneš spavati. Nitko te ne goni, da učiš, da pišeš zadaću, da radiš ovo, da se kaniš onoga. Ništa! Živiš kao spahija, bez brige, i stari sat može mirno da počine i on.

Ali kad opet počne škola, no onda... Ali to svaki đak zna i sam po sebi i ne treba ovdje dalje da se spominje...

No, ako stari sat svojom šutnjom mnogo baš ne uznemiruje ostale ukućane, Kristini bilo je to na veliku smetnju. Jer ona je tako reći odgovorna za sve: za čitav red i poredak kućni. Na njoj je, da se na vrijeme i ruča i večera i sve ostalo, a to je vrlo teško sve pogoditi, kad nemaš za kuhinjskim ormarom staroga sata, da ti kaže, koliko je sati i za koliko što treba da se svrši.

Prođe tako dan za danom, sastave se u nedjelje a nekad ove i u mjesece, a stari sat jednako stoji, ne hoda, makar ga do zgode gurali i pomicali, da mu se prošeće šetaljka. Ništa. On se samo strese i zastane.

Kad al ovako jednom iznenada, kad se već nitko nije nadao, da će se ikada povratiti, gurne mu opet netko šetaljku, a šetaljka prohoda, hoda dalje, i sve dalje i ne staje, nego sat ide zazbilja, kao da nije stajao tri puna mjeseca:

—Tak-tak-kvrc, tak-tak-kvrc!

I sve kao i prije pokazuje minute, četvrti, polovice, pa kad hoće da iskucava uru, vrca se i pripravlja se hukom i hroptanjem sve kao i prije, stenje, uzdiše, pa onda zamahne čekićem i zvono zvecne, tresne, lanac kriješti i

zvekće pa se spušta uteg i to taman za toliko karika, koliko kuca i koliko sati pokazuje kazaljka na licu.

— Naš stari sat opet ide, prohodao, odsrdio se!

— Naš sat opet kuca i kazuje ure.

— Eh odljutio se, udobrio se.

— Dosadilo mu stajanje i šutanje.

Tako zadirkuju i peckaju ga, smiju mu se i rugaju, ali svi zadovoljni, i svima je, kao da se vratio s duga puta dobar drug i prijatelj. I sva kuća oživjela i svi su sada istom osjetili, kako je bila prazna i tiha bez staroga časovnika, po noći upravo nemilo mrtva i nijema.

Kažu tati, čim dođe iz škole. Ali tata već zna, čuo je, ili bolje reći, vidio je na licima đaka, koji su odmah primijetili, da je stari sat opet progovorio, naćulili uši i jedan drugome namigivali. Jer odsada ure ne će biti više tako dugačke, ko dosada, kad je gospodin učitelj zaboravljao vaditi svoj džepni, da vidi koliko je sati, pa je sat nauke često imao i više nego šezdeset minuta, a svaka minuta iza šezdesete za svakoga je đaka beskrajna vječnost.

— Eto, sad će stari sat zvecnuti, — govore đačke oči, — prestat će računstvo i mi ćemo odmah na dvorište, pojest ćemo »regraciju« i usput malo ćemo se poigrati i po'rvati.

I sada stari sat opet upravlja kućom i školom, kako mu je dužnost, a i dobra volja. Iznova vršit će svoju odgovornu službu i vodit će brigu, da nitko nikamo ne zakasni, da se sve uradi u svoje vrijeme, u riječ, da se život provodi tačno i kako treba.

Tako to onda ide nekoliko sedmica pa i mjesece, da se ništa ne mijenja u običajima staroga sata. Dok opet jednoga dana uhvati ga uja, stane usred noći ili jutra ili svečera, iznenada stane pa stoji i ni s mjesta. I nikakva sila ne može ga pokrenuti i prinuditi da hoda. Dan dva kućni se red pokoleba, ali onda se svak opet nauči na

novi red, t. j. na novi nered, koji bi nastao, što se tatin žepni sat i onaj gospodski u gostinjskoj sobi pleli u kućne poslove, mrseći sve, dok se tok vremena ne zamrsi kao pile u kučine i najposlije nitko više nije znao, koliko je zapravo sati.

Jednom se u takovom kritičnom vremenu našla baka u svoje djece, da u njih zimuje. Baka ne može noć da prenoći, ako nema sata u kući, t. j. ako sat ne kazuje vrijeme točno po kalendaru i po suncu. Jer nemaš sata, ne znaš na priliku, u koji čas izlazi ili zalazi mjesec. A to je vrlo važna stvar i da se prokaže, kakvo će biti vrijeme, kiša, ili će biti sunca i tako. Ona je nekad u svojoj kući imala po tri sata i svi su morali da idu, iako baš i nijesu jednako pokazivali časove, ali hodati su morali. Satovi su tu, da hodaju i da kažu, koliko je sati. Svako jutro ona je zato prije svakog drugog posla redom navijala i naravnavala svoja tri sata.

— Kakva je to kuća, u kojoj satovi ne idu? — kazala je baka. —Tu nema ni reda ni zakona. U takovoj kući sve ide naopako. Ništa se ne svršava u svoje vrijeme. Časovi se prodangube, vrijeme prolazi uludo. A vrijeme je dragocjeno. Izgubljeno, nepovraćeno. A onda si bez koristi pošao stotinu koračaja bliže grobu. Ništa gore od izgubljena dana. Danguba je propast života vremenskoga a prečesto i vječnoga. Znate li, šta kaže Sveto Pismo? Drvo, koje ne nosi roda, treba da se posiječe i sažeže.

— Ali, bakice, ovaj sat nije drvo, — sjeti baku Dragoš, da bi prekinula »prodiku«, od koje on i onako nije razumio ni riječi. Jer što će prodika, kad treba da se popravi sat? A baka će ga popraviti. Baka sve zna, znat će i to. Dakle...

— Dabome da nije drvo, — odgovori baka i oprezno stane pokretati sat.

Iznutra je sve od gvožđa: točkovi, šarafi, pera, i sve. Sat je kao čovjek, ima svoje srce i svoju pamet i svoj govor i svoju voljicu. I tko ne umije da postupa sa satovima, ne umije ni s ljudima.

— Bit će da je prašan, — odluči baka. — Valja ga otvoriti, pogledati i očistiti.

Da, to će biti najbolje, uglave djeca i spreme se, da pomognu baki gledati, kakav je iznutra. To je ono pravo. Oprezno se sat skida, metne na stol, da se lanci ne zamrse, utezi ne otkidaju...

Eto ga sada tu. Svi se oko njega skupe kao doktori oko bolesnika, kad drže konsilium. S najvećom se napetošću pratilo nastojanje bakino oko otvaranja vratašca. Nije se odmah dalo. Ali najposlije zasunka škripne, vrata se otvore...

Kad al imaju šta vidjeti. Zavrištaše, ustuknuše daleko od sata.

— Eto vam, zašto taj vaš sat ne ide! — veli baka gotovo vesela i zadovoljna, što je otkrila uzrok šutnji i nepokretnosti staroga sata.

Svi su vidjeli! Iz utrobe sata provrvi kao iz mravinjaka. Provrve rojevi crnih velikih buba, onih velikih crnih kukaca, od kojih je Kristina jedva jedvice očistila kuću, a za koje veli tata, da je njima podrovana cijela Slavonija! Zar ih nije Kristina sve do cigloga potamanila i svaki božji danak metlom prerovala sve zakutke, sve pukotine i rupetine, tako da se pred njom nije mogla sakriti ni buha, a kamoli crn golem švaba! I eto ti ih u starom satu, a poslije onoga krvoprolića i klanja!

Eh, lako umakoše po nekoji iz općega potopa, iznesoše žive glave i skloniše ih u to sigurno zaklonište. I kome će pasti napamet, da ih i tu još traži? Kristina bi još prije sumnjala na mjesec, da će im dati zaklona, a ma

na sat — ni u snu! I tako se oni tu mirno kotili i množili, zatrpali svu unutrašnjost sata, pa se kotačići naravno nijesu mogli ni maknuti, kamoli sat hodati!

Podigla se graja i hajka, kao da su provalili u kuću vuci ili hajduci. Iz početka jadni švabe nijesu znali, šta je to i kako li im je, jer nijesu navikli na svijetlo danje, zabuješteni, obezumljeni razbježali se glavom bez obzira, kud je koji stigao. Razlijevaju se sa stola kao crna voda, padaju na tavanice, bježe, trče, lete, jer osjećaju smrtnu pogibiju. Nasta progon šestonogoga zvjerinja kao ono nevine dječice betlemske. Tko lopatom, tko metlom, tko papučom, kišobranom, vitlaju, biju, mlate na sve strane. Proganjaju ih pod ormarima, u zapećku, preko praga u kuhinju, svuda, kuda se jadna živina razbježala u svome smrtnom strahu. Dragoš gađa pucaljkom u njih, onom istom, kojom je strijeljao vrapce i golubove a usput pogodio u gradske prozore. Mama mu otme opasno oružje, jer su više bili u opasnosti lonci i druge stvari nego stravom okrilatjele i hitronoge bube. Ali uza svu njihovu brzinu bojno se polje zamalo napuni crnim lešinama. Sila nadvlada pravdu.

Kad se sve opet smirilo, uze baka sat preda se i stane da mu razmeće utrobu. Oko stola skupila se djeca i s najvećim saučešćem pratila zanimljivu operaciju. Bože, što ima samo točkova i šarafa i štokakvih drugih besposlica. Hoće da ih Dragoš opipava rukama, al ne da baka, da ne bi kojega kotačića nestalo, jer usfali li samo i jedan jedini šarafić, sat ne može da se sastavi ni da hoda.

— Pa i ja bih znao sastaviti sat — rekne Ćiro, koji je pažljivo gledao i sve tačno razmotrio, kako je baka opet sastavljala razvrgle dijelove, pošto ih je pomno očistila od prašine i uljem namazala. A bio je prašan i pun nečisti, kao kad se Bog te pita koliko godina nije čistio, i još se u njemu gnijezdilo onoliko zvjerinje?

— Zašto ne? — odvrati baka i zavrti čvrsto posljednji vijak, — sve se može naučiti, samo treba ozbiljno učiti. Ali svaki posao ište i svoj način, i svaki način svoj začin. A sat ište osim toga još i opreza i strpljivosti baš kao i ljudi što traže i potrebuju blagosti i dobrih riječi.

Još se nije dan ni usutonio, kad se stari sat opet našao na svome mjestu u kutu između zida i ormara i počeo da hoda pravo i veselo.

— Baš se sav ponovio i pomladio, — kliču djeca i tiskaju se, da mu budu što bliže, da mu ogledaju čisto umiveno lice i sjajno osvjetlanu šetaljkinu ploču, koja se doista bliještila kao sunce hodajući amo tamo, amo tamo kao namazana. Njegovo tak-tak tako je bilo mekano, kao da hoda po samome perju, a prijašnjemu sipljivom kvrcanju nije bilo više traga. Kad je izbijao sat, niti je hroptao ni uzdisao, nego lijepo i čisto, glasno i jasno izbrojao udarce: cin, cin, cin, milota slušati. Sva kuća ušima striže od zadovoljstva, što je stari sat opet progovorio, a kuhinja se narocito nadula od ponosa, da se to čudo našlo upravo u njoj.

— Jeste l' vidjeli, — vrisne Anica i podigne kažiput uvis, da bolje čuje, — jeste l' vidjeti, dok sat izbija, sve nešto zveckaju i lonci od veselja.

Jest, svi su čuli, a Kristini se čelo uozbiljilo.

Zvali tatu, da i on čuje. Čuje i on pa stane tumačiti, da je titranje uzduha, uzdušni valovi i tako dalje...

— Besposlica ! — mrsi Kristina u sebi. Ona je gospodina svoga vrlo poštovala i držala ga za najučeniju glavu od svih, što ih je poznavala, ali kad stane tumačiti ovakove stvari, jasne kao sunce, kad na priliku u vatri cvili ili kad u zidu kucka ili koji sud sam sobom zvecne: to ona nikako ne trpi, jer je to grjehota. I ona to sve bolje zna. Ono uvijek nešto znači, opominje... Ali njoj se dabome ne pristoji da gospodinu ukrsta riječ, i zato je i

bolje da šuti. Jer rašta da joj se kaže, da je praznovjerna i da su to sve bablje priče?

No sat će na to nesmetano, zadovoljno:

— Täk, tak, täk, tak...

Tako, tako!

No dabome, da je tako!

Ali eto što se nedugo iza toga dogodilo! Ni bakin lijek nije trajno izliječio staroga sata. Poslije nekoliko mjeseci sasvim pristojna vladanja odjednom ga nanovo uhvati uja, i on opet stao i ne da se ni osoliti. Ovaj put ponudio se Ćiro, da će ga on popraviti. Mama mu nije puno ni branila. Ta i onako im se već svima popeo na glavu svojim mušicama i hirovima. I možda na njemu i nema više puno da se pokvari.

Ćiro će najprije pogledati, da nijesu opet švabe po srijedi. Nijesu! A sada će pod asistencijom Dragoša i Anice razložiti točkove. I baš je bilo veselo ovako razvijati, odvijati vijke i kotačiće i pera i sve drugo. Onda briše prašinu, maže uljem, pa opet sve sastavi, prišarafi, zakuje. No da, ne treba istom napomenuti napose: sat je odsada posvema onijemio, omrtvio. Čak ni šetaljka se nije dala pomicati ama ni za širinu prsta. Čitav sat jedna jedina revolucija, konfuzicija i opozicija, — ispričavao se Ćiro. I zato ne može ništa ni da bude iz svega. Najbolje će biti, da odnesu stari sat gospodinu Turičiću. Ćiro njega pozna od viđenja, jer je gospodin Turičić Makslov ujak, a Maksl je Ćirin školski drug i prijatelj.

Mama odobri, i Ćiro odnese nesretni časovnik gospodinu Turičiću.

Dućan gospodina Turičića stajao na kraju grada sasvim kod gradskog bedema, tamo blizu barutane — u kojoj srećom nije bilo baruta. Kućica imala je samo dva prozorka i jedna vrata. Polovicu vrata zapremio velik staklen ormar. Tu su bili izloženi svakojaki satovi: mali,

veliki, srebrni, zlatni, fini i prosti. Između njih bio je jedan naročiti, koji je od svih najprije pritegao poglede svakoga prolaznika, jer je bio sasvim neobičan.

Okrugli sat stajao je na pećinici, a više njega na zlatnoj motkici ljuljala se dva mala zlatna derančića. Ama ljuljali se gore dolje, gore dolje taman kao i Ćiro i drugi dječaci što bi se ljuljali, čim se gdjegod namjere na praznu i besposlenu dasku ili gredu, podupru je na sredini kamenom ili drugim čim stanovnim, te onda njih dvojica popnu se svaki na jedan kraj daske i haj, ljuljaj se jedan dolje, drugi gore, pa naizmjence jedan gore, drugi dolje, baš kao što pjevaše slavni pjesnik Gundulić: Tko bi gori, eto je doli, a tko doli, gori ustaje. Gdjekad ustaje i dolje, i to sasvim bez svoje volje, kad se ljuljačka naglo hita s prevelike visine i baci na priliku Ćiru nenadano sa sebe... To se Ćiri češće događalo, jer je bio Ćiro čudne sreće u svojim junačkim djelima. A to je bila osobito gimnastika, Ćirina najmilija razbibriga. Ćiro je inače miran kao janje. Ali kad treba preskočiti jarak ili baru, popeti se na drvo ili na drugu kakvu vratolomnu visinu, kad bude izvoditi kakovu vježbu na prečki, Ćiro skače, penje se, ljulja se to sjedećke, to viseći laktom ili koljenom, radi žestoko, pun vatre i zanosa, ali malo kad izradi, da ne zapne gdjegod nogom, laktom, promaši cilj i gimnastičke produkcije i vratolomije često se svršavale tragično, to će reći nesretno, makar je Ćiro bio i nebojša i vratoloman prvak svagdje. Zaleti se bez računa pa tresk, mjesto na meti nađe ti se iznenada, gdje nije ni mislio ni namjerio: licem i nosom na kaldrmi, laktom o tvrdom zidu, čitav u bari ili u jarku. I to samo zato, što se prekinulo uže, izmakla motka, poklizla ruka ili noga — svakako lude besposlice, zbog kojih osta junak na sramoti i još u stotinu opasnosti, da razbije glavu ili da slomi ruku ili nogu. Tako se mama rijetko kad vraćala s ka-

kova izleta ili pohoda s čitavom djecom, svagda ili se štogod ostavilo ili ponijelo, što se nije htjelo ni mislilo — natučeno čelo, izgrebeno lice, razbit nos a rasporene hlače bolje da se i ne spominju. Pa zato mama nije više ni izlazila s djecom na dulje i na podalje, da ne bi ponijela iglu i konca, bočicu arnike i platna za zavoje.

No i zato eto, što je Ćiro bio po privatnom svom ćeifu neustrašiv gimnastičar a nesamo ponosit gimnazijalac po zvanju sadašnjem, zato su ga naravno mnogo zanimala ona dva već spomenuta zlatna derančića na satu, što se ljuljahu, i on nikada ne bi propustio, da stane pred izlogom urara Turičića, da ih gleda kroza staklo i da broji, koliko puta se oni to dizali gore dolje, gore dolje, jer to bi dakako imalo da znači sekunde to dizanje i spuštanje i tako su zapravo ovi dječačići mjerili vrijeme, i to je bila vrlo zanimljiva stvar, o kojoj se moglo i razmišljati i računati i s drugovima debatirati.

Ali osim ovoga prezanimljivoga sata dragi su mu bili i svi ostali, jednostavni i nejednostavni, što tuku i biju, hodaju i kucaju. I bio je već odavna željan, da ih sve vidi izbliza i da ih čuje sve zajedno. Prava muzika. Od prilike onako, kao kad kucaš u drombumlje. Drombulje su u ono doba bile naročito omiljeli instrumenat dječji. Kad ih turiš među zube i staneš prstom trgati u jezičac, sva ti glava zazvoni i zasvira kao kakva mala banda.

I sada će se dakle Ćiro nagledati i naslušati satova. Bilo ih je doista svake vrste i fele. Svaki ima svoje lice i naokolo lica dvanaest brojki, u sredini dvije kazaljke. Ispod lica vise utezi i šetaljka, pa vitla amo tamo, amo tamo. Rekao bi jednako i po taktu kao četa vojnika kada maršira. I kazaljke malone sve jednako pokazuju, malone, jer je bilo i ponegdje razlike. Ima tu tako i jedan sat s kukavicom na krovu, lijepo izrezuckanom. Pa onda

zgodan je i onaj s kulom, oko koje se biju Turci u čalmama i vojnici u modrim hlačama i visokim crnim šubarama, pucaju topovi, konji se upropanj dižu, junaci mašu sabljama, po zemlji leže mrtvi i ranjeni. Kroz prozorak kule vidi se zvono, a pod zvonom malen satić.

Pošto je Ćiro sve naokolo razgledao i popamtio, svrati pogled gospodaru svih ovih blagoslovenih satova. Stari urar imao je na čelu zelen zaslon, da bolje vidi. Sjedi za prozorom, pred njim na stoliću sijaset sitnih stvarčica. U ruci kliješta, u drugoj sat, pa sada tu nešto vadi i umeće, šarafi, namješta. U jedno oko utisnuo nekakvu okruglu kutiju, sa staklom na dnu — bit će sitnozor ili durbin.

Starac je bio jako zgrbljen, glava malone utekla među ramena i pleća. Kosa dugačka, povijala se po plećima, a brada do pojasa. Nije ni pravo dizao oči, kad je Ćiro ulazio i počeo da izručuje svoju poruku. Samo mahne glavom i rekne:

— Metni to tamo na onu klupu.

Ćiro učini, ali još ne odlazi. Stane i hoće da gleda majstora na djelu.

— Nije teško sastavljati sat, — počne, — kad se ima alat i sve.

— Dabome, alat je sve, — odgovori urar ispod zelena štita. — Bez alata nema zanata.

— Znam, — potvrdi Ćiro. — Da sam imao alata, ja bih ga bio sigurno popravio i on bi išao.

— Tako, ti si ga popravljao! I on bi išao! Vidi vraga. — Stari digne prvi put lice i pogleda Ćiru oštro i ispitljivo kroz onaj durbinčić. Ćiri se učinio strašan kao kakovo jednooko strašilo ili kiklop, jedan od onih orijaša, što se bacahu čitavim stijenama na nedužnoga Odiseja.

— No to će biti lijepa parada, to tvoje popravljanje, — nastavi stari pa se nasmije srdito i porugljivo.

— Dobro sam ga popravio, ali nije htio da ide, — tumačio Ćiro.

— Hahaha! A došao si ovamo zar, da ga ja naučim hodati? Je l? Najprije ga pokvare iz temelja, a onda neka ga stari Turičić popravi.

— Već je star. Sigurno su već istrošeni kotačići i vijci, — govorio Ćiro sigurno i uvjerljivo, trebat će ih izmijeniti. Znate, baka ga je zimus popravila i išao je vrlo dobro, ali onda iznenada opet stao. I nitko nije znao zašto.

— Tako, i baka zar! I nitko nije znao, zašto je stao. No ja ću valjda saznati. Otvorit ću ga i pitat ću ga, a on će mi možda kazati, šta mu je. Treba samo strpljivosti i dobro srce. Da, naročito dobro srce, pa će opet prohodati. Gledaj ove točkove i vijke i pera. To je sve sada još mrtvo i nijemo, bez duše. Ali kad sastavim, kako treba, sve udesim bez naglosti, bez nestrpljivosti, odjednom oživjet će u njemu duša, zakucat će srce i hodat će i kazivat će opet vrijeme, kako treba. Toga ima samo u urara. On jedini zna, kako treba, on čuje čak i vrijeme, kako ide. Drugi su ljudi brbljavi, nestrpljivi, i ne čuju zato ništa.

Ćiro misli svoje misli. I rekne na glas:

— Je l te, gospodine Turičiću, kad bi se izmislio sat, koji bi uvijek išao, i ne bi ga trebalo svaki dan navijati, nego jedamput kad se napravi i onda bi išao, išao i ne stao nikada. Bi l se to moglo napraviti?

— Perpetuum mobile! Tko bi njega izmislio i načinio, taman vrijedio bi, kao da je našao kamen mudraca, — odgovori majstor.

— I je l te, gospodine majstore, onaj sat s velikom slikom, ima muziku? — pita Ćiro dalje.

— Ima ih još nekoliko tu s muzikom. A onaj ima osim nje još nešto.

— A što on ima?

— Ima fratra kapucina, sasvim malena, pa kad je podne, onda on izlazi na ona vratašca i zvoni podne.

— Aaä! — zine Ćiro. To bi on htio da vidi.

— No sada će skoro podne. Ako hoćeš, pričekaj dotle, pa ćeš vidjeti.

To je Ćiro jedva dočekao. I još više oslobođen raspitkuje za kukavicu, kako to ona svaki sat otkukava, pa za one satove, što pokazuju minute na manjoj pločici ispod kazaljke i štošta drugo.

— Baš ima čudnih satova u vas, — završi Ćiro svoj studij satova ovom pohvalnom rečenicom.

— O to sve nije ništa. Ima satova još mnogo čudnovatijih, — raspriča se stari urar. — Viđao sam ih dosta po svijetu. Tako u Pragu ima kula i na velikom satu dvanaest apostola, te oni u podne redom izlaze i biju čekićem u zvono. A u Švicarskom jednom gradu vidio sam tako golem sat, da se na njemu moglo vidjeti nesamo koliko je sati i minuta i sekundi, nego i koji je dan i mjesec, i vidjelo se, je li ljeto ili zima ili drugo koje godišnje doba i viđao se mjesec, kako izlazi i zalazi, pa i sunce je na tom satu hodalo preko neba i opet zapadalo, a izjutra čuo se čak i pijevac, kako kukuriče. I još su tu bili trubljači, svirali u trublje, a bubnjar udarao u bubanj. I još svašta je bilo.

— A joj, i to je sve odista ovako hodalo i radilo? — zinuo Ćiro slatko i lakomo gutajući čudnu priču.

— Da, i sve u svoje vrijeme točno na čas, kroz čitavu godinu i jednu za drugom.

Ćiro je bio zapanjen. Takova šta vidjeti, štaviše, izumiti, ishitriti. To je majstorija!

— I je l' te, ima li još gdje tako čudnih satova? — pitao nezasitno Ćiro.

I majstor je pričao i sve se više raspričao kao od davne želje, da jednom opet progovori ljudskome čeljadetu. Jer ne sjedi li on čitav bogovetni dan tu za stolom i krpa satove i popravlja i sluša muziku vremena, i koliko on to voli, jer voli svoj zanat, toliko voli i da misli o vremenima, što su prošla, o doživljajima, što ih je doživio.

I dok žubore satovi svoje tak-tak-tak, tik-tik-tik, žubore svi zajedno kao da šušti suho granje na vjetru, dotle žubori glas staroga urara, priča teče o stranim zemljama, kojima je prolazio, svuda slagao i razlagao točkove i gradio satove i mjerio i slušao vrijeme, kako hoda i prolazi.

Najedamput nastalo silno neko gibanje i komešanje na sve strane. Podigla se graja od udaraca u kovinu, u zvonca, u žice, po svim tonovima zvoni, bije, zveči sitno, krupno, jasno, duboko i muklo, koje brže bolje nagli i juri, koje polagano, teško i dostojanstveno, sve spušta bat na nakovanj. Dvanaest sati. Zakuka kukavica, zasvira u jednome satu Rakocijev marš, u drugom pišti po tankim žicama pjesma, u trećem cupka sitan, fin starinski tanac. Ćiro stoji na sredini dućančića, okreće glavu sad na jednu stranu, sad na drugu, hvata glasove, ali se svi uskomešali u jednu nerazmrsivu, smiješnu i strašnu zbrku, od koje ti se vrtio mozak. Ćiri je bilo, kao da će iz svih onih satova onaj čas provrvjeti nekakvi čudni ljudi, čitava četa, vojska, narod iz neke nepoznate zemlje, pa će odmah povesti ludo kolo okolo njega.

— Ovo je baš čudna muzika, — rekne najposlije.

— Eh, to ti je ta muzika vremena.

— Pa i ne idu svi ni jednako, — odjednom će Ćiro, pošto se udaranje i svirka pomalo smirila i jedan po jedan sat zamukao, te samo još tu i tamo koji zakašnjeli odvaljivao zadnje udarce.

— Eto, nije drugojačije. Zar nije onaj stari car tolike godine svog života potratio, da naravna dva samo sata, neka bi išli na dlaku jednako? I nije mogao. Nema

toga. Nema ni dva čovjeka na svijetu, ni dvije živine ni dva lista na ovome svijetu da bi bili jednaki navlas.

Digne se urar pa ode od sata do sata, penje se po ljestvama do onih, što su visjeli naviše, prigiblje se onima, što su bili niže, vadi iz kutija, iz izloga, od svakuda, pa ih redom navija i kazaljke im namješta, popravlja.

— Eto, sad pokazuju svi jednako, — primijeti Ćiro zadovoljno.

— Ne će dugo, brzo će opet koji prestizavati, koji zaostajati. Šta ćemo, svako je ljudsko djelo nesavršeno.

Nato stari urar natuče velik šešir na glavu, zaključa pomno za sobom vrata i uputi se s Ćirom spram Zlatnoga vola, gdje će ručati.

Ne treba napose spominjati, da je Ćiro odsada počesto dolazio u malu urariju pod gradskim bedemom. I to nesamo da pita, je li već gotov njegov sat, nego jer mu je omilio zanat gospodina Turičića.

— Vidiš, ti bi mogao učiti urarski zanat, — rekne jednom gospodin Turičić, kojemu je drago bilo, što se to Ćiro toliko zanima njegovim zanatom.

— Pa ja bih to odmah znao, — skromno će Ćiro, — to nije baš ni teško.

— Hohoho! To ti tako misliš. A imaš li strpljenja i srca i duše?

Ćiro na to i ne odgovori nego nastavi:

— Ja bih najvolio da izumim sat, koji bi sve pokazivao kao onaj u Švicarskoj, što ste vi vidjeli, samo još mnogo finiji. Na primjer tamo bi moralo biti čitavo nebo i sve zvijezde i zemaljska kugla i morala bi se okretati za dvadeset i četiri sata, i na jednoj strani sja sunce, a na drugoj je noć i mjesec i zvijezde i sve tako.

— Aula, ta to si ti zbilja nakanio, da pretekneš sve urare na zemlji! Neka, neka, sve je moguće i bit će još svašta na svijetu.

— I znate, gospodine Turičiću, — raskuraži se Ćiro i povjeri se neobičnom iskrenošću, — znate, ja bih još svašta izumio. Tako na priliku jednu spravu, da se može letjeti po zraku. Ja mislim, da to ne bi bilo tako teško. Jer kad mogu letjeti ptice i šišmiši i leptiri, zašto ne bi mogao i čovjek, samo treba da napravi krila i sve onako, da bi ga držalo u zraku, i tako. Je l te, da bi se to moglo?

Stari se urar nije smijao nego rekne:

— Rekao sam već, da je svašta moguće, pa može i to. Tko je još pred šezdeset godina sanjao, da ćemo se voziti bez konja, i da će sama para vući čitav lanac kola i to još s teškim teretima i da ćemo se za dan i noć odvesti u Beč, kamo je trebalo i osam i više dana vožnje, a nije tome ni tako odavna? Ja sam stalan, da ćeš se i ti još moći voziti po zraku, kao što se sada vozimo po vodi i letjet ćeš i bit će još svašta u svijetu, o čemu sada još i ne sanjamo. Ništa nije više nemoguće.

To je Ćiri bilo vrlo drago čuti i on je tvrdo odlučio, da će svakako izumiti nešto veliko, nečuveno, nemoguće, da će se čitav svijet čuditi i diviti.

Međutim je vrijeme nemilice napredovalo i donosilo, što je moralo doći. Tako je došlo, da je porodica promijenila mjesto, ostavila stari zavičaj, pošto ju je najprije ostavio dragi tata, da se više ne vrati.

I pošto je tako porodica osirotjela voljom Svevišnjega s jednim će dijelom njezinim i stari sat još prokrstariti lijepom našom domovinom — uzduž i poprijeko. I gdjegod ga vješali o zid, pokazivao je vjerno i neustrašivo satove i časove, vesele i tužne, kucao i otkucavao suzama i smijehu, dobroj i zloj kobi, nekad pohvaljen, nekad i pokuđen, nekad požurivan, nekad ustavljan, sve prama nestalnoj ćudi i promjenljivom raspoloženju ljudi, kojima

je kazivao trenutke u vječitom pokretu vremena i bivanja.

Prolaze tako godišta kao ništa i jednoga dana opet je trebalo seliti u drugo mjesto. I tu se sada mnoga stvar našla suvišna i na smetnju i neupotrebu.

— Šta ćemo s ovim satom? Da ga ostavimo. Star je i ružan. Šta da ga vučemo sa sobom još dulje po svijetu? I onako se toga vašara i previše nakupilo.

Ostaviše ga, ostaviše Janji iz Šestina, mladoj seljančici, što već tolike godine pere ruho i svake se nedjelje pod starim satom nađe u razgovoru s Anicom. Vršnjakinje su i imenjake, i dobro se paze. Darivale se uzajmice miloštama, a o svom imendanu iza ljetne vedrine gostile se u Anice u gradu.

— Neka bude Janjin sat, — reče Anica, — neka i ona zna, koliko je sati i neka nas se sjeća.

I nakon daljih godinica, kad je bilo opet i sretna povratka u divnu prijestolnicu hrvatskoga roda, slučajem sastale se vršnjakinje i imenjake Janja i Anica.

— Ao, frajlice, a baš ste ostarili, — pozdravi Janja Anicu radosno joj stisnuvši ruku svojom tvrdom, od zemljoradnje žuljavom desnicom.

— No, baš ni vi, draga moja Janjo, nijeste se pomladili, — vrati Anica milo za drago.

— Kako bih? Kaj misliju? Ima u mene petero djece, pa dok se to othranilo i na noge postavilo, ode mladost u nepovrat, — reče Janja s čitavim ponosom sretne majke.

— A šta ja da kažem? — prihvati Anica veselo. — U vas, kažete, petero djece, a ja svaki danak, što dođe, imam na brizi stotinu i više. Sad recite, koja od nas ima više razloga, da je ostarjela?

— Jest, istina je, — potvrdi Janja i sklopi ruku na crvenom pasu. — Od djece nam dolazi starost i ni od čega. Ali da vam nešto kažem, frajlice, znate li još onaj vaš stari sat, što ste mi dali, kad ste ono pred onoliko godina otišli? Još je on u mene i ide vazdan dobro i točno pokazuje ure. I ni jedamput nije stao niti se pokvario. Baš vam još i sada hvala.

— Da Bog da, otkucavao vam još mnoge sretne časove, — zaželi Anica svojoj imenjaki, i pošto se srdačno porukovaše, rastale se ostarjele vršnjakinje. I to je bio posljednji glas o starome satu.

ZMAJ U ŠKRIPCU

Jednom Dragoš opet ispremiješao čitavu kuću. Nešto mu je trebalo. Trebalo mu je mnogo. Trebalo mu odmah. Hoće da gradi zmaja. Jedan njegovih drugova, Stipica, Adolf, koji li, jutros pustio prvi ovoga proljeća zmaja nebu pod oblake. Onda se već zna, da i Dragoš mora imati svoga zmaja. Nije se dalo ni zamisliti, da bi on ostao bez njega. Nije li već dosta, da ga je drugi pretekao.

Stane kao vihar prevrtati kućom. Od vrha do tala ispretražio ju je, dok je našao, što mu je trebalo: papira, konopca, tutkala i Bog te pita, čega još. O svakoga se zadijeva, svakoga za štogod pita, ište, moli, zapovijeda, viče, zanovijeta. Svi se domari našli usplahireni, uznemireni, viču, prepiru se, karaju, ljute se. Ama što tko rekao, htio ili ne htio, Dragoš ne popušta. On hoće, to mu se mora i učiniti, pa baš se i svijet izvrnuo.

Najposlije se kuća opet pomalo smirila i časkom svi odahli. Izgleda, Dragoš je sve našao, što mu je trebalo. Ali, jok, još mu nešto treba. Najvažnije. Nož.

— Kristina, daj nož! — vikne Dragoš.

Kristina stisne usne. Šuti, kao da nije ni čula.

— Kristina, nož mi daj! — podigne se glas jače.

Kristina još jače stište usne i ne čuje.

— Kristina, odmah da si mi dala nož!

Ovo je sad već dreknulo na najvišoj kajdi, što je bilo u Dragoševu grlu. Sva je kuća zaječala od strave. Morala najposlije i Kristina da se odazove.

— Ne dam. Da ga opet gdjegod posiješ, a ja onda traži. Ne dam. Sve sam ti dala, što si iskao, ali noža ne dam.

— Moraš dati, noži nijesu tvoji! — prijetio Dragoš i stao pred Kristinu kao pjevčić, kad hoće da se pobije s drugim pijevcem.

Kristina šuti, ništa ne govori. Samo joj suđe u rukama zvekeće.

Ovakva šutnja i naočita nemarnost Dragoša razjaruje do bjesnoće. Ko razdražen lav zavitla mami u sobu.

— Mama, Kristina ne da noža.

Mama začas izroni iz valovlja bijeloga platna, što se oko nje nadvilo kao bijeli oblaci. Šije ponjave, košulje, šta li. Žuri se. Hoće još danas toliko i toliko da svrši. Sjutra čekaju opet drugi radovi. Ta toliko se toga obija majci oko glave. Da ima deset ruku, svih bi deset bilo zaposleno. A te ruke u poslu lete, kao da su okrilatile. Ne smetajte.

Ali, jok, Dragošu treba nož.

Mama se na prvu dreku odmah i ne odazove. Sva joj je pamet obuzeta poslom.

— Mama, tâ Kristina ne da mi nož. A meni treba, odmah mi treba. Ona je sve zaključala u svoj ormar.

— Pa što ću ti ja? — najposlije se odazove mama ponešto nervozna. — Ako ne da, ne da.

I sad se dogodi, što se u familiji zvalo »posljednjim argumentom« Dragoševim. Zaurliče, kao da ga je tkogod natakao na ražanj, baci se na pod i stane bijesno mlatiti nogama.

To mamu najposlije sasvim otrijezni iz njezina radnoga zanosa.

— Ta podajte mu već jednom taj nož, Kristina, — vikne mama kroz otvorena vrata.

Dragoš odmah skoči kao uboden.

— Mama je rekla, da mi podaš nož! — slavodobitno zaviče Dragoš u kuhinju.

Kristina samo što ne proplače.

— Kako ću mu dati? Raznesu sve nože po čitavoj kući, pa kad hoću prostrijeti stol, nema nijednoga. Prodangubim sat, dok ih sve pokupim s brda i s dola. Neki dan čak nađem jedan prebijen u drvarnici. Ako koji usfali, mene pitaju za nj.

Tu Dragoš opet zaintači vikati. Te onda mama nešto blažim glasom dozivlje Kristinu:

— Podajte mu samo, Kristina. A ti, ako ga ne vratiš zdrava i čitava do objeda Kristini, znaš već, šta te čeka. Ako ga pokvariš, jao tebi.

Kristina uzdahne i pođe k ormaru.

— Ne ću ga pokvariti i vratit ću ga živa i zdrava.

Potom zavlada u kući opet običan mir i tišina.

Dragoš se sa svojim vašarom namjestio na stolu u trijemu. Tu je bio papir od novina, tu konopac, tu na tanjuriću zamućen kelj od brašna i vode. Dragoš u sav jek gradi zmaja. Kroji, slaže, lijepi, sav se oznojio od posla. Nekad i što složi, opet razloži, što slijepi, razlijepi.

Ali najposlije nekako se nađe gotov zmaj. Dragoš odmah s njim pred kuću na poljanicu. Ali jao, zmaj i ne misli da se digne, kamoli da leti. Dragoš se zatrkuje, diže rukom zmaja, baca ga u zrak, ali zmaj ne će pa ne će, nego po zemlji nevoljice se vuče, po travi, po prašini. Čitava ulica pomaže, sva njena djeca tu su, dižu, nose, podupiru. Sve uzalud. Zmaj ne će da leti pa ne će. Već onako vukući se po prahu i kalu moj ti vam se zmaj sav ožuljao, potrgao, rascijepio, raspao.

Dragoš udri u plač i jauk, kad se ovako jadan i svladan vratio s bojnoga polja vukući za sobom tužne ostatke nesretnoga zmaja. A bješe tako divan vjetar i tako modro nebo i toliko djece, da gledaju, da se dive i da zavide.

I sad gle gdje osta na sramoti, ne htjede zmaj da se pokaže.

Zaječala kuća iznova od podruma pa do krova. Jer Dragoš je opet trebao i ovog i onog, da načini drugoga zmaja, i jer se Dragoš zagrozio svima, što mu se htjeli rugati, da će načiniti i boljega i ljepšega. Naprosto zmaja, kakova ni u koga nema.

Ali kuća kao da se umorila od Dragoševa prvašnjega zuluma. Ne će ništa da poda. Nitko mu se ovaj put ne odazivlje, nitko ne razumije tugu i želju njegova srca. Tu mama, tu Kristina, tu Anica: nitko za njegove muke ne pokazuje ni razumijevanja ni smilovanja. Svi ga gone od sebe.

— Imao si, što si htio, a sad izdiri, — odlučnu progovori mama riječ.

U taj čas eto ti bake iz crkve. Ako ga svi ostavili, baka će pomoći.

Baka u svojim haljinama ponijela miris tamjana. Baka se u crkvi pomolila za sve svoje mile i drage, žive i pokojne, da im Bog da, što im treba. Baka će načiniti i zmaja za Dragoša, jer njemu sada prije svega treba zmaj.

— Baka će načiniti zmaja!

Ko kad iza teške oluje sunce probija oblak, tako se Dragošu razvedri lice. Baka će napraviti zmaja. I bit će ljepši i bolji nego ičiji. To se zna. Baka sve razumije, sve zna. Ne uvezuje li ona djeci knjige, nije li Anici napravila torbu za školu, ne umije li skucavati kutijice i škatuljice, a kad ustreba, bolje će pokrpati cipele nego i sam majstor Polcer. Pravi je majstor baka. Načinit će i zmaja, da će ga biti šta vidjeti.

Dragoš stoji kao na vretenu i gotov je da se razleti na sve strane, čim baka čega ustreba. Na stolu razastrla papir, veliki i debeli papir.

— Eh, lako je praviti zmaja, koji će letjeti, kad se ima čim, — reče Dragoš i od zadovoljstva uzdahne.

— A gdje si ti, bakice, čuvala taj papir, da ja nijesam za nj znao! — pitao Dragoš. — Ovo je doista pravi papir, da se od njega načini zmaj, pa se ne će tako lako potrgati.

I opipa papir ko netko, tko se u stvar razumije.

— Tvoja sreća, da ti nijesi znao za taj papir, — nasmije se baka, — ne bi ga danas više bilo, da se gradi zmaj.

I Dragoš se nasmije i veli, da je istina, što baka kaže.

Te sad baka počne krojiti i rezati. Najprije tijelo na čitiri roga, sprijeda tupo, straga oštrljato, kako se već pristoji zmaju.

— Samo neka bude velik, bakice, — poticaše Dragoš, — znaš, mnogo veći nego Adolfov. Pi, šta mi je njegov malen!

— Ako bude, kolik si ti, bit će dobar. Šta misliš?

— Bit će dobar, potvrdi Dragoš.

Sad bi baka naokolo stranice utvrdila prutovima.

— Ovi su prutovi predebeli i preteški, — rekne baka — i ne znam, hoće li htjeti da leti.

— Šta, zar da ne leti? A šta će mi zmaj, ako ne leti?

— Da nam je trske, — proslijedi baka, — šuplje trske, ta bi valjala.

— Trske, trske, — uzvrpolji se Dragoš ko zrnje na rešetu. Pa dakako trske treba.

Dragoš se zadiše, namršti obrve, čitavo mu lice zaigralo od napornoga mišljenja, odakle da se uzme trska. Zavrti se oko sebe, gleda, zvjera na sve strane.

— Trske, trske! — vikne pa se zaleti amo tamo kao muha po praznome loncu.

Ali onda odjedared stane kao ukopan i klikne kao soko sivi:

— Ha, ja znam! — i ko iz puške izbačen odleti preko dvora pa u drvarnicu pa uz ljestve na tavan više drvarnice. I još baka nije imala kad da s nekim nepovjerenjem pogleda za unukom, kad ču, kako nešto šušti i pljušti niz ljestve, kao da se niz brdo šuma valja.

— A moj Bože, gdje si to našao? Ta valjda ne će trebati čitav snop! Vrati to natrag, gdje si našao, pa izvuci samo dvije tri najtanje i najjednakije trske.

Dragoš stoji nasred ljestava sa svojim tovarom pa ne može ni naprijed ni natrag. Pokuša izvući dvije najljepše trske, ali kako će, kad ne može ni da gleda od silne prašine, što je uzvitlale metlice na kraju trske. A teret bome prignječio ga nemilice, prašina štipala u nosu. Ali momče šuti, ne tuži se, ne jauče, već časom trsku tura gore, a trska njega dolje i tako se bore, tko će nadvladati. Trska šušti, praska, puca, Dragoš stenje, huče.

Je li se u tome času sjetio, kako se još pred nedavno kao dvogodišnje derančе jednom popeo na kumin tavan i to po strašno strmim i vratolomnim ljestvama! I kako kuma, ugledavši ga gore, gdje stoji sa starom sabljom u ruci i čakom na glavi sve do polovice očiju, zalomila rukama i uzviknula:

— A kuda si se to do vraga popeo?

Dragoš zakliktao od pusta veselja:

— Vidi, kuma, našao ja sodaju.

I pošto ga onda kuma sretno skinula i postavila na sigurnu zemlju, i Dragoš pošao kući, čitavim je putem duž taraba ponavljao nove zanimljive riječi :

— Do vaga popeo, do vaga popeo.

— A šta ti to mrndaš? — pitao ga kum, koji se upravo vraćao iz škole.

— Imao ja sodaju kod kume, — glasio brzi odgovor.

Kad nekoliko vremena poslije toga Dragoš zateče mamu, gdje stoji na stolici pa nešto na ormaru sprema.

Dragoš stane, raskreči noge, ruke složi unatrage i oštro uzvinuvši obrve zapita strogo:

— A kuda si se to, mama, do vaga popela?

Nekad bilo, sad se spominjalo. I teško da se Dragoš u onaj kritični čas ičega sjećao, kad je preko svoje volje onako brzo sletio niz ljestve zajedno s oštrom trskom. Srećom odmah se našla i baka pa ga iskopa ispod šiblja svega izgrebena, ožuljana, prašna. Dragoš šuti, ništa ne govori, a šuti i baka, jer nije voljela suvišna i beskorisna razgovora. A osim toga držala je, da činu, koji se sam osvetio, ne treba suditi.

Kad se baka i unuk opet nađu za poslom oko zmaja, djelo je brzo i lijepo napredovalo. Pošto sve četiri stranice trskom podviju i koncem sašiju, da bolje drži, kliče Dragoš:

— Eh, ovo će baš držati, jer je ovaj konac baš čvrst pa se ne će zmaj raspasti ko onaj moj prvi. Je li, baka, ovaj je konac vrlo čvrst?

— Kako nije? Sama sam sijala konoplju, sama močila i trla i oprela. Boljega ne ćeš nigdje naći, — potvrdi baka i kitama od papira okiti krajeve repa i zaušnice.

Pošto privežu dug konopac nasred krsnice, Dragoš pograbi zmaja i hoće da poleti.

— Čekaj, kad već, tad već — da mu još lice napravimo! — ustavi ga baka i donese iz kuhinje komad ugljena, modrila za rublje i krpu crvena papira, u koji se umata cikorija.

Gleda Dragoš, što će to sada još biti. Kad al ono baka ugljenom načini dvije obrve kao zmije, pod njima oči kao dva mlinska točka, oboji modrilom. U sredini se izbočio nos kao paradajz sa širokim nozdrvama. Čisto vidiš, kako iz njih suče plamen. A istom usta — ja šta rekoh: ralje su to! — strahovito zinula i zubi golemi, pravi zmajski zubi zaprijetili grozno, i među njima, iz

razvaljenih laloka, vitlala jezičina crvena kao krv. Kad pogledaš zmajsko lice, užas te hvata i smrtna strava.

Dragoš kao očaran poskakuje oko stola, plješće rukama i ne zna, šta bi od radosti.

— No takova zmaja zbilja nitko još nije imao, nijedan dječko, je l' te, bakice? — reče s neizrecivim zadovoljstvom.

I nije mogao odoljeti, da ne izleti časom pred kuću, gdje su djeca još bila u igri, pa im se pohvali:

— Ha, sada ćete vi vidjeti, što je zmaj!

Vrati se brže bolje u kuću, a djeca sva za njim pa u dvorištu stali pa zinuli i od velikoga čuda onijemili. Dragoš hoće da pograbi zvijer, ali uto mu Anica dovikne:

— Tako zar, a što se kaže baki?

To je Dragoš malone i zaboravio. Zaleti se u baku, burno je zagrli i poljubi, kud je u hitnji stiglo, pa reče slatko, umiljato:

— Hvala, bakice, što si mi načinila tako lijepa zmaja.

I nato izleti nadvor. Uzme zmaja u jednu ruku i diže ga visoko nad glavom, da ga je svega prekrilio kao krov. U drugu ruku uzme klupko s kanafom i ispraćen četom djece iziđe na poljanicu pred kućom.

Tu je jedini zaostao Adolf i zabavio se oko svoga zmaja, kojemu je trebalo svaki čas popravka. Kad ugleda Dragoševa zmaja, osta zapanjen. A onda vidjevši, kako se svi dječaci sjatili oko Dragoša, reče »Pi!«, okrene se uvrijeđen i ode svojim putem.

Dječki prionuli, da učine čast novoj zvijezdi, zmaju ljutome, podigoše urnebes i svi hoće da pomognu, da ga dignu i nose, dok ne uhvati vjetra i stane letjeti.

— Tu je premalo mjesta, — reče Dragoš, — među kućama ne će dobro moći letjeti. Ajdemo na egzercirplac, tamo će biti više mjesta.

— Ajdemo! — zaurliče četa i povorka krene. Putem pristalo, štogod je stiglo i s Dragošem školsku klupu grijalo.

— Hura, Dragoš ima zmaja, velikoga zmaja, gle, kako je strašan, zubi mu kao grablje, sad će koga zgrabiti — vikali oni malo veći. A oni najmanji samo što se nijesu u istinu stravili. Ali ipak ne mogli da ne pođu s gomilom.

Najjači osvojili mjesto kraj Dragoša. Gurajući druge drže ga se čvrsto s jedne i s druge strane, prihvatili to za komad konopca, to za kraj repa, sa zanosom gledajući u zmaja više Dragoševe glave. Pođoše svečano i važno kroz gradske ulice put novogradskih vrata. Četa rasla i kad se nađu na prvome mostu preko šanca, narasla je na jedno dvadesetak glava. Među učesnicima našle se i dvije tri djevojčice, koje pristadoše uz braću svoju, a bila je tu i Mica stolara Friča sa svojim najmanjim bracom, kojega je za sobom vukla u kolicima, t. j. u sandučku na točkove. Sjedi dijete u košuljici, u rukama velik komad kruha s pekmezom, pa slatko jede, pola jede, pola po licu maže.

Prebaci se vesela četa preko mosta i bedemova i ispane na potaracani drvored. Kestenovi upravo stajali u najljepšem svom proljetnom ruhu i nakitili se bijelim svijećama svojih cvjetova. Posvuda se protiskivala zelena trava, a grmlje se osulo mladim lišćem. Po modrom se nebu gonili oblaci igrajući se kao nestašna janjad po zelenom polju.

Tako dođu i do ledine. Prostrla se nadaleko i naširoko sve onamo do donjega grada, i do nove varoši. Po njoj se rastumarali vojnici i vježbaju u skupovima i pojedince. Trče, skaču, lijegaju na zemlju, ustaju. Drugi opet sviraju u borije, udaraju u bubnjeve, ori se na sve strane.

Tu na praznoj i prostranoj polovici ledine ustavila se hrabra četa. Sva je ledina isposuta bijelim zlatosrcastim zvjezdicama krasuljka. Po njoj struže proljetni vjetar i on će sada divno ponesti zmaja u nebeske modre visine.

— Drž'te — zapovjedi Dragoš dvojici odabranika, — dignite zmaja i kad reknem, onda ga bacite uvis.

Dječaci to jedva dočekaju. Drže zvijer pobožno kao da je slika s oltara. Dragoš odmata konopac s klupka, a ostala se pratnja poredala u dva reda pa zinula i radoznalo gleda, što će sada biti.

— Maknite se! — komandira Dragoš, — pustite! — vikne drugovima i zaleti se niz ledinu. Zmaj se odmah od prve znatno zatresao, zatreptao. Vidi mu se, hoće da leti. I najednom stane se dizati i sve se više penjaše i sve manji postajaše, što je Dragoš dalje odmicao. Kad to vide ostali, nagnu s urnebesom u trku kao jato ždralova. Sva se ledina ustalasala pod njima. Pa sad za Dragošem uz polje, niz polje, hrabra četa obigrava ledinu kao vihar. I Mica najprije poletjela za drugima, za njom se klancala kolica s bracom, kotrljala, gore dolje preko krtinjaka pa niz rupe i jarke, a dijete u sandučku treska se kao orah na rešetu, vrišti i plače do neba se čuje.

— Šuti, ne deri se, vidi zmaja, kako leti! — ušutkavala seka bracu. Pa opet udri dalje. Najedamput se kolica spotaknu o osobito pakostan krtinjak, prevrnu se, i dijete se izvali. Sad nije bilo kuda, već sjedni na travu i tješi rascvijeljeno momče, koje ne mari za zmaja i kojemu se na licu pekmez sa suzama pomiješao u neprozirnu kašu i pokrio sve jednom slanoslasnom prevlakom.

Međutim zmaj učinio svoju dužnost, štaviše, sve većma sticao slavu izvrsnim letom takmičeći se s golubovima, što su onuda po drveću imali svoja gnijezda pa se nemalo začudili neobičnoj golemoj ptici.

Čak i vojnici, što su bili najbliži, prestali vježbati pa gledaju, šta se tu radi. Mladi časnik, koji se dosadno pod kestenovima amo tamo šetao i palio cigaretu za cigaretom, stao bliže, da i on to čudo vidi.

Kad se Dragoš treći put vraćao niz polje, a to vjetar jače zahvati zmaja, pa ga pred Dragošem ponese sve brže i brže, da ga je Dragoš jedva mogao stizavati. Leti zmaj kao zmaj, a Dragoš kao bez duše. Najednoć izmakne mu se konopac iz ruke i zmaj onako slobodan zavitla u visine kao suri orle pa ravno na kesten među najviše granje i tu se namjesti.

— Ode zmaj! — vrisnu svi u jedan glas.

— Moj zmaj! Pomozite! Držite! Odleti mi zmaj, — vrišti Dragoš, ruke k nebu diže.

Vojnici se smiju, dječaci viču, zapomažu, bubnji sviraju, trublje ječe, pravi urnebes.

Stane Dragoš pod kesten, bulji uvis, zaskakuje se, lama rukama, hoće zmaja da skine. Sve uzalud, zmaj se zadio upravo o najdulju granu, što se mimo ostale daleko u polje isturila, pa okrenuo strašno svoje lice dolje spram očajnoga Dragoša, izbečio zube, isplazio jezik, krevelji se, strahota ga gledati, čisto mu se vidi sila i kako prijeti i ruga se.

Dragoš je blizu da zaplače od očajanja. Tako divan zmaj pa da ostane na sramoti. Vojnici bezdušnici samo se smiju, stoje i gledaju. Gledao i mladi oficir, što je nadzirao vježbanje. Dragoš ga je poznavao, to jest viđao ga je počesto na čelu njegove čete, kad bi se vraćala sa vježbe, a viđao ga i pred kazinom, gdje je pio pivo ili kavu. Mladi poručnik držeći ruke naopako strašno se dosađivao jednoličnim svojim poslom oko vježbanja vojnika, pa je zato pri prvoj pojavi zmaja sa zanimanjem motrio njegov junački let. Ta zar je baš tako i odavna, što se i sam gonio sa zmajevima? Videći zmaja

u nevolji, namigne dvojici momaka, a ovi jedva dočekali, da se časom izmaknu dosadnome sagibanju i pružanju koljena, te kao iz puške upute se pod kesten, da skinu zmaja. Stanu pod stablo, da izmjere visinu očima.

— A uteče li? — jedan će pa se nasmije Dragošu. A drugi će za njim:

— Baš se visoko popeo, ko zmaj.

Kako da ga skinu? Nije to tako laka stvar. Ne skida se zmaj šale, kad se jednom popeo tako visoko. To i sam Dragoš vidi. Uzalud dohvaćaju momci granu, ne mogu je uhvatiti. Tresu donjim granama, vuku. Zaludu. Zmaj se samo pokadšto malo potresa, pa ništa.

Pošto su pokušali i ovako i onako, odjednom Dragošu svane u glavi ponosna misao. Zar on sam ne bi mogao skinuti svoga zmaja?

I ni pet ni šest k debelom stablu, pripije se uz hrapavu koru, pa da će puzati gore. Sad momci razumjevši i oni, što je Dragoš naumio, pomognu mu na drvo, guraju ga odozdola i eto ti ga, dohvati se grane pa s jedne grane na drugu, dok ne stigne na zmajevu, legne po njoj potrbuške i stane puzati. Granje po njemu struže, lišće šušti, grana se pod njim ljulja. Već može razabrati zmaja kroza splet grančica.

— Još bliže, — viču odozdola i nebrojene se ruke ispružile, da dočekaju zmaja.

I grana se počela svijati k zemlji.

— Još bliže, — zadreknu djeca, — tresi granom.

Dragoš trese, što bolje može. Na to zmaj nije bio spreman, zaljulja se i on, beči oči, krevelji se strahovito. Pod njim urnebes dječji, skaču amo tamo, ruke se ustalasale, da hvataju zmaja. Na Dragoša nitko više i ne misli i ne gleda. A ipak on visi na tankome kraju grane, visi kao prezrela jabuka, koju će najmanji vjetrić otresti i oboriti na zemlju. I nitko ne mjeri, kolika je visina od

grane do zemlje. Nitko ne misli, da tu Dragoševe sitne kosti, čitav njegov mali život visi o jednoj tankoj grani. Stenje i huče, da samo zmaj stigne zdrav i čitav dolje, a ne stenje niti misli, hoće li i on zdrav i čitav stići na tvrdu zemljicu. Srećom znamo, da svako dijete, i dobro i zločesto, ima svoga anđela čuvara, po potrebi i dva, te tako se i Dragošu našao u nevolji, pa ga prihvati i sretno skine s drveta. U času kad se svi zagledali u zmaja, kako se strašno kreveljeći i šušteći prebacivao s grane na granu, mladi poručnik napeto promatrao, kako će se za njim spustiti junački izbavitelj gizdavoga zmaja. I doista nekakvo veliko crno klupko stane se kotrljati među granjem i sad... sad će... Uto brže bolje časnik potrči pod drvo i vikne raširivši ruke:

— Skoči!

Klupko skoči i Dragoš se sretno nađe na zemlji, razmota se i nađe, da osim ljudski izgrebena lica, ruku i koljena sve ostalo našlo se zdravo i čitavo.

— Kao pravi junak iza bojnog okršaja! — pozdravi ga poručnik.

Gore je prošao zmaj. Lice mu na sve strane izderano, vise s njega krpe kao s bojna barjaka iza topovske vatre. Kroz one rupe prolazio vjetar i ne će da leti. Zato četa nemajući više što da gleda, spremi se kući. U zadnji se čas Dragoš sjeti svoje dužnosti, vrati se poručniku, skine šešir i rekne učtivo i bez smetnje:

— Gospodine poručniče, lijepa hvala, što ste me, što ste me...

— No, što sam te?

— Što ste mi spasli život, — dovrši Dragoš slavno.

— No baš nijesam život, ali možda koju ruku ili nogu, — odgovori poručnik i pruži Dragošu ruku.

A Dragoš vas pocrveni od tolike časti, gdje se s njim rukuje jedan oficir, pa pogleda u svoju pratnju, vide li ga. Vide oni, ali više gledaju zmaja, gdje se lelujao više Dragoševe glave.

Kad povorka s Dragošem na čelu stigne blizu grada, padne Dragošu napamet, da udari preko bedema i da makar još jedamput kuša, ne bi li zmaj ipak još poletio i onako ranjen i sakat. Dosta ga je nosio, možda se i odmorio.

To je i drugima bilo pravo. Samo djevojčice odoše cestom u grad, jer se mali braco u kolicima strašno derao i iskao, da ga kući voze mami.

Svi pokušaji, da zmaja još jednom dignu u zrak, ostali bez uspjeha. Ni poklici ni prijetnje, ništa ga nije moglo sklonuti, da se digne sa zemlje. Čisto kao da ga je stid, što je ovako ružno ograisao i lice nagrdio.

Najednom netko iz družbe vikne:

— Eto šancfrajta (straža), bjež'te!

I što bi dlanom o dlan, dječaci prhnu i razlete se na sve strane. Poleti i Dragoš glavom bez obzira vukući za sobom ostatke svoga zmaja. Tako se odjednom nađe potrbuške u jarku, a zmaj na njemu, pokri ga svega. Tu se ušuti i ne da znaka od sebe misleći:

— Sada što Bog da i sreća junačka!

I čekaše sa zebnjom, ali ne dočeka ništa. Straži ni traga ni glasa. Prođe ovako neko vrijeme. Dragoš pod sobom osjeti nemilu vlagu. To je na dnu jarka bilo nešto blata i on sa strepnjom pomisli na svoje haljine. I ako baš i nijesu bile najnovije, ali trebalo ih je svakako čuvati. I koliko je tu mama bila po srijedi, toliko i on sam nije volio prljava i zamazana odijela.

Uto odjednom ču nekakovo tiho jecanje i stenjanje. Privìdi mu se, kao da dolazi nekuda odozdola, iz zemlje, odakle li. Digne oprezno glavu i proviri ispod zmaja. Pošto razvidi okoliš, utvrdi, da je bio blizu bedemskoga ruba, a oni glasovi dolazili iz samoga šanca.

Odmah pomisli, da je jedan od dječaka zaostao na kordonu, pa ne može naprijed ni natrag. A po glasu prepoznao je svoga prisnoga prijatelja Stipicu.

Dragoš isturi glavu oprezno povrh šanca. Jest, Stipica je bio. Tri metra pod Dragošem prilijepio se Stipica uza stijenu zida, ruke raširio kao raspet, nogama se odupirao i gotovo upijao u uski kameni trak a licem pritisnuo uza zid pa ječao i tiho jaukao tako bijedno i nevoljno, da bi isti kamen proplakao.

Dragoš je odmah bio na čistu, da se tu mora nešto učiniti! Treba prijatelja izbaviti pošto poto.

— Stipica, — zovne Dragoš u pô glasa, — Stipica, šta radiš tamo dolje?

Sad, i to je bilo dakako glupo pitanje, ali Stipici je već i sam ljudski glas u njegovoj nevolji bio utjeha. Htio bi da vidi, otkuda dolazi taj glas, ali ne smije ni da se makne ni da dahne. Jer da se samo i makne, mogao bi natraške da sleti niza zid u dubinu, a ta je još bila i puna vode. On zato samo tiho zastenje i zacvili.

— Zašto nijesi s drugima utekao? — pitao Dragoš.

No i to je pitanje bilo suvišno. I Dragoš kao i svaki drugi mogao je znati, šta znači, kad tkogod sleti niz bedemski zid, pa se nogama nađe na kordonu. Dragoš je znao, da Stipica od pustoga straha nije mogao za drugima. Kordon, brate moj dragi, nije mačji kašalj ili ko kakvagod promenada. Treba samo da pogledaš pa da vidiš onu jedno pô rifa izbočenu kamenu stazu, što je uzduž sredine opasala zid pa se vije oko čitave utvrde, i odmah ćeš shvatiti, kako je onome pri duši, koji se po kakvoj nevolji našao, da se po toj stazi šeta. Više njega s jedne strane strmina u visinu, niže njega s druge strane strmina u dubinu i ta još ima suviše i vode i bara s kreketavim žabama i drugim strahotama. Valja da je srca junačkoga i glave bistre i čvrste, koja se ne će zavrtjeti

na pogledu provalije pod sobom. Pa i on će oprezno sterati stopu pred stopu, rukom se hvatati zida s jedne strane i oči ravno na put pred sobom upirati, jer ne dao Bog pogledati na stranu, gdje nema ništa osim zraka i praznine. Smjesta bi ga povuklo k sebi dolje. Tko je manje junačkoga srca, početveronožit će se i pužući prevaljivat će neizrecive putove dječjih pustolovina, punih željene strave i slatkoga straha. Mnoga bi se majka obezumila, da zna za te pustolovine i vratolomije, na kojima sinak traži prvo svoje junačko lovorje.

Dragoš i ne pita dalje, zašto Stipica nije s drugima otišao. Dok su ti drugi smjeliji, jači, neustrašivi sretno prevalili opasni put, pa sretno zaobišli svekolike bedemske okuke do onoga mjesta, koje je valjda samo djeci poznato i gdje su vremenske nepogode i dječje noge izrovale u zidu jame, pa će se tu kao po ljestvama spustiti u šanac i onda poznatim stazama kući — dotle je jadni Stipica stao na kordonu, gdje se našao, noge raskračio, ruke raširio te tako kao raspet čitavom se prednjom stranom prilijepio, pripio uza zid, da mu se čisto i nos spljoštio na vlažnoj lišajem obrasloj cigli i tako čekao svoju sudbinu. Dragoš sve to zna, kao da gleda očima, a isto zna, da ne smije druga ostaviti na cjedilu. Ali kako da mu pomogne?

No brzo se smisli. Naokolo je sve tiho, moći će se nešto početi. Nagne glavu nad bedem i rekne utješljivo:

— Šuti, Stipica, šuti i čekaj. Otrčat ću u grad i dozvat ću pomoć.

— Nemoj otići, mene je strah! — propišti Stipica i još se tješnje pripije uza zid.

— Ne budi lud. Kako ću ti pomoći, ako ne odem? — odriješito će Dragoš. — Vidjet ćeš, brzo ću se vratiti. Bez konopca i motke ne možeš napolje.

To je Stipica vidio, pa samo uzdahne.

Nato se Dragoš izmota iz jarka, brže bolje očisti se od blata, koliko se dalo, a onda strugne preko trave kao strijela pa na cestu. Zatrča se, što je bolje mogao, prestigne i Micu s njenim kolicima i rasplakalim bracom i tako stigne u grad pred prvu kasarnu. Tu su vojnici u dvorištu oko bunara prali ruho i odijelo. Po klupama i stolovima razastrli bijele kapute i modre hlače pa ih trljali kefama, da je voda štrcala na sve strane. Na vrhu stepenica stajao debeli stražmeštar i nadzirao posao. Dugački, kao koplje zafrknuti brkovi presijecali mu rumeno lice u dvije pole. Donju polu ispunio podvoljak, a gornju zapremio nos, jer se oči jedva i vidjele, kako su bile propale u salo.

Odmah stane Dragoš pred gospodina stražmeštra, skine smjerno šešir i kićenom besjedom javi pokorno nezgodu svoga druga i zamoli pomoć.

Stražmeštar naduo obraze, da su zasjali kao uljem namazani, brk nakostrušio, podbočio se i strašno mrštio obrve. Kad Dragoš svrši i opet namjesti šešir, stražmeštar zamahne štapom po zraku i zarokće:

— Niks kravatiš, abtreten!

Ali Dragoš se ne da smesti. Stipica čeka u sto strahova i ne smije da ne dočeka pomoć. Zato Dragoš okrene njemački:

— Melde gehorsamst...

Kad svrši njemačku besjedu, kako je već ljepše znao i mogao, opet zauče brkati silnik:

— Niks tajč! Abtreten, marsch!

Sad, šta će tu Dragoš? Ovaj čovo tu gore ne umije hrvatski, ne zna njemački, a Dragoš osim ova dva jezika ne umije nijednoga više. Podbije ga znoj od brige, kako da kaže, šta mu treba. I još ga odavle gone. Kamo će, na koju li stranu?

U tom času niz trijem vojarne zazvekeću sitne mamuzice časničke, zazveči sabljica. Stražmeštar kao lopta odskoči u stranu, ukoči se i metne ruku na kapu. Pojavi se mlad časnik. Tanak u pasu, malone golobradast, lijep i sjajan od pete do glave. Crveni pantaloni liče mu, da ga je milota gledati. Dragoš ga pozna, kao što pozna sve oficire gradske posade. Vidio ga i na čelu satnije i na konju i pred kazinom.

I ako se s njim još nije lično razgovarao, on sad bez straha pristupi korak bliže, uzvine svoje neodoljivo plave oči gore spram časnika i ponovi s mnogo srdačnosti svoju prijavu i molbu, ovaj put zbog sigurnijeg uspjeha pola hrvatski, pola njemački.

Gospodin se časnik držao vrlo važno i strogo. Ali kad je razumio, stane najprije palicom da tucka po presjajnim sarama čizme, a onda mu preko lica preleti lukav osmijeh. Mahne dvojici momaka i zapovjedi im, da skinu ljestve i debeo konopac pa neka pođu s ovim dječakom, treba da skinu zalutalo dijete s kordona.

Vojnici poslušaju. Dragoš se pred oficirom ispruži, što je više mogao, digne ruku k rubu šešira i pozdravi po vojnički. Poručnik isto tako ozbiljno otpozdravi, a onda se nasmije i rukom veselo zamahne na Dragoša. Ta Bože moj, koliko je tome vremena, što je i on ovako tumarao s drugovima po gradskim bedemima i drugim zabranjenim stazama pa zapadao u ovakove đačke nevolje. Mažda je tome jedva pet šest godina, jedva koja više. Pa zato je on sasvim dobro shvatio položaj Dragošev i njegova druga. A osim toga poznavao je i Dragoša — a tko Dragoša nije poznavao? Nema ga u čitavom gradu od jednih vrata do drugih, tko ga ne bi znao i po dobru i po zlu, samo to zlo nije bilo i rđavo.

Međutim se Dragoš s vojnicima otputi na »lice mjesta«. Išao je pred njima, da ih vodi. I taman mu bi,

kao kad se igra vojnika, a on na čelu zapovijeda četom. Ali ovo su bili odrasli ljudi, brkati, stari. I zato mu se čitavo to poslanstvo učinilo izvanredno važno i dabome i on sam sebi nekuda neobičan, kao da to i nije on, već netko drugi, a opet je on, samo mnogo, mnogo veći, čisto kao odrastao. I to ga je napunjalo takim zadovoljstvom, da nije znao, kako bolje da to istakne svojim držanjem. Isprsi se, što je bolje mogao, nadme obraze, a što je snažno i tvrdo noge premetao, sva je kaldrma pod njima ječala. Vojnici su poslušno išli za njim i nimalo se nijesu začudili malome vođi svome. Befel je befel, a njima je njihov starješina zapovjedio, da pođu za ovim dječakom i eno oni pošli, pa sad bilo baš na kraj svijeta. A nije im baš ni bilo krivo, da s ovo malo šetnje zamijene budalasto pranje haljina, što je zapravo ženski posao.

Putem oni ipak pored svega respekta za ovoga svoga maloga vođu pomalo zametnu razgovor s njim, da saznadu, kamo i pošto ih on to sada vodi. Dragoš im drage volje ispriča svu priču o zmaju i njegovu letu i o svemu, što se poslije toga dogodilo.

Vojnici se čude i naizmjence uzvikuju:

— Aulà! Vidi ga, bolan! Naopako!

Pošto iziđu na zadnja vrata, ukaže im se postrance daleko na dnu bedema Stipica, gdje još vazda visi na zidu kao veliki pauk ili kukac.

— Loza mu njegova, — rekne jedan od vojnika, — kako je samo dospio onamo.

— Pa, Boga ti, ko i svaki drugi što bi dospio, natraške i potrbuške kao rak, — odgovori drugi momak.

Pošto još zaobiđu bedem, Dragoš potrči preko livade pa se nadvije nad šanac i pita:

— Stipica, jesi li još živ? Evo, došla je pomoć!

Stipica samo zastenje, od straha sav je već iznemogao.

Vojnici se odmah dadu na posao. Spuste ljestve, načine od konopca petlju i bace dolje.

— Zabaci petlju preko glave, provuci ruke kroz nju, pa stegni u pasu, — viknu mu odozgora.

— Ne mogu! — vrišti Stipica nevoljnički.

— E, ako ne možeš ti, ne možemo ni mi da te izvučemo, — viču vojnici.

A Dragoš prijateljski i uvjereno bodrio:

— Ne boj se, to nije teško, samo glavu malo odmakni od zida, mi ćemo ti petlju prebaciti preko glave, i onda ti jednu po jednu ruku provuci.

Još nekoliko puta ponavljalo se odozdola očajno »ne mogu, ne mogu«, ali najposlije ipak opaše se Stipica užetom.

— A sad se popni na ljestve, zapovjedi Dragoš, koji se pun zanimanja i bez straha potrbuške glavom nadavio na zid.

— Ne mogu! — vrištao Stipica ponovno krijući neprestance lice na stijeni zida.

— Pa onda ostani gdje si, ako ne možeš, — razljuti se Dragoš i od nestrpljivosti najvolio bi, da je on na Stipičinu mjestu i sve ga ruke i noge svrbjele, da se ne spusti niz ljestve.

Najposlije se Stipica ipak odvaži i ne krećući glavom napipa rukom ljestve, pa stišćući oči nekako ga sretno izvuku.

Sad sjednu svi na travu, da malo otpočinu od napora i straha.

Vojnicima se nimalo nije žurilo natrag u kasarnu i ne bi im bilo krivo, da se ovdje malo odmore od kasarnskoga posla. Stali razgledavati zmaja i čuditi se.

— Ih, Bog ga ubio, kako se to fino nakinđurio. Pravi pravcati zmaj.

— Bio je ljepši, — nježno Dragoš pogladi zmaja, — i tako je krasno letio, dok ga nije pograbio kesten pa ga zapleo među granje i tu se potrgao.

— Vidi kestena. Pa baš pograbio, — ozbiljno će momci i legoše na travu.

Ali Dragošu se žurilo kući, jedno tamo sunce već zapalo, a drugo osjeti neugodnu vlagu na svojem tijelu i još neugodniju zebnju u svojoj duši, kad pogleda na svoje odijelo. Samo da ne vidi mama prije nego što se sastane s Kristinom.

— Da nam je sada lula duhana među zube, ne bi bilo na odmet, — rekne jedan od vojnika. — Ima li možda u tebe koji cigarčić?

Dragoš se zgrane. Njega pitaju, ima li cigaru?

— Nemam — odvrati preko srca. — Ja još ne pušim.

I bješe mu u taj čas od srca žao, što još nije počeo ovim zabranjenim voćem. Drugovi njegovi svi već pomalo zapušili, kad se moglo od starijih, samo Dragoš još nije. Još mu je suviše ljut list duhanov i nemilo štipa u nosu. Osim toga još mu je živo na pameti Ćirin prvi pokušaj u tom junačkom poslu. Bogo moj, kad se samo sjeti, kakav ti se one večeri braco vratio kući! Vuče se uza zid nemoćan, nevoljan, u licu žut kao limun, oči izvraćene od strašne muke. Sva se kuća strčala. Kristina nosi umivalo, baka moči krpe, mama drži Ćiri glavu. I to sve poradi jednoga cigarčića! Baš se isplatilo! Ne, Dragoš ne mari još za ovakovo veselje. Ali to on ne će da pokaže. Štaviše, šta bi u ovaj čas dao, da može posegnuti u džep i dijeliti duhan i cigare među nove prijatelje. Da zabašuri porazni fakat, da u njega još nema toga bilja, rekne brzo:

— Ja ću vam donijeti cigara, u moga tate ima puna kutija. Ali sad moramo natrag.

— Evala, ta ti valja, povesele se momci, pa ajdemo de, kad zapovijeda naš mali oficir.

U svakojakom razgovoru upute se u grad i na vratima se rastanu. Dragoš odjuri kući, hrupi u sobu k mami, ali se sprijeda mudro pokrije potrganim zmajem, pa vikne:

— Mama, mama, molim, daj mi od tatinih cigara dvije, ali odmah, molim.

— Kakve cigare? Zar ništa drugo? Što će tebi cigare?

— Meni doduše ne trebaju, — ogradi se Dragoš svečano, — ali ja sam obećao dvojici vojnika, jer su izbavili Stipicu. Ali znaš, mama, od onih finih mi daj, što je tata dobio za imendan.

— Kako obećao, kako ti dolaziš do toga? Kakova ti imaš posla s vojnicima? Šta je sa Stipicom? — gomilala mama pitanje na pitanje u čudu i zabrinutoj sumnji. Jer Dragoševi su putovi gdjekada neispitljivi i nedosežni i nikada se ne zna, kamo će najposlije odvesti.

Uzme Dragoš na dušak pričati, šta je i kako je, i najposlije i o nezgodi Stipičinoj. Tu se najdulje zadržao, jer je bila najzanimljivija i puna živopisnih momenata.

Sluša mama i kosa joj se počela ježiti. Uzme sinka šuteći i dok on veselo pričaše, ona ga opipavala, da vidi, jesu l' mu kosti čitave i pri tome nije dakako mogla da ne opazi mokro i zablaćeno odijelo i po njemu porasute rupe i ožiljke. Najposlije kliče:

— Nesretno dijete! A kuda mi se to sve promećeš? Hoćeš jednom da izgubiš glavu.

— Ali mama, pa ja nijesam bio na kordunu. Sve sam vrijeme ležao u jarku i pokrio se zmajem, — mirio je sinak zabrinutost majčinu.

— Ao, jadni sine, vidi se, gdje si bio. Tko će ovo očistiti, zakrpati?

— Mama, nemoj se ljutiti, slatka mamice, ja ću to već očistiti i — i ti ćeš zakrpiti, — uze ugursuz milovati mamu po obrazima, — samo daj mi sada cigare, molim

te, odmah mi ih daj. Obećao sam, pa moram svakako održati riječ.

Tko je ikada mogao odoljeti da uskrati Dragošu, kad je on štogod htio i molio? Sve prigovore mamine, sve razloge za uskratu Dragoš je još jačim razlozima suzbijao. Ako su cigari i tatini, ali mama smije od njih uzeti i onda neka kaže tati, i tata joj ne će ništa. I Dragoš umije tako vješto dokazivati, da mama prosto nije mogla drugojačije, nego mu poda, što je iskao.

— Zar mi nijesi sama uvijek rekla, da se obećanje mora izvršiti?

Na taj argumenat dakako nije bilo daljega govora.

— Ali odmah da si se vratio! — zaprijeti maminski, kad je sinak s cigarama izletio kao vihar.

— Odmah! — jekne već iz veže.

U vojarni nađe sretno svoja dva vojnika i poda im obećano. Odmah se sjati hrpa momaka oko Dragoša i stotina se ruku ispruži spram njega. Svaki hoće toga blaga.

— Pa ja nemam više, — branio se Dragoš.

I snažno razmakne laktove i progura se kroz gomilu pa jurne kući.

Ovdje je međutim već bio došao tata iz kazine i prvo mu je pitanje bilo, jesu li svi kod kuće, kao svaki dan što pitaše. I naopako, ako koje usfali. Ali malokad bi se to desilo, jer su svi znali, da se treba na vrijeme naći kod kuće. Ovaj put baš pitao tata još napose za Dragoša, i eto nevolje, Dragoša nema. Jedva mama umiri tatu, rekavši, da je sinak čas prije bio kod kuće i da mora odmah doći.

— Djeca treba da su sva kod kuće, čim zađe sunce, — reče tata i stane nemirno šetati amo tamo po sobi. — Uopće, odviše su slobodna i razularena, pa to vrludanje ponapolju samo ih navađa na svakakve pustolovine i opasnosti. Evo što se maloprije dogodilo. Joso je Jarošev

pao s korduna i nasukao se na gvozdenu kuku kazamatskoga prozora. Donijeli ga kući s rasporenim trbuhom.

— Isuse! — zavapi mama i problijedi. Ta nije li se danas i njen sinak prometao po zlosretnome kordunu?

Stade razmišljati, bi li tati pričala današnje zgode sinovljeve ili bi čekala do sjutra, dok stvar malo ishlapi?

Uto eto ti Dragoša. On je čuo tatine posljednje riječi i jako se uplašio. Da su dječaci pokadšto na vratolomnoj šetnji po kordonu sletjeli niza stijenu pa nažuljali i izgrebli lice i ruke, to se događalo. Ali lice i ruke brzo opet zacijelile, pa nikom ništa. Ali zapeti o kuku na onoj strahovitoj zračnoj vožnji u dubinu, to se još nije čulo. Dragošu se naježi kosa na glavi. I Joso je bio u zmajevoj povorci i bio je prvi, koji je skočio niz bedem.

Dragoš se šulja u kuću i onoga večera malo ga je bilo čuti. Ćutio se nekako kriv, makar mu se čitava zgoda, pa i Josina nesreća, činila vrlo zanimljiva kao kakova priča o junačkim i viteškim pustolovinama. Ujutru još nije pravo ni svanulo, Dragoš se probudi i ču tatu gdje se nakašljao. Sad Dragoš brzo skoči iz kreveta pa k tati. Nije to bilo ništa neobično, ali se ipak već podavna nije desilo.

— A gle, šta ćeš ti tu? — pitao tata, ali nije branio, da se Dragoš udobno namjesti kraj njega. I Dragoš brzo počne najumiljatijim i najkrotkijim glasom:

— Tata, nemoj se ljutiti. Ali zbilja ja nijesam kriv. Dečki su sami pošli za mnom, kad sam nosio zmaja. I da znaš, ja nijesam bio na kordunu...

— No, još bi nam i to trebalo! — prene se tata odjednom, pošto je za Dragoševih riječi počeo opet malo drijemati.

— Ne, zbilja, — brzo prihvati Dragoš riječ i nastavi na dušak. — Ja sam samo pomogao Stipici, da je izišao, jer on nije mogao sam. Da si ga samo čuo, kako je tužno

jecao. Bilo bi ga i tebi žao. Pa onda nije bilo nikoga osim mene. Svi su drugi bili već utekli, a ja sam onda trčao po dvojicu vojnika i oni su donijeli ljestve i konop i tako smo ga izvadili. I ja sam njima obećao dvije cigare od tvojih i molio sam mamu i dala mi je. Je li tata, ti se ne srdiš. I oni su te lijepo pozdravili i zahvalili. Je l' de tata, ja nijesam kriv, što se siroma Joso unesrećio? I meni ga je jako žao, ja ga nijesam zvao, da ide sa mnom, kad sam išao sa zmajem na ledinu. Samo da znaš, kako je divno letio. Ali sada je sav potrgan. Ah samo da Joso ne umre. Molio sam se dragome Bogu, da ga ozdravi. Je li, tata dragi, ti se ne srdiš?

I Dragoš završi s velikim uzdahom.

Šta će sada tata? Da je Bog te pita kako srdit, ovoj ispovijedi sinovljoj ne bi mogao odoljeti. Ali ipak rekne strogo, tatinski:

— Hm, ja mislim, da tebi ne bi nimalo škodilo, da bi ti se iz glave istresle takove opasne pustolovine.

— Dragi tata, molim te, nemoj. Ja nikada više ne ću sa zmajem na bedeme...

Taj dan imale su sve tri škole i sve kuće gradske pune ruke posla oko izvida jučerašnje kordonske nesreće. I vojnička se vlast umiješala i izdala strogu zabranu, da se nijedno dijete ni đak ne smije pokazati ni u blizini bedema, kamoli na bedemima ili u šančevima. Koga uhvate, zatvorit će ga u »štokaus«. U školama se držale stroge istrage i svi sudionici bili su kažnjeni zatvorom od više sati. Gimnazijalci dobili su čak i karcer. To znači zatvor u crnoj, tamnoj samici. Ni Dragoša nije minula gorka čaša, makar on nije razumio zašto. Jer niti je on koga zvao, da pođe s njim, niti je skakao po kordonu, štaviše, spasio je čak život prijatelju. I to mu je sada nagrada, da je morao pored Stipice i još nekolicine odsjediti u zatvoru. Još su morali pisati strašno dugačke račune. Sve same brojke zbrajati, i to bez kraja i konca. Sve vrvi od brojki na teki. I ni riječi nije se smjelo govoriti. Prosto ni dahnuti.

Jer tamo za stolom sjedio je tata, i tata je u školi bio sasvim drugi čovjek nego tata kod kuće. I kad nije bilo ništa, pri čistome miru, kad se samo učilo, tata je bio sasvim, sasvim drugačiji. I svi su strepili pred ovim tatom učiteljem, pa dabome i Dragoš.

Ni glaska nije bilo čuti u školskoj sobi. Tata učitelj piše na svome stolu, tinta prska na sve strane, guščje pero škripa a papir cvili. Dječačke olovke stružu, nižu brojke i kite njima bilježnice uzduž i poprijeko.

Bilo je već podne prošlo. Mali krivci klonuli. Nije šala, od doručka se nije okusio ni zalogajak; klupa tvrda, a danas je četvrtak. Bože, što bi se sve moglo poduzimati na tome blagom danu đačke mladeži! A ništa, sjedi i piši i dosađuj se. Doleti kadgod muha kroz otvorena vrata, ustumara se zvrndajući po školi pa opet izleti. Blago njoj, napolju joj sja sunce, drveće se zeleni, a ovdje u sobi mračno je i neprijatno.

Đaci sve čekaju, kada će gospodin učitelj ustati i izići. Ta i njemu valjda već treba odmora. Pa onda i ručak. Zar nije već podne prošlo? Tata sigurno zaboravio i na ručak i na tu gladnu djecu. Raspisao se, pero mu samo leti. Valjda piše kakovu pripovijetku, pa će je štampati u Smilju. Dragoš voli čitati u Smilju, ali sada bi još više volio jesti.

Tužno pogleda napolje. Kako to samo kokoši slatko čeprkaju i birkaju. Blago njima, one vazda štagod izgrću iz zemlje. Što je samo vrijeme dugačko! Svaki trenutak kao sat. Eto ti i Ćire odnekale. Što on treba da namiguje i da im tare prste? Dragoš nehotice stisne pesnicu pa bratski prijeti.

— Mir! — zagrmi tata i bljesne preko naočala očima po krivcima. Oblije ih znoj, jer kud su zadaće i same teške, tud se s praznim želucem još mučnije rješavaju. K tome još čulo se iz stana zveckanje suđa, a iz kuhinje dolazili svakojaki preugodni mirisi. I Dragoš pomisli, kakvi bi to mogli biti mirisi, da l od palačinaka ili drugoga kakova peciva. Sad bili kakovi mu drago, od njih samo su rasle zazubice, a želuci se od želje svijali kao prazni mjehovi. Gleda u tatu, ne bi li ga željom i pogledom nekako potakao, da se jednom diže i iziđe. Ali tata, izgleda, i ne misli da iziđe prije reda i vremena.

I nije izišao. Ovaj put izdržao je zajedno s đacima. Presjedio s njima čitavo vrijeme i kad isteče rok zatvoru, otpusti ih, pošto im prije očita malu opomenu.

— Tko se suviše ustumara po svijetu, lako nagraisa!

S tim riječima u ušima ode svaki svojoj kući.

Od toga dana prestalo je za dugo vremena tumaranje po gradskim bedemima i šančevima. Nekoliko se dana ni o čem nije govorilo, nego o jadnome Josi, kojemu su liječnici morali sašiti trbuh. Sašili živo meso pravom iglom i koncem. To se nije čulo, otkad je Dragoš pamtio.. Da je koji slomio nogu ili ruku, to se događalo. Onda se sapelo u sadru i bolesnik poslije malo vremena mogao opet hoditi ili raditi. Najobičnije nezgode bili su razbijeni nosovi, ogrebena lica, natučena čela, modrice gdje god hoćete, ali rana, koje je trebalo šivati, to je da se pripovijeda.

Dragoš je od svih drugova najrevnije vodio brigu o bolesnom drugu. Svaki je dan odlazio pred Josinu kuću i tu šetao gore dolje i stražario, dok se ne bi tkogod pokazao na prozoru, da pita, kako je Josi i hoće li skoro ozdraviti. Ali mnoga je nedjelja prošla, i nitko ga nije smio vidjeti, jer je dugo nad njim lebdjela crna smrca.

To je Dragošu vrlo mučno bilo. On se strašno bojao, da Joso ne bi umr'o. Joso je doduše bio stariji od Dragoša, ali je bio smjela i junačka prkonjica i to je Dragoša silno privlačilo. Osim toga u Jose je bilo igračaka kao ni u kojega drugoga dječaka. Samo njegov zmaj nije valjao ništa, bio je malen i nije visoko letio.

Tu se sada Dragoš sjetio, kako bi bilo, da iskrpi svoga zmaja i dotjera tako, da će biti kao nov, a onda da ga pokloni Josi. Tim darom ispaštao bi Dragoš svu svoju krivnju, ako je uopće bio i najmanje kriv Josinoj nezgodi.

Kako misli, tako i učini. Njegov se zmaj ponovio i pomladio, da je bila milina gledati ga. Ali nije se njime igrao, jer je nastupilo kišno doba, pa ga je spremio na tavan više drvarnice.

Iza nekoliko nedjelja Dragoš jednoga dana ugleda Josu na prozoru. Sav se od radosti uskakao na ulici, šešir uvis bacao i pitao Josu:

— Jesi li ozdravio? Kada ćeš opet doći da se igramo? Da znaš, kako je sada lijep moj zmaj. Iskrpao sam ga i ništa se ne vidi, da je bio poderan. Kao nov je. I svega sam ga ofarbao. Strašno je lijep. Vidjet ćeš! — završi Dragoš lukavo radujući se, kako će iznenaditi druga.

Kad je Dragoš svršio, Joso zaokruživši rukama oko ustiju načini kao trubu i vikne Dragošu dolje:

— Slušaj! Tvoj zmaj, pih, to je jedno ništa. Ali ja sam, dok sam ležao bolestan, izmislio zmaja, kakvoga nigdje više nema. I čim ozdravim, načinit ću ga. Svi ćete samo zinuti od čuda.

Dragoš je već i sada zinuo. Bio je na svašta spreman, ali to ga je prenerazilo. Prošla ga sva radost s njegovim zmajem. Šta će mu sada, kad će Joso sam sebi napraviti i to takova, kakova svijet još nije vidio.

Kad dođe kući, odmah se zavuče u drvarnicu, skine zmaja s tavana i svega ga isprelomi i rastrga. Onda natre šibicu i zapali ga u jednome kutu pa s tugom i srdnjom gledaše, kako je gorio i izgarao.

Da po slučaju ono veče Kristina nije trebala triješća, za ovo se Dragoševo nedjelo kao i za mnogu drugu pustolovinu njegovu ne bi saznalo, ili tek tako kasno, kad bi već postala pričom.

No Kristini je, kako rekoh, trebalo iverja i ona tražeći ga po drvarnici amo tamo naiđe i na zlokobno mjesto. Odmah je ona znala, čije je to djelo. Ali jer je voljela mir u kući a voljela je i Dragoša, nije odmah kazala mami. Nego uzme Dragoša preda se pa mu šapne s puno prijekora:

— Kako si smio napraviti vatru u drvarnici? Zar ti ne znaš, kako su se drva i triješće mogli lako zapaliti, da je samo jedna iskra na njih skočila, pa bi izgorjela i drvarnica i sva kuća i svi mi u njoj?

Dragoš se strašno uplašio Kristininih riječi. Čisto mu počela kosa rasti od prepasti. Pa zato uzme tajiti.

— A čiji je ovo rep?

Tu sada Dragoš nije više mogao dalje. Ovaj krajičak zmajskoga repa, što je bio malo nagorio, izdao je istinu. Dragoš zaplače:

— Draga Kristina, molim te, samo nemoj mami ništa kazati.

Nesrećom u taj hip iziđe mama iz sobe i ču posljednje riječi.

— Što da meni Kristina ne kaže?

Tako iziđe djelo na vidjelo. U kući nastane graja. Došao tata sa šetnje pa čuo i on. Učini se sudnji dan. Dragošu dosudiše davno već obećane i namijenjene šibe. Samo se nije odmah znalo, tko će mu ih podijeliti. Baka

odmah pobjegla u sobu. Ona ne pača u te stvari, doklegod su roditelji tu. Onda će mama tati:

— Ti si otac...

A tata mami:

— A ti si mati. Imam ja dosta posla i s tuđom djecom.

Tako je ostalo na mami. Mama s teškim uzdahom sinka za ruku pa u sobu. Sinak zaurliče, kao da je već na kolcu. Mama dohvati onu tanku šibicu, što je bila zataknuta za ogledalom, svuče grješniku hlače pa zamahne rukom.

Dragoš čvrsto stisne oči, diže ruku, da ustavi šibu i zajauče, da ti se srce cijepalo:

— Mama, slatka mamice, samo nemoj jako...

O GUSKAMA I DJEDOMRAZU

I.

U dudovu granju zalepetala krila, jedan, dva puta, a onda zakukurikne:

— Kukuriku, zora je tu!

— A šta to bunca stari? — zakvocne iza sna jedna od kokoši. Ta još je mrak. I ponovo zavuče glavu pod krilo, pa da dalje drijema.

Nitko se ne odazivlje. Samo u gustom kestenu pred kućom trapovijesno zaživka vrapčad, ali odmah zamukne.

No vrijeme ne stoji, i pijetao ponovo zove:

— Kukuriku, danak je tu!

— Aä, to zar treba već ustati!

I na dvoru babe Katuše stalo se pomalo kretati. Glave se izvlače ispod topla perja, protežu se noge, protresuju krila.

Onda tu i tamo zakokodače, zapijuče, pa jedno po jedno sleti s različitih strana i sjedala: s duda, s bunara, s taraba, iz pojate, pa se razide po čisto pometenom dvorištu. Zakvocalo, zakokodakalo, zapijukalo, sve gladno i veselo.

Posljednje su guske. Gusak, starješina isturio vrat ispod suše, da vidi, je l' prilika, da izvede družinu svoju. Jest prilika: sva se ostala živina našla na svojoj strani: kokoši na buništu, pilad po troskotu, što se žilavo držao uz tarabu, patke u bari pred bunarom. Gusak graknu dva tri puta oštro, i to je znak, da jato ostavi slamu, na kojoj

je prospavalo noćcu, i da izide nadvor. Odmah ga poslušaju pa sve jedna po jedna guska išetale, te jedna za drugom ravno na korito, da piju i da se miju.

Uto škljocnu i brava na kuhinjskim vratima i sve što je god živo na dvoru, kao ubodeno leti pred kuću pa na vrata. Nastade gužva i urnebes.

Domaćica sa sepetom u ruci dočekuje gladnu živad. Samo što je ne srušiše navalnici. Zamlatala krila, zatreptalo perje. Nasrnulo sa svih strana staro i mlado, čak i golubovi i vrapci sa susjedova krova bez straha i stida pali među krupnu i sitnu pernatu stoku, da ugrabe mrsan zalogajak. Baba Katuša jedva se drži na nogama, tako su sa svih strana na nju navalili. Da može dahnuti, baci šaku dvije kukuruze amo tamo. Odmah se sve okrene na onu stranu, ali brzo se i to zrnje pozobalo pa opet natrag babi Katuši, sve jedno preko drugoga skače, guraju se, tuku kljunovima a najbezobrazniji popnu joj se na ramena, na glavu, samo što je ne raznesoše živu. Zoblju iz sepeta, iz ruke, iz pregače. Katuša miri, kara, psuje, ali joj je drago, pa se brani samo onako od šale i dragosti. Zove i miluje, to glasom, to rukama, pa zapjeva slatko i umiljato:

— Koke moje, kokoko! Patke moje slatke. A ta guska vodu pljuska... O ti bezobraznice crna, hoćeš ovome pilencetu da otmeš zrnce? Iš otolen. A vi tamo, guske moje, po strani gladujete, ne daju vam k jaslama. Guraju vas lakomice. Hajde, hajde, ovo samo vama.

I Katuša baci nekolike šake kukuruze preko sve ostale živadi među guske, što su se dosada uzalud mučile da ugrabe zalogajak.

— A sad se žurite, da vam opet ove patke sve ne pozoblju pred nosom.

Uto je i sepet bio prazan i gosti se stanu polako razilaziti. Još se po koja koka osvrće za babom Katušom,

zaviruje na kuhinjska vrata, ko nije još sasvim sita, ali baba goni pregačom:

— Odlazite, bilo je dosta. Nosite se!

Razmiljela se po dvorištu živad i uputila na svoj svagdašnji posao. Kokoši odmah na bunište, da nogama izgrću, što se izgrtati može, pilići uče od starijih pa nožicama marljivo grebu po zemlji, patke otišle u pačinjak, da brboću po blatu, a guske još uvrijeđene pačjim bezobrazlukom časom neodlučno postajkivale po dvoru, pijucnule vode iz korita pa onda se uputile k vratima i tu stale da čekaju. Čekaju i u po glasa se razgovaraju:

— Jeste l' ih vidjele, kako su bezobrazne te patke — u najvećem se gnjevu razgakala najstarija od gusaka. — Bez stida guraju se među narodom, grabe najbolje zalogaje pred nosom, čak iz ždrijela istrgnut će ti. Prava sramota. A pri tome stoji ih dreka, da oglušiš. Gledajte samo, kako su proste i nezasitne i kako nepristojno mljašću i melju širokim kljunom kao lopatom. Prostakuše nijedne!

— Li, li, li, zalilaju mlade guske, ko dugo im je čekati, a ne mare za ogovaranje starijih. Njima je sav svijet još i lijep i dobar i nije im stalo slušati, kako se prežvaču tuđe slabosti i mane.

Gusak mrko šuti. No kad su se sada i patke uputile vratima, spopadne ga nestrpljivost i on zagrakće ljutito:

— No, sad bi nam baba već mogla otvoriti vrata, da ne moramo tu čekati s ovom prljavom bagrom.

Nato oholo digne glavu i okrene patkama leđa. To patke ni najmanje ne zbuni. Čim je došla domaćica, da otvori vrata, a to patke bezobzirce nagrnu, guraju se ispred gusaka, hoće prve da iziđu. To guske silno uvrijedi, one se pune prezira uklone i otmeno puste neotesanu čeljad ispred sebe, te istom se otvore vrata, patke glasnim graktanjem navale napolje, zafrckaju tustim repovima pa

brže bolje niz prašljivu cestu. Vidjelo im se, da znaju, kamo idu. Za njima u doličnom razmaku dostojanstveno odšetaju guske. Otmjeno isture vratove i oholo kljunovima zabodu u jutrenji svježi zračak. Na čelu išao gusak pozorno gledajući na sve strane i na glas gačući opominjao jato svoje na oprez, naročito mladež, koja je išla u sredini, a stare guske za njima. Mlado ludo, hoće da se zaustavi na svakom kamenčiću, na svakom zelenom vlatku, pa matore guske imaju pune ruke posla, da ih vrate u red i da ih nauče pristojnosti.

S naukom ne možeš dosta rano da počneš. A ovo su guščići već izrasli iz dječjih stopa. Pokrilo ih i tvrdo perje, jedva još gdjegdje izviruje čuperak pahuljice, pa im je i vrijeme, da se nauče redu i lijepome vladanju. Zato je najbolja zgoda, da se izvedu u svijet. Dok su bili još maleni, hajde de, nije se moglo s njima daleko. Valjalo ih čuvati i svaki im koračajić pomno nadzirati. Pa i zlatni su bili onako žuti žućeni, kad su se izvalili iz jajeta, pa se odmah gotovi po dvoru razmiljeli kao dukati. Bogo moj, kolike samo brige s njima, da ih obraniš i od jastreba pticolovca i od psa lajavca i od mačka mišomora, koji nekad i ne zna da razlikuje ni mlado pilence ni gušče od miša glodavca. I dakako valjalo ih dobro razbirati, da se ne miješaju s ostalom stokom. Jer tko se miješa među mekinje, izjedu ga svinje. A na to mladež slabo gleda. Zar ona puno mari za razliku roda i staleža? Kad na dvoru zakvoca kvočka onako prostački kako je i sama prosta i tobože revno i brižno, što je izgrtala iz zemlje crva ili bubu pa zove svoju pilad, onda polete i guščići s ostalom krilatom dječurlijom, pa se otimaju o masni zalogajak nimalo ne mareći, da li im se pristoji ili ne pristoji društvo. Dok ih ne primijeti kvočka pa ljuto udara kljunom po nevinoj guščjoj dječici. I sad ono vrišteći prhne preko svega dvorišta, prhne kao žuta lop-

tica, da su sitna krioca zatrepetala kao barjačići, a nespretne nožice zatitrale zrakom kao vesalca.

Dakako da su sada matore guske bijesno zagakale i u sav glas psovale kvočku. Kako samo smije dirati u njihovo dijete? Tko je ona, prostakuša jedna kokošja? A onda po zalutalom guščetu, zar ono ne zna, da mu ono nijesu parovi? Sad ima što je tražilo.

— Da, da, da, zga, ga, ga, potvrđivale ostale guske. Svak svome i sa svojim.

I ponosito isturavale vratove.

— Fuj, grdne li prašine, — zakašlje se gusak, što je vodio jato, zakašlju se za njim i ostali. — Fuj, fuj, fuj. Kako samo uzvitlaše prašinu pred nama te pogane patke. I još vele, da su nama rod. S onako kratkim vratom i krivim gegavim nogama. Onako kratka vrata i krivih nogu nema zacijelo nijedna živina svega krilatoga naroda.

Tu guska stane, da malo odahne, a to upotrijebi jedno brzopleto gušče pa zaliliče lukavo i veselo:

— A je l' bako, zar su im vratovi krivi, što uzvitlaše prašinu? Pa i oko nas se vije, a u nas su dugi vratovi, je l' da jesu?

— Šuti, što blebećeš, ludo! — izdere se na nj gusak i zahvati jezičavo momče kljunom po krilu.

— Li, li, li, — procvili gospodsko dijete, — ja sam vidjelo kratki vrat i duge noge, li, li, li.

— Zga, ga, zga, — prihvate stare guske. — Treba svakako da se zna, tko je tko i što je tko i kakav je tko. Ono su tamo pred nama prosta čeljad, to pamtite, prosta i nečista. Prosta, jer su zdepasta tijela, a nečista, jer vole nečistu vodu. Valja do sebe držati. Vi ste roda i slavna i gospodskoga i otmjena, da i junačna. Je li, starješino?

— Zda, da, zda, — odgovori gusak i prihvati riječ oholo i ponosito. — Staro smo mi pleme i otmjeno. Znate li onu divnu bijelu pticu, bjelju od snijega, duga i vitka

vrata, a držanja kraljevskoga? Znate li labuda gizdava, našega roda diku i slavu, naš ponos i čast? To je nama rod, a ne patke prljavice, nitkovice. Na labuda mi ličimo i vratom i kljunom i tijelom svim.

I gusak se nadme, isturuje vrat i diže glavu, što je igda mogao, da pokaže, koliko on liči na toga otmjenog i lijepog rođaka labuda.

Starije guske ponosito zagakale.

— Tak, tak, tak, a jedna između njih požuri se, da kaže, što i ona zna pa zablebeće hitro:

— Da, da, da, dadadada, naše je pleme otmjeno i staro i slavno. O jednim našim praprapraroditeljima i šukundjedima čak pišu i povjesnice slavna djela junačka. Da!

— Ni, ni, ninini, zaninaju guščići i hoće da čuju, što pišu knjige o njihovim šukundjedovima.

— Da, zda, zga, ded pričaj, seko, — potiču i ostale guske, — kako bješe ono?

I stara guska počne svečano i uzbuđeno:

— Da, da, dadadada, davno je to bilo, kad je najveći i najslavniji grad na čitavome svijetu jednom pritisnuo neprijatelj, pa ga opkolio sa svih strana. Ne može nitko unutra, ali ne može ni napolje. Još malo i od gladi poginut će svi. A dušmanin tajno potkapa bedeme, čak kuša da se popne na zid, pa još malo i uljest će u grad i poklat će sve staro i mlado. Da. Al sada čujte našu diku i slavu! Kad ono guske, preslavni preci naši, što su noćivale na bedemu, osjete, gdje se netko penje uza zid gradski, a to one iz svega grla zagakaše i dušmanina tako zaplaše, da se smjesta digao i pobjegao i tako se grad oslobodio od velike pogibije. Da, da, tako je to bilo, tako stare knjige pišu.

— Sik, sik, sik, zasikće gusak. Bio je bijesan, što njemu ta sjajna historija nije prije napamet pala pa ga

je pretekla guska. Ne trpe gusaci, da je itko pametniji i učeniji od njih, a osobito ženske. Zato se strašno razgalami i stane ružiti guščiće, neka pamte, što im je rekao on, a osobito guske neka samo onda govore, kad ih tko stariji pita.

Guščići zalilaju poslušno, a starije se guske samo zgledale postrance, što mu je to opet, matorome gusanu? I jedna od srednjih i ne čekajući, da nju zapitaju, od svoje zapita lukavo, brzopleto:

— A nu, guso, ti koji sve znaš i umiješ, reci nam, je l' istina, da na Martinje u svakoj kući po jednu našega slavnoga roda zakolju, ispeku i izjedu?

Hu, što su zajauknule, zalilikale, zacičale ostale na tu strahotu. Stane ih hvatati jeza i čitavo im se tijelo pokrije ježurinama. I sam se gusak zgrozio, ali ne smije da pokaže, jer nije junački. Razbjesni se iznova, što nije on iznio tu stravičnu priču, nego ga opet pretekla guska, te on upravo otvorio kljun, da se izdere na neopreznu gusku, kad al padne mu srećom na pamet, da je bolje, da dostojanstveno prešuti svoj jed i zato samo opomene ozbiljno i strogo:

— Što blebećeš, ludo, i plašiš djecu? To su bajke, tko će u to vjerovati. Treba im pametno govoriti. Al dabome, u ženske pa tražiti pamet! Bolje će biti, da slušate razborite priče i istinu. A taka je eto istina i to, što ću vam sada kazati. Još i nije baš najveća naša slava, što nam je rod junačan, nego je vele i pametan. Da nije pametan, a zar bi učeni i pametni ljudi, kad su htjeli da nešto pametno i učeno napišu, izabrali guščje pero, da njime okite knjigu? I to su učinili, sve se pisalo našim perom, ni pačjim, ni kokošjim, nego upravo guščjim, dakle našim, jer su znali, da se samo guščjim perom može pametno pisati.

— Ihihihi, ninini, lilili, — zalila drugo jedno brzopleto i jezičavo gušče isturujući otmjen vratić, kako je vidjelo, da radi gusak, — to može doduše biti istina, ali zato nas najprije zakolju, da iščupaju pero, a to niti je veselo niti slavno i zdravo.

— Lilili, potvrde sada i druge guščice, a stare samo nešto zarogobore. Dok se jedna ne oglasi:

— Bome čupaju nas već i žive, a to je još manje veselo i zdravo.

— Zzzzga, zzda, zgagaga, ne blekećite koješta, — zakrči im riječ najoštrija teta guska, — čisto mi se ježi koža!

U takovim poučnim i veselim razgovorima prođoše svojom ulicom, koja je bila dugačka sve do kraja. Tu na uglu osjeti gusak prvi zračak s Drave i odmah zakrene niz malu uličicu, a jato za njim. Tako stignu na dravsku obalu. Po velikoj zelenoj ledini uvalile se prostrane bare, koje su se sjale kao goleme sinije i ogledala, a među njima bijeljele se bijele mrlje, sve guščja i pačja jata. Patke se odmah bace u bare i veselo zaplove po zelenoj žabokrečini, pačjoj naročitoj poslastici, pa stanu lakomo hrbotati i brljati. Kad to vide mladi guščići, hoće i oni da navale za patkama u baru. Al eto ti starih i odmah stanu učiti:

— Kuda ćete, — zasikće starješina oštro i ljuto. — A što smo vam rekli malo prvo, da se ne miješate s poganim patkama. Nijeste li čuli, da vam one nijesu prilika. Ne vidite li, kako po tom smrdljivom glibu neuljudno mljašću. Fuj! I ti kljunovi njihovi što su im široki, bože prosti, prave kljunetine. Odmah da ste ovamo došle!

Mlade guske poslušaju, ma da su se jedva otkinule pogledima od pataka. A patke niti znaju niti mare, što se o njima govori. Veselo brboću onim prostim kljunovima po blatu i slatko mljašću, sve ti zazubice rastu, kako im sladi. Osobito mlade patkice ne mogu dosta da se navesele i nazabavljaju na zelenoj vodici. Nekad, kao da ih

je napopala obijest, iznenada se izvrnu, glavom zarone u glibovitu dubinu, rep isprave uvis i njime zatreskuju kao barjačićem, a nogama se upiru o površinu zelene, rascvale vode kao da je daska. Tako stoje nekoliko hipova na glavi u vodi, dok ne izgrnu crviće ili glistu ili masnu bubu, onda se opet uzvrate, izrone glavu, zatrepte repom i zaveslaju nogama komadić puta dalje. To tako nekoliko puta naprave, sve glavom dolje, repom gore, te u vodu, te iz vode, dolje, gore, dolje, gore, kao na vretenu. Prava komedija. Samo što je sve sobom zabavljeno, pa nema kad da gleda na tuđe majstorije.

Samo jedna iz jata babe Katuše, ono najmlađe gušče, stalo usprkos zabrane, pa u čudu blejalo u patke, što se tu kao pravi pelivani prevrću i izvrću. Ali eto ti opet stara guska dojuri, udari kljunom po neposlušnici i zagakće:

— Iš otale, sram te bilo gledati nepristojne stvari. Nijesi li čula, da ovdje nije naše mjesto?

Odu guske dalje, polako, dostojanstveno, da sebi nađu svoje mjesto gospodsko na zelenoj paši, odvojeno od ostale fukare. Pred barom nađe se drugo društvo, šarena debela kvočka i oko nje četica malih majušnih pačića. Ne znaš, otkuda se stvorili, ali sva je prilika, utekli iz jedne od onih kuća tamo na brijegu, i to sigurno najprije dječica, a onda kvočka brže bolje za njima pa onda i s njima. A lako, da je i to prvi put, jer kad se mala pačad ovako iznenada našla pred ovom golemom barom — ta čitavo je more! — a ona stala u prvi kraj kao zapanjena i čudom se zagledala u zelenu vodu. Bogo moj, što je velik svijet i što je divan! A oni, pačići, što su i oni divni, ma da su sitni sićani. Vidi im se, istom se izvalili iz jajeta. Čisti i žuti, kao dukati zlatni nanizali se na kraju bare. Milina ih gledati. Zna to i mati im kvočka šarena, pa se šepiri od gizde, pa se banči od ponosa kao banica kakva. Ima li još koja koka ljepšega podmlatka od njezina?

Malo su ljetos okasnili, ali zato i jesu, da ih gledaš i da im se čudiš. U sav se glas raskvocala, neka svijet vidi i zna, što su lijepa djeca!

A ta dječica eto ugledala pred sobom nešto, što nije ni zemlja ni trava, a ipak se po njemu hoda. Zamirisalo im neobično i mamilo, mamilo! Ne može se odoljeti. Ne znaju mališani, da je to miris vode cvatuće, pune prve poslastice za pačje želučiće, divne, zelene žabokrečine.

Ne znaju. Ne pitaju. No se najednoć kao ubodeni jedno po jedno u baru hitaju. I jeste li vidjeli čudo? Voda ih zelena dočekala na svome krilu, kao mila majka dječicu dragu, pa ih ponijela veselo i slavno.

Ostala kvočka sama na travi. Kao da ju je grom ošinuo, stajala je i gledala zapanjeno za svojom djecom. Šta se to sada tamo dogodilo? Njena sitna, nejaka dječica na vodi! Stane očajno letjeti krajem bare sve amo tamo, udara krilima, zatrkuje se, ne mari što se spotiče o debele grude busena, kvoče, zove. Ništa! Djeca je više i ne čuju, ne slušaju, ne mare za dozivanje materino, plove, veslaju, okretno i brzo i odlaze, odlaze sve dalje po zelenoj bari...

Zaleti se kvočka do dva do tri puta za pačićima, ali ne da joj voda! Tko je ikada i vidio, da je koka ulazila u vodu?! Šta će samo, za Boga! Vika je stoji i jauk, kamen bi se smilovao! Čisto je čuješ, kako zapomaže:

— Kuku meni, jadnoj! utekoše mi djeca. Jastreb će ih izjesti, ajme, pomozite, ta utopit će se, utopiti i kvoc, kvoc, kvoc.

Ali nitko ne čuje, nitko se ne smiluje, nitko ne pomaže. Živina bez brige pase, a ono nekoliko guščaradi samo stoji, pa se smije, što kvočki utekoše pačići, pa se razbančila kao zmaj, pa se smiješno zatrkuje vodi, a ne smije u nju, pa se zaskakuje — čitava komendija! I bezdušna dječurlija zalilaju:

— A ti koko kokorajko, kamo tvoja pilad?

Međutim se mala žuta četica primakla ostalim patkama i ugledala njihove majstorije, pa brže bolje stala i ona da kušaju kako se to stoji na glavi kao oni veliki patkovi. Te hajde ojunači se pače, zaroni glavom, digne trticu, jednom, dvaš, trećom, ali jao, svaki put polegne natrag i mali se pelivan prevrne.

Eh, šta ćemo, ne ide to tako odjednom, sve treba da se nauči i svaki je početak težak.

Eto, tako se promeću i uživaju patke. Vole one gustu vodu i masni glib i zato ih preziru guske, jer njima godi samo bistra voda i zelena trava, a od gliba i blata zaziru.

No lijepo ih je vidjeti na zelenoj livadi. Kao veliki i bijeli cvjetovi rasule se amo tamo po ledini. A gdje su se u jato stučile, vidjeti su kao ponjave na bjelilu, što čekaju na poljevušu, da ih orosi bistrom vodicom. I mirnije su guske nego patke, manje blebeću. Žvaću travu i zadovoljno gaguću.

A kad zaprijeti opasnost, naiđe pseto ili čovjek, onda eto ti gusana, razljuti se, rasteže vrat, savije ga do zemlje pa odozdola pun krvave prijetnje zasikće, da ga je strahota pogledati. Svako će sad ljudsko dijete nefaljeno bježati glavom bez obzira, da ga ne ujede bijesna ptica za nogu. Jer gusani kad su ljuti, hvataju samo za noge. Dobri su oni čuvari svoga jata. Nije im dosta, što će dušmanina otjerati iz okolice svoje družine, nego će još daleko za njim trčati, ružeći i psujući ga.

Zvoni livada od zadovoljna patakanja pataka, od grngusanja gusaka, od lilikanja guščića. I pošto se sito napaslo, stalo pa se uzme ogledavati, šta će se sada raditi. Tu livada popušta, tamo voda mami, a guščari s dugim prutovima šeću između gusaka, stoje i čuvaju živinu, da ne izmakne. A kad vide, da je sve mirno, uzmu se igrati: dječaci kamena s ramena, djevojčice zavrsuju petlje ili

se svi zajedno igraju klisa. Najprije se pogađaju, koje će prvo, pa broje:

— Od Dunava do Dunava, do dva cara carevina, gusen, gusenica, palipuška palipan, drž' se, seko, za katan, katan bio đulistan. Klinčica, varčica, zvekac!...

Nekad tako u igri i zaborave pa i ne gledaju stoku. A to naše guske jedva dočekale. Već odulje gusan vreba, pa se sve polako primiče Dravi, pa tobože nehajno pase travu, brčka po pijesku, a jednim okom gleda na čuvare i na njihove dugačke prutove. Ta ne može se ni čitavi bogovetni dan živjeti samo o travi i zemlji. Nije guska stvorena, da noge lomi o grudu i kamen. Pa onda i djeca odrasla, treba ih uvesti u pravi, rođeni njihov elemenat. Te on sada odjednom rastegne i ukoči vrat i oštro zagakne. To je znak, da se svak uzme u pamet. I svi gledaju u starješinu, što će sada biti. A gusak razapne krila, digne noge sa zemlje, savije velikim lukom po zraku pa nasred Drave. Jato njega odmah razumjelo, pa sve, staro i mlado, širi krila i silnom grajom padne na rijeku pa odmah niz rijeku.

II.

Kad se guščari dosjetili jadu, polovica paše prazna. Sve što je bilo blizu obale, sletjelo na rijeku. I da ste je samo vidjeli sada! Sama se voda raskliktala i raspojasala od tolikoga živinskoga veselja, i bijesno uživala pa kao oslobođen konj jurišala pijana niza svoje korito.

Stare se guske odmah snađu na vodi. Mlade ni same nijesu znale, kako im bi. Kad se ono stare raskrilile pa podigle sa zemlje i guščići učinili isto i ne znajući, što će od njih biti. Pa kad padoše u vodu, i ona ih nosi, ostadoše u čudu, jer to je bila ljepota, kakove oni još nijesu osjetili. Prošiknula ih od glave do repa slatka groza i čitav mali njihov guščji život zatrepti od prevelike sreće.

Ta to je onaj pravi život, to se odmah vidjelo, i ovo je sada pod njima pravi elemenat njihov, na kojemu se osjetili tako sigurno i čvrsto kao da su se na njemu rodili.

Haj, što je divno ovako slobodno klizati se niz vodu. Ne trebaš ni najmanje da se upinješ. Noge samo onako kao od šale i igre zaveslucaju, a ti sjediš mirno i mekano i pored tebe prolazi svijet s jedne i s druge strane kao ništa. Kljunovi se bezbrižno isturuju, gutaju mirisavi uzduh, razgakuješ se s drugaricama, pričaju se Bog te pita kakve zgode i zgodice, i ne staraš se ni za što. Jer se za sve drugo brine gusak. Pozorno stremi glavom u napredak, pazi na sve strane, čim se pomoli kakova opasnost ili zapreka, odmah na glas opomene, da se čuvaju. Kraj njih izmiče obala s gradskim kućama, izmiču vodenice, čamci i žitarice, sve zaostaje za njima, samo vesela družina perjata juri niz vodu sve dalje i brže.

Odjednom se pred njima visoko u zraku ispopriječila grdna jedna stvar, od koje te namah strava hvata. Nekakvo dugačko rešeto prebačeno preko sve rijeke stoji na golemim izveruganim nogama a noge u vodi zabodene. Izgleda kao veliki gusinjak ili kokošinjac. Ali eto ti još gore strave. Kroz rešeto počne plaziti velika crna zmija, strahovito suče kroz visoku njušku guste oblake dima, tutnji, grmi, da umreš od straha.

Guščići se uplaše, zaciče, hoće da se okrenu natrag.

— Ne bojte se ništa, — samosvijesno ih miri gusak, — to strašilo ljudi zovu željeznicom, što prolazi mostom preko vode i u njoj se ljudi voze. Jadnici nemaju krila da lete niti umiju ovako ustrajno plivati povrh vode kao mi, pa se upinju i izmišljaju svakakve sprave, da se njima brže promeću preko vode i zemlje. Samo naprijed, djeco!

— Ali ako se na nas sruši pa nas zgnječi? — zalile guščići.

— Ne blebećite koješta, rekao sam vam, da vam ne će ništa biti, — odvrati gusak pa se zaleti ispod mosta, a drugi prezajući za njim.

Guščići sretno prošli ispod mosta pa se čudili starješini, kako on svašta zna i lijepo ih uči korisne stvari. A stare matore guske natjecale se i preticale živo gačući, da pokažu, da i one to već odavna znaju.

Pomalo s jednoga i drugoga kraja nestajalo kuća i sivi vrbici počeše da prate niz vodu naše društvo i ukrase im put. Ravno pred njima počela voda svjetlucati. Iz nje se stane dizati sunce.

To je guske još više zanijelo. Veselo zarone glavama u ognjenu vodu.

Najednoć zacikne jedno gušče. Šta je, šta je? Nešto veliko ispod njega prošlo. Dugačko je, repato, nijemo i strašno.

Riba! Tako dakle izgledaju ribe!

— Naprvo, naprvo, ne zadržavajte se! — viču stariji i imaju puna krila posla, da djecu stjeraju u red. Svaki čas im dođe štogod napamet, da stanu i gledaju.

Tako plivaju veselo niz vodu, niz vodu, kad al odjedared na jednome zavoju iznenada ispred njih iskrsne druga neka strahota, još grdnija od one prve, jer je dolazila po samoj vodi. Golemo je i bijelo kao prava grdosija, iz nje suklja crna para, zviždi strahovito i pred sobom goni vodu i reže je, da se sva zapjenila i stravično šumjela i pljuskala.

Prepadnu se guščići; hoće da uteku, vrište od straha i groze. Zagrajaše:

— Pregazit će nas, potopit će nas.

— Mir i ne bojte se, — zagraktaše matore guske u jedan glas. — To je lađa, jedna od onih sprava, o kojima smo vam pričale. Napravili ljudi kutiju, ugledali se u nas

i naše noge, pa joj sa strane namjestili lopate i njima se pomiče naprvo, nosi ljude i stvari.

— Za mnom! — zapovjedi gusak i zaobiđe lađu sa svojim jatom.

Kraj njih s velikim pljuštanjem i šuštanjem prohuji lađa. Zaljulja se pod njom čitava Drava s kraja na kraj. Voda se zatalasa pod guskama, način se brda i dolovi, časom ih dizalo, časom potezalo u dubinu. Ljuljale se guske gore dolje, gore dolje i pošto mlade preture prvi strah, zaciktaše od zadovoljstva, radujući se veseloj igri pa zablebetale, čegrtale i brgljale — kao prave guske.

Što su dalje odmicale, voda je bivala veća i silnija. Na jednoj se strani vrbici počeli razmicati, osvane prostrana zelena livada, okružena gustom šumicom vrbovom.

— Stigli smo! grakne gusak i zakrene spram kraja pa prvi iziđe na suho. Za njim ostala družba.

To je sada bilo veselje! Na čitavoj livadi nitko osim našega jata. Druge su valjda čete već prije isplivale i našle sebi zgodu, ali ovakove zacijelo nije bilo ni blizu ni daleko.

Sve je to sada njihovo i gusta sočna trava i crvi u njoj i sunce, što je toplo sjalo, i hladak šumski. I odmah navale guske lakomo da pasu, jer su od puta ljudski ogladnjele i izmorile se.

Tako provedu jutro u slatkoj paši u ornom razgovoru. I ništa ih nije smetalo u njihovu veselju. Nije tu bilo ni pasa, ni djećurlije, ni ljudi, ni druge živine.

Kad se diglo sunce na po neba i guske se site napasle, sklone se u hladovinu pod vrbe da planduju. Tu se sad jedne vivaju, pomno ispreoru kljunom perje uzduž i poprijeko, svako perce provlače kroz kljun, bište se pod krilima, po prsima i repu. Pa kad ovako dotjeraju svoju haljinu, onda dohvate iz trtične žlijezde masti pa se namažu od glave do pete, da im bude lakše plivati. Pošto

svrše svoju toaletu, onda legnu, ture glavu pod krilo da malo i prodrijemaju ljetnu omaru. Druge opet to čine stojeći na jednoj nozi. Treće opet mjesto da spavaju, brboću, kljunom po travi pred sobom, ili se u po glasa razgovaraju, Bog te pita o čemu.

Samo gusak starješina ne spava, ne planduje. On neprestano pazi i čuva stražu. Doduše i on mora da počiva. Ali to čini stojeći i podvlačeći nogu pod trbuh, te nekad pogleda jednim okom u stranu, drugim u nebo, da vidi, ne sprema li se na kišu. Čim štogod šušne, odmah nategne vrat i oštro zabode kljunom po zraku i prijeteći zagrakće, da mu se družba uzme na oprez. Ali družba zna već po glasu gusakovu, je li odista opasnost, pa se i ne odazivlje na svaki njegov poziv.

Tako podne polako napreduje, sunce grije a omara pritište. Hoće san da svlada i junačkoga čuvara, jer je stražarska služba naporna, osobito iza obilna ručka i daleka puta. I zato se ne čudite, što je naš gusan časom klonuo, zaglavurdao i očima žmirkao. I samo što ne zabode glavu u perje.

U taj se čas dogodi nešto strašno. U vrbiku prasne, kao da je grom zagruvao i na livadu izleti najednom sura zvijer, dugouha i nogata, prebaci se visokim skokovima dva tri puta preko plandišta guščjeg i padne na pijesak kraj vode, zakopka nogom, protegne se i najposlije se smiri kao posječena cjepka.

Gusak istrgao glavu između perja, zatreptao od vrha do tala, svako se perce zatreslo na njemu. No prije nego što je i dospio, da upozori svoje jato, a ono ponovno izleti iz šikare pseto pa k vodi i onome mrtvome zvjeretu i ko ludo stane oko lovine skakati i lajati. To je bilo i za gusana našega previše. Obezumio i on te kao pomaman stane biti krilima po zraku, pa se zaleti okolo livade naokolo grakćući i sikćući očajno i po dužnosti:

— Spasite se, bježite! Kuku nama, hajduci, izgibosmo!

I onda glavom bez obzira baci se u vrbovo šiblje, gdje je bilo najgušće. Za tren isprazni se livadica, jer su se i ostale guske razletjele na sve strane u guštaru, odakle se čulo zapomaganje i graktanje i udaranje krilima i praskanje granja i lišća.

Na livadi osvane čovjek s puškom i stane parati mrtva zeca. Izvadi drob i zatrpa utrobu travom i lišćem, Pseto oko njega skače i vrišti od zadovoljstva, što ulovište tako dobar plijenak.

Nekoje su guske vidjele mesarski posao čovjekov, pa se od strave skamenile. Druge se stravile od psa, ljute živine, koje se guske najviše boje i pobojavaju.

Polako se jato vraćalo na plandište oprezno zvjerajući na sve strane, ne prijeti li kakva nova opasnost. Kad se našle na okupu, stade ih uzrujan žagor i gak:

— Jeste l' vidjele strahotu? Ono uhato i nogato kako je sletjelo — kao zmaj kakov? A ono pseto, ubio ga Bog, zar nigdje od njih nijesmo sigurne? A istom čovo, što ono učini s onim zvjeretom! Tko je ikada još vidio takovo što?

Pojavi se i gusak. Bio je sav počupan, a po bijelome perju našle se crvene mrlje, kako se u šiblju do krvi ogrebao. Kao pravi junak, a silno ponosan svojim ranama išeta među družinu, isprsi se pa se spremi samodopadno i važno da progovori govor, kako je on eto spasao jato, on sam od silna dušmanina, kako se divovski bio i tukao i zadobavio časnih rana, i... i... ...

Ali družba njega i ne čuje i ne sluša, no se uputila k vodi, gdje su mladi guščići čalabrkali po krvavom drobu zečjem. Kad to vide stare, bez ikakova susprezanja stanu i one hvatati šta su mogle da dohvate, pa počeše razvlačiti crijeva, krvave konopce, preko sve livade. Gusak stoji čas dva, ne zna, šta će. Vidi, izgubio vlast

nad lakomom družbom, a opet nova i nenadana gozba mami i miriše, te šta će, kako li će, pokori se prijekoj nuždi pa se uputi i on, da uhvati barem još koji krajičak zečjih crijeva...

III.

Uto se i sunce počelo sklanjati zapadu i gusak poda znak, da je vrijeme povratku. Spuste se jedno po jedno k vodi pa će istim redom, kako su došle, i natrag. Ali brzo se ostave plovnje i veslanja. Mučno je jezditi uz vodu, jer Drava je derava, pa koliko divno nosi niz vodu, toliko je spora i opora, kad se pođe uz vodu. Pogotovo je neprilična takov napor, kad je pun trbuh. Zato se čitavo jato uputi opet kraju. Lijepo se nanižu jedna za drugom, na čelu gusak te jedna od matorih, onda guščići, a završila se povorka opet kojom starom guskom. Tako uzmu pješčanom obalom pješke putovati spokojno se razgovarajući o današnjim doživljajima. A tih je, kako smo vidjeli, bila lijepa kita. Bilo je što da se priča i prepričava, te kljunovi u neprestanom kreketanju kao, no kao prave guske. Putem im se ništa nije osobito desilo, osim što su srele djecu, gdje se kupaju u Dravi.

— Ih i to oni sada zovu kupanje! — naruga se jedna mlada guščica. — Kao vreće propadaju u vodu i samo im glave vire napolje.

Najposlije dohvate i prve kuće gradske. Tu sad sretnu i druga jata to gusaka, to pataka. No ne daj Bože s ikojim se miješati. Svako jato ostaje za sebe i nipošto da bi se koja od njih odvojila i pošla u drugo jato. Samo kad ih stigne putem kakova nezgoda, kola ili krave, što se s paše vraćaju kući, onda se za čas poremeti lijepi red i sve se izmiješa: i guske i patke i mislio bi, nikada se više ne će sastaviti svojta k svojti. Ali da! Istom prođe opasnost, kad ono zagraja i stade ih dozivanje i naskoro

se nađe svoj svome i opet se vrati stari red i tako odvojena jata lijepo i uredno nastavila svoj put, dok ne stignu kući. I kako su bile umorne od puta i gladne, kad se ono na vratima sretoše s patkama, navale sve zajedno, i guske i patke, koje će prve uljesti u dvorište. Jer kad si ljudski izgladnio i izmorio se, onda se slabo misli i na gospodstvo i na otmjenost, nego se samo juri, gdje su pune jasle kukuruze i meka slama, da se nasitiš i odmoriš.

Tako guskama prolazili dani, jedan po jedan, prolazilo ljeto i jesen se približavala. Trava je počela gubiti svoju sjajnu zelen i slast. Vrbici se kraj Drave zašarenjeli, srebrno tkivo njihove haljine okitilo se rumenilom i žutilom, omrknulo rđom i zalilo se bakrom. Sunce kasno izronilo iz Drave, a rano u njoj potonulo.

Jednoga dana baba Katuša uhvati dvije guske najteže i najdeblje, sveže im noge pa ih u korpi odnese na trg. Tu su se rođene sestrice zauvijek rastale. Nijesu imale ni vremena, da se pozdrave i viknu jedna drugoj zbogom. Jednu kupi kuharica gospođe savjetnikovice, a druga se nađe u učiteljevu dvoru. Tata je dobio za jednu napisanu — ne znam, je li bila knjiga ili drugo šta — novaca iz Zagreba i rekao mami:

— Hajde, neka je i nama jedno Martinje.

Guski u učiteljevu dvoru nimalo se nije sviđalo. Jedno što je ona tu bila jedina guska, pa je strašno jaukala za svojim jatom, za svojim dragim sestricama, materama i dostojanstvenim gusakom. A drugo, kakvo mi je to dvorište? Zar se to uopće može tako i zvati? Nema tu smetlišta, ni trave — da ne govorim o troskotu — da se može čeprkati i bube izgrtati, nema blata ni vodene jame — pa neka bi bila i za patke samo. A nema ni pataka, da ih možeš ljudski prezirati i reći im, kako su niže od tebe. I zar se to može zvati živad, one tri četiri koke,

osobito ona žuta trkljasta, s golim vratom i crnim pjegama? I onda ona onolika djeca, što se svaki čas zaletavaju po dvoru i gone mirnu čeljad, da se mora skloniti za bunar, ako ne će da je pregaze.

I bude guski svaki dan teže. Od tuge i dosade nije mogla ni jesti ni piti. Tada dođe nekakova žena, uhvati gusku i stane je opipavati od glave do pete. Da samo zna ovo kršteno čeljade, kako je to pipanje guskama neugodno. Sve su guske vrlo golicave i zato se sirota guska strahovito uzvikala, neka je već jednom pusti. Ali došlo još gore. Žena uzme gusku pod svoje desno koljeno, otvori joj silom kljun i stane joj u ždrijelo trpati kukuruzu, koliko je samo stalo, a kad guska nije više mogla da guta, onda uzme prstom turati niz vrat, doklegod je dosegla. To je nesamo skrajnji bezobrazluk, što se činio jednoj guski tako odličnoj po rodu i starini, nego je to još i strašno okrutno i nečovječno. Ne znadu li ljudi, da to boli?

Sirota guska iza svakoga zalogaja umalo što se ne zadavi. Silom je morala gutati, a nije joj nimalo išlo u tek. Htjela bi da viče, da se brani, ali joj žena rukom stiskala kljun a nogom krila, da nije mogla ni da se makne. Najposlije zatvori je žena u tijesan sanduk, iz kojega se nije ništa vidjelo i gdje je bio mrak i po danu i po noći. Tu je jadna guska mogla sada puno da razmišlja, jer šta je znala drugo da radi ovako sama bez ikoga svoga? U noći k tome strašila ju je strašna lupa. Nekakve zvijeri skakale okolo sanduka i preskakivale ga i glodale po njemu, da je guska od strave morala da viče, što je igda mogla, ne bi li koga dozvala, da je izbavi. Ali onda jutrom, kad bi je žena izvadila, počela je nova muka s hranom, te ne znaš, šta je gore: u sanduku samoća s parcovima naokolo, ili danju davljenje kukuruzom i drugim štokakvim bljutavim jelom. No koliko se

god žalostila zbog nemila života i hude sudbine, guska od dana u dan debljala na silu božju i postajala sve teža.

Tako je to išlo neko vrijeme. Jednoga dana nestalo guske iz sanduka, a da sirota više ne zna pričati, što se s njom dalje desilo. Na dvoru se kokoši otimale oko nekih konopaca i razvlačili i razapinjali ih preko svega dvorišta. Na kuhinjskim vratima visjela vreća, sva naduvena od finoga bijelog perja. A na stolu za ručkom u velikoj zdjeli zamirisala prekrasna, zlatosjajna pečenka. To je bilo na Martinje, a pečenka bila je — no to će lako svak pogoditi. Na dan svetoga Martina u svakoj se pristojnoj kući nađe pečena guska. Zašto to biva, ne znam. Bit će možda zato, da se proslavi bogata jesen za njene obilne plodove i darove, a može biti i poradi drugoga kakova razloga. Dosta na tome, masno je pecivo i, bez sumnje, nitko se na nj ne će ljutiti, a malo tko će se sjetiti muka, što ih je žrtvovano živinče moralo podnijeti, dok se napokon smirilo u pečenjari. A istina je samo to, da se tim događajem počinje prava jesen.

Osvanule duge, kišne i burne večeri. Ne možeš da ih ispuniš, tako su dugačke. Što se god moglo da radi, učinilo se: uči se iz knjige, zabaci se igra, šeprtlji se za stolom, po sobi. Rezuckalo se, lijepilo, kuckalo, crtalo. A večer još nije puna, još zijevaju časovi i satovi, da ih čimgod ispuniš. Dakako i večeralo se — ponajviše krumpiri s guščjom masti. Ali ni te gozbe ne možeš da otežeš u beskraj. Večer još traje. A spavati se još ne da.

Te onda kud ćeš, šta ćeš: u kuhinju Kristini. Ali oprezno. Da nijesi mahnuo rukom, dahnuo dahom, jer pred Kristinom na stolu leži čitavo brdo, pahuljavo, lagašno, bijelo: prebijela odjeća Martinske guske. Kristina čiha perje. Djeca oprezno i tiho — koliko im je to bilo moguće — posjedala oko nje. Bit će mirna i ne će ni dahom dahnuti ni rukom mahnuti, samo Kristina neka priča.

Doduše Anica i Ćiro nekako su već izrasli iz carstva priča Kristininih. Ali Anica ipak još rado sluša, a Ćiro, on se doduše voli podrugivati bajkama stare služavke, ali najposlije šta se i može drugo da radi za dugih zimskih večeri? Kad nema šta bolje, neka se i pričama zatuče koji čas. A što se tiče Dragoša, njemu još u sav jek cvatu ruže u perivoju priče i bajke i on ne zna još za drugo veselje, bolje i ljepše .

— Dakle, Kristina, pričajte, — gurne je Dragoš ljubazno laktom u rebra.

Kristina šuti. Valjda smišlja, što da priča. Kroz tišinu čuje se kuckanje staroga sata i nekakva čudna muzika u ognjištu. To svira, pjeva, uzdiše, jauče. Uvijek po dva do tri glasa najedamput. Huhuhi, huhuhi...

— Šta je to, Kristina, što to jauče u ognjištu i dimnjaku? — pita Dragoš prezavo.

Kristina šuti, ništa ne odgovara. Dragoš ponovi pitanje. Onda će Ćiro nestrpljivo:

— Ta šta pitaš? To vjetar huče kroz dimnjak.

— Vjetar? — šapne Kristina. Vidi joj se, ne vjeruje.

— A da što bi bilo drugo?

— Reci, Kristina, šta je, ti znaš, — Dragoš zaintači.

Kristina se prekrsti, ogleda se plaho i šapne:

— To cvile nevoljne duše u čistilištu.

— A jao! — zajaukne Dragoš. — Duše u čistilištu? Je l' te, Kristina, tamo gori vatra? Vidio sam sliku u crkvi, kraj crnog oltara. Crvena vatra gori i u njoj stoje grješnici, dižu ruke i mole se Bogu. Jesu l to one duše? A zašto cvile u dimnjaku?

— Da se za njih Bogu molimo.

— Ama to nije istina, — Ćiro će, — kakve duše? To cvili zrak, jer je nejednako ugrijan. Onaj hladni izvana

*

htio bi unutra, a topli napolje, jedan drugoga ne pušta, pa se u tijesnim pukotinama taru jedan o drugi i otuda cviljenje. Eto, sad ću otvoriti vratašca i prestat će.

Ćiro otvori vratašca i odmah prestane cviljeti.

— No, šta sam rekao?

Krista samo zaklima glavom i rekne kroza zube:

— Znam ja, što znam, a vi vjerujte, štogod hoćete.

— Ama ti nama trebaš da pričaš, — sjeti Dragoš Kristinu.

— Pa kad ne vjerujete...

— Pričajte samo, Kristina, — Anica će, — mi sve vjerujemo. — I Anica nastavi marljivo čihati perje.

Ćiro međutim izvukao između lonaca sa police lijepo bijelo krilo guščje i počeo razvijati perje mrmoreći u sebi:

— Evo, kad bih ja ovako poizlijepio voskom i povezivao pero uz pero, mogao bih sebi načiniti krila i letjeti po zraku.

— Uh, ti bi letio po zraku? — grakne Dragoš. — To ne može ni jedan čovjek.

— A šta ne bi mogao? Kad su mogli letjeti u prastaro doba, zašto ne bi i danas? Samo treba znati krila načiniti.

— A tko je letio u prastaro doba? — lakomo zapita Dragoš.

— Pa to se zna, tko je bio, — nehajno odvrati Ćiro. — To se i u školi uči.

— Znam i ja to, — brzo prihvati Anica i stane pričati. — Bio ti vam jedan Grk i imao sina. Načinili oni sebi krila od ptičjeg perja, voskom ih slijepili i konopcem povezali. I sada su mogli divno letjeti čak i preko mora. Kad al sin uzletio previsoko, došao preblizu sunca, ono rastopilo vosak, krila se raspala i siromah dječak pao u more i naočigled oca svoga utopi se.

— Jao, — vikne Dragoš, — siromah dječak! — Kristina zagledavši se u Anicu s najvećim se saučešćem zaplače:

— Ah, bijedno dijete, bijedni otac! A je li to istina, prava pravcata?

Nato će Ćiro smijući se:

— Bit će otprilike onako istina kao i one vaše duše, što cvile u ognjištu.

— O mladi gospodine, vi ste previše pametni! — zaglavurda Kristina i otare suze. Bila je sva jedan jedini prijekor.

— Ostavi tu perušku, — rekne Anica Ćiri, koji je počeo izvlačiti pero za perom iz krila.

— A što će ti?

— Meni ne će ništa, ali u kuhinji treba i po kući. To valjda i sam znaš.

— Ih, opraši njom ognjište i police, pometi brašno s daske. To bi se sve moglo i s malom metlicom. A ja bih...

— A ti bi...

— No ja bih sasjeko pera, da njima pišem. I tata piše guščjim perima.

— No tata, ali tko danas još piše tako? Ja ne bih mogla drugim osim gvozdenim. A ne bi baš ni ti mogao.

— Bih ja. Ali...

— Ta molim te ostavi se ćorava posla. Vidiš kako od tvoga vitlanja perje leti.

Anica bratu istrgne iz ruke perušku i baci je na visoki ormar, da je ne može doseći bratac.

Malo popošute, da slušaju cviljenje vjetra u ognjištu. Izađe tata, da uzme žeravku za lulicu.

— No, djeco, šta mi radite? — rekne i sagne se da otvori vratašca.

— Slušamo, kako svira u dimnjaku, — odgovori Anica. — Čuješ li i ti?

Tata poposluhne malo onda rekne:

— Čujem. Vjetar gudi kroz ognjište.

— No što rekoh? — slavodobitno vikne Ćiro, da je perje počelo letjeti. — Pomisli, tata, Kristina veli, da su to duše u čistilištu, što cvile.

Tata na to ne odgovori ništa nego se okrene Anici, digne prst i reče:

— A čuješ li ti, koliko tu svira glasova?

Anica napne uši i sluša. Onda će veselo:

— Čujem tri glasa. Jest zaista tri glasa.

— A bi li znala koja su to tri glasa? — digne tata obrve nasred čela, kako radi u školi, kad đake pita kakvu tešku stvar.

— Bih znala. Aha! Dva su jednaka, samo jedan niži, drugi viši. Oktava. Treći je među njima. Bit će terca.

— Pogodi! — radosno prihvati tata. Brzo ajde u sobu i pokušaj na glasoviru.

Anica poleti u sobu i zahvati u tipke tri zvuka. Tata u kuhinji sluša i poređuje.

— Fis dur, fis, dijete moje...

— Pa nijesam puno ni pogriješila, samo za po glasa, — veselo će Anica.

Za stolom sjede mama i baka, čitaju, pletu, šiju.

— Šta je bilo? — pita mama Anicu.

— Znaš, mama, probamo glasove, što u ognjištu pjevaju. Pomisli, Kristina veli, da to cvile duše u čistilištu. Ali tata veli, da je vjetar. I ja mislim, da je vjetar. I sad smo pogodili i koji su to glasovi.

— No pa hvala Bogu, — rekne mama, — kad već i vjetar po notama cvili.

IV.

U kuhinji se međutim ponovila prepirka zbog pripovijedanja. Kristina se dala napokon namoliti pa se stala iskašljavati, da bolje teče pričanje. Svi se smjeste, da što bolje čuju.

— Dakle pričat ću vam o Djedomrazu, — počne Kristina, pošto strpa šaku iščihana perja u vreću.

— Tko je taj Djedomraz? — pita Dragoš.

— Šta pitaš? Čut ćeš već, — pouči ga seka Anica.

Kristina prihvati:

— Dakle pošao Djedomraz na put. Digao se još za noći, uzeo kvrgastu štapinu, zaogrnuo se gustom bundom, na glavu nabio čupavu šubaru i tako krenuo u svijet. Bio je vas bijel, a bijela mu i kosa do ramena i brada do pojasa. Istom se pokazao, a to oko njega golomrzica, i sve živo pred njim bježi. Više njega u zraku klikću ždralovi, divlje guske pište, sve što leti i puže, posakriva se u svoje ležaje i duplja, da umakne pred Djedomrazom. Starcu iz očiju teku krupne suze pa se po bijeloj bradi smrzavaju i pretvore u sjajna staklena zrna. Stužilo mu se u srcu, što je tako sam i što mora tumarati po svijetu i svakamo nositi strah i bijedu. Jer kudgod nogom stane, sve se kočilo i skorilo; kad dahne, zemlja se pokriva sitnim bijelim iglicama, a bilje sahne i umire. Na golomrazici drhtale uvele travke kao lešine, umotane u pljesnive krpe, stoje kao iz grobova izvađene i igraju bjesomučno u ledenoj vjetrušini. — Tužni Djedomoroz...

— Kako si to rekla »Djedomoroz?« — uleti Dragoš pripovjedačici u riječ. — Djedomraz se kaže.

— Pusti, Kristina kaže, kako govore u njezinu zavičaju, — uputi Dragoša tata, koji je šetao tamo amo iz sobe u kuhinju i opet natrag, pušio lulicu i slušao pričanje. — Samo Vi dalje pričajte, Kristina, ne dajte se smesti.

Kristina poslije male stanke nastavi tiho:

— Tužni Djedomraz ustumarao se i tražio, gdje bi se smirio uza kakvo živo stvorenje. Tako dođe u ogoljelu šumu. Pomisli, da se zavuče pod gusto jelinje, gdje su srne imale svoje ležaje. No čim se pomoli na ulazu pod spušteno jelovo granje, otjeraše ga srne hukajući na nj toplim dahom svojim.

— Tu mu dakle nije bilo stanka. Valja da pođe dalje i da nosi smrt i stravu sa sobom. Pomisli, da ide u grad; ljudi su milostiviji od životinje, pustit će ga, da se u njih ogrije i nagleda svijetla i radosti. Tamo će u onu visoku palaču, što su joj prozori tako sjajno rasvijetljeni, kao da u njoj sunce sja. Ondje je veselje, čuje se pjesma i svirka, a gdje ljudi pjevaju, tamo su i srca dobrostiva.

— Stane dakle na vrata i zakuca. Čim otvore, a to zastruji takova toplina, da je starac odmah od nje tako oslabio, te samo što se nije raspao. Tužno uvidi, da mu ni tu nije bilo dobro. Uputi se do manje kuće i pogleda željno kroz okno. U sobi sjedila porodica spokojno oko stola, na stolu svjetiljka, a u peći gori vesela vatra. Ta vatra, to je njegova smrtna dušmanka. On je voli, voli, a ona njega mrzi, mrzi do krvi. Ali da mu je uljesti u tu sobu i sjesti za stol i porazgovarati se i slušati, što ljudi govore. Samoća, samoća tako je tužna i bolna.

— Zašto da ne pokuša? Da se zavuče kroz pukotinu prozora? Eto tu jedna ima, dosta velika, da se provuče, jer Djedomraz se umije stvoriti tako tanak, da će svuda proći, pa baš i kroz uho iglino. Još se nije ni sasvim provukao, a to baka za stolom progovori:

— Djeco, mene hvata zima u nogama, gledajte, da gdjegod nije prozor dobro pritvoren.

— I netko ustane pa ravno k prozoru, prodrma ga malo i bolje pritisne kvakom. Pukotina se zatvori, a

Djedomraz da nije brzo umakao, bilo bi ga zgnječilo. Tako se opet našao sam na ulici, u noći i mraku. Huda njegova pratnja, pustopašni, goropadni vjetrovi huču i urliču i gone ga naprijed te se jedva od njih odvoji i zađe u samotnu uličicu.

— Tu opet pogleda kroz jedan prozorak i vidi hrpu ljudi, kako su se stisli oko crne i hladne peći, u licu pomodrili, u ruke dušu i tresu se.

— Ha, ovi će me pustiti! veselo pomisli Djedomraz i nije trebao puno tražiti, kuda će proći, jer je kuća bila puna pukotina, stakla na prozorima razbijena, a mogao je i na vrata, jer su šuplja i poraspucana uzduž i poprijeko. Kad je ušao unutra, čisto i njega hvatala jeza od studeni. I nijesu ga odavle otjerali. Sio je na stolicu za stol i stao da raste, raste u šir i u vis pa se raširi po svoj sobi. Na staklima od njegova daha procvjeta prekrasno ledeno cvijeće, ljudi u hrpi ušutjeli, na obrazima im se zaledile suze, a tijelo im se ukočilo od zime.

— No ta tišina nije baš vesela, pomisli Djedomraz u sebi. On je to sebi drugačije zamišljao. Dodija mu i šutnja, te se digne i pođe dalje. Na ulici sretne djevojčice. Drhtale su i hukale u pomodrjele ručice. I on priđe k njima, da ih omiluje, ali djeca ga se prepadoše, stanu hukati na nj i bježati.

— To mu je bilo žao. Kako ne će? Sjetio se svoje braće, veseloga i nestašnoga momčeta Proljeća, pa sjajnoga i toploga Ljeta i sestre, bogate i bajne Jeseni i kako ih svi ljudi vole, jer je svako nešto donosilo djeci zemlje, što ju je veselilo. Samo njegove su ruke prazne, sam dolazak njegov donosi strah i odvratnost.

— Zato pođe natrag u carstvo svoga oca, da od njega izmoli štogod bilo, pa da i on obraduje dječicu majke zemljice. Otac, car svih stvorova, sjedio na prijestolju,

oko njega banovi i knezovi, sveci i ugodnici. Progovori silnim glasom, da je zatutnjelo i nebo i zemlja:

— Tko od vas zna pomoći bratu Djedomraza, da ga ljudi toliko ne mrze?

— Digne se sveti Nikola s visokom biskupskom kapom na glavi i svinutim štapom u ruci, te reče svečano:

— Za koji dan ljudi će slaviti moj god. Neka Djedomraz dobroj dječici nosi milošte i saspe ih u cipele na prozoru noću, kad spavaju.

— A tko će Djedomrazu dati milošte? pita opet Otac.

— Javi se bogata Jesen i sjajno Ljeto i napune mu brentu orasima, jabukama, suhim šljivama, smokvama i drugim slatkim voćem i smokom.

— Veselo uprti Djedomraz brentu na leđa i brže bolje othramuca dolje k ljudima i ostavi na prozorima svoje darove, gdje su god izložili male nove cipelice. Nažalost na mnogim prozorima, za kojima spavahu dječica, nije bilo cipela, jer ih ili nijesu ni imali ili su imali samo po jedne i te su bile poderane, pa zato ujutru, kad su se jedna djeca radovala darovima svetoga Nikole, druga su kukala i plakala, jer nijesu ništa dobila.

— Opet se Djedomraz snuždio i žalostio, što je toliko djece ostalo neobdareno i neobradovano. Popne se na brdo i tu sjedne i zaplače. Suze su mu samo tako vrcale iz očiju da se i na obrvama i trepavicama hvatalo krupno inje. I stade čupati kosu i bradu, koja je bila pahuljava i runjava kao runo jagnjeta od mjesec dana, i stane na sve strane razbacivati šakama. U zraku zaigra runo tanko i pahuljavo, spusti se na zemlju i pokrije krasnom, mekanom perinom. I pobijeli brdo i dolina, livada i šuma, sve se izravna pod mekom prostirkom i bijaše lijepo vidjeti očima.

— Sada da ste vidjeli! Istrče djeca i ona u novim cipelama i ona u starim poderanim, iskrpanim i neiskrpanim i ona bez cipela, zalete se u meku bjelinu, ruju po njoj, grcaju, mijese grude pa se ganjaju i grudaju, lete bijele grude amo tamo, pršti bjelina kao prašina u oči, za vrat, od puste radosti sve vrišti, ijuče, lica se rumene, oči žare, toplo im je, radost ih grije. Kad se zasite igre, potraže ona mjesta, gdje su juče bile barice, pa pokušaju nogom da stanu. I zbilja, voda se skrutila, ona ih ponese, djeca se tociljaju, lete po ledu kao strijele, žalosna im majka, a veseo cipelar! A koja djeca nemaju cipela, da po ledu deru đonove, brzo skuju dvije tri letvice i eto ti saonice pa hajd po staklenoj površini kao vjetar!

— Na drugom se mjestu našla druga zabava. Ode Djedomraz vidjeti šta je. Ne boje ga se više dječica, štaviše, raduju mu se, a on je sretan i veseo. Tu sad djeca valjala silne grude snijega, popnu grudu na grudu, naprave noge i ruke, nasade glavu, naprave dugačku bradu, nabiju šubaru, u ruke metnu štap i pljeskćući u ruke zaigraju kolo oko njega smijući se i viču:

— Glete Djedomraza, glete Djedomraza!

— Pogleda Djedomraz u kip od snijega, počeše se za uhom i reče sam sebi:

— To se zar oni meni rugaju? Šta načiniše? Zar sam ja to baš tako ružan i mator?

— I bio bi se razljutio, uvrijedio, da nije vidio veselje dječje. Tako mahne samo rukom, počne tresti bradom i kosom i stane prhati nov snijeg, pokrije nanovo zemljicu i sve barice i Djedomraza dječjega. Onda Djedomraz othramuca natrag na brdo, tu zasjedne, sakrije glavu među dlanove i zaspi. — A sada ćemo i mi ići spavati, — završi Kristina i pokupi badrljice pa ih baci u ognjište.

Zagrajaše djeca. Zar je to već svršetak priče? Šta je bilo dalje s Djedomrazom?

Ali Kristina se nije dala umoliti. Možda će drugi put svršiti priču. Danas je umorna i pospana. Bit će dana, bit će i priča.

S tom nadom legoše djeca na počinak. Glave im zarone u mekane jastuke i kad pozaspaše a to iz dušeka i jastuka počeše tiho izlaziti sitni, sitni dusići lagani, pahuljavi kao dašak, pa povedu kolo sitno i lagano oko glava sitnih i mladih, suču zlatne sanke, pletu priče o sreći i zadovoljstvu, stvaraju čarobno carstvo. Misle li o sebi dusići, sjećaju li se, da su nekad bili gizdava haljina ponosite ptice, sjećaju li se zlatne mladosti svoje zelene ledine i divnih šetnja po Dravi? Sjećaju li se napokon i onoga, što dođe iza radosti, tamnoga sanduka pa kljukanja i naopako — tužnoga jadnoga svršetka?

Ne znamo. Samo znamo, da se našlo jedno osobito čvrsto i oštro pero — je li bilo baš guščje? — pa sve to zabilježilo, što sam vam sada ispripovjedila.

I to je ta priča o guskama i Djedomrazu.

SADRŽAJ